

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

**1919-1922 DÖNEMİNDE
TÜRK ORDUSU İKMAL SİSTEMİ
İLE
YUNAN İKMAL SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Doktora Tezi

HAZIRLAYAN

Murat KÖYLÜ

DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Kenan KIRKPINAR

İZMİR 2006

I- MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE TÜRK ORDUSUNUN İKMAL FAALİYETLERİ

A. Mondros Mütarekesinden Sonra Mevcut Askeri Durum ve Silah Teçhizat Durumu:

1. Konuş ve Kuruluş¹

Trakya`da: 1 nci Kolordu; Karargâhı Edirne `de, emrinde 49 ncu ve 60 nci Piyade Tümenleri,

Trakya güneyi ve Marmara kıyılarında: 14 ncü Kolordu; Karagahı Tekirdağ`da, Tekirdağ bölgesinde 55 nci, Balıkesir bandırma bölgesinde 61 nci Tümenler.

İstanbul ve Kocaeli bölgesinde: 25 nci Kolordu; karargahı İstanbul`da, emrinde 1 nci Tümen İzmit`te ve 57 nci Tümen Aydın`da

Konya ve Kayseri bölgesinde: 12 nci Kolordu; karagahı Konya`da emrinde 11 nci Tümen Niğde`de ve 41 nci Tümen Karaman`da.

Kastamonu, Ankara, Afyon bölgesinde: 20 nci Kolordu; karagahı Ankara`da, emrinde 23 ncü Tümen Afyon`da ve 24 ncü Tümen (Bu Tümen Konya Ereğlisi`n den Ankara`ya gelmek üzere emir almıştır.)

Samsun, Amasya, Sivas Bölgesinde: 3 ncü Kolordu; karargâhı Sivas`ta, emrinde 5 nci Kafkas Tümeni Amasya`da 15 nci Tümen Samsun`da.

Diyarbakır Bölgesinde: 13 ncü Kolordu; karagahı Diyarbakır`da, emrinde 2nci Tümen Silvan`da, 5 nci tümen Mardin`de.

Erzurum, Erzincan bölgesinde: 15 nci Kolordu; karargâhı Erzurum`da emrinde 3 ncü Kafkas Tümeni Tortum`da (yeni aldığı emirle Trabzon`a intikal edecek), 9 ncu Kafkas Tümeni Erzurum`da, 11 nci Kafkas Tümeni Van`da ve 12 nci Kafkas Tümeni Horasan`da idi.

Silah ve Mühimmat:

<i>791.174</i>	<i>adet</i>	<i>piyade tüfeği</i>
<i>4.488</i>	<i>adet</i>	<i>makinelî tüfek</i>
<i>1.180</i>	<i>adet</i>	<i>ağır top (Sahil ve kale topu)</i>
<i>806</i>	<i>adet</i>	<i>sahra ve dağ topu</i>
<i>1.509.918</i>	<i>adet</i>	<i>topçu cephanesi</i>

¹ T.C.GenKur.Bşk.İlğı ATESE Bşk.İlğı, Türk İstiklal Harbi, MONDROS Mütarekesi ve Tatbikatı Cilt.I, Gen.Kur. Basımevi, Ankara, 1962, S.3

98.887.911 adet piyade cephanesi idi.

Mondros Mütarekesi esasları içinde Osmanlı Harbiye Nezareti (Milli Savunma Bakanlığı) bir proje hazırlayarak ordunun er, tüfek, makineli tüfek ve top kadrolarını 27 Ocak 1919 tarih ve 608 sayılı yazı ile planı İstanbul'da ki işgal ordusu komutanı General Miln`e teklif olarak gönderilmiştir. Bu plan özetle şöyle idi:
Tüfek Kadrosu:

Bir tümen karargâhında 4

Bir alay karargâhında (ikişerden) 6

Bir tabur karargâhında (beşerden) 45

Karargâh toplamı 55

Her tümen için üç piyade alayının

1 nci Taburları için 3X267 = 801

Her tümenin üç piyade alayının

Diğer taburları için 6X114 = 684

T O P L A M 1540 (bir tüm.bulunması gereken tüfek)

Yeni kuruluşa göre Osmanlı Devletinin yirmi tümeni vardı.

Buna göre $1.540 \times 20 = 30.800$ tüfek

Dokuz kolordu karargâhı için 152

İstihkâm birliklerinde 1.971

Süvari birliklerinde 1.890

Uçak bölüklerinde 168

T O P L A M 40.801 tüfekli er bulunacaktı.

Makineli Tüfek Kadrosu:

Bir tümende 36 makineli tüfek bulunacaktır. Bunlardan 24 er mevcutlu 12`si kadro halinde olacaktı. 20 tümen için 480 er mevcutlu ve 240`ı kadro halinde olmak üzere 720 makineli tüfek ayrılmıştı. Bu suretle her taburun ağır makineli tüfek bölükleri dörder makineli tüfekli olmak üzere teşkil edilmişti.

Top Kadrosu:

Bir tmende dört batarya, yirmi tmende 80 batarya, ayrıca kolordular ve Atış Okulu topusu dhil 632 top bulunacaktır.

Eğer İngilizler bu topların kadrosundaki fazlalığa itiraz ederlerse, tümenlerin kadro taburlarında ki silahlı erlerden vazgeilecekti. Bunlardan ayrı olarak sekiz tmendeki dörder bataryadan ikişerini veya kolordu topusuyla bunların toplarının depo edilmesine razı olacaklardı.²

2. Yunanlıların Batı Anadolu İstila Hareketleri, Kuvayi Milliyede Lojistik Faaliyetleri. (15 Mayıs 1919 – 4 Eylül 1919)

a. Ayvalık Bölgesinde:

Ayvalık bölgesinde 172 nci Alay Komutanı emrinde az sayıda asker vardı. Ayrıca Kuvayi Milliye birlikleri kurulmakta idi. Bu bölgedeki 172 nci Alay Komutanı Yarbay Ali (etinkaya) ihtiyaçlarını en yakın depolardan ve 61 nci Tmenden sağlamaya çalışıyordu.

Karargahı Bandırma`da bulunan 61 nci Tümen Süvari Alayından 311 Alman piyade tüfeği, bu tüfeklere ait 38 sandık cephanesi ve 350 adet el bombası alındı. Bu silahlar ve cephaneler Balıkesir`e gönderilecekti. Gönderilme işi Burhaniye Reddi İlhak Heyetinden Ali Osman Bey`e verilmişti. Halktan alınan arabalarla 21/22 Haziran 1919 gecesi yola çıkarıldı. Bu silah ve cephanenin, Ali Bey tarafından Balıkesir yerine Burhaniye`ye gtrldği anlaşıldığından bunların dağıtılmayarak korunması Ayvalık Bölge Komutanlığına bildirildi.

Kuvayi Milliye'nin ihtiyaçlarının karşılanması için 2500 Rus tüfeği ve cephanesi yerine, Burhaniye`ye Alman tüfeği verildi.

b. Soma Bölgesi:

Soma Bölgesi Komutanı olan 188. Alay Komutanı Albay Akif, milis teşkilatı ile mfrezelerdeki düzeltme, yönetme ve iaşe hizmetlerinin iyi bir şekilde yürütme hususunda ki ırpınmalarına karşılık bu hizmetlerin başarı ile yürütülmesi mümkün

^{2 2} ESENKURT, Kenan, "Türk istiklal Savaşında Milli Ordunun Silah ve Mühimmat İkmali" (Basılmamış musvette eser), Gen.Kur.ATESE Arşivi, No. 1/218, Dolap No.72, Gz No. 452-A Ek No.3

olmadığından müfrezeleri sevk ve idare edecek birkaç üstün nitelikli subayın gönderilmesini kolordudan istedi.

Albay Akif, beraberinde getirdiği 150 tüfeği 14 Haziran 1919 gününe kadar Soma`da örgütlenen milislere verdi. Öte yandan Balıkesir`den gönderilen 48 milis erine silah verilmemiş, Balıkesir`de mevcut tüfeklerden 300 adedinin komutanlığa gönderilmesi arz ve teklif edilmişti.

İstanbul Hükümeti Genelkurmay Başkanı bulunan Cevat Paşa ; 1919 yılı haziran ayında, Bergama ve Ödemiş`deki silah ve cephane depolarının güvenlik içinde bulunan yerlere taşınmasını emretti.

O günlerde itilaf kontrol subaylarının Bandırma`ya çıktıklarını ve birliklerdeki fazla silah ve cephaneyi toplamaya başladıklarını yunan işgalinin azar azar genişlemekte olduğunu göz önünde bulunduran 188 nci Alay Komutanı, fazla kalan silah ve cephaneyi emniyetli yerlere taşıtmıştı. Bunlar, sonradan bölgenin Kuvayı Milliye teşkilatı için kullanıldı. 188 nci Alay`ın mevcudu yetmiş kadar erdi. İtilaf Devletlerinin baskı ve kontrolleri altında başka yerden kuvvet getirilemiyordu. Bu Alay; bölgeyi savunmak için teşkilatlanacak gönüllülere 300 tüfek ve 500 sandık cephane vermişti.³

Haziranın 11 nci günü Bergama`ya üstün Yunan kuvvetlerinin yaklaşması üzerine burada ki mühimmat, depo müdürü tarafından tamamen tahrip edildi. Çok zayıf mevcutlu 188 nci Alay bölgesine, parça parça gönüllüler gelmekte idi.

Yine 14 ncü Kolordunun Tekirdağ`da bulunan silahlı mühimmatı ile muhabere ve sıhhiye araçları küçük küçük partiler halinde gizlice Bandırma`ya gönderilmekte idi. Bu arada 1500 tüfek 14 ncü Kolordu tarafından Bandırma`dan Mudanya`ya Haziran 1919 ayı içinde gönderilmiş ve silahsız kalan Bursa `da ki 56 ncı Tümenine verilmişti.⁴

Soma Bölge Komutanı Albay Akif, 14 Haziran 1919 günü bölgesindeki köyleri gezerek, halk ile milli teşkilat arasındaki ilişkileri pekiştirecek çareler aramaya başladı. Bu gece de, ters yönde faaliyette bulunan ve her türlü fesat hareketlerine başvuran bu hainlere öğütler verildi. Olumlu yönde etkisini gösteren bu faaliyetler sonucunda bölgedeki milli kuvvetler toplanmaya başlamış ve bu kuvvetlerin iaşe sorunu çözümlenmişti. Bu arada Bergama`ya gönderilen 115 sandık mavzer cephanesi ile bir kısım top mühimmatı, Soma ile Çerkezköy arasında ki çiftliklerde muhafaza altına alınmış, ayrıca Bergama deposuna ait 100 kadar

³ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 6 /3324, Dlp. 7, G.2, Kls. 396, Dos. 6, F. 1, 2.

⁴ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 5 /2548, Dlp. 6, G.1, Kls. 321, Dos. 8, F. 96.

mavzer tüfeği de savunmaya Kuvayi Milliye erlerine, hükümet ve belediye ileri gelenleri aracılığı ile dağıtılmıştı.⁵

Burada 61 nci Tümen Komutanı Albay Kazım (Özalp) ın, bölge halkının milli kuvvetleri para yönünden destekleme isteği, halk tarafından olumlu karşılanmış, 15 Haziran 1919 günü Bandırma halkından toplanan 3.000 liralık para yardımı Reddi İşgal İdare heyetine teslim edilmiştir. Bu konu camilerde verilen vaazlar sonucu, zenginlerin para ve mal yardımı, varlıksız halkın ise fiziki gücüyle vatan kurtarma görevine atılmaları sağlanmış, gönüllü toplama olanağı da elde edilmiştir.⁶

Soma`da 14 Haziran 1919 günü sayıları 115`i bulan gönüllülerden 57`sine silah ve cephaneye verilmişti. Kendi silahlarıyla göreve gelen 15 gönüllü ile yeniden silahlandırılan bu 57 gönüllünün arabalarıyla harekete hazır bir duruma getirmeleri sağlanmış, kendi silahlarıyla hizmete gelen 43 gönüllü süvari ise Kınık istikametine gönderilmiştir.⁷

Gönüllülere silah tahsisinden sonra, Soma deposunda bir miktar daha tüfek ve cephaneye kalmıştı.

20 Haziran 1919 günü, 14 ncü Kolordu Nakliye birliği arabalarıyla Soma`ya gelen üç ağır makineli tüfek ve 16 sandık piyade cephanesi Savaştepe jandarma Komutanlığı emrine gönderilmiş, geri kalan cephanenin sevki için belediyeden araç isteğinde bulunulmuştu. Bergama`da bulunan müfrezenin büyük ağırlıkları ise aynı gün sabahı Soma`ya gelmişti.⁸

c. Akhisar Bölgesi:

Binbaşı Derviş emrinde bulunan Akhisar bölgesinde az sayıda düzenli ordu birlikleri, daha ziyade Kuvayi Milliye müfrezeleri bulunmaktaydı. Bu örgütlere lojistik desteği, 61 nci Tümen ile 188 nci Alay tarafından sağlanmakta idi.

20 Haziran 1919 günü 14 ncü Kolordu Komutanlığınca, Akhisar `da bulunan milis komutanı Çerkez Ethem emrine 150 Şinayder tüfeği gönderilmişti. Bu tüfeklerden 75 adedi bir kısım cephaneye ve iki sandık bomba ile Yayköyü`nde yeniden örgütlenen Çerkez Ethem müfrezesine gönderilmiş, müfrezenin Soma ve Kınık`a hareket ederek Kolorduyla irtibatı sağlanması istenmişti.

⁵ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 5 /2548, Dİp. 6, G.1, Kls. 321, Dos. 8, F. 103

⁶ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 5 /2548, Dİp. 6, G.1, Kls. 321, Dos. 8, F. 108

⁷ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 5 /2548, Dİp. 6, G.1, Kls. 320, Dos. 4, F. 51

⁸ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 5 /2548, Dİp. 6, G.1, Kls. 320, Dos. 4, F. 55

Kuvayi Milliye liderleri tarafından 20 Haziran 1919 günü Ulucami`ye çağrılan halka, Menemen ve İzmir şehitleri adına mevlit okutuldu. Bu bir çeşit silah başı çağrısı idi. Fakat bu çağrıya kimse uymadı.

Mevcut silahlar gönüllülere dağıtıldı. Bu esnada bölgedeki milis mevcudu 150 erdi. Çerkez Ethem, emrinde ki örgütlerden makineli tüfek bölüğüne hayvan ve diğer ihtiyaçlarını sağlama çabasında idi. Çerkez Ethem müfrezesi 20 Haziran 1919 günü öğleden sonra Urganlı Boğazı ve Saruhanlı istasyonuna hâkim olmak üzere Yakupbey köyüne hareket etti.

Öte yandan, Topçu Teğmen Kazım sorumluluğunda İstanbul`dan Mudanya`ya gönderilmiş bulunan uzun namlulu 72 adet parabellum tabancasının eşit olarak 56 ncı ve 61 nci Tümenlere verilmesi, 14 ncü Kolordu Komutanlığının 20 Temmuz 1919 tarihli emriyle istenmiş, 56 ncı Tümen kendi payına düşen 36 tabancayı almış, geri kalan 36 tabancanın yine Teğmen Kazım sorumluluğunda Bandırma`ya götürülerek oradan da Balıkesir`de bulunan 172 nci Alayına gönderilmesi emredilmişti.⁹

d. Salihli Bölgesi:

Salihli Bölgesinin komutanı Jandarma Binbaşısı Tahir idi. Kuvayi Milliye birliklerinin ayrıca kendi komutanları vardı. Bölgedeki Kuvayi Milliye birliklerinin lojistik desteği, önceleri 14 ncü Kolordu, Alaşehir ve yerel olanaklardan sağlanmaktaydı. Sonraları 23 ncü Tümen ve Afyon depolarından ikmaline girişildi. Lojistik destek sırasında askeri makamlar, milli heyetler ve halkın yardımı, diğer bölgelerde olduğu gibi sürmüştür.

e. Aydın Bölgesi:

Antalya`nın 25 km kuzeyinde Bademağacı köyündeki depoda piyade ve topçu cephanesi bulunmaktaydı. İtalyanların Antalya`dan içeri doğru sarkmaları ve bu depoyu işgal etmeleri beklendiğinden, 57 nci Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) 7 Nisan 1919 günü Bademağacı köyüne geldi. Bucak müdürü ve köy ileri gelenlerinin yardımlarıyla depodaki mühimmat Burdur`un Çeltimci köyüne götürüldü. Vatansever köylüler 200`den fazla öküz arabasıyla depodaki malzemeyi taşıdılar. Bu mühimmat daha sonra Yunanlılara karşı kullanıldı.

⁹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 6/3324, Dİp. 7, G.2, Kls. 396, Dos. 6, F. 12

Bu arada Aydın bölgesinde bulunan 57 nci Tümen Komutanlığına İstanbul Harbiye Nezaretinden gönderilen bir emirle; bütün depolardaki piyade silahları mekanizmaları ile makineli tüfeklerin ve erhart dağ top kamalarının İstanbul'a gönderilmesi istenmişti. Her ihtimale karşı bir itiraza meydan vermemek için İngiliz subaylarından gizli olarak Aydın deposundan çok sayıda silah çıkartılarak gönüllü müfrezelere, askeri birlik ve kurumlara dağıtıldı. Düzenli ordu birliklerinin payına düşen miktar ayrı bir yere konuldu. Denizli`de ki topçu alayına 450 tüfek gönderildi. Rum istasyon memurlarının Denizli`ye gönderilen silahları İngiliz subaylarına haber vermeleri, tartışmalara sebep oldu.

İngilizlerin isteği üzerine hazırlanmış bir çizelgeye göre, birliklere ayrılan silahlardan başka depolardaki tüm silahların sürgü kolları ile makineli tüfeklerin ve top kamalarının saklanmak üzere İstanbul'a gönderilmesi 14 ncü Kolordu Komutanlığınca yayınlanan bir emirle istenmekteydi. Mekanizmaları göndermek istemeyen 57 nci Tümen Komutanının bu kararına karşılık top kamalarıyla makineli tüfeklerin hemen gönderilmesi Kolorduca emredildiğinden ve bu konuda baskı yapıldığından Denizli`den sekiz erhart top kamasıyla nişangahı ve Aydın deposundaki makineli tüfeklerin gönderilmesi suretiyle üst makamın istekleri yerine getirilmiştir.

6 Haziran 1919 `da Çine`de yüz kadar gönüllü toplanmıştı. Bunlara Çine deposunda bulunan silah ve cephane verildi.

Yunanlıların Aydın yenilgisinden (30 Haziran 1919) sonra Kuvayi Milliye erleri ele geçirdikleri ganimetlerle köylerine gitmişlerdi. Yunanlıların tekrar harekete geçerek intikam alacakları biliniyordu. Bunun için Aydın`da mücahit Hacı Süleyman Efendi`nin çabasıyla bir milli heyet teşkiline çalışıldı ve Aydın deposundaki silah ve cephaneler ilişilmemiş olarak ele geçirildi. Silahların taşımaya imkân olmadığından bunları halka dağıtılması daha uygun görüldü. Aydın halkından bir başkan yönetiminde 20`şer, 30`ar, 50`şer kişilik kuvvetler teşkil edilerek silahlar bunlara dağıtıldı. Köy heyetlerine de çıkaracakları kuvvetler kadar silah verildi. Böylece silahlarla bol cephanenin halk eline geçmesi sağlandı.

f. Kuvayi Milliye ve Düzenli ordu Birliklerinin İaşe ve Giydirme İşleri:

Mücadelelinin başlamasından itibaren Kuvayi Milliye erleri, tümen birliklerinin iaşe kuvvesine alınarak iaşe ediliyorlardı. Özellikle bunlar çarpışma ve muharebeler dışında kalan zamanlarda sürekli olarak toplu bulduklarından ve

köyleri de yakın olduğundan iaşede zorluk çekilmedi. Aydın muharebelerinden sonra 57 nci Tümen Bölgesini teşkil eden sancak, ilçe, bucak merkezlerinde kurulan heyeti milliyelerin sayısı artıkça cepheye çok sayıda milli kuvvetler ve düzenli ordu erleri gelmeğe başladı. Şüphesiz, bunların iaşe edilmeleri ve giydirilmeleri önemli bir problemdi. Tümen depolarından silahlandırılmakta olan bu erlerin iaşeleri için 57 nci Tümenin mali gücü yetersizdi. Ekmeklik ve yemeklik tahılın sağlanması paraya bağlı idi. Böyle olağanüstü bir zamanda para konusunu çözümlmek, önemli bir konu idi. Bu yönden hareket eden 57 nci Tümen Komutanı bütün sorumluluğu üzerine alarak Duyunu Umumiyenin tüm protesto ve şikayetlerine rağmen Duyunu Umumiyeye devredilmiş olan aşarı, levazım makbuz ve tutanakları karşılığında ambarlardan aldırılmış, bu sayede gerek düzenli ordu birliklerini ve gerekse Kuvayi Milliye'nin yiyecek ve yem ihtiyacı sağlamıştı. Temin edilen ekmeklik tahıl önce Denizli Heyeti Milisine, sonra heyeti merkeziyeden, Tümeden verilen makbuz karşılığı devredilmekte ve heyeti merkeziyece de Denizli`de bir fabrikada öğütülmekteydi. Et ve yiyecek maddeleri heyeti milliyelerce, heyeti merkeziyeden yapılan bildiri ile kendi bölgelerinden ya satın alma veya adaletli bir oran içinde milli yükümlülük sağlanmakta idi.

Hükümet merkezinin (İstanbul) sadece tümen birlikleri için gönderdiği havalelerin hazineden alınmasına imkan bulunmadığından, düzenli ordu birliklerinin de iaşesinde zorluklarla karşılaşılıyordu. Bu yüzden düzenli ordu birlikleri de aynı Kuvayi Milliye gibi heyeti milliye idare heyetince iaşe edildiler. Heyeti milliyelerin lağv tarihi olan 1920 yılı sonlarına kadar bir buçuk yıla yakın bir süre ileri ve geri hizmette çalışan 8-10 kadar birliğin iaşesinde heyeti temsiliye ve heyeti milliyelerin gösterdiği üstün başarı ve düzenlilik takdire değerdi. Erler ve hayvanlar iyi beslenmişlerdi. Bu arada halkın samimi sevgisini kazanan subaylara da iaşe masrafları ve maaş zammı verilmişti. Kuvayi Milliye ve düzenli ordu kuvvetlerine ayakkabı, çamaşır ve bir miktar elbise milli teşkilat sayesinde sağlandı. Nazilli`de bir kundura yapımevi ve bir dikimevi kuruldu. Bu yapımevleri heyeti merkeziyenin levazım şubesi emrinde olarak durmadan çalıştılar, epeyce ihtiyacı karşıladılar.

3. İdari ve Lojistik Faaliyetlerle İlgili Alınan Kararlar ve Kongreler :

a. Balıkesir Milli Harekât Kongresi (26 Temmuz 1919):

İzmir`e Yunan çıkarmasından itibaren geçen 1, 5 aylık zaman içerisinde milli kuvvetler cephesi oldukça teşekkül edebilmiş, Yunan ordusunun ileri hareketi da temmuz ayının son haftasında durmuş ve muharebe faaliyetleri bir takım müfrezelerin akın veya baskınları ile karşılıklı keşif hareketlerinden ibaret kalmıştı. Bu durumda, Kuvayi Milliye liderleri gelecekteki hareket ve idari desteğin daha kolay ve düzenli olarak sağlanması için *26 Temmuz 1919`da Balıkesir`de bir kongre yapılmıştı. Bu kongrede alınan kararlardan yalnız idari faaliyetlerle ilgili olanları aşağıya açıklanmıştır:*

1. Balıkesir`de olduğu gibi ilçelerde de maliye ve levazım örgütü meydana getirilecektir. İlçe ve bucaklara gönderilen erlerin masrafları, sonradan genel masraftan ödenmek üzere bu örgütler tarafından sağlanacaktır.

2. Gönderilen erlerin başında o bölge eşrafından biri bulunacak ve bu kişi erlerle beraber cephede kalacaktır.

3. Cephede bütün askerlerin yedirilmesi, giydirilmesi ve hastalarının tedavisi, teçhizatı ve ikmalî ve ihtiyat birliklerinin teşkili ile hizmete hazır bulundurulması işlerini zamanında sağlamak için cephelerin karargahları gerilerinde birer menzil müfettişliği bulundurulması uygun görülmüştür.

4. Zahirinin İzmir`e ihracının yasak edilmesi yetkisi heyeti merkeziye ye bırakılmıştır.

5. Halkın elinde bulunan silahların toplanması genel olarak kabul edilmiştir. Yalnız, bazı bölgelerin özel durumları dolayısıyla, bu işin uygulanması bölgelerde ki milli hareket heyetlerinin takdirine bırakılmıştır.

Yukarıda açıklanan idari faaliyetlerle ilgili kongre kararları yurtsever aydınlar, mücahitler ve diğer ilgililer tarafından uygulanmış özellikle sonradan İzmir Kuzey Cephesi ismini alan Aydın bölgesinde olduğu gibi bu kararlar gereğince desteklenmişti.¹⁰

¹⁰ T.C.GEN.KUR.ATESE Bşk.İığı, Türk İstiklal Harbi, C.II, Batı Cephesi Ks. 1, Ankara, Genkur. Basımevi, 1963, s.207.

b. Nazilli Kongresi (6 Ağustos 1919):

Balıkesir Kongresinden sonra 6 Ağustos 1919`da Nazilli Kongresi yapılmış, alınan kararlarda idari faaliyetlerle ilgili olan maddeler aşağıya çıkarılmıştır.¹¹

1. Amaca ulaşmak için Aydın sancağı adına Nazilli genel merkez olmak üzere, denizli ve Muğla sancaklarında bazı ilçeler depo merkezi olarak kabul edilmiştir.

2. Milli asker teşkili, yönetilmesi ve kontrolü ve cephelere lüzumu kadar mücahit ve gönüllü asker yollanması, iaşelerin sağlanması heyeti merkeziyelerin idari ve savunma görevidir.

3. Milli heyetlerin cephe ve mali zorunlu masraflarının sağlanması, haklatan toplanacak para ve aynı yardımlara bağlıdır.

4. Mücahit durumda bulunan gerek muvazzaf ve gerek gönüllü erlerin yükümlülük ve terhis işleri, mücahit başkanlarının yetkisine verilmiştir, denilmekteydi.

c. Alaşehir Kongresi (16–25 Ağustos 1919) :

Daha önce yapılan kongrelerden sonra Alaşehir Kongresi yapılarak, özellikle cephenin orta kesiminin idari desteği daha düzenli hale sokulmaya çalışılmıştır.

Yunan işgaline karşı silaha sarılmış olan yurtseverlerin kurmuş oldukları muharebe bölgelerinin idari ve iaşe işleri genel olarak birbirleriyle bağlantısı ve işbirliği olmayan Denizli ve Balıkesir Merkez Heyetlerince sağlanmaktaydı. Emir ve komuta bakımından da bütün cephe bir komuta altında olmadığı gibi heyeti milliyelerce uygulanan idari ve lojistik hizmetler zaman zaman değişen kararlarla yürütülüyordu. Emir ve komuta işlerinde ki ayrılık, Sivas Kongresi kararlarıyla Ali Fuat Paşa (Cebesoy)`nın Batı Cephesi Kuvayi Milliye Komutanlığına atanmasına kadar devam etti.

Alaşehir Kongresinin almış olduğu kararlardan bazıları şunlardı:¹²

“1. Kongrece milli genel seferberlik ilan edilmiştir. Muhtelif bölgelerde şimdiye kadar uygulanan kurallar devam edecek ve milli hareket heyetleri lüzum görülen doğumluları silah altına alacaklardır.

¹¹ Albay Hacı Şükrü`nün Aydın Cephesine ait anıları

¹² T.C.GEN.KUR.ATESE Bşk.İığı, Türk İstiklal Harbi, C.II, Batı Cephesi Ks. 1, Ankara, Genkur. Basımevi, 1963, s.209.

2. Milli harekatta şehit olanların dul ve yetimleriyle yaralananlara mükafat verilecektir. Bunun miktarı komutanlarla milli heyetlerin ortaklaşa kararıyla saptanacaktır.

3. Seferberlik ve diğer işlerin yürütülmesi için Alaşehir, Denizli, Nazilli ve dolayları birer çalışma bölgesi olarak kabul edilmiştir. Bu yerlerin birer merkezi heyet teşkiline ve bu merkezi heyetlerin üstünde hepsini temsil etmek üzere Alaşehir`de genel anlamda bir müdürler kurulunun teşkiline karar verilmiştir.

4. Menzil hizmetleri için ilçe merkezlerinde birer menzil müfettişliği kurulacak, gerek bunların gerekse merkez heyetleriyle genel merkezin aynı tipte bir resmi mühürü bulunacaktır.” Bu kararlar hemen uygulanmaya başlanmıştır.

Yunanlıların saldırıları ve işgal hareketleri karşısında milli heyecan ve çarpışma ruhu uyandıran ve bunların devamını sağlayan Kuvayi Milliye örgütleri, asker ve sivil kişilerden oluşmaktaydı. 61 nci Tümen sorumluluğunda bulunan İzmir Kuzey Cephesi, 23 ncü Piyade Tümen Komutanı sorumluluğunda bulunan İzmir Doğu Cephesi, 57 nci Tümen K.İğyı sorumluluğunda bulunan İzmir Güney Cephesi kesimlerinde faaliyet gösteren Kuvayi Milliye birliklerinin başında, yönetici olarak asker, bey, ağa ve efeler bulunmaktaydı.

Önceden Redd-i İlhak Cemiyetleri ile bunların kurdukları örgütlerin Kuvayi Milliye'nin desteklenmesinde büyük hizmetleri görülmüş, örgütün oluşturulması ve lojistik destek faaliyetleri, kongreler döneminde daha esaslı kurallara bağlanmıştı. Heyeti temsiliye döneminde bu destek faaliyetleri müdafaayı hukuk merkezleri ve milli heyetler tarafından daha olumlu bir şekilde sürdürülmüştü.

Kuvayi Milliye'nin personel ve diğer lojistik ihtiyaçları bu heyetleri tarafından sağlanmıştı. Gerek komutanlar, gerek milli direnmeyi sağlayan beyler, ağalar, efeler din adamları ve adsız kahramanlar, bu yöndeki olumlu hizmetleriyle tarihte Türk Ulusunun minnet ve şükranlarını kazanmışlardır.

B. Sivas Kongresi ve Heyeti Temsiliye Döneminde İdari ve Lojistik Faaliyetler (4 Eylül 1919 – 20 Nisan 1920)

Halkın bağrından doğan bağımsızlık duygusu, düşmanın gittikçe genişleyen istilas karşısında artan Kuvayi Milliye oldukça önemli bir kuvvet haline gelmiş, Batı Anadolu'da düşman karşısında Kuvayi Milliye ve bazı ordu birlikleri tarafından; Ayvalık, Soma, Akhisar, Salihli, Aydın bölgelerine cepheler meydana getirilmişti.

Bunlar genel olarak Mayıs 1919 sonu ve özellikle Haziran 1919 ayında faaliyete geçerek, 22 Haziran 1920 de başlayan Yunan taarruzu ile buldukları bölgelerden çekilmişlerdi.

İlk önceleri halkın desteği ve en yakın askeri birlik ve kurumlar, askerlik şubesi depoları ve diğer depolar, jandarma birliklerinin elindeki silah ve cephane ile idari desteğe kavuşan Kuvayi Milliye birlikleri köylerden, kasabalardan, şehirlerden ve mümkün olan her yerden yararlanmışlardı.

Ancak batı devletleri, özellikle İngiltere tarafından desteklenen Yunan Ordusu karşısındaki Kuvayi Milliye, zayıf ve cılız, gerek personel gerekse lojistik destek bakımından pek yoksun ve yetersizdi. Elde az miktarda tüfek, birkaç makineli tüfekle muharebe eden Kuvayi Milliye karşısında, modern ikmal kaynakları batıya dayanan kuvvetli ve çok üstün mevcutlu bir ordu bulunmaktaydı.

Temmuz ve Ağustos 1919 ayları içerisinde, gayet iyi bir savunma yapmak ve Kuvayi Milliye' nin düzenli bir şekilde idaresini sağlamak için; Balıkesir, Alaşehir, Nazilli Kongreleri yapılmış, gerek hareket gerekse personel tedariki, para sağlanması ve özellikle Kuvayi Milliye nin yiyecek, giyecek, silah, cephane ve gereç ihtiyacının sağlanmasına çalışılmış ve teşkilatları gittikçe kuvvetlendirilmişti.

Sivas kongresinin çeşitli faaliyetler arasında bir de Milli Mücadele planı meydana getirilmiş ve yayınlanmıştır. Bir yandan siyasi, bir yandan askeri teşkilat, bir yandan da diğer sorunlarla uğraşan Heyeti Temsiliye idari destek bakımından birçok tedbirler almıştır. Bu arada halk ve ordu ilişkilerini ve milli müfrezelerin teşkil ve görevlerini ve diğer birçok önemli konuları düzenlemek amacıyla aşağıdaki genelge yayınlandı.

“1919 tarihli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Teşkilat Nizamnamesi Ek (yalnız ilgililere özel ve gizlidir.)”¹³

1. Bağımsızlıkları uğruna örgütlenmiş ve meydana gelmiş olan milli kuvvetler her türlü müdahale ve tecavüzdten masundur.

Devlet ve Millet kudretinde milli irade yapıcı ve tedbirdir. Hilafet makamının korunmasını da üzerine almış olan ordu, iradeyi milliye ye bağlı ve onun hizmetindedir.

2. Ordu, bir saldırı karşısında plana göre harekâtı idare edeceğinden aşağıdaki teşkilat yapılmıştır.

¹³ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 6 /3324, Dlp. 7, G.3, Kls. 399, Dos. 22, F. 6

3. *Milli teşkilatımızla ordu arasındaki bağı Heyeti Temsiliye yönetmekte; ancak bir tehlike karşısında her merkez yakınında bulunan birlik komutanları ile gerekli temaslarda bulunmaktadır.*

4. *Milli müfrezeler Müdafaayı Hukuk Cemiyeti idare heyeti merkezleri tarafından teşkil olunur. Bu hususta gerekli yardımı asker alma daire başkanları ve bölge komutanları yaparlar. Bu teşkilatta aşağıdaki hususlar dikkate alınır:*

a. *Müslüman olmayan toplulukların çokluğu*

b. *İhtilal hareketlerinde his olunan kuvvetleri*

c. *Sırf soygunculuk, intikam vesaire gibi sebeplerle cinayet işleyen ve eşkıyalık yapan İslam ve İslam olmayan çetelerin azlığı ve çokluğu.*

5. *Milli müfrezeler sabit ve seyyar olmak üzere iki türdür. Genellikle mücadele, güvenliği sağlamak ve sürdürmek; gerektiğinde ordunun harekâtını kolaylaştırmak maksadıyla seyyar müfrezeler teşkil olunur. Bundan başka eşkıyanın taarruzundan İslam olmayanların ihtilal ve tecavüzünden ilçe ve köyleri korumak ve savunmak için mahalle, köy ve bölgelerde sabit müfrezeler meydana getirilir.*

6. *Seyyar müfrezeler silâh altında görev yapan erlerden başka bütün milletin eli silah tutan gençlerinden teşkil olunur. Bir tehlike anında yapılacak çağrı üzerine orduyu seferber edecek olanlar orduya katılırlar.*

Geriye kalan kuvvet yöresel tehlikelere karşı olup bunlar lüzumunda makineli tüfek ve top da katılır. Erlerin muharebe görmüş olması ön görülür. Emir ve disipline yatkın müfrezeler eşkıyalık yapacak bir kuvvet olmayıp, millet ve memlekete kendini vermiş, hizmetlerde bulunmuş, kanaat sahibi yurtsever kişilerden olmalıdır. Müfrezeler teşkil emri, komuta ve yönetimim askeri manga, takım, bölük gibidir. Ödüller ve cezalar askerlikteki gibi olur.

Müfrezeler yalnız kendi bölgelerinde değil, gerektiğinde öteki bölge müfrezeleriyle hareketlerini birleştirmek için diğer bölgelere de geçerler.

7. *Bu görevler, yöresel idare heyeti merkezlerinin emirleriyle olur. Ancak önemli hallerde müfrezeler kendiliklerinden yardıma koşmakla yükümlüdürler. Yalnız bu halde bağlı buldukları idare merkezleri heyetlerini haberdar ederler. Önemli görülen yerlerde gereğinde bir askeri birliğe de yardımcı olarak ta gönderilirler.*

8. *İller heyeti merkezleriyle heyeti temsiliyeleri, lüzum gördüğü bölgelerin müfrezelerini tehlikede bulunan herhangi bir komşu bölgeye göndermek üzere göreve çağırabilir. Bu halde bölgeler kendilerine bağlı müfrezelerin noksanlarını tamamlamak ve göndermekle yükümlüdürler.*

9. Sabit müfrezeler, seyyar müfrezeler dışında kalanlardan kurulur. Bunlar tarafından gerekli görülen köylerde, bucaklarda, ilçelerde ve şehirlerin her yerinde savunma tertibatı alınarak, Hıristiyanların katliam yapmak ve asayişini bozmak gibi kötü emellerine ve eşkıya çetelerinin taarruz ve cinayetlerine karşı tedbirler alınır.
10. Sabit ve seyyar milli müfrezelere gerekli malzeme sağlanması önemlidir. Eşkıyadan alınan silahlar, zenginler tarafından para ile tedariki mümkün olan tüfek, tabanca, bomba, silahlanmaya yardımcı olabilir. Bu hususta ordunun da yardımı istenebilir. Hayatlarını ve yaşmelerini sağlama da aynı şekilde olabilir.
11. Her çeşit fazla silah, mühimmat ve gereçler uygun yerlerde depo edilir. Yabancılar ve düşman eline geçmesi muhtemel depolar tehlikeli bölgelerden gizlice taşınır. Zorunluluk anında, yağma halinde kaldırılıp emniyetli yerlerde depo edilir veya tehlikeli bölgelerdeki halka dağıtılır.
12. Silahlar daima milletin malı ve kaybı millet hazinesinin zararı demek olduğundan, silah dağıtılması askeri birliklerdeki usule uyularak yapılacağı gibi seyyar ve sabit müfrezelere dağıtmakta kefaletle, düzenli numara altında kayıt ile müfreze amirlerinin sorumluluğu altında bulundurulur.
13. Milli müfrezeleri teşkil edecek her kişiye Kur'an'a el basarak yemin ettirilir.
14. Müfrezelerin sağlık işleri için daha önce askerlikte ders görmüş olanlardan faydalanılır. Gereken silah ve sağlık malzemesi ordudan istenir.
15. İşbu ek, talimatname niteliğinde olup yörelerin gerekleri ve koşullarına uyularak uygulanır.

1. Lojistik Faaliyetler

Kuvayi Milliye müfrezelerinin yaptığı çarpışmalarda en çok sıkıntı çekilen ikmal maddesi cephanedir. Çok sarf edilen bu maddenin hem bölgelerde az bulunması hem de akıcı bir şekilde ikmalın mümkün olmaması idi. Halbuki, normal askeri birliklerde bu görev çeşitli kademelerden geçerek düzenli bir şekilde sağlanabilirdi. Aynı zamanda ulaştırma bakımından karşılaşılan büyük zorluklar ikmalde çok önemli ve gerekli bir rol oynamaktaydı.

Ekim 1919 ayı başlarında üstün Yunan kuvvetlerince Aydın, Ödemiş ve Manisa cephelerinde büyük çaplı toplar ve çeşitli bombalar kullanmış, ayrıca halka yapılan zulüm nedeniyle yüz elli bin kadar çocuk ve kadın dağlara ve köylere sığınmıştı. Bu durum karşısında pek sıkışan Demirci Mehmet Efe, 15 Ekim 1919

tarihinde çektiği bir telgrafta durumu Mustafa Kemal Paşa' ya bildirmiş ve kendisine 12 nci Kolordu tarafından gereken ikmalin yapılacağı cevabı vermişti.¹⁴

15 Ekim 1919'da Harbiye Nazırı Cemal Paşa, İstanbul Hükümetinin Batı Cephesindeki harekâtle ilgili görünmeyeceğini; fakat Cephenin takviyesi için elden gelen çabayı sarf edeceğini bildirdi. Ancak kolordularının konuşlarında değişiklik yapılamayacağı için bütün Batı Cephesinin desteklenmesi 12 nci ve 14 ncü Kolordular tarafından yapılacaktı.

Yine Harbiye Nazırı 3 Kasım 1919' da verdiği bir emirle Kuvayi Milliye'nin iaşesi hakkında ki önceden verilmiş emrin bütün memlekete ait olmadığını bildirdi. Düzenli ordu birlikleri tarafından iaşe edilecek Kuvayi Milliye yalnız düşman karşısında bulunanlardı.

Ayrıca, İzmit – Eskişehir – Konya hattının batısında kurulacak milli teşkilat için; halk her ne kadar bu bölgelerde hareket yapacak Kuvayi Milliye'ye en büyük yardımları yapmak istiyorsa da, bunların artık tahammül edemeyecek kadar büyük fedakarlık ve hizmetlere katlandığı görülmekteydi.

Öte yandan, ordunun barış mevcudu 300.000 iken, şimdi 40- 50 bin mevcuda düşmüş bulunuyordu. Bu bakımdan beş- on binden ibaret Kuvayi Milliye erlerinin iaşe, giydirme ve donatılması ve ihtiyaç görülen silahlar, mühimmat, sıhhiye malzemesi sağlama, Harbiye Nezaretinin bütçesi ile mümkün olabilirdi. Bu önemli görevlerin 12 nci ve 14 ncü Kolordularca yapılmasını ve buna resmi olmayan bir şekilde müsaade edilmesini 16 Kasım 1919' da Mustafa Kemal Paşa İstanbul Hükümetinden resmen istemiştir.

Heyeti Temsiliye Dönemi'nde Kuvayi Milliye'nin Başarısızlık Nedenleri ve Alınacak Tedbirlere Ait Bir Genelgesi:¹⁵

O güne kadar yapılan harekâta büyük kahramanlıklar ve pek çok fedakarlıklar yapılmış ise de daha çok başarı sağlanamamasına üç sebep vardı: Önce İstanbul Hükümeti resmi olmayan büyük çapta yardımda bulunmaması, sonra tüm vatandaşların mücadele ile ilgilenmesi, üçüncü sebep olarak bu durumda maddi ve manevi kuvvetlerin bir elden idare edilmemesiydi.

Heyeti Temsiliyece bu sakıncaları gidermek için, cepheyi üçe bölmek, kuzey kısmına 61 nci Tümen, Salihli bölgesine 23 ncü Tümen, Aydın bölgesine 57

¹⁴ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1 /105, Dİp. 5, G.1, Kls. 256, Dos. 6, F. 9, 9-1.

¹⁵ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1 /105, Dİp. 5, G.1, Kls. 256, Dos. 6, F. 23-3

nci Tümen Komutanlarının komuta etmesi istenmekteydi. Bu komutanların gayri resmi kalması için de birer vekillerinin imzası ile hareket edilmesi uygun görüldü. Umumi Kuvayi Milliye Komutanlığına Albay Refet`in getirilmesi düşünülmekte, gayri resmi olarak ta bütün mülki ve askeri makamlara tarafından kendisine yardım edilmesi istenmekteydi.

Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk teşkilatının bütün memlekete yayılması gerekiyor ve bunun için çalışılıyordu.

Bu durumuma göre Kuzey cephesi milli levazım heyetinin Balıkesir Merkez Heyetince, Salihli Heyetinin Afyon Merkez Heyetince, Aydın dolaylarında bir merkez heyetinin teşkilat emri gereğince kurulması geliyor ise de, hareketin geleceği bakımından Nazilli, Aydın, Menteşe (Muğla), Denizli, Burdur livaları Müdafaayı Hukuk Cemiyetlerinden ikişer temsilci seçilerek Nazili`de bir merkezi heyet meydana getirilmesi ve Aydın dolayları milli levazım heyetinin bu merkez heyetine bağlanması gerekmekte idi. Milli levazım heyetleri düzenleyecekleri bütçenin askeri ve mülki makamlarca sağlanamayan kısmını merkez heyeti aracılığı ile ve bu heyetin kendi bölgesi içinde usul ve nizamına göre iaşe suretiyle sağlanması, eğer merkez heyeti bölgesi buna yetmezse durumu Genel Komutanlığa arz etmesi, yukarıda doğrudan doğruya kendilerine bağlanan kaynaklardan sağlamaya çalışmaları bildirildi.

Genel olarak usulsüz iaşe maddeleri toplanması ve dağıtılması yasaklandı. Şimdiye kadar bazı bölgelerde halkın içtenliğine dayanarak ikmal yapılmıştı. Bunları artık bu ağır yükten kurtarmak gerektiği anlaşıyordu.

Bu gün bütçenin, mütarekeden önce kabul edilen üç yüz bine yakın bir kuvveti iaşe ve giydirmesi gerekiyordu. Gerçekte ise 40 – 50 binden fazla kuvvet iaşe edilmekte ve giydirilmekte idi. Bu düşünceye göre iaşenin yavaş yavaş askeri makamlar tarafından sağlanması gerekiyordu. Bu düşünceleri uygulamakta olan bazı milliyetçi komutanların sorumluluktan hiç çekinmemeleri lazımdı.

Bu bakımdan, vatan savunması için toplanmış bulunan milli erlerin ordu erleri gibi kabul edilmesi ve bu yolda işlem yapılması gerekiyordu. Milli erlerin toplanması Genel Komutanlık ve kolordu askeralma kurulu ve şube başkanları arasında kararlaştırılacaktı.

Bu genelge şöyle idi;¹⁶

¹⁶ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/105, Dlp.5, G.1, Kls.256, Dos.6, F.23-3.

“Şekle göre asker alma memurları ile müdafaayı hukuk cemiyetleri askeri heyetleri ve idareleriyle birlikte yapılacak olursa mesele az çok usulünde cereyan ederek hiçbir sızıntıya meydan verilmeyeceği kanısındayız. Nizamnamemize ekli olarak kaleme alınıp milli müfrezelerin teşkiline dair kararlar güzel bir yol gösterici olarak olabilir.

Silah ve cephaneye gelince; bu hususta hakiki kaynak ordudur. Ancak kolordu ve bölgelerinin çoğunda mevcut silah depolarındaki tüfeklerin sürgü kolları alınmış olduğundan Genel Komutanlığın isteyeceği miktarda tüfek tedariki mümkün olmadığı zamanlamada, ne miktar ve cins sürgü kolu, ihtiyacı hasıl olduğu, kolordu komutanları tarafından İstanbul`da Akdeniz Müstahkem mevki Komutanlığı, gizli olarak istenip getirilecek olursa tüfek kaynakları çoğalacaktır. Mühimmat noksanını kolordu komutanları bölgelerindeki mühimmat ambarlarından tamamlayabilir görüşünderiz.

Top ve sağlık gereçlerinde de aynı yöntem uyarınca sağlanacağını sanıyoruz.

Genel Komutanlığa ayrılan bölgede bulunan bütün milli teşkilatın yardımda bulunmaları, gerekenlere bir genelge ile bildirilecektir. Şimdiye kadar dış siyasi durumumuzun ibresi ne vakit millet hakkını savunma hususunda en büyük fedakarlığı göstermekten kaçınmamış ise, o vakit iyilik yolunu bulmuştur. Bununla beraber, millet ve vatanın kurtarılması uğrunda fedakârlıklarımızın sonucunu elbette vatanımızın düştüğü felaketlerden kurtaracağını takdir buyurursunuz.

Aydın ili hakkında Heyeti Temsiliyemizce düşünülen hususlar yukarıda belirtilmiş olup bu meseleye bir şekil vermeden düşüncelerinin bilinmesine lüzum görülmüş olduğundan acele hallerde yüksek mütalaalarının bildirilmesini istirham ederiz.”

Heyeti Temsiliye namına

M. Kemal

Kasım 1919 sonlarına doğru bütün cephedeki işe durumu şöyle idi:¹⁷

Doğrudan doğruya cepheye gelen askeri birliklerle Kuvayi Milliye'nin işesi heyeti merkeziyenin üzerindeydi. Yalnız buğday, zeytinyağı gibi maddeleri komutanlıklar tutanak karşılığı milli heyetlere veriyorlardı.

¹⁷ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/105, Dlp.5, G.1, Kls.256, Dos.6, F.31-3

Böylece halkın yardımını sağlamakla başarılı olan işe, anca askeri ambarlarda ki buğday ve zeytinyağından ibaret kalmıştır.

Cephede elbise ve özellikle yağmurluğa büyük ihtiyaç vardı. İstanbul`da pek çok kumaş olduğu söyleniyordu. Elbise gönderilmediği takdirde bunun yerine kumaş sağlanması gerekmektedir. Bu bakımdan Kuvayi Milliye ve hatta cephedeki askeri birlikler, heyeti milliyelerin toplayacağı yardımlara muhtaç kalmaktaydı. Hâlbuki halk bu yükten ezilmiş bir duruma gelmişti.

Öte yandan Kuvayi Milliye nin bazı müfrezeleri; değişik bölgelerde halka baskı yapmakta ve zor kullanmaktaydılar. Kimse bu durumdan memnun değildi. Bunların vergi aldıkları ve aşar (ondalık) topladıkları ileri sürülmekte idi. Müfrezelerin büyük kısmı ise milli heyetlerin verdiği görevleri tam ve kahramanca yapmağa devam ediyorlardı.

Ancak görevlerini kötüye kullananların gözaltında bulundurulması gerekmektedir. İstanbul Harbiye Nazırı bu durumu açıkladıktan sonra; Kuvayi Milliyeyi giydirmek, donatmak ve sağlık gereçleri vermek gibi her türlü yardımı yaptığını bildirmekteydi.

Bu durumda Mustafa Kemal Paşa, Kuvayi Milliye birliklerinin ambarlara el koyması, zorla vagon alınması ve diğer düzensizliklerin önlenmesi için işenin de kolorduca yapılmasını emretti. Bunu İstanbul Hükümetine de duyurdu.

Gerçekten, Harbiye Nazırı Cemal Paşa lojistik destek bakımından yararlı hizmetler yapmıştı. Salihli ve Aydın cepheleeri, daha çok 23 ncü Tümen ve 12 nci Kolordu tarafından desteklenmekte idi. Özellikle Aydın cephesinin ikmali genel olarak 12 nci Kolordu tarafından desteklenmekte idi. Bu bölgelerde silah ve cephanesinin durumunu öğrenmek isteyen Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa, 2 Aralık 1919`da aşağıda ki soruların ivedi cevaplanmasını istedi.¹⁸

“1. Yunanlılar bir haftadan beri Salihli ve Aydın cepheleerine yaptıkları taarruzlardan nasıl bir sonuç alındı?

2. Zayıf olan Salihli cephesinin 23 ncü Tümen birlikleriyle kuvvetlendirilmesi mümkün değimli dir?

3. Demirci Mehmet Efe, silah ve cephanesini istiyor. Muharebenin devam etmesi için de bu isteğin derhal yerine getirilmesi gerekmez mi? Her halde cephanesinin ve silahsızlık cepheye ortaya çıkacak başarısızlığın düşmanlarımızın cesaretini artıracak ve oradaki Kuvayi Milliyenin bizlere karşı güvenini sarsacak bililmektedir. Buna göre her ne suretle olursa olsun taarruza uğrayan cepheleere

¹⁸ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/105, Dlp.5, G.1, Kls.258, Dos.18, F.22-2.

cephane ve silahça en çabuk şekilde yardımda bulunulması gerekmektedir.” deniliyordu.

Demirci Mehmet Efe, Nazilli`de 11 Aralık 1919 günü tüfek ve cephaneye ihtiyacının çok artığının 12 nci Kolordu Komutanlığına bildirilmiştir. Bu durum karşısında 12 nci Kolordu Komutanı da 57 nci Tüme, istenen 300 tüfeğin verilmesini diğer yerlerde gönderileceğini bildirdi.

Bu sırada (28 Aralık 1919) Harbiye Nezareti tarafından Kuvayi Milliyecilere elbise ve harp gereçleri gibi her türlü yardımın yapılacağı söz verildiği, kolordulara da Kuvayi Milliye'nin iaşesinin sağlanması hakkında emir verildiği ve ayrıca İstanbul Hükümetinin bu yardımlara tamamen yakın olduğu belirtilmişti.

Bu emirden anlaşılacağına göre, halk ve Anadolu`da ki müdafaayı hukuk cemiyetleri kademeleri ve ordu birlikleri tarafından lojistik destek gören Kuvayi Milliye, İstanbul Hükümeti geçici de olsa bazı yardımlar yapmayı uygun bulmaktaydı.

Kasım 1919 ayından beri Ödemiş cephesinde üç günden beri kanlı muharebeler olmaktadır. Eski Sadrazam Ferit Paşa zamanında hiçbir yardım alınamamış, bir aydan beri her tarafa baş vurulduğu halde ancak Konya`dan pek az sayıda silah ve cephaneye gelmişti. Aynı gün ise Burdur`dan üç sandık silah ve cephaneye yola çıkarılmıştı. Ancak, muharebe böyle sürerse düşmana karşı on günden fazla dayanamayacaklardı.

Etrafta toplanmış bir çok silahsız mücahit bulunmakta, silah ve cephanesizlik yüzünden bu mücahitlerden gereği kadar faydalanamıyordu. Aydın ve Ödemiş cephelerinde cephaneye tükeninceye kadar dayanılacağına güveniliyorsa da, Salihli cephesi gayet zayıf olduğundan, Demirci Mehmet Efe`den yardım istiyordu. Bununla beraber, bir tek erin bile gönderilmesine olanak yoktu. Salihli cephesi hemen pekiştirilmezse Aydın ve Muğla`nın durumu kötüleşecekti.

Yukarıdaki gerçekler bağımsızlık savaşının birçok tablolarından biriydi. Cephaneye ikmal güçlükleri, silah noksanı, görevlerin ne kadar zor koşullar altında kalınarak yapılmakta olduğu bir kez daha ortaya koymuştu. Bu durumu Demirci Mehmet Efe, 12 Kasım 1919 günü Mustafa Kemal Paşa`ya bildirmiş ve Mustafa Kemal Paşa`da Demirci Mehmet Efe`ye; *“Kahramanlık ve maharetinizi takdir ederim. Her tarafta sizlere yardım edilmeye başlanmıştır. Ancak gecikmelere, bilinen bir çok nedenler etki yapmaktadır. İstedığınız silah ve cephanenin sevki husus için ilgililere gereken emirler verilmiştir”. şeklinde karşılık vermişti.*

Bu arada 12 nci Kolorduca 300 tüfek, 50 sandık cephanе mühimmatıyla beraber 2 dağ topu 18 Aralık 1919 tarihinde Nazilli'ye gönderildi.

Mustafa Kemal Paşa 4 Aralık 1919 günü Salihli Cephesi Komutanlığına :¹⁹
“Batı Anadolu milli hareketinin bir elde toplanması ve idaresi 20 nci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya verilmiştir. Ayrıntılı işlerde doğrudan doğruya kendisiyle temas ve haberleşme yapılmasını ve bundan sonra yapılacak tamimlerin doğrudan doğruya gönderilmesini” emretti.

Öte yandan, 14 Aralık 1919 günü Nazilli Heyeti Merkeziyesi, Konya heyeti Merkeziyesinden on lira istemiş, Konya Heyeti Merkeziyesi de bu isteği Heyeti Temsiliye Başkanına bildirmişti. Mustafa Kemal Paşa, Nazilli Heyeti Temsiliye üyesine verdiği bilgide; Nazilli'nin konya'dan para istediği, halbuki Konya'nın bölge harici bulunduğu, bütün ihtiyaçların Albay Rafet Tarafındandüzenlendiği, eğer tertip edilen bölgeler yetersiz olursa komşu olan yerlerden yardım istenmesi için Heyeti Temsiliyenin aracılığıyla müracaat edilmesi lüzümünü bildirdi. 12 nci Kolorduca Demirci Efe'ye gönderilen silah ve cephanе kendisine bildirildi. Bu arda Albay Rafet'e; cephedeki hareketi düzenlemek, silah ve cephanenin ikmalini sağlamak ve Kuvayi Milliye birlikleri teşkil etmek gibi görevler de verildi. Albay Rafet bu görevleri gerçekleştirmek üzere Nazilli'ye gitmişti

Bu arda birliklerdeki subay ve er durumu ile bunlara verilecek ödenekler şöyle idi:

Elde yeter sayıda subay bulunmadıkça Kuvayi Milliyece yapılacak teşkilatın insan yığınağından ibaret kalacağı kesin olarak biliniyordu. Subay gözetimi altında bulunmadıkça bunların aynı zamanda birçok israflara ve görevi kötüye kullanmalara sebep oldukları görülüyordu. Hâlbuki hâlihazırda geçim sıkıntısı ve subay maaşının azlığı pek namuslu ve kıymetli subaylardan bir çoğunun seve seve atılacakları yurt görevinden bunları uzak tutmakta idi. Subayları cepheye göndermek için yapılacak mali fedakârlıklar, bunların varlığı ile israfın önlenmesi nedeni ile elde edilecek tasarrufların büyük kazançlar sağlayacağı tecrübelerle anlaşılmıştır. Bunun için:

Kuvayi Milliye emrinde görevli bütün muvazzaf ve yedek subaylara Kuvayi Milliye sandıklarından aylık verilmesi, muvazzaf subayların birliklerinden alacakları ödeneğin ise işbu ödenekten ayrı olarak eskiden olduğu gibi almaları gerekiyordu. Ayrıca, erler üç ay müddetle ve nöbet suretiyle cepheye hizmet edeceklerinden bunların yalnız iaşe, giydirme, tütün vesaire ihtiyaçları sağlanacaktı. Kuvayi Milliye erlerine gündelik ve aylık adı altında bir para verilemeyecekti.

¹⁹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/105, Dlp.5, G.1, Kls.258, Dos.5, F.34

Bütün Batı Anadolu'da Osmanlı mavzeri yok gibiydi. İç Anadolu'da en büyük silah depoları Niğde ve Ankara'da bulunmaktaydı. Bu depolarda da Alman ve Rus tüfekleri vardı. Eğer noksan sürgü kolları tamamlanırsa bu sürgü kollarının İstanbul'dan 53 nci Tümen bölgesi (Bursa ve dolayları) üzerinden gönderilmesi ve bu işte çabuk davranılması gerekiyordu.

Demiryollarına el koyma hakkındaki tedbirlerin uygulanması halinde istenilen silahların çabuk gönderilmesi olanağı doğacaktı. Aksi taktirde yollama işleri çok büyük güçlük ve gecikmelere uğrayacaktı.

Ocak 1920 Sonlarında Askeri Durum ve Lojistik Destek.²⁰ Yunanlılara karşı biri Gediz vadisinde, Salihli batısı ile Ödemiş doğusundaki Kelas gediği arasındaki, ötekisi Kelas gediği ile Köşk batısındaki Menderes nehrine kadar olmak üzere iki milli tümen vardı. Bunların idari destekleri 12 nci Kolordu tarafından sağlanmakta idi. Gelir kaynakları her zaman olduğu gibi heyeti merkeziye yardımları ile sağlanıyordu.

Bununla beraber İstanbul Harbiye Nezareti tarafından Kuvayi Milliyecilerin iaşelerine kolorduca sağlanması emredilmiş olduğundan, Alaşehir Milli Tümeninin de iaşesi için 57 nci Tümen emir verilmişti

Subaylardan cepheye hizmet isteyenler kolorduca izinli kabul edilmekte idi. Küçük rütbeli subaylara 1/3, ötekilerine 1/2 oranında bir maaş veriliyor, ek ödenek tamamıyla Kuvayi Milliye sandıklarından sağlanıyordu.

Nazimiye tümenlerinden bir kısım erler de milis kuvvetlerine verilmişti. Cepheye bulunan erler iaşelerinde başka giyecek, kahve, tütün, çay, şeker gibi şeyler alabiliyorsalar da bunlara maaş verilmiyordu.

Kuvayi Milliye'nin ihtiyacı kolordu depolarından ve birliklerin elinde bulunan fazla silah ve cephaneden sağlanıyordu.

13 ocak 1920 tarihinde taşıyan Aydın ve Havalisi Komutanlığının kuvvesi 45 subay, 2794 er, 2427 tüfek, 253330 piyade fişeği, 5 makineli tüfek, 480 el bombası, 7 aydınlatma tabancası, 89 aydınlatma fişeği, 2 işaret tabancası, 27 işaret fişeği, 167 hayvandı.

General Milne'nin Muhtırası .²¹General Milne 20 şubat 1920'de Harbiye nezaretine verdiği bir muhtıra ile; İstanbul, İzmir, Çanakkale ve bütün kıyılarda ki depoların emniyet ve muhafazası görevini Türklerden alarak İngiliz memur ve

²⁰ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2068, Dlp.5, G.5, Kls.306, Dos.18, F.15

²¹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 6/3324, Dlp.7, G.2, Kls.397, Dos.10, F.61.

muhafızlara verilmesini istiyordu. Hükümetin bu gibi istekleri boyun eğeceği Harbiye Nazırının daha önce İzmit'te denize dökülen cephanenin hakkında ortaya çıkan olay karşısında takındığı tavır sonucu bu cephanenin emniyet ve korunması görevini İngilizlere teslim edilişi esnasında belli oldu. İngilizlerin bu girişimlerinden amaçlarının sahilden başlamak üzere azar azar kıyılardan ve özellikle demir yolları üzerindeki yerlerde mevcut silah ve cephanelerimize el koyarak ulusumuzu büsbütün çaresiz bırakmak amacıyla olduğu anlaşılmaktaydı. Halbuki, Yunanlıların her gün yapmış oldukları zulümlere karşı silahtan başka elimizde bir kuvvet olmadığı şu zamanda tek kurşunu bile teslim etmek yurda ihanetten başka bir şey olmayacağı meydanda idi. Bu bakımdan hükümet emir vermiş olsa dahi halk kuvvetlerine dayanmak sureti ile hiçbir silah ve cephanenin düşmana teslim edilmemesi gerekmekte ve bunun için düşmanın, fazla kuvvet getirerek, zorla elimizdeki silahları alabilmesi mümkün yerlerdeki depoların içindekilerin gizlice içeride güvenilir yerlerde kalması gerekiyordu. Bu hususta gereken tedbirlere başvurulmuştu.

Albay İsmet' in Bir Raporu .²² Albay ismet'in 1 mart 1920 tarihli bir raporuna göre; itilaf devletleri işgal edemeyecekleri bölgeleri boşaltarak, buradaki depoları bize bırakmışlardı. Kuvvetli bir şekilde elde bulundurdukları bölgelerdeki silah ve cephanelerden yararlanmamız ihtimalini kesin surette kaldırmaya kararlıydılar. Buna göre, kuvvetlerimiz yalnız Anadolu'daki depolarda gereç ve cephaneye ikmal edebileceklerinin hesaba katılması gerekiyordu.

Subay tedariki, paraca Anadolu'yu en büyük ölçüde kuvvetlendirme, Kuvvayi Milliyyeye karşı koyanları şiddetle izlemek ve imha etmek, Rusya 'dan hiç olmazsa güvenilir bilgiler sağlamak, alınacak karşı tedbirleri en başlıcaları idi.

Bu durumda ikmal maddeleri yalnız Anadolu'dan tedarik ve ikmal edilebilecekti. Her ne kadar 13 ncü Kolordu bölgesinden bazı ikmal maddeleri yola çıkarılmış ise de, mesafenin çok uzak oluşu ve ulaştırma güçlüğünden dolayı şimdiki duruma göre en büyük kaynak yine Anadolu idi.

Öte yandan, İstanbul'dan silah, cephaneye ve harp gereçleri kaçırılmaya başlanmıştı. Fakat buda zor koşullar altında azar azar yapılabilmekteydi.

Personel tedriki, mali bakımdan kuvvetlenme ve diğer alınacak tedbirle, her zaman olduğu gibi yine Anadolu'nun tükenmez varlığına dayanmaktaydı.

²² Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/105, Dlp.5, G.1, Kls.258, Dos.16, F.9

2. Büyük Millet Meclisi 'nin Kurulmasından Önceki Faaliyetleri:

Nisan 1921 başlarında Milli Hükümetin kurulması hazırlıkları arttırılmış ve gereken tedbirler ve düzenler alınmaya başlanmıştır. Bu hazırlıkların siyasi, askeri, idari ve diğer yönleri bulunmaktaydı. Çünkü, artık tarihi Osmanlı Devleti tamamen fonksiyonunu yitirecek, taptaze yeni Milli Hükümet mücadeleyi daha kuvvetlenmiş olarak sürdürecekti. *Bu bakımdan Mustafa Kemal Paşa 8-9 nisan 1920 tarihinde bütün askeri birliklere duruma hakim olmalarını ve aşağıda yazılı diğer bazı hususları sordu.*²³

- *Yakında Büyük Millet Meclisi kurulacağı.*
- *Orda da bütün Anadolu'nun silahlı direnme göstermesini gerektiği, bunun için de bir örgütlenme yapılmasının tasarlandığını.*
- *Ticaret ve tarım işlerinin aksatmadan hangi sınıfların silah altına alınmasının uygun olacağı.*
- *Subay ikmali için alınacak tedbirler*
- *Silah ve cephane ihtiyacının giderilme şekli.*
- *Nakliye araçlarına uygulanacak yükümlülük esasları ile kolordu bölgelerinin yiyecek, giyecek, donatım ve ikmal olanaklarının bildirilmesi istendi ve ayrıca kolorduların mali gücünde soruldu*

Yakında toplanacak olan Büyük Millet Meclisi ve Hükümetinin vereceği kararlar olursa olsun düşmanların öldürücü emelleri süreceğinden bütün Anadolu'nun silahlı direnme göstermesi ve direnmelerde ordunun esas teşkil etmesi normaldi. Hem başlangıçtan itibaren kuvvetli olmak, hem de her türlü hallere karşı bu direnmeyi sürdürmek için kolorduların mevcutlarının ikmali ile iki tümenli bir kolordunun muharip olmayan kısımları ile birlikte 15.000'e dört tümenli olanların 30.000'e çıkarılması uygun görülmekte idi.

Meclis'in toplanmasından sonra ilk oturumlarda söz konusu olacak sorular hakkında Meclis'e esaslı ve ayrıntılı bilgiler vererek gereken kararın derhal alınması için *Mustafa Kemal Paşa 8 nisan 1920 günü aşağıdaki emri verdi.*²⁴

"1. İkmal mevcudu hakkında hangi sınıfların ne gibi koşullarla ne zamanlarda silah altına alınması milletin hoşnutluğunu okşar, tarım, ticaret gibi hayati kuvvette en az zarar yapan, subay ikmali için en uygun tedbirlerin düşünülmesi gerekir.

²³ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/105, Dlp.5, G.1, Kls.259, Dos.19, F.72.

²⁴ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 5/1774, Dlp.13, G.2, Kls.778, Dos.22, F.5.

2. Silah ve cephane taşıma zorluğunun giderilmesi hakkında ne düşünülüyor. Bilinen noksanların imal ve ikmal ne derece mümkündür. Taşıma işlerinde başarı elde edilmesi ümit edilebilir mi?

3. Ne gibi koşullarla taşıt araçları tedarikine girilse halka en az yük olur. Bunların cinsi ve kolordularca kıymeti hakkında bilgi var mıdır?

4. İaşe, giydirme, donatım ve ikmal hakkında kolordular bölgenin hâkimiyeti nedir. Ve bu kabiliyet nasıl genişletilir ve ikmal olunur?

5. Önemli maddenin para sorunu olduğu bilinmektedir. Anadolu'nun, kendi yağı ile kavrulacağı için her kolordu bölgenin mali kabiliyeti nedir. Ve sivil memurlar da refaha kavuşturulmak şartıyla ordu bu mali kabiliyetten büyük derecede faydalanabilir. Buna karşı, birliklerin ikmal edilmiş mevcutlarına göre maaş, iaşe, giydirme, taşıma ve donatım genel masrafları aylık olarak ne olacaktır. Bu hesaba göre yeniden teşkil ve genişletecek olanlar için yerel depolar veya hazırlanması muhtemel erzak var mıdır? Genel gelirlerin tamamen alınması için kolordular bölgesinde ne gibi tedbirler ve çalışmalara ihtiyaç görülür?

6. Yukarıda maddelerin mümkün olan süratle bildirilmesi önemle rica olunur” denilmiş ve durumları izlenmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, 9 nisan 1920 de bütün askeri birliklere bir emir daha vererek, durumun gerektiği birlik ve beraberliği sağlamak amacı ile her hafta sonu verilmek üzere, birliklerin kuvvetlerine konuşlarını, silah, cephane, gereçler ve depodaki sayılarını, ayrıca Kuvayi Milliye teşkilatının da aynı şekilde bildirilmesi istedi.²⁵

3. Mustafa Kemal Paşa'nın Amaçları ve Meydana Çıkan Yenilikler:

Bağımsız ve yeni bir Türk devleti kurulma hazırlıkları içinde bulunduğu, bu bakıdan ordu ve bütün Anadolu'nun direnme göstermesinin gerektiği, bunun için bir teşkilat yapılmasının tasarlandığı, tarım ve ticaret durumları personel, silah ve cephanenin nasıl ve nerede sağlanacağı ve kolordu bölgelerindeki ikmal kaynaklarının bildirilmesi, 8-9 Nisan 1920 tarihinde sorulmuştu. Ayrıca, kolorduların mali gücüne de bilmek gerekli.

Kurulmasına 14 gün kala, yeni Türk devletinin, Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti'nin yurdu savunması ve zafere ulaşması için hangi temellere dayandığını öğrenmekti. Bunun içinde Mustafa Kemal Paşa her çareye başvuruyordu.

²⁵ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2068, Dlp.6, G.1, Kls.312, Dos.52, F.4.

Her ne kadar Heyeti Temsiliye döneminde iyi bir sistem kurulmuş ise de, düşmanla temasta bulunan düzenli ordu ve Kuvayi Milliye birliklerinin mali ve ekonomik durumunun ve en son lojistik desteğin olanaklarını memleket yüzeyine yayılmış bulunan kolordu ve bağımız tümenlerden öğrenmek en kısa yoldu.

Ayrıca Heyeti Temsiliye her ne kadar milli heyecan ve çarpışmalar bakımından yurdu ayaklandırmış ise de, hukuken, Osmanlı devlet ve hükümeti halen varlığını göstermekteydi. Hâlbuki, artık memleketin kurtarılması için Anadolu'da yeni bir devletin kurulması zamanı gelmişti. Bunun içinde son durum, imkân ve kabiliyetler araştırılmakta idi.

Heyeti Temsiliye Başkanı'nın 8-9 Nisan günü, kolorduların genel durumları hakkında istediği bilgiler 12 nci Kolordu tarafından şöyle özetlenmişti:

Yapılan incelemeler göre kaynaktaki erlerin yarısının bile birliklerin ihtiyaçlarını fazlasıyla sağlayacağı ortaya çıkmıştı. Ayrıca, birliklerin subay ihtiyacının giderilmesi için talimgâhlar açılması gerekli görülmekte idi.

Bundan başka halk elinde bulunan silahlardan yararlanma, önemli konuydu. Bu şekildeki yararlanma fazla para ile satın alınan veya erlere senelik izin verilmek suretiyle mümkün olabilirdi.

Makine, alet ve avadanlık ile ham madde yokluğu nedeniyle 12 nci Kolordu bölgesinde silah ve cephane yapım ve onarım evleri de kurulmamıştı. Bunun için arızalanan silahları onarmak amacıyla önemli merkezlerde silah ve onarım evleri kurulması gerekiyordu.

Girişilen mücadeleden başarı sağlamanın en önemli faktörü, silah ve cephane ikmalinin aksaksız bir şekilde yürütülmesine dayanıyordu.

Taşıma araçları bakımından yeterli durumda olan bölgelerin taşıma aracı ve koşum hayvanı ihtiyacı para karşılığında yerinde sağlanabilecekti.

Öte yandan; tarıma elverişli Konya bölgesinde iaşe yönünden sıkıntı çekilmiyordu. Ancak, daha çok şeker gibi kritik maddelerin yurt içinden sağlanması da olarak içinde görünmüyordu.

Kuvayi Milliye'nin gerekli masrafları, cepheden ve geri bölgelerden toplanan başlıklarla sağlanıyordu. Hoşnutsuzluk doğurduğu için sakıncalı görünen bu yöntemden vazgeçilmesi uygun görülüyordu.²⁶

Özellikle silah ve cephane yönünden Aydın cephanesini destekleyen 12 nci Kolordunun silah ve cephane mevcudu azalmış, Alman cephanesi kritik durumda idi. Kolordunun elinde bulunan bir sandıktan fazla mavzer cephanesi için, 13 ncü

²⁶ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/105, Dlp.5, G.1, Kls.258, Dos.18, F.50.

Kolordudan mevcut sürgü kollu 3.000 adet küçük çaplı mavzer tüfeği ile, 2.000 adet kudretli dağ mermisinin kısa sürede 12 nci Kolorduya gönderilmesi istenmiştir. Bunun için ulaştırma faslında ikibin liralık ödenek de Sivas'a gönderilmişti.

Heyeti Temsiliye Başkanlığının emrine, 3 ncü Kolordunun verdiği cevap da, durumu şöyle bildirmekteydi.

Bazı doğumluların silahaltına alınması ve pahalılık gibi nedenlerle halkın ve subayların geçim sıkıntısı başta gelmekteydi.

Kolordu silah mevcudu 57.000 idi. Bu silahlar, 18 taburdan oluşan kolordunun silahlanmasına yeter miktarda değildi. Silah depoları boştu.

Kolordu, elinde bulunan 5-6 bin kadar sürgü kolsuz tüfeklere sürgü kollarının ikmal edilmesi, halk elinde bulunan silahlara el konulması ve 13, 15 nci kolordulardan istenen silah yardımının başlaması sonucu kolordunun silah ihtiyacı giderilecekti.

Cephane durumuna gelince; mevcut 6.000 sandık çeşitli cephane yetersizdi. Cephane yapım olanaklarının bulunmaması nedeni ile cephane ihtiyacı 13 ve 15 nci Kolordulardan sağlanacaktı.

Pamuk ipliği ile yapılan giyim eşyası ile çarık mevcudu, kışlık giyim eşyası ve kundura yoktu.

Heyeti Temsiliye dönemindeki durum şöyle özetlenebilir:

4 Eylül 1919 kongresinden 23 Nisan 1920 tarihine kadar devam eden Heyeti Temsiliye ve Müdafaayi Hukuk Cemiyetleri faaliyetleri pek zor koşullar altında sürdürülmüş, bir yandan da iç ve dış tehlikelere karşı kendisininin büyük bir güç olduğunu göstermeye başlamıştır.

Heyeti Temsiliyenin faaliyetlerini kösteklemek isteyen düşman devletler ile Padişah ve hükümeti, birbiri arkasından iç ayaklanmalar çıkartıyorlardı. Düşmanlara karşı birlik ve beraberlik içinde savaşmak için örgütlenen düzenli ordu kuvvetlerini ve Kuvayi Milliyeyi yok etmek emelinde idiler. İç ayaklanmalar uzun süre devam etti. Önceden planlanan kardeş kanı dökmek ve ulusu ikiye bölmek çabalarının arkası bir türlü kesilmiyordu. Öte yandan Batı Anadolu kesiminde; Ayvalık Soma, Akhisar, Salihli ve Aydın bölgelerinde düşmanla temas ve zaman zaman çatışmalar olmakta, birlik teşkili ve idari destek faaliyetleri de sürülmekte idi. Doğu Adana, Batı Adana, Maraş, Antep ve Urfa bölgelerini kapsayan Güneydoğu Anadolu kesiminde devam eden savaşların sürdürülmesi ve çeşitli idari destek faaliyetlerinin sağlanması gerekiyordu. Bu amaçla Heyeti Temsiliye bütün gücü ile bu cephede de gereken tedbirleri almakta geri kalmıyordu.

Doğu cephesi; gelecekte yapılması tasarlanan ve Ermenilerin zararsız bir hale sokulmasını amaç tutan hareket için hazırlanmakta, iâşe maddeleri hariç, diğer çeşitli lojistik ihtiyaçlar 15 nci Kolordu bölgesinden sağlanmakta idi.

İşgal kuvvetleri, Trakya ve Boğazlar kesimini elde ulundurduklarından bu bölgelerle irtibat yapıyordu. Bu dönemde İstanbul ve dolaylarında temin edilen top, tüfek, cephane ve çeşitli ikmal maddelerini Anadolu'ya kaçıtırılmasına devam ediliyordu.

El-Cezire cephanesinden, Batı cephesi için her çeşit lojistik desteğin yapılması isteniyordu. Ancak mesafenin uzaklığı, taşıt araçlarının yetersizliği ve nakliyatın yetersiz karayollarına bağlı oluşu bu cephe yardımının geç ulaşmasına sebep olmaktaydı. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti kurulduktan sonra Sovyet Rusya'nın yardımı resmi bir mahiyet aldı.

Batı Anadolu'da 1919 yılında mayıs ve haziran aylarında kurulmuş ve yerleri yukarıda açıklanmış bulunan muharebe bölgelerinin lojistik desteği, bildirilen zor koşullar altında yapılmış, 1920 yılı başlarında Adana cephesinin de lojistik ihtiyaçlarına el atmıştı.

Bu bakımdan özellikle Batı Anadolu'daki savaşlar ve çeşitli yerlerdeki ayaklanmaların bastırılmasında kullanılan muharip birliklerin lojistik desteği daha çok İç Anadolu Bölgesinden sağlanmıştı.

Mustafa Kemal Paşa; yukarıda açıklanan emirleriyle bu işi yerinde aldığı tedbirler ile başarmış ve idari faaliyetlere büyük önem vermişti.

C. Büyük Millet Meclisi ve Hükümetin Kurulmasından Sonraki Faaliyetler:

Osmanlı imparatorluğu , Birinci Dünya Savaşında yenilgiye uğradıktan sonra çok zor duruma düşmüştü. Düşman devletler; ülkenin en önemli yerlerini işgal ve istila ederek Osmanlı Devletinin siyasi ve askeri durumunu işlemez hale sokmuşlardı.

İtilaf Devletleri , Türkiye'yi (Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti kurulduğu zaman) Akdeniz, Ege, Boğazlar , Marmara ve Karadeniz çemberi içerisinde tamamen kuşatmışlar, idari destek bakımından yardım alma olanağını ortadan kaldırmışlardır.

Sadece Sovyet Rusya ile karadan, özellikle denizden bağlantılı ve yardım sağlama olanağı kalmıştı

Anadolu ordusunu destekleyecek çok sayıdaki çeşitli lojistik maddeler, işgal altında bulunan İstanbul'da kalmış bir takım lojistik maddeler ise Büyük Millet Hükümetinin egemen olduğu bölgelerde bulunmaktaydı.

Ayaklanmalarla uğraşmak ve düşman ordularına karşı koymak üzere yeni bir ordunun kurulması , önce kadro malzemesinin sağlanması ve sürekli olarak ikmalinin sürdürülmesi gerekiyordu . Bu sırada başlıca lojistik destek kaynakları şunlardı :

- Anadolu içindeki depolarda kalmış silah , cephane ve harp gereçleri,
- Düşman işgali altında bulunan İstanbul ve dolaylarında silah , cephane ve harp gereçleri,
- Elcezire(Diyarbakır) cephesinin kendi seferi ihtiyacından fazla kalan silah, , cephane ve harp gereçleri,
- Doğu cephesinde fazla kalan silah , cephane ve harp gereçleri,
- Sovyet Rusya'dan sağlanacak olan silah , cephane ve harp gereçleri, ayrıca Rus para yardımları.

Böylece Büyük Millet Meclisi Hükümeti, yukarıda açıklanan kaynaklardan yararlanarak ordusunu kuracak ve ikmali tamamlayacaktı.

Mayıs 1920 ayında 3 üncü Kolorduca Samsun'da alınan ve 8 Mayıs 1920 tarihinde Heyeti Temsiliye'ye bildirilen tedbirler şöyle idi:

- Samsun ve dolaylarında bulunan silah, mühimmat ve diğer gerekli maddelerin korunması için bunların içerilere çektilmesi gerekiyordu.

- Kötü yönetim nedeni ile Samsun mutasarrıflığı maliyesinden bir fayda sağlanamadığından , ağnam resminden yerine koymak üzere Sivas vilayeti Ziraat Bankası şubelerinden 15, 000 lira borç para alınmıştır , bu paradan 6, 000küsür liralık kısım, Diyarbakır ve Samsun'da yapılacak önemli nakliyata tahsis edilmişti. Geriye kalan para ise subayların 1920 yılı şubat ayı sonuna maaşları için sarf edilmişti.

- Müdafaayi hukuk cemiyetleri tarafından işe edilen Kuvayi Milliyenin , bundan sonra kolordular ve maliyeden işe edileceklerinin karar altına alındığı, bunların hangi usulle işe edildikleri , giydirildikleri ve maaşlarının ne olduğu hakkında 20 nci Kolordu Komutanlığının bir emri yayınlanmıştı. Bu emre karşılık , bu Kolorduya bağlı birliklerinin cavaplarından:

- Kuvayi Milliye erlerine her yerde değişik olmak üzere bşr miktar maaş verildiği; üst subayların ikişer lira yevmiye , çavuşların onar lire maaş almakta olduğu,

- Afyonkarahisar bölgesindeki Kuvayi Milliye er ve hayvanlarının iaşelerinin mudafaayı hukuk cemiyetleri tarafından toplanan paralarla sağlandığı,

- Halktan istekli olanların katıldığı bazı Kuvayi Milliye erlerine iaşe karşılığı bir miktar para verildiği bildirilmekteydi.

Öte yandan Eskişehir bölgesinde Kuvayi Milliye'nin sayısı 254 piyade ve 154 süvari erinden ibaretti. Burada 10 müfreze vardı. Bu müfrezelerin komutanları subay , emekli subay ve rütbesiz personeldi. Müfrezeleri teşkil eden piyade erlerine 30, süvari erlerine 37, komutanlarına 50 liraya kadar maaş veriliyordu. İaşeleri kendilerine ait bulunmakta ise bazı bölgelerde asker olan erlerle mükerrer iaşe edilenler de vardı.

Görülen lüzum üzerine , çağrılmakta olan bu personelden güçlü olanlar silah altına alınarak , kolordu ve tümenlerce gerekli yerlere gönderilmekte idi.

Bursa bölgesinde milli kuvvetlerin kurulmasından beri piyadelere 25 lira, süvarilere 45 lira aylık verilmekteydi. Gerekli olan para , müdafaayı hukuk şubeleri tarafından zenginlerden toplanmak suretiyle sağlanıyordu. Teşkilat genişledikçe para bulmakta zorluk çekilmiş , bu yüzden Kuvayi Milliye halka yük olmaya başlamıştı.

- İzmir Doğu Bölgesi Komutanlığınca 1920 yılı mayıs ayı içinde Uşak'a yüz sandık kudretli dağ mermisi gönderileceği, bölgedeki Alman piyade cephanesinin yetersizliği nedeniyle bu cephane yerine Osmanlı piyade cephanesinin yollanacağı bildirilmişti.

Deneyler sonucu Alman tüfekleri ve Osmanlı cephanesinde artma olduğu saptandığından, İzmir doğu bölgesindeki Alman tüfeklerinde Osmanlı fişegi kullanılmasına başlanılmıştı. Ayrıca bu bölgede Rus piyade cephanesi ile 77 ve 55 mm.lik çubuk ateşli sahra mermileri de vardı.

Öte yandan , Nazilli'de bulunan Demirci Mehmet Efe'nin silah cephane isteği de 15 Mayıs 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ş u karşılık verilmişti.²⁷

"Asilerle şimdiki halde Mudurnu ve Geyve boğazı dolaylarında şiddetli çarpışmalar yapıyoruz. Aydın'ın kahraman efe , süvarilerinin arslanlar gibi hücumlarıyla asiler tepelenmektedir. Bu çarpışmalar için cephaneye şiddetle ihtiyacımız olduğundan eldeki bütün cephaneyi bu işi sona erdirinceye kadar yedek olarak saklamaya mecbur olduk.

Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa'nın 12 nci Kolordudan en az 200 sandık Alman cephanesiyle çok sayıda kudretli dağ top cephanesi isteği 12 nci Kolordu Komutanlığınca olumlu karşılanmış , Kolordu yedeğinde bulunan 100 sandık Alman

²⁷ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/105, Dlp.5, G.1, Kls.258, Dos.18, F.25.

cephanesi ile , 400 atım kudret dağ top mermisinin demiryolu ile gönderileceği , daha fazla istek karşısında kalınıldığı taktirde , kolordu depolarında kalmadığından , birliklerden toplanmak süretiyle ihtiyacın karşılanmasına müsaade olunması hususu Genelkurmay Başkanlığına arz olunmuştu. Bundan başka , 41 nci Tümeden alınacak 100 sandık piyade Alman cephanesiyle 400 kudretli dağ top mermisinin demiryolu ile gönderileceği bildirilmişti.

Öte yandan ilk ayaklanmalar dolayısıyla Konya'dan ilk kademe olarak gönderilecek 100 sandık Alman cephanesinden, 60 sandığının Ali Fuat Paşa emrine Geyve'ye geri kalan 40 sandığı Sarıköy'e , aynı sevk partisine giren 400 atım kudretli dağ mermisinden 200 atım ile Ali Fuat Paşa emrine Geyve'ye, kalan 200 atımının ise Sarıköy'e gönderilmesi, Adapazarı dolaylarında ki Kuvayi Milliye'nin silah, cephane ve diğer ikmal maddeleri desteği ise Tümençe sağlamakta idi.

Bunlardan ayrı olarak, Kuvayi Milliye'nin Milli Savunma Bakanlığı teşkilatına bağlanması ve bütçenin buna göre tertip ve tanzim edilmesi , iaşenin genel bütçeden sağlanması , 16 Mayıs 1920 tarihinde yayınlanan Bakanlar Kurulu kararnamesiyle istenmekteydi.

Fevzi (Mareşal Çakmak) Paşa'nin Önemli Bir Demeci:

29 mayıs 1920 tarihinde , Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılan bütçe görüşmeleri sırasında Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa'nın ordunun özellikleri silah ve cephane durumunu açıklayan önemli demeci şöyle idi.²⁸

"Ordunun düzenlenmesi, elindeki silah ve cephanenin iyi idare ve dağıtılması , eğitim ve öğretim hakkıyla yapılabilmesi için bazı tedbirler aldık. Onları arzedeceğim. Önce ordu mütareke ile iş göremez bir duruma sokulmuş olduğu için , millet haklarını kendi silahı ile savunmaya başladı. Bu savunma sırasında yer yer bir takım kişiler belirdi. Ve her tarafta bazı özel örgütler meydana geldi. Düşmanın bizi yok etmeye karar verdiği gerek harp ve gerek mütareke zamanında tamamıyla belli olmuştu. Bunun için elimizdeki silahlar ve cephane , düşmanlarımız tarafından alınamadı. Yalnız Ferit Paşa'nın 1 nci sadreti (başbakanlığı) zamanında 90, 000 sandığa yakın cephane Kütahya'dan İstanbul'a sevk olundu .²⁹ Ancak bundan sonra bizi büsbütün cephanesiz sanarak , İngilizler zorlu tedbirler almaya başladılar. Fakat aldandılar. Bugün elimizde olan makineli

²⁸ TBMM'nin 29 Mayıs 1920 devre1, toplantı 1, 21 nci oturum, gizli celse tutanakları

²⁹ Bu mühimmat İzmit'ten denize döküldü.

tüfeklerin kapak takımlarını, aldıkları bir takım silahlar vardı ki biz bunları yeniden yapmak için gerek modellerini , gerekse İstanbul'da sakladıkları yerlerde asıllarını elde ederek buraya getirdik. Bugün düşmanlarımızın zan ve tahmin ettiğiinden fazla , gerek çap bakımından ve gerekse sayıca silahlara sahip bulunuyoruz. Bununla beraber , madem ki elimizde fabrika yoktur. Ne kadar cephanemiz olursa olsun bununda bir sınırı vardır. Bunu düşünerek Trablusgarp harbinde olduğu gibi denizaşırı silah ve cephane kaçakçılığına giriştik. Bundan başka doğudaki kuvvetlerden de lazım olan silah ve cephaneyi elde edeceğimizi ümit ediyoruz. Yalnız , elimizde bulunan silahlar çeşitli yerlerde bulunduğuundan , zor nakliyatı icap ettirdiği için silahların bir kısmı Konya'ya gelmiş, bir kısmı da Bor'da kalmış, diğerleri de Bursa'da bulunuyor. Ayrıca bir kabile de Diyarbakır'a kadar gitmiş; böyle çeşitli yerlerde bulunan silahlar ile çeşitli unsurları toplayarak yeni yeni birlikler teşkil ediyoruz. Mütareke gereğince düşmanlara verdiğimiz genel kuvvetlerde , düşmanlarımız bizi pek basit bir insan saydıkları , gerekse kapak takımlarını aldıktan sonra problemi çözülmüş sanıyorlardı. İşte silahların böyle çeşitli yerlerde bulunmasından ötürü , onların elinden bir hayli silah ve cephaneyi kurtarmış olduk. Bundan başka , İstanbul'dan , gereken bazı ecza ve özellikle cephane ve silah yapmakta güvenilir ustular getirilmesine giriştik. Öyle ümit ederim ki , İngilizlerin umdukları cephane bunalımı hiçbir zaman meydana gelmeyecektir. İngilizlerin birinci istekleri cephanemizi bitirme ve iç ayaklanmalarda hedef olarak aldıkları önemli maksatlardan birisi de , elimizdeki cephaneyi birbirimize sarf ettirmek ve bu suretle bizi muharebe edemeyecek hala getirmektir.

İkinci cihet, askerin ve öğretim problemi olduğunu söylemiştim. Bildiğiniz gibi biz, yeni erleri kışlalarda , toplu öğretim ve eğitim yaptırmadan işe ve giyecekleri sağlanmadan , üzerlerinde ki milli kıyafetleriyle sevke mecbur oluyoruz. Bunlar şüphesizdir ki muntazam bir ordunun göreceği kabiliyeti göstermiyorlar. Bunun için seyyar jandarma birlikleri teşkil ediliyor, yakında bu kanunu meclise arz edeceğim. Bu birlikler , sırf iç sorunların çözülmesinde kullanılacaktır. İcap ederse cephelere sevk edilecektir. Bu kuvvetlerin teşkilinden sonra etrafa yayılmış olan bütün düzenli ordu birliklerimizi kolordu bölgelerinde toplayacağız. Ve buralarda bunları alay yahut taburlar halinde teşkil ederek askerlik sanatını öğreteceğiz. İlaşeleriyle giyim eşyalarına hakkıyla bakacağız ve böylece düzenli birliklerle düşman karşısına çıkma imkanını elde edeceğiz.

Cephelelerde şimdiye kadar Kuvayi Milliye tarafından kazanılan başarılar teşekküre değer olmakla beraber, kesin bir sonuç almak için her halde düzenli

birliklerine ihtiyaç vardır. Özellikle emir ve komutanın düzgün ve yeterli olması lazımdır. Bunu düşünerek İstanbul cephesine , Yunan cephesine yani İzmir cephesine, Adana cephesine karşı yeni komutanlıklar kurmave böylece eldeki mevcut kadroları yavaş yavaş toparlayarak düşmanlarla düzenli bir muharebe yapmak olanağını elde edeceğiz. Ancak , karışık olan işlerin birdenbire düzenlenmesi mümkün değildir. Bu imkanı sağlamak için biraz zaman lazımdır. Halbuki, düşmanlarımız bir yandan moralimizi sarsmakla beraber diğer taraftan da teşkilatımız dağıtmak istiyorlar ve daha doğrusu binamızın temelini oyarak tamamıyla çökecek durumuma koymak istiyorlar ki kendilerini göndereceği askerler bir kurşun atmadan belki de bir Avrupalının burnu kanamadan mermilerimizi istila etsinler. İşte efendiler, ancak biz düşmanın bu tasarılarını tamamen anlayarak gerekli tedbirleri almak sayesinde memleketimiz sonuna kadar koruyacağız kanısındayız. Bugün memleket içinde ayaklanmalar meydana getirmek hususunda İngilizlerle Ferit Paşa Hükümetinin ortaklaşa yapmış oldukları hareket , hepimizin bildiği bir şeydir.

İki milyon liraya yakın bir para sarfederek çokça maaşlarla Kuvayi İnzibatiye adı altında bir takım sersirileri toplayıp memleketimize musallat ediyorlar. Bunlar, İngiliz ordusunun öncüsü olmak üzere hazırlanıyor ve İngilizler bizim memleketimizi kanımızla , paramızla ele geçirmek istiyorlar. İran'da da bunu böyle uygulamak istiyorlar . hindistan'a da böyle uyguluyorlar. İngilizlerin siyasi planı , birliği içinde yıkmak. Bir millet ki bunu anlar ve bir kaya gibi kendisi üzerine gelecek iç ve dış hücumlardan sarsılmaz, bünyesinde bir gedik açılmaz, o ulus bu suretle yok olmaz ve yok edilemez. Bir İngiliz yayılmasından ve İngiliz tecavüzünden korunmak için ancak kendimiz gedik açılmaz sağlam ve kaya gibi göstermek zorundayız ve bunu da yaptığımız teşkilat , maddi olarak sağlayabilir. Ancak bu teşkilatın verimli olabilmesi için ulusun ruhunda kudretli bir azim doğması lazımdır. Bugün hepimiz biliyoruz ki yenildiğine inanmış bir ulus silahını atmadan yenilmiştir. Ancak, yenilmeyi hazmetmeyen bir millet muharebeye devam edebilir. Bugün Birinci Dünya Harbi bitmemiştir...'

1. Halk Elinde Bulunan Silahların Tespiti:

1920 Haziranda Milli Savunma Bakanlığınca yayınlanan bir emirle şunlar istenmekteydi .³⁰

“1.Halktan her kimin yanında muharebe tüfeği ve cephanesi varsa bu emrin her yerde yayınlanması ve ilanından itibaren on beş gün içinde bucak veya ilçesi jandarma komutanlığına gelerek göstermesi ve kayıt ettirmesi zorunludur.

Muharebe tüfekleri muhtelif çeşitli model mavzer, Alman, Rus, İngiliz çeşitli model martin ve aybancı orduların otomatik ateşli tüfekleridir.

2. Jandarma komutanlıkları, getirilen silahların sağlam veya orduda kullanılmaz olduğunu, cinsini, fişek sayısını muayene edip sahibinin ismi ile özel deftere kaydedeceklerdir.Jandarma alay komutanlığının bölgelerindeki muharebe tüfek ve fişeği cins ve sayısını bu haziran ayı içerisinde saptayarak temmuzun birinci günü, bölgesi içinde buldukları kolordu komutanlıklarına bildirileceklerdir. Kolordular da nihayet temmuzun haftasına kadar bölgelerinde kayıtlı bulunan tüfek ve fişeklerin sayısını, cinslerini ayrı ayrı göstererek şifre ile Milli Savunma Bakanlığına bildireceklerdir.

3. Eğer, dışardan tüfek satın alınması mümkün olmaz da yurdun korunması için halk elide orduya yarar tüfek ve cephaneden yararlanma zorunluluğu olursa, ancak herkesi yurdun selameti için fedakarlık etmesi gereken böyle önemli bir zamanda parası peşin ödenerek bu tüfeklerden gereği olanların toplanması için yapılacak olan bu kayıt işlemindeki sebebin halka iyice anlatılmasına, hükümet ileri gelenleri ve jandarma teşkilatı memurdular.

4. Yanında, bu emirde açıklanan tüfek ve fişeklerden olup da, emrin o yerde yayınlanması ve ilandan onbeş gün içinde gelip teslim etmeyenler hakkında, silah ve cephaneleri zorallımla askeri depolarına teslim olunur; sahibi hakkında kanuni işlem yapılır.Bu emrin uygulanmasının sağlanması ve emirde tayin edilen zamanda sayıların bildirilmesi rica olunur.”

Bu emir ilgili birlik ve kurumlarca dikkate alınmış ve gerği yapılmıştır.

³⁰ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 6/3334, Dlp.15, G.2, Kls.916, Dos.17, F.170

a. Cephane Yapım Konusu:

Atılan mermi kovanlarının mermi yapımında kullanılması gerektiğinden, kovanların saklanmasına önem verilmesi; bu nedenle ordu, kolordu ve tümenlerce elde edilecek mavzer ve Alman mermi kovanlarını Eskişehir, Konya, Ankara ve Ulukışla depolarında ivedi toplanması, ders atışlarında da aynı işlemin yapılması, her ayın başında boş kovan cins ve miktarlarının Milli Savunma Bakanlığına bildirilmesi, 12/13 ağustos 1920 tarihinde yayınlanan emirle isteniyordu. Bu emir, mümkün olduğu kadar uygulandı.

Adapazarı silah fabrikasını top ve tüfek yapımına yarayan tezgahlarının Ankara'ya getirilmesini sağlamak üzere tüfek usta başısı Hüsref'in Adapazarı'na gönderildiği, fabrikadan seçeceği tezgahların söküp ivedi Ankara'ya gerilmesi Milli Savunma Bakanlığınca 24 ağustos 1920 tarihinde 24 ncü Tümen Komutanlığına gönderilen bir emirle istenmişti.

b. Gönüllüler Teşkilatı:

Gönüllüler sorununun yararlı olmaktan çok, zararlı olduğunu anlayan Genelkurmay Başkanlığı, bu konudaki *Milli Savunma Bakanlığının sorusuna 16 ağustos 1920 tarihinde verdiği cevapta*.³¹

“Gönüllü teşkilatından memleketi savunması için gereği gibi fayda sağlanamamış olduğu gibi, gelecekte bunun böyle olacağı, gönüllü örgütlerinin genel olarak yükümlü (mükellef) erlerle müdafaayı hukukların yani millet kaynaklarından oluşan yani bizim için çok kıymetli bulunan silah, donatım, eğitim ve disiplin yönünden yoksun bir topluluk meydana getirdikleri, bu bakımdan kesin bir zorunluluk olmadan yeniden bir gönüllü birliğin teşkiline bir taraftar bulunmadığını, teşkil edilmiş olanlarında azar azar düzenli teşkilata çevrilmesinin uygun olacağına” bildirmiştir.

Yukarda açıklanan görüşü ışığı altında, Genelkurmay Başkanlığınca Milli Savunma, İç İşleri ve Maliye Bakanlıklarına 24 ağustos 1920 tarihinde sunulan bir yazıda da.³²

“Bundan sonra gönüllü birlik teşkil edilmemesi, mevcut gönüllü birliklerinin ise kadroya bağlanarak iâşe ve diğer ihtiyaçlarının düzenli ordu birlikleri gibi bağlı

³¹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4282, Dlp.9, G.5, Kls.557, Dos.10, F.98

³² Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4282, Dlp.9, G.5, Kls.557, Dos.10, F.99

buldukları komutanlıklarca sağlanması ve bu hususun Milli Savunma Bakanlığınca İzenmesi” isteniyordu.

Gönüllülerle ilgili olarak 9 Eylül 1920 tarihinde Batı Cephesi Komutanlığınca Milli Savunma Bakanlığına sunulan rapor özeti de şöyle idi .³³

“Kırşehir’de örgütlendikten sonra Ankara’ya gelen Rıza Bey emrindeki milli süvari alayı, personel ve diğer yönlerden desteklenerek cepheye gönderilmişti.

Kuvayi Milliye ve özellikle bunların atlı olanlarına, er ve hayvan ihtiyaçları ile milli müfrezelerin maaş ve diğer masrafları, bunları teşkil eden müdafaayi hukuklarca sağlandığından, Kırşehir Milli Süvari Alayının da bu yönden desteklenmesi hususi Kırşehir mütasarrıflığına bildirilmişti. Milli müfrezelerin müdafaayi hukuklarca sağlanacak misafirlerinin cephe komutanlığının gösterdiği biçimde ödenmesi, iyi bir uygulanma şekli olmasına rağmen Maliye Bakanlığı, müdafaayi hukukları bu konuda deredüde düşürmüş, ödenek verilmesi Kuvayi Milliye’nin zayıflamasına ve dağılmasına sebep olmuştu. Ödenek yönünden büyük ihtiyaç bulunan ordumuzun bu kuvvetlere ödenek yardımı yapması mümkün olamamış, cepheye gelen bu kuvvetlerin dağılması ise düzenli ordu birliklerine kötü etkiler yapmıştı”.

Öte yandan 21 Eylül 1920 tarihinde 12 nci Kolordu Komutanlığınca halk ve müdafaayi hukuk Batı Anadolu doğu bölgesi müdafaayi hukuk başkanlığına gönderilmiş bulunan bir yazıda .³⁴

Kuvayi Milliye ve buna benzer adlarla müdafaayi hukuklara baş vuranlara iâşe ve donatım desteyi yapılmaması, para temini ve adlarına satın almada bulunulması gibi işlemlerin de yasaklandığı, bu işlerin yapılmasının kolordunun iznine bağlı bulunduğu açıklanmıştır.

Yukarda açıklanan kuvvet toplanması konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa’nın 27 Aralık 1920 tarihinde sert bir dille yayınlanan genelgesi de şöyle idi .³⁵

“Hiçbir kimse, hiçbir sebep ve suretle hükümet merkezinin bilgisi olmaksızın kuvvet toplamağa yetkili değildir.

Bu genelgenin duyurulması tarihinden önce bu yolda girişimde bulunmuş olanlar varsa derhal kendilerini ve girişim amaçlarını doğrudan doğruya bana bildireceklerdir. Aksi takdirde bu gibi girişimler memleketin iç asayişini boğacağından ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine zarar vereceğinden,

³³ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.: 1/4405 Dlp.9, G.2, Kls.558, Dos.14, F-2-8

³⁴ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.: 5/2068, Dlp.13, G.2, Kls.778, Dos.15, F-29

³⁵ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.: 6/8350, Dlp.14, G.4, Kls.862, Dos.13, F-31

masum memleket halkının aldatma, suçlama ile itham olunacaklarını beyan ve ilave eylerim”.

Böylece bir hayli süre uzayıp giden gönüllüler sorunu yukarda açıklanan Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın kesin emriyle son bulmuş, artık bundan sonra doğrudan doğruya düzenli ordu teşkilatına gidilmiştir.

2. Güney Cephesi:

Mondros mütarekesi üzerine Adana bölgesindeki 2 nci Türk Ordusunun Toros geçitlerine kadar uzanan kesimi boşaltması İtilaf Devletleri tarafından ısrarla istenmiş ve bu bölgedeki Türk kuvvetleri, Torosların kuzeyine alınmıştı.Esasen, mütarekenin imzasından az zaman sonra Adana bölgesi Fransızlar tarafından işgal edilmeye başlamıştı. Meydanı boş bulan Fransızlar Suriye ve mısır'da silahlandırdıkları Ermenilerle birlikte Adana, Kozan, Osmaniye, Tarsus, Mersin ve Pozantı'yı, İngilizler de Antep, Maraş ve Urfa'yı işgal altına almışlardı.Sonradan yapılan bir anlaşma ile İngilizler Antep, Maraş ve urfa'yı Fransızlara devrettiler. Böylece Fransızlar Adana kuzeybatısındaki Toros geçitlerinden Fırat nehri doğusuna kadar uzanan geniş bölgeye el koydular.

Bölgenin Fransızlar tarafından devralınıp işgali, halkın baş kaldırmasına ve silaha sarılmasına sebep oldu.Bir yandan Erzurum ve Sivas kongreleri Türk halkının moralini yükseltmiş, bölgede askeri birliklerin az da olsa yardımları sağlanmıştı.Kuvayi Milliye ve zayıf olan ordu birlikleri tarafından Güney Cephesinde girişilmiş olan savaşlarda, Fransızlar yer yer başarısızlığa uğratıldılar. Böylce, 1919 yılı sonlarından beri sürmekte olan savaşlar sonunda, Fransızlar, Türk Hükümetiyle anlaşma çaresi aramaya başladılar.

a. Güney ve Güneydoğu Anadolu'daki Kuvayi Milliye Örgütleri:

Bu bölge hareketinin daha düzgün cereyanı nedeniyle, Heyeti Temsiliye tarafından, Adana bölgesi, doğu ve batı Adana bölgelerine, Güneydoğu Anadolu bölgesi de; Maraş, Antep ve Urfa bölgelerine ayrılmıştı.

Doğu Adana Bölgesi: 23 şubat 1920'den 20 ekim 1921'e kadar faaliyetlerine devam etmişti.

Doğu Adana bölgesinin kuvvet toplamı, 2900 piyade, 300 süvari, 3 makineli tüfek, 1 sahra topundan ibaret bulunmakta idi.

Bu müfrezeler karşısında Fransızların koruyuculuğunda Avram Çavuş komutasında, Haçin'de 1500 Ermeni, İslahiye'de 17 nci Senegal Avcı Alayından bir tabur Fransız kuvveti vardı.

Batı Adana Bölgesi: 23 şubat 1920'den 20 ekim 1921'e kadar faaliyetlerini devam ettirdi.

Batı Adana bölgesinin kuvvet toplamı; 3000 piyade, 300 süvari ve bir makineli tüfekle dört dağ topundan ibaret bulunmaktaydı.

Bu bölgede Pozanti'da bir tabur piyade, üç top, iki makineli tüfek kuvvetinde bir Fransız birliği ile Tarsus grubu karşısında 1080 piyade, iki toptan meydana gelen diğer bir Fransız birliği vardı.

Maraş Bölgesi: 21 ocak 1920'den 20 ekim 1920'ye kadar muharebe faaliyetleri devam etmişti.

Bu bölgenin kuvvet toplamı; iki tabur ve 150 süvari, 1500 Kuvayi Milliye süvarisinden ibaret bulunmaktaydı.

Türk kuvvetlerinin iki tabur kadar Fransız kuvveti vardı.

Antep Bölgesi: Harekatın başlama tarihi 1 nisan 1920 ve bitim tarihi 20 ekim 1920'dir.

Bu bölgedeki kuvvetlerin toplamı; üç tabur, 500 piyade, 70 Kuvayi Milliye süvarisi, dört makineli tüfek, bir ağır skoda topu mevcudundaydı.

Türk kuvvetlerinin karşısında, Fransızların dört tabur piyadesi, iki süvari bölüğü, 12 topu bulunmakta idi.

Urfa Bölgesi: Harekatın başlama tarihi 7 Şubat 1920 ve bitim tarihi de 20 ekim 1920 idi. Fırat nehri doğusu 13 ncü Kolordu tarafından savunulmuştu.

Bu bölgedeki kuvvetlerin toplamı 1550 kişi idi.Karşılarında bir Fransız taburu, dört ağır makineli tüfek bulunuyordu.

Adana (Kilikya) dolaylarındaki yabancı kuvvetleri ve konuşları şöyle idi:

Adana'da:

442 nci Alay (Bir taburu Fransız).Bir taburu 500 mevcutlu olup, Adana istasyonu ile şehir arasında.Mutasarrıflık emrinde ayrıca 200 kişilik bir Ermeni (Fransız) dahilde görev yapmakta.İki süvari bölüğü, toplam 350 kadar Fransız şehri inzibatiyle görevli.

Kozan'da:

Kuvveti bilinmeyen Fransız birliği.

Misis'te:

Kuvveti bilinmeyen Fransız birliği.

Tarsus'ta:

Bir Fransız müfrezesi, topları gizli olduğundan sayısı ve kuvveti öğrenilememişti.

İngilizlerin; Adana kuzeydoğusundaki köylerde ayrı ayrı, kısmen kışlalarda 4000 kadar piyade Hintli er vardı, Hintliler azar azar terhis edilerek yerlerine İngilizler gelmekteydi.

Yine Adana kuzeydoğusundaki köylerde 500 Hintli süvari, Misis dolaylarında kuzey ve kuzeydoğu ve kuzeybatı istikametlerine karşı tahkimat yapıyorlardı.

*Pozantı'da 500 kadar Hintli vardı.Bunlar da bu bölgede pek çok tahkimat yapmışlardı.*³⁶

13 ncü Kolordu bölgesinde bulunan 5 nci Tümen Komutanlığınca 29 ekim 1919 da Heyeti Temsiliyeye aşağıda açıklanan bilgiler verildi:

Diyarbakır ilinin Fransızlar tarafından işgali endişesiyle buranın Mardin Sancağına bağlı bütün eli silah tutanlarla savunulacağı, Urfa dolaylarında milli savaşa katılmak için Midyat, Nusaybin, Savur ve Mardin çevresinden 2500 kişilik milli bir kuvvet hazırlanması işine girildiği, mesafenin uzaklığı nedeniyle bu bölgeden daha fazla kuvvet gönderilmesinin uygun görülmediği, Resülayn dolaylarındaki Milli, Çeçen ve gezici aşiretlerden de Kuvayi Milliye hazırlanmasına çalışıldığı, milli kuvvetlerin iâşe ve masraflarını çıkarıldıkları bölgelerce sağlanacağı bildirilmekteydi.

Öte yandan Heyeti Temsiliye tarafından güney bölgesinden görevlendirilmiş olan Binbaşı Kemal, Niğde'ye gelerek bu bölge dolaylarındaki milli teşkilatın kurmaya başlamıştı.Bu kişinin 18 kasım 1919 tarihli raporunda; Develi ilçesi milli teşkilatının kurulmasının tamamlandığı bu ilçe gezici Kuvayi Milliye mevcudunun 1680 kişi olduğu, mevcut 20 sandık cephane miktarının 50 sandığa çıkarılması için 12 nci Kolordu Komutanlığına öneride bulunduğunu bildiriyordu.Ayrıca Binbaşı Kemal, Adana yakınında bulunduğu haber alınan Aydın aşiretlerini düşmana karşı mücadeleye teşvik için başkanlarına beyannameler göndermişti.

Güney bölgesindeki hareket ve lojistik destek durumunu ele alan Heyeti Temsiliye olanak sınırları içinde tedbirlerini alıyordu.Bu nedenle, bu cephe çeşitli kesimlere ayrılarak bunları sevk ve idaresi ve lojistik desteği bakımından gereken teşebbüslere girişilmiştir. Genellikle bu tedbirlerle ilgili olarak, Osmaniye batısı 12

³⁶ T.C.GEN.KUR.ATESE. BŞK.LİĞİ, Türk İstiklal Harbi C.IV, Güney Cephesi, Ankara, Gen.Kur.Basımevi, 1966

nci Kolordu, Osmaniye doğusu 3 ncü Kolordunun lojistik desteğine kavuşmuş; fakat doğusu ise 13 ncü Kolordunun sorumluluğuna verilmişti.

Bu faaliyetleri düzenleyen Mustafa Kemal Paşa 25 Kasım 1919 tarihinde aşağıdaki emri vermişti:

“Adana ili ile Maraş, Antep, Urfa sancakları bizleri de ciddi surette düşündürmeye başlamış ve yapılan müzakereler sonucunda aşağıdaki kararların teşkilatımız tarafından büyük bir azimle çalışılarak uygulanmasına karar verilmiştir.

1. Milli müfrezelerin himayesi altında ve dış görünüşü ile İslam topluluğunun, gerçek halde ise milli teşkilatın esaslı bir surette meydana getirilmesi ve her olasılığa karşı işgal bölgesinde bir milli ordu esaslarının kurulması.

2. Birinci maddedeki isteklerin iyice uygulanabilmesi için işgal bölgesi üçe bölünmüştür.

Birinci Bölge: Sis-Osmaniye-İskenderun batısındaki işgal bölgesi olup Niğde, Kayseri sancaklarıyla Konya ilinin adı geçen işgal bölgesine yakın yerlerindeki milli teşkilatımızla bu dolaylardaki 12 nci ve 20 nci Kolordu birliklerine,

İkinci Bölge: Yine Sis-Osmaniye-İskenderun doğusundaki bölge olup Sivas ilindeki teşkilatımızla bu dolaylardaki 3 ncü Kolordu birliklerine,

Üçüncü Bölge: Adıyaman (Fırat doğusu) doğusundaki bölge olup 13 ncü Kolordu birlikleriyle o dolaylardaki milli teşkilatımıza bağlanmıştır.

3. Adı geçen bölgelerin emniyetli yerlerinde merkezler kurularak buralardan işgal bölgelerine gidecek olan memurlarımızın hareket üssü, silah ve mühimmat deposu olacaktır. Bu merkezler hızla kurularak hemen işe başlayacaktır. Şimdiden bu işlere ait tedbirler alınmıştır.

4. Harbiye Nazırı Cemal Paşa, bizi Adana durumu hakkında daha çok aydınlatacak olursa giriştiğimiz işler daha çabuk ilerleyecektir.

5. Kararlarımız hakkındaki ayrıntılı bilgiler gönderilmek üzeredir”.

Başarılı Maraş savunması sırasında halk büyük para sıkıntısına düşmüş ve yardıma muhtaç hale gelmiştir. Az da olsa bunu hafifletmek amacıyla Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa, tüyler ürpertici zulümlere uğramış bulunan Maraş halkının ihtiyacını karşılamak için, karargahı Konya'da bulunan 12 nci Kolordu Komutanlığına, 10 Şubat 1920 tarihinde bir emirle, toplanacak para yardımlarının Maraş Müdafaayı Hukuk Heyeti Merkeziyesi emrine ve Elbistan Ziraat Bankası şubesine gönderilmesi istenmişti.

11 nci Tümenin Depolar Kuvvesi: Kuvayi Milliyeyi desteklemekte olan Niğde'deki 11 nci tümenin Mart 1920 ayına ait depolar genel kuvvesi ile sürgü kolunu tüfek sayısı şöyle idi:³⁷

Tüfek sayısı

5656	Eski mevcudu
- 2423	Senetle Kuvayi Milliyeye dağıtılan
3233	Kalan
- 408	Birlikler kadrolarının ikmali ve kaçaklar üzerinde giden
2825	Kalan
- 1097	Birliklerin kadro fazlası
1728	Kalan
-1500	Gayet gizli bir yere verilecektir.
228	Kalan
- 50	Son defa Kuvayi Milliyeye verilen
-178	Depo toplamı olarak bulunmakta idi.

Milli mücadelenin başlamasından itibaren 11 nci Tümen depolarından Kuvayi Milliyeye 25 nisan 1920 gününe kadar verilen silah ve cephane miktarı şöyle idi.³⁸

185 tüfek	}	<i>Bereketli Maden'e verilen</i>
6300 cephane		
93 tüfek	}	<i>Nevşehir'e</i>
6010 cephane		
700 tüfek	}	<i>Ulukışla'ya</i>

³⁷ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.: 1/4282, Dlp.17, G.1, Kls.375, Dos.69, F-9

³⁸ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.: 1/4282, Dlp.11, G.2, Kls.576, Dos.69, F-5

60 tüfek
5550 cephane

Ürgüp'e

200 tüfek
700 cephane

Konya Ereğlisi'ne

100 tüfek
16875 cephane

Bor'a

145 tüfek
163000 cephane

Niğde'ye

660 tüfek
14560 cephane
70 saplı bomba
60 bomba

Kilikya Heyeti Merkeziyesi

1390 tüfek
461400 cephane
220 S. Cephane

Kemal Bey müfrezesine

261 tüfek
41750 cephane
175 S. cephane

Sinan Bey müfrezesine

100 sandık cephane 15 nci Tümen Askeralma Dairesi Başkanlığına (Kuvayi Milliyeye dağıtılmak üzere)

Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşanın 13 Mart 1920'de Kolordulara yayınlanan emriyle; "direnme derecesinin ölçülebilmesinin silah ve cephane sayısının bilinmesine bağlı bulunduğu, buna göre birlikler ve müfrezeler elinde ve depolarda mevcut piyade, topçu silah ve cephanenin cinsleriyle sürgü kolu, kapak takımı ve kama sayılarının da ayrıca açıklanmak suretiyle ivedi bildirilmesi istenmişti.

Yine aynı tarihte 13 ncü Kolordudan, milli teşkilatın genişletilmesi ve çoğaltılması için fazla sayıda silah ve cephaneye ihtiyaç görüldüğünden, gereğinde seferber bir hale getirilecek olan kolordunun gerçek ihtiyaçlarından fazla kalacak piyade, topçu silah ve cephane sayısının kolordudan alınmak üzere ivedi bildirilmesi istenmişti.

Silifke dolaylarında Kuvayi Milliye hareketına girişmiş bulunan Emin Aslan Bey'in bir raporunda, düşmanın kuşatıldığı ve daha ileri gidilerek Adana bölgesinin Fransızlardan temizleneceği ve fakat acele, cephane ihtiyacının Karaman'dan sağlanması, 6 Nisan 1920 tarihinde istendi.

Mustafa Kemal Paşa, Emin Aslan Bey'e verdiği cevapta;"kuvvetimiz halen yeter derecede etkilidir.İleride lüzum görülürse tüfek, top ve cephane gönderilecektir.Şimdilik mevcutla idare buyurunuz" diyerek başarılar diledi.Adana Kuvayi Milliyesinin, çok lazım olan kudretli dağ top mermisi ile diğer ihtiyaçlarının ikmali için 20 nci Kolordu, 12 nci Kolordudan istekte bulunmuştu.Bu arada Adana bölgesi Sariz bölgesinde bulunan Kuvayi Milliyeci Tufan Bey'e 8/9 nisan 1920'de, 11 nci Tümen aracılığı ile Develi'ye 500 adet 1888 modeli Alman tüfeği ile 90 sandık cephane sevkolunmuştur.11 nci Tümene Afyonkarahisar'ından kudretli dağ top mermisi gönderilmek üzere idi.

Karargahı ile Niğde'de bulunan 11 nci Tümen 14/15 Nisan 1920 tarihindeki cephane durumunu şu şekilde Heyeti Temsiliye Başkanına da arz etmişti:

Bütün taaruz birlikleri Alman tüfekleriyle donanmış olduğu halde yedek cephanesi 360 sandıktı.Öte yandan Kuvayi Milliye tarafından elde mevcut Alman cephanesi sarf olduğundan yakın bir zamanda tümenin cephanesi kalması bir gerçektir.Bu bakımdan 13 ncü Kolordu elinde bulunan 4.000 sandık Alman cephanesinin hızla Kuvayi Milliye, veya tümen depolarına, ayrıca tümen depolarında mevcut ve cephanesi bol bulunan 10.000 kadar sürgü kolsuz Osmanlı mavzer tüfeği için gereken sürgü kollarının tedariki ve gönderilmesi istenmişti.

Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa 21 Nisan 1921'de 3 ncü Kolordu Komutanlığına aşağıdaki emri verdi.³⁹

“Gaziantep civarındaki durum dikkat çekici bir hale girmişti.Nizip'ten ve Kilis istikametinden gelen düşman kuvvetleri şehre hakim sırtları işgal ve içedeki kuvvetlerle birleşmeyi sağlamışlardır. Kılıç Ali Bey dış ve iç düşmana karşı mukavemete çalışmaktadır. Düşmanın kuvvetli olması ve topçu da kullanması nedeniyle Kuvayi Milliye'nin büyük kısmı dağılmaya başlamış olduğundan ivedi yardım yapılmasını istiyor.

Maraş'tan gönderilen Kuvayi Milliye'nin bu çekilmeyi durdurmaya yeterli olacağını sanmıyor.

Herhalde Maraş'taki birliklerden önemli bir kuvvetle ve topçu ile Gaziantep cephesine yardım edilmesi çok lüzumlu görülmektedir. Bu cephede durumun esaslı bir şekilde izlenmesi ve alınacak rapora göre en çabuk bir yardım yapılmasının sağlanması ve bildirilmesi rica olunur”.

Yine 21 Nisan 1920 tarihinde Kuvayi Milliye Komutanı Kılıç Ali Bey'e Heyeti Temsiliye tarafından verilen bir emirle, 17 Nisanda iki top ve iki makineli tüfekle birlikte yeteri kadar kuvvetin Antep'e sevk edildiği, Heyeti Temsile Başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından; takviye edilen Kılıç Ali Bey kuvvetiyle düşmanın Antep'e girmesinin önlenmesi özellikle istenmekteydi.

Aynı tarihte Mustafa Kemal Paşa, Fefe Kaymakamından, Kuvayi Milliye komutanları ve Niğde'deki 11 nci Kolordu Komutanıyla irtibat yaparak, milli hareketi fırsat sayıp çapulculuğa yelteneceklere karşı şiddetli tedbirlerin alınması, geriye alınan memleket kesimlerinde düzenlik ve güvenliğin sağlanmasını istemektedir.

Bu dolaylardaki halkın da cephelerde fedakarca vuruşmakta olduğu ve vücutca hizmete muktedir olmayanların, halen çok büyük mali fedakarlıklar

³⁹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.: 1/4340, Dlp.11, G.2, Kls.575, Dos.68, F-5

gösterdikleri bilinmekte olduğundan, buna göre Kuvayi Milliye'nin iaşesi için bu değerli yardımlardan istifade edilmesi lüzumu da belirtildi.

Mustafa Kemal Paşa ayrıca, hükümetin bütün hükümet ve araçların Kuvayi Milliye'yi iâşe etmesi çarelerini sağlanması gereğini Feke Kaymakamına bildirdi.

b. Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti Kurulduktan Sonra Güney Cephesinde Lojistik Faaliyetler:

11 nci Tümen Komutanlığı 23 Mayıs 1920 güne kadar Kuvayi Milliye'nin silah cephane ikmalini şu şekilde yapmıştı.

Develi eski bölge komutanı Kemal ve Adana batı bölgesi komutanı Adana Merkez Heyeti delegesi Ahmet Remzi Bey'lere ve Niğde, Bor Kuvayi Milliye'lerine 2.345 adet 89 model tüfek, 1.022 adet 88 model Alman 48 kasılı, 902 anahtarlı mavzer, 126 muaddel martin tüfeği, 307 Osmanlı mavzer filintası, 50 Rus tüfeği, 353 sandık Osmanlı fişegi, 1.066 sandık Alman fişegi, 812 adet Rus saplı bombası; 98 sandık Rus fişegi vermişti.

Tümen deposunda bu mevcutlardan başka 1.568 adet mekanizmalı, 1.328 adet mekanizmasız 88 model Alman tüfeği bulunuyordu.

Saimbeyli'de de Kemal Bey emrinde bir sahra topu, iki kudretli dağ topu bulunmaktaydı. Saimbeyli'deki dağ toplarının dört mermisi kalmıştı. Sivas'tan gelen 150 adet dağ mermisinden 50 atım Pozantı'ya gönderilmiş, 100 atım da 11 nci Tümen merkezine yedek olarak bırakılmıştı.

11 nci Tümen Komutanlığı'nca 3 Haziran 1920 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'na sunulan bir raporda:

Kuvayi Milliye elinde 1.400 adet Alman ve Osmanlı tüfeği, her tüfek için 10 mermi, cephanesiyle üç makineli tüfek ve iki kudretli dağ topu vardı.

Büyük bir taarruz hazırlığına karşı Adana ve dolayları halkının silahlandırılması ve donatılması için tüfek başına 250 mermi hesabıyla 5000 mermi 5000 bomba, cephanesiyle iki sahra topu, 2 dağ topu istemekte, ayrıca yukarıda açıklanan bu silahlara yedek olarak 250 sandık Alman ve 250 sandık Osmanlı cephanesinin de tertip edilmesi teklif edilmekteydi.

Son verilen emre göre 11 nci Tümen birliklerine ait 5 tüfek için 100 fişek alıkonduktan sonra Kuvayi Milliye'ye ancak 60 sandık Alman tüfek cephanesi, 1,000 adet 88 modeli Alman tüfeği verilebilecekti. Ayrıca Kolordu için de 4000 sandık cephaneye ihtiyaç vardı.

Tümende bomba yoktu, ayrılmış olan iki Sahra topundan birinin de nişangahı yoktu.Bu iki Sahra topu için koşum hayvanı Kuvayi Milliye komutanlığınca sağlanacaktı.

Kuvayi Milliye erleri üzerinde bulunana ve tümenlerden verilecek cephaneye düşüldükten sonra tüfek başına 250 mermi hesabıyla; piyadeler için 1.090, makineli tüfekler için 280 sandık ki toplam olarak 250 sandık Osmanlı ve 250 sandık Alman tüfek cephanesine kesin ihtiyaç vardı.

7 Haziran 1920 tarihli Genelkurmay Başkanlığının emrinde .⁴⁰

Adana cephesinde, Adana dahil olmak üzere Mersin'den Adana'ya uzanan bölgenin 41 nci Tümen emir ve komutası sorumluluğuna verildiği, bu cephede bulunana Emin Aslan ve Sinan Beyler komutasındaki Kuvayi Milliye'nin 41 nci Tümen emrine girdiği, 41 nci Tümen Karargahının Pozantı'ya geldiği bildiriliyor, kuruluşu muteakip 11 nci Tümenin Adana Cephesiyle ilgisini kesmesi isteniyordu.

7 Haziran 1920 tarihine kadar, özellikle Adana Cephesini lojistik bakımdan destekleyen ve Kuvayi Milliye birliklerine silah, cephaneye ve diğer gereç yardımı yapan 11 nci Tümen, Batı Cephesini pekleştirme bakımından bulunduğu yerden alınmış, fakat Adana bölgesinin önemine dayanarak bu bölge boş bırakılmamış ve 41 nci Tümen yukarıda açıklanan emirle işe el koymuştu. Bundan sonra ikmal bir süre için bu Tümen tarafından yapılacaktı.

Antep kuşatmasının sonlarına doğru halkın açlıktan ölmemesi için erzak ve cephaneye ikmal hizmetlerine öncelik verilmesi gerekiyordu.

Demiryolu ve ulaştırma araçlarının yokluğu yüzünden Antep Cephesine yeter derecede kuvvet göndermek mümkün olmamıştı.

2 nci Kolordunun 4 Şubat 1921 tarihli raporuna göre, Malatya, Adıyaman (Hısnımansur) halkı yirmi bin kilo zahire ve beş yüz lira para ile yardıma katılmışlardı.

Antep'te kuşatılmış olanlara dışardan yardım yapılmaması çok büyük güçlükler doğurmuş, özellikle cephaneye yetersizliği zorluklar meydana getirmişti.

Hakiki bir zehir olan acı zerdalı çekirdeğini tatlılaştırarak, zehirin etkisini azaltmak suretiyle, ekme halinde yiyen 18.000 kadın ve çocuk vardı.

Şubat 1921 başlarında, Antep'in savunması sırasında kadın ve çocuklara ot kökü ve ağaç kabukları yedirilmiş, bu nedenlerle Antep cephanesizlik ve açlıktan teslim olmak zorunda kalmıştı.

⁴⁰ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.: 1/2132, Dlp.4, G.4, Kls.872, Dos.5, F-89

Antep savunmasına dışardan katılan 2 nci Kolordunun hareket üssü Maraş'tı. İkmalini buradan yapılmaktaydı.

3. Doğu Cephesi:

Doğu bölgesindeki milli hareket, Mondros Mütarekesiyle başlamış, galip devletlerin işgalleri ve yunanlıların İzmir'e çıkmalarıyla bir galeyana haline gelmişti. Doğu vilayetlerinin Ermenistan'a verilmek istenmesi tehlikesi karşısında ise, silahlı bir mücadele kuvveti kurtulması ve milli varlığın milletçe korunması yolu tutulmuştu.

Ayrıca, mütareke koşullarına rağmen, silahların teslim edilmemesi yoluna da gidilmişti. İngiliz Yarbayı Rawlinson'un, fazla silahları İstanbul'a ve Ermenistan'a sevk etmek göreviyle Erzurum'a gelmesi üzerine, Erzurum ileri gelenlerinden 50 kişilik bir kurul 15 nci Kolordu Komutanına baş vurarak, İzmir ve Adana bölgesinde yapıldığı gibi, Türklerin ellerinden alınıp düşmana verilecek silahlarla öldürülmelerine razı olmadıklarını ve bu sebeple de silahların teslim edilmemesini istediler. Silahlar, İngiliz yarbayına verilmedi. Hatta başka bölgelerden getirilip, Ermenistan'a verilmek istenen silahlar, depolardaki yerlerinden gizlice alınarak memleket içlerine yollandı. Bu arada, İngiliz subaylarının zorlanmasına rağmen, Trabzon'daki silah ve gereç Kazım Karabekir Paşa'nın emriyle Erzurum'a getirildi.

Ermenilere Taarruz :⁴¹ Ermeniler, 20 Haziran 1920'de Oltu'ya taarruz ederek burasını işgal ettiler.

Doğu Cephesi Komutanlığı, Büyük Millet Meclisinden aldığı yetkiyle; Ermeniler üzerinde kesin sonuç almak ve Türklerle meskun yerleri ele geçirmek nedeniyle 28 Eylül 1920'de Sarıkamış-Kars-Gümrü genel istikametinde taarruza başladı. 29 Eylül 1920'de Sarıkamış, 30 Ekim'de Kars geri alındı. İleri harekate devam edildi. 7 Kasım 1920'de Gümrü antlaşmasıyla Ermeni harbine son verildi.

Doğu Cephesinde Ermenilere karşı yapılan hareket zaferle sonuçlanmış, artık bu bölgede 15 nci Kolorduyu bağlayacak bir durum kalmamıştı. Ancak, ihtiyatlı davranılarak, birlikler bir müddet için yerlerinde tutulmuş, fakat çok büyük önem kazanan Batı Cephesine, Doğu Cephesinden silah, cephan ve diğer gereçler gönderilmeğe başlanmıştı. Ayrıca Türk Ermeni hareketi sırasında ele geçirilen ganimetler kabark bir yeküne yüklenmiş, bunlardan da faydalanılmıştı.

⁴¹ T.C.GEN.KUR.HARP TARİHİ D.BŞK.LIĞI, Türk İstiklal Harbi C.III, Doğu Cephesi, Ankara, Gen.Kur.Basımevi, 1966

Doğu Cephesi, Büyük Harpten kalan ve Ermeni hareketından sonra ele geçirilen ganimetlerle kendi kendine yeterli bir duruma gelmiş; ancak 1 nci ve 2 nci sınıf levazım maddeleri bakımından iyi bir duruma girememişti. Bununla beraber, Doğu Cephesi İç Anadolu`dan esaslı bir yardım görmemiş, tersine, Batı Cephesine büyük yardımlar sağlamıştı. Türk ordusu Kafkaslar`dan çekildikten sonra, 1914 sınırların gerisine alınmış, artık bu durumda Kuvayı Milliye konusu kalmamıştı.

Ayrıca 1920 senesinde sürmekte olan ağır kış şartları nedeniyle Trabzon`dan yiyecek sağlanması zorunluluğu da ortaya çıkmıştı.

Trabzon ili halkı, bir düşman istilasına karşı savunmaya azimli idi. Halkın hemen hepsi Osmanlı ve Rus tüfeklerine sahipti. Fakat bu yardım faaliyetleri, ancak evlerinin sınırlarıyla çevrelenmiş bir saha olabilirdi. Çünkü, arazinin ve özellikle kıyı kısımlarının tarıma elverişli olmaması yüzünden aralıksız çalışma durumunda bulunan halk, çalışmadan alıkonduğu anda ailesinin aç kalacağından korkmaktaydı.

Durum uygun düşecek bir örgütlenmenin gerçekleşmesi hususunda Trabzon`da bulunan 3 ncü Tümen Komutanlığının görüşü şöyleydi.⁴²

“1. Ortak hareket yapabilecek ilçelerden gruplar teşkil etmek ve bu grupların karargahlarında her ilçeden seçilmiş bir kişi bulundurmak.

2. Komşu grupları da başka bir komuta heyetinin emrine vermek ve bu komuta heyeti karargahında da ilçe gruplarının muharebe karargahlarındaki kişilerden seçilmiş birini bulundurmak.

3. Her ilçeden kurulacak milis kuvvetlere yedek subaylar tayin edilecek, askeralma şubesinin en faal subayı da bu örgütlerin süratle teşkil ve amaca uygun hareketlerini sağlama işiyle görevlendirilecektir.

4. Bu esaslar içinde Trabzon ilinin 3 ncü Tümen emrindeki bölgesinde kurulacak örgütün taslağı şöyledir:

Bir numaralı grup:

Pazar askerlik şubesi başkanı emrinde Hopa, Artvin ve Pazar ilçeleri halkından oluşan bir milis kuvveti kurulacak, bu kuvvet bir numaralı grubu teşkil edilecek.

İki numaralı grup:

Yeni atanacak bir subay emrinde Of ve Rize ilçeleri halkından oluşan bir milis kuvveti kurulacak, bu kuvvet iki numaralı grubu teşkil edecektir.

Üç numaralı grup:

⁴² Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4345, Dlp.9, G.5, Kls.557, Dos.16, F.128

Polathane askerlik şubesi başkanı emrinde Sürmene, Trabzon ve Polathane il ve ilçeleri halkından oluşan bir milis kuvvet kurulacak, bu kuvvet üç numaralı grubu teşkil edecekti.

Dört numaralı grup:

Gümüşhane askerlik şubesinden bir subayın emrinde Gümüşhane, Kelkit, Torol (Ardasa), Şiran ilçeleri halkından oluşan bir milis kuvveti kurulacak, bu kuvvet dört numaralı grubu teşkil edecektir.

5. Rize, Trabzon ve Gümüşhane'de birer jandarma taburu vardır.

6. Hopa ve Pazar ilçelerinden 5.000 Trabzon'dan 2.500, Gümüşhane bölgesinden 1.000, Giresun ve dolaylarından 3.000 silahlı elde edileceği, ayrıca silah başına 50 mermi isabet edecek sayıda cephane sağlana bileceği tahmin edilmektedir.

15 nci Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa, 23 Mayıs 1920 tarihinde Milli Savunma Bakanlığının önceden gönderilmiş olduğu bir şifreye aşağıdaki cevabı vermişti .⁴³

"1. Kolordu bölgesinde müdafaayı hukuk cemiyetleri tarafından iâşe edilmiş ve edilmekte olan Kuvayi Milliye mevcut değildi.İstanbul'un işgalinden sonra meyden gelen durum nedeniyle kolordu bölgesinde Kuvayi Milliye teşkilatına lüzum kalmamış, çünkü Kuvayi Milliye eratına verilecek görevleri kolordu birlikleri üzerine almıştı.

2. Trabzon ilinin kıyı kesiminde jandarma ve askeralma kurul subayları komutasında silaha sarılmak üzere Kuvayi Milliye tertibatı mevcut olup. Bunlarda şimdiye kadar göreve çağırılmamıştır.

3. Kiği bölgesiyle Erzurum, doğu aşiretlerinin bulunduğu yerlerle bağlantı yapan mühim bir düğüm noktasıdır. Orada da jandarmayı takviye etmek ve iâşelerini orduca sağlamak üzere bazı Kuvayi Milliye tertibatının davet olunması düşünülmektedir.

4. 1878 sınırlarının doğusunda teşekkül etmiş olan ve isimleri belli Şüralardan, kendilerini idare edebilenler arasında, 300 kadar insan ve 60 kadar hayvan mevcudundan Ortakale Şürası ile 1600 insan ve 400'e yakın hayvan mevcutlu Oltu Şürasıdır. Silahlı kuvvetleri toplu bir halde cephe kurmuş olan Oltu Şürası, zaten 15 Mayıs 1920'den itibaren bunları iâşe etmekte ve Ortakale'ye arasına yardım etmektedir.Bunların durumu açıklamağa lüzum yoktur. İâşeleri de

⁴³ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.: 1/4282, Dlp.10, G.2, Kls.586, Dos.114, F-17-1

mutlaka gereklidir. Bu işinde aylık iki milyon kuruşla sağlana bileceği arz olunur” denilmekteydi.

Siyasi, askeri ve diğer bütün alanlar da milli savunma ideali için büyük çabalar sarfetmekte olan bazı müdafaayi hukuk cemiyetleri kasalarında, milli savunma ihtiyaçlarında kullanılmak üzere, mayıs 1920’de ancak aşağıdaki yazılı miktarda para bulunduğu saptanmıştı .⁴⁴

<u>Kuruş</u>	<u>Yeri</u>	<u>Tarihi</u>
179.620	Kayseri	3 Mayıs 1920
358.720	Eskişehir	4 Mayıs 1920
80.000	Silifke	4 Mayıs 1920
19.300	Afyon	4 Mayıs 1920
26.579	Erzincan	5 Mayıs 1920
00.000	Bursa	5 Mayıs 1920
500.000	Kütahya	5 Mayıs 1920
30.000	Niğde	5 Mayıs 1920
301.400	Erzurum	5 Mayıs 1920
42.300	Samsun	5 Mayıs 1920
00.000	Karaisalı	6 Mayıs 1920
236.000	Merkez ve Mülhakatı	8 Mayıs 1920
109.500	Bartın, Zonguldak, Ereğli, Devrek	8 Mayıs 1920
13.000	Şile	-
00.000	Maraş	-
<u>1.550</u>	Van	-
20.479, 69 TL		

Altı aylık bütçe yapılmamdan önce 12-13 mayıs 1920’de Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa, verdiği bir emirle kolordular için tertip edilen silah ve cephane sevkiyatının çabuklaştırılmasının ücretli halk araçlarından yararlanma sayesinde olabileceğinden, kolordularca yapılacak yollama masraflarının bu kolordulara havale vermek sureti ile sağlanmasının uygun olacağını bildirmişti. Ulaştırma için kullanılmak üzere 3 ncü ve 13 ncü Kolordulara Sivas ve Diyarbakır emvalinden 250 lirasında süratle verilmesi rica olunmuştu.

Memleketin mali durum bakımından ne kadar zor ve sıkışık bir halde olduğu, hatta 250 liraya kadar cüzi bir paranın bile bir yerden diğer bir yere gönderilmesi için

⁴⁴ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.4/4406, Dlp.9.G.2, Kls.554, D.1, F.4

Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın doğrudan doğruya ilgilendiği, paraya duyulan ihtiyacın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktaydı.

Bu durum, aşağıdaki emir ve raporlardan da anlaşılmaktadır.

Para tedarik faaliyetleri:

Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa, 21 Mayıs 1920 tarihinde; Kastamonu valisinden, İzmir ve Maraş için toplanıp Boyabat sandık emini emrinde bulunan 25.000 kuruşun Ankara'ya gönderilmesini bildirmişti.

Ayrıca; Bursa'da 56 ncı Tümen Komutanı, 27 Mayıs 1920 tarihinde 3.000 liranın İstanbul'a gönderildiğini Genelkurmay Başkanına arz etmişti.

23 Mayıs 1920'de Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa, Niğde emvalinden 100.000, Kastamonu emvalinden 200.000 liranın posta ile gönderilmesine başladığından, bu paraların salimen gelmesini temin için lazım gelen tertibatın alınması, askeri birliklere emredilmişti.

Yukarıda, özel bölümde belirtildiği üzere, Kuvayi Milliye'nin mahalli müdafaai hukuk cemiyetleri tarafından iâşe edildiği ve bununda halktan toplanan paralarla sağlandığı açıklanmıştı.

Mayıs 1920 ayı içinde bunların iâşesinin kolordularca maliyeden sağlanmasına karar verildiğinden, Milli Savunma Bakanı 18 Mayıs 1920 tarihinde şu genelgeyi yayınlamıştı.⁴⁵

"Şimdiye kadar yöresel müdafaai hukuk cemiyetlerinde muhtelif suretlerdeki bağışlarla iâşe edilen Kuvayi Milliye'nin, bölgelerinde buldukları kolordularca devlet hazinesinden iâşelerinin temini kararlaştırılmış olduğundan, kolordu merkez bölgesinde ve kolordunun diğer bölgelerinde ne kadar Kuvayi Milliye'nin bulunduğunu ve bunların emir ve komutalarının kime ait olduğunu ve şimdiye kadar iâşe yöntemlerinin, sūratle incelenerek bildirilmesiyle beraber, kolordularca bunların iâşelerinin temini, bu hususta düşüncelerinin ve ayda kaç kuruşa ihtiyaç olduğunun bildirilmesi" istendi.

⁴⁵ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4440, Dlp.9, G.5, Kls.667, Dos.10, F.34

Yukarıdaki genelgeye 3 ncü Kolorduca, 27 Mayıs 1920 de verilen cevapta; Maraş ve Antep mıntıkasında bulunan Kuveyi Milliye miktarı şöyle idi.⁴⁶

	<u>Subay</u>	<u>Er</u>	<u>Hayvan</u>
Yıldım Taburu	17	516	53
Antep Bölüğü	1	160	-
Antep'te İç ve Dışta Savunanlar	-	720	-
Antep Dolaylarında	-	120	-
İzmir Taburu	11	302	-
Yörük Selim Bey kuvveti	-	300	-

Henüz, milli hükümet bütçesini düzenleyip ortaya koymamış olduğundan, Büyük Millet Meclisi, özellikle ihtiyaçlar için gereken parayı verememekteydi. Esasen özel bölümünde belirtildiği gibi, ilk bütçe ancak altı aylık geçici bir bütçe kanunu ile düzenlenmiş ve uygulanmasına geçilmişti. Bir taraftan da Kuvayi Milliye'nin iâşe ve giyim ihtiyaçlarının kolordularca sağlanmasına karar verilmiş olduğundan, bunların hakiki sayılarının bilinmesine ihtiyaç duyulmaktaydı.

Düzenli ordu birliklerinin bütçesi tespit edilmekte ise de, son karar gereğince ciheti askeriye tarafından her türlü ihtiyacın düzenlenmesi için Kuvayi Milliye erlerinin sayılarının da merkezce bilinmesine lüzum vardı.

Gerçekte, Kuvayi Milliye müfrezeleri bir hat üzerinde bulunmuyorsa da, doğruya yakın bir sayının kolordularda bulunması gerekiyordu. Bunun için en küçük ve en büyük bir sayının bulunmasına lüzum olacağından bütçeye esas olmak üzere bir er için giydirme, yedirme, maaş vesaire masrafı olarak kaç kuruş icap edecekti ve bunların ortalama miktarlarının bilinmesine ihtiyaç vardı. Bunun için, Milli Savunma Bakanlığı 3 ncü Kolorduya 18 Mayıs 1920'de bir emir göndermiş ve kolordudan aşağıdaki cevabı almıştı:

3 ncü Kolordu bölgesinde, bu güne kadar yalnız Maraş ve Antep Dolaylarında Kuvayi Milliye erleri toplanarak kullanılmasına zorunluluk görülmüş, diğer yerlerde Kuvayi Milliye toplanmamış idi. Adı geçen dolaylarda Kuvayi Milliye sayısı 2.110 er, 53 hayvan, 29 subay, idi. Bunların hepsi eşraf ve itibarlı kişiler emrinde bulunuyordu. Bu kuvvetlere kolordu tarafından subay ve katip verilmemişti. Bunlar iki ay öncesine kadar halk tarafından iâşe edilmekteyken, adı geçen tarihten

⁴⁶ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.: 1/4282, Dlp.12, G.1, Kls. 75, Dos.69, F- 9

itibaren Büyük Millet Meclisi tarafından karar alınmak üzere, sorumluluğu üzerine alan 3 ncü Kolordu Komutanı Kuvayi Milliye'nin iâşesinin askeri makamlar tarafından sağlanmasını emretmişti. (Haziran 1920)

Kolordu bölgesinde bir erin günlük istihkakı 20, bir hayvanın da 20 kuruş olduğundan, belirtilen mevcudun bir günlük iâşesi 44.000 ve bir aylığı 1.320.000 kuruş tutmakta idi. Bu para, iki aydan beri kolordu tahsisatından sarf ediliyordu.

Ayrıca Kuvayi milliye iâşesinin askeri birliklerce sağlanması subay adayları ve hesap memurlarına birliklerindeki rütbe farkının karşılığı ve üçte bir zam verilmesi kolorduca uygun görülmekte idi.

Yukarıda belirtildiği üzere, her yerde olduğu gibi 41 nci Tümen bölgesinde de para durumu çok sıkıntılı bir haldeydi. Tümen, 5 Haziran 1920 tarihli raporunda bu durumu 12 nci Kolorduya şöyle bildiriyordu.

Tümen tarafından; Mersin, Tarsus gruplarının durumu bildirilmiş ve her iki grubun mevcudunun 2.000'e çıkarıldığı, aylık olarak piyade erlerine 15, suvari erlerine 25, onbaşı ve çavuşlara 18, subaylara 30 lira verildiği buna göre ayda 40.000 liraya ihtiyaç olduğu hesaplanmıştı.

Halbuki tümen bölgesindeki heyeti merkeziyelerde 100 veya 200 liralık bir para vardı.

Kurtarılan köylerde ağnam (koyun) vergisinden 15.000 lira mevcuttu.

Bağış toplama işinde halkın kırılmaması istenmiş ise de bundan heyeti merkeziyeler ve hükümet memurları, komutanlar telaş ve endişeye düşmüş, halk da bu durumdan faydalanarak bağış toplanmasında, ağırdan almaya başlamışlardı. Bu şekilde yukarıda adı geçen paranın sağlanması mümkün olamıyordu.

Ayrıca, Mersin ve Tarsus bölgelerinde aşar (ondalık) zahireleri mevcut olmadığından, birliklerin iâşesi de çok güçleşecekti. Bunun için gerekli olan paranın sağlanması zorunlu idi.

Batı Cephesi Komutanlığı, 15 Temmuz 1920'de 12 nci Kolorduya verdiği bir emirle; 1892 ve 1893 doğumlulardan alınacak nakli bedel ile milli taburların müdafaayi hukuklar tarafından iâşe, donatım ve giydirilmesini bildirmişti. Fakat hiç parası kalmamış olan İzmir Güney Cephesi heyeti merkeziyesi Antalya Müdafaayi Hukuk Reisliğine başvurarak nakdi bedel paralarını istedi. Antalya, kısa mevcudunun maliye teslimi için Büyük Millet Meclisi Başkanlığından emir alındığını bildirdi. Bu durum Batı Cephesi Komutanlığına arzedilerek nakli bedelden başka bir geliri olmayan müdafaayi hukuklara yardım edilmesini bildirdi.

Mustafa Kemal Paşa 28 Temmuz 1920 tarihinde İçişler, Maliye, Milli Savunma Bakanlarına ve Batı Cephesi Komutanlığına çektiği telgrafla, askeri bakımdan durumu nezaket kazanmış bulunan Adapazarı'nda bulunan Türk bankalarındaki evrak ve para mevcudunun geçici olarak Eskişehir'e gönderilmesini emretti. Ve bu emir yerine getirildi.

Bu arada Milli Savunma Bakanlığının 20 Ağustos 1920 tarihli emrine dayanarak, Batı Cephesi Komutanlığı tarafından birliklere verilen bilgiye göre, bundan sonra gerek askeri makamlar gerekse gönüllü müfrezelerin, mal sandıkları ve ziraat bankalarından bir emre dayanmadan para almaları kesin olarak yasaklandı.

Ayrıca, bir fikir vermek üzere aşağı alınan 1 Ağustos 1920 tarihinde Adapazarı Milli Alay Karargâhının subay ve erat maaş miktarı şöyle idi.⁴⁷

<u>Lira</u>	
100	Alay Komutanı
45	Alay Komutanı Yardımcısı
45	Alay Yaveri
45	Alay Emir Subayı
45	Süvari Müfreze Komutanı
195	Karargâh Erleri (1 Çavuş, 10 Onbaşı, 14 Er)

Konya Bölgesinde:

Bütün İstiklal Savaşı boyunca cepheleri desteklemiş bulunan Konya ili, oldukça varlıklı ve imkânları da fazla idi: Özellikle Batı Cephesini çok desteklemiş bir ildi.

Askeri makamlar bu ilin her türlü kaynaklarına başvurmaktan geri kalmıyorlardı. Ancak, yapılan istekler Konya'nın takatini aştığından zorluklarla da karşılaşılıyordu. Bu durumla ilgili olarak Konya Valiliğince Büyük Millet Meclisi Başkanına bir rapor verilmişti:

Konya ilinin genel gelirleri 172.000.000 ve gideri 184.600.000 kuruştı. 12.000.000 kuruşluk açığı vardı. Hâlbuki ordu için büyük ölçüde havaleler verilmekte idi. Yalnız son bir hafta içinde hazırlanarak satın alınması gereken erzak ve hayvanlar ve öteki ihtiyaçlar için 500.000 lira sarf olunmuştu. Konya'nın genel geliri ile şimdiki masraflar karşılanamıyordu.

⁴⁷ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4300 Dlp.9, G.5, Kls.45, Dos.15, F.100

Askeri ihtiyaçların karşılanması giderilmesi lazım olduğu kadar, memurların maaşları ve hizmetlerinin yürütülmesi de önemli idi. Ordunun işlerine önem vererek diğer hizmetler ihmal edilirse sonuçta ordunun iâşe işlerini görecektir memur kalmayacaktı.

Genel ihtiyaçların sağlanması için yükümlülüğü çoğaltmaktan ve havale vermekten vazgeçilmesi lazımdı.

Yukarıda belirtildiği gibi, Kuvayi Milliye'nin desteklenmesinde para tedariki için müdafaayı hukuk cemiyetlerinin büyük faaliyetleri görülmüş ve destek, halktan alınan bağışlar ve diğer tedbirlerle sağlanmaya çalışılmıştı.

3. İstanbul Dolaylarından Kaçırılan Silah ve Cephane :

Mondros Mütakeresinin boşluklarından faydalanan İtilaf Devletleri, Türk ordusunun kuruluş ve kadrolarını küçültmüş ve İstanbul Hükümetine yaptıkları baskılarla kadro fazlası erleri terhis ettirmişlerdi. Ayrıca, kadro fazlası kabul ettikleri her türlü silah ve cephaneleri; İstanbul, Gelibolu ve İzmit bölgelerinde toplamışlardı. Toplatamadıkları silahların hayati önemdeki parçalarını da (tüfeklerin sürgü kollarını, topların kama ve nişangahlarını, makineli tüfeklerin kapak takımlarını) işgal bölgelerinde kurdukları depolara taşımış, bir kısım silah ve cephaneyi yok etmişlerdi.

Bir fikir vermek üzere Türk ordusunun elinden alınan veya el konulan silahlarla ordu elinde kalan başka silahların başlıca sayıları aşağıda çıkarılmıştır.⁴⁸

<i>Silahın Cinsi</i>	<i>Ordu Elinden Alınanlar</i>	<i>TürkOrdusunun Elinde ve Anadolu'da Kalan</i>
<i>Ağır top</i>	<i>1.098</i>	<i>82</i>
<i>Sahra topu</i>	<i>606</i>	<i>200</i>
<i>Piyade tüfeği</i>	<i>667.983</i>	<i>123.191</i>
<i>Ağır makineli tüfek</i>	<i>3.118</i>	<i>1.370</i>

Bunların dışında bir çok istihkam, muhabere ve levazım malzemesi ile çeşitli harp araç ve gereçleri de, ya işgal bölgelerinden kalmış veya İtilaf Devletleri tarafından el konmuş, böylece Türk ordusu büyük ölçüde harp gücünden yoksun bırakılmıştır.

⁴⁸ ESENKURT, Kenan, “ Türk istiklal Savaşında Milli Ordunun Silah ve Mühimmat İkmali” (Basılmamış musvete eser), (ATESE Arşivi Dİp.72, G.10.EK-6)

Trakya'da bulunan 1 nci Kolordu ile Çanakkale bölgesindeki 14 ncü Kolordu ve İstanbul'daki 25 nci Kolordunun silah, mühimmat ve malzemesinden faydalanmak olanağı kalmamıştı. 1 nci Kolordu, gerisi İtilaf kuvvetleri tarafından kesilmiş bir harekât bölgesinde, 25 nci Kolordu itilaf Devletleri bölgesinde, 14 ncü Kolordunun önemli depoları yine İtilaf kuvvetlerini işgali altında bulunmaktaydı.

Bu duruma göre, Türk ordusu elinde bulunan silah ve cephane ile ancak bir cephede, bir iki meydan muharebesi yapabiliyordu. Halbuki muhtelif cephelerde muharebe ediliyor, Pontus isyanı ile iç ayaklanmaların bastırılmasına da çalışılıyordu.

Düşmanlarını yenmek azim ve kararında bulunan Türk Ulusu, hiç olmazsa silah ve insan sayısı bakımından, onlarla beraberlik düzeyine çıkmak için milli ordu gücünün aşağıdaki gösterilen miktara çıkarılması gerekiyordu.⁴⁹

<u>Er</u>	<u>Tüfek</u>	<u>Ağır Mt.</u>	<u>Top</u>	<u>Düşünceler</u>
300.000	300.000	2.000	700	Çeşitli cephelerde
<u>150.000</u>	<u>150.000</u>	-		<u>Geri teşkil ve jandarmada</u>
450.000	450.000	2.000	700	TOPLAM

Bu durumu göz önünde bulunduran Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, gerekli silah ve mühimmat noksanını ve karşılamak üzere aşağıdaki hususların sağlanmasına karar vermişti.

— *Elde mevcut silah ve mühimmatla işe başlamak; ilk tedbir olmak üzere güneydoğu bölgesine ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde dağınık bir halde bulunan silah, mühimmat ve malzemeyi muharebe eden cephelerimizde toplamak ; böylece cephelerimizin ihtiyaçlarını olanaklar ölçüsünde sağlamak.*

— *Savaş için gerekli görülen ve yurt içi kaynaklarından sağlanması mümkün olanların yapımına girişmek.*

— *Tarafsız dış ülkelerden silah ve mühimmat satın almak.*

— *Topyekün yurt içi kaynaklarını seferber haline getirmek.*

— *Silah ve mühimmat atölyelerinin kurulmasına çalışmak ve ihtiyaçların bir kısmını bu atölyelerden sağlamak.*

⁴⁹ ESENKURT, Kenan, a.g.e., 2.Ks. S 1-2

— İstanbul'da itilaf devletleri elinde ve işgali altında bulunan çok büyük sayıdaki silah, mühimmat ve öteki harp araç ve gereçlerinin Anadolu'ya kaçırılması yollarını bulmak.

Konuyla ilgili nu sonuncu madde, yani, İstanbul ve bölgesinde bulunan silah ve cephanelerin Anadolu'ya kaçırılması çok önemli bir sorundu.

Türk Ulusunun subay ve halkı arasında bu gibi çok çetin ve kutsal görevleri kabullenecek kimselerin bulunmasında güçlük çekilmedi.

Esasen İstanbul ve bölgesinden, Anadolu'silah ve cephane kaçırmak için yer yer gruplar teşekkül etmiş ve harekete geçmiş bulunuyordu. Bunlar her türlü tehlikeyi göze almak suretiyle, motor ve takalarla silah ve cephane taşıma gayreti ve sorumluluklarını gönülden benimsemişlerdi.

Ancak, kaçırılan silah ve öteki savaş malzemelerinin bir plan dâhilinde ve daha düzenli şekilde ihtiyaç yerlerine gönderilmeleri önemli bir sorun idi. Bu nedenlerdir ki dağınık halde bulunan bu grupların daha verimli bir şekilde çalışmalarını sürdürebilmeleri, özel bir örgütlenmeyi gerektirmekteydi. Bu amaçla Anadolu hükümeti, Genelkurmay Başkanlığı, doğrudan doğruya kendisine bağlı gizli grupların teşkili prensibini öngörmüştü.

Bu yöndeki çalışma sonucunda İstanbul'da, Anadolu Hükümeti hesabına faaliyet göstermek üzere kurulan ilk resmi, gizli örgüt, "Hamza Gurubu" dur. Bu grup Ankara Hükümeti, Genelkurmay Başkanlığına bağlı bir grup olarak 23 Eylül 1920 de kurulmuştu. Grupça düzenlenen iş bölümü yönetmeliği de Genelkurmay Başkanlığına sunulmuştu.

Hamza Grubunun Teşkilat ve Görevleri .⁵⁰

Hamza Grubu, Kurmay Yüzbaşı Neşet'in emrinde ve beş şube halinde kurulmuştur. Yüzbaşı Neşet aynı zamanda 3 ncü şubenin de müdürü idi.

Gruba Bağlı Şubeler ve Görevleri:

1.Şube Müdürü; Kurmay Yüzbaşı Seyfettin (Tümgeneral DÜZGÖREN) (Takma adı Yıldız). Görevi; Yunan ordusunun teşkilat ve harekatı hakkında bilgi toplamak.

2. Şube: Müdürü; Muhabere Yüzbaşı Hilmi (Takma adı Fuat). Görevi; teknik bilgilerle ilgili hususlar, siparişlerle ilgili satınalmalar, Genelkurmay Başkanlığı,

⁵⁰ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.1/7895, Dlp.26, G.24, Kls.1533, Dos.2, F 1-8

teknik konularla ilgili şubesinin talimatına uygun yapılacak büyük ölçüdeki satın almalar.

3. Şube: Müdürü; Kurmay Yüzbaşı Neşet (Takma adı Ay).Görevleri; subay tedariki ve Anadolu'ya gönderilmesi, posta işlemleri, padişah ve onunla iş birliği yapanların Anadolu hükümeti aleyhine gösterdikleri her türlü faaliyetleri kovuşturulması ve yeterli bilgilerin toplanması, önemli casusların yakalanması.

4. Şube: Müdürü; Kurmay Yüzbaşı Ekrem (Korgeneral BAYDAR)(Takma adı Güneş). Görevleri; teknik personel tedariki, ordudonatım malları satın almaları, İstanbul'dan ve dış ülkelerden satın alınacak malların alımları, İstanbul Hükümetinin satışa çıkaracağı silah vesaire danışıklı anlaşma yoluyla almak, levazım işleri ve taşımalarla ilgili hesap işleri.

Yazışmalar:

Hamza Grubu, yazımlarını doğruca Ankara Genelkurmay Başkanlığına gönderecek; ancak, yazının baş tarafına ait olduğu dairenin adı yazılacak.

Milli Savunmanın her türlü ihtiyaç ve istekleri Genelkurmay Başkanlığına saptanacak ve birleştirilmek suretiyle emrolunacaktır.

Ankara'dan gönderilecek kuryeler, İstanbul, Yemiş İskelesi, Limoncu Han, Dillizade Yazıhanesinde Ali Bey'le görüşmek istediklerini söyleyecek ve Ali Bey'e, "Şehri teşrinisani (Kasım ayı) zarfında – Gümrük."

"Şehri Kanunuevvel (Aralık ayı) zarfında – Galata" demek suretiyle kendisini tanıtacak ve götürdükleri yazıları teslim edeceklerdi.

Hamza Grubunun Ad Değiştirmesi:

Bu grubun veya gruba ait bir yazı veya grupta çalışanlardan birisinin grup tarafından gönderilen silah ve cephanenin işgal kuvvetleri tarafından yakalanması halinde, grubun aynı adı kullanarak çalışmasını sürdürmesi sakıncalı görülmüştü. Açıklanan durumlardan birinin meydana gelmesi halinde yerine, "Ferhat" adı geçecekti.

Ferhat Grubunun iki kurucusu bulunacak, fakat, hiçbir işle ilgilenmeyecekti.

Gerektiğinde Ferhat Grubunun yerine Kerimi Grubu adı ile üçüncü bir grup göreve hazır bulunacak ve şimdilik hiçbir işle meşgul olmayacaktı. bu grup görevleri ve kurucusu, Hamza Grubu amiri tarafından saptanacak ve Genelkurmay Başkanlığına arz ve teklif olunacaktı.

Çalışmalarını sürdüren Hamza Grubu; 1 Aralık 1920 tarihinde raporla aşağıdaki hususların yapıldığını Anadolu Hükümeti Genelkurmay Başkanlığına bildirmişti .⁵¹

Haberalma İşleri:

Bir kurmay subayının İzmir'e gönderileceği, Manisa'ya gönderilmek üzere seçilen ajanın da denenmekte olduğu, İngilizlerle Yunanlılar hakkında gerekli bilgileri verebilecek kimselerle iş birliği sağlandığı.

Askeri basımevinde yayınlanan bütün yönetmelik ve öteki yayınların sağlandığı ve grup ardiyelerine taşınmaya başlandığı.

Harita alınmak üzere verilmiş olan para ile gerekli haritaların sağlandığı emredilecek zamanda gönderileceği, parasız harita sağlanması hususunda harita şubesiyle anlaşmaya varıldığı.

Teknik İhtiyaçlar:

Bu işlerde görevli şube müdürünün, aynı zamanda Yıldız deposu müdürü bulunması nedeniyle, depo defterine işlenmemiş bulunan malzemelerin partiler halinde gizli ardiyelere taşındığı, altı adet telsiz telgrafla diğer malzemelerin bir hafta içinde gönderileceği.

Personel İşleri:

40 subayın gönderdiği, ismen istenen subaylara 8-10 kurmay subay ve ustalardan diğer bir grubun gönderilmek üzere oldukları, subayların gönderilmesi konusunda Merkez komutanlığı ile anlaşmaya varıldığı

Anadolu'ya sızma teşebbüsünde bulunan fesatçıların yakalanmaları amacıyla Merkez Komutanlığı ile birlikte gerekli tertibatın alındığı. İstanbul inzibat subaylarının tamamen değiştirildiği. Mühimmat Şubesiyle İlgili İşler: İstanbul depoları sıkı bir kontrol altında bulunduğu halde, mühimmat şubesi tarafından şimdiden bir kısım alet, edevat, kapsül gibi şeyler sağlanmış ve daha önemlisi silah ve malzemenin sağlanmasında başarı sağlamak amacıyla gerekli kişi ve kaynaklarla bağlantı kurulmuştu. Fabrikalarda bulunan bazı tezgah ve aletlerin kaçırılmasına başlamış, daha büyük tezgahların kaçırılmasına olanak sağlamak için İmalatı Harbiye Müdürünün değiştirilmesine çalışılmıştı.

Fransızlar tarafından Rusya'ya gönderilen silah ve mühimmatın, Vragnel ordusunun bozguna uğraması üzerine, karaya çıkarılmadan tekrar İstanbul'a geldiği saptandığından, bunlardan faydalanma olanakları yönünde girişimlere başlanmıştı.

⁵¹ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.1/7895, Dlp.26, G.4, Kls.1533, Dos.2, F 27-1,2,3

Bu güne kadar 43 adet makineli tüfek kapak takımı, bir miktar yedek alet ve parçalarla iki batarya ve 15 top dürbünü gönderildiği, yedi makineli tüfekle, 15 kilo kapsülün gönderilmek üzere olduğu.

Levazım İşleri:

Levazım şubesi müdürünün hastalığı, şube çalışmalarını aksatmış ise de bu haftadan itibaren yoğun bir çalışma dönemine girmişti.

Vragnel ordusunun yenilgisinden sonra Rusya'ya gönderilmeyen bir çok giyim eşyasının satılmak üzere Ruslar tarafından Anadolu limanlarına gönderileceği, ucuz bir fiyatla alınmalarının mümkün olduğu.

İstanbul hükümetinin para sıkıntısı çektiği, Saraçhane ambarında bulunan eşya ve malzemeyi satacağı öğrenildiğinden, bunların alımları için kabine üyelerinden, bir tüccara satılması sırasında ödemede kolaylık gösterilmesine söz alındığı, bir miktar giyim eşyasının gönderildiği, Hamza Grubuna girmesi, Ankara seniz şubesince, istenen kişilerle gerekli temasın sağlandığı, ancak şimdiki deniz nakliyat şubesinin çalışır hale gelmediğini bildirmişti.

*Raporda ayrıca, 15 aralık 1920 günü Hamza Grubunun, mücahit Grubu adını aldığı bildirilmekteydi.*⁵²

*Mücahit Grubu da yazışma ve faaliyetlerini 23 şubat 1921 gününe kadar sürdürebilmiş, bu tarihten sonra Muharip Grubu adını almıştı.*⁵³

*Muharip Grubunun 9 ağustos 1921 tarihinde İzmit'e gönderdiği bir motorun, dönüşte motorcunun yanında bulunan teslim makbuzunun İngilizler tarafından elde edilmesi ve mürettebatın tutuklanması nedeniyle Muharip Grubu adını değiştirmek zorunda kalmış ve Felâh Grubu adını almıştır.*⁵⁴

Hamza Grubunun son adı olan Felâh, değiştirilmeden İstiklal Harbi sonuna kadar kullanılmıştır.

Bu gruba gönderilen yazıların baş tarafına (F) ve telgraflara (F.G) harfleri yazılması usul olarak kabul edilmişti.

Hamza, Mücahit, Muharip ve Felâh Grubundaki Görevlilerin Yaptıkları İşler:

— Hamza Grubunun devamı olan bu grupta görev almış kimseler kendilerini yurt hizmetine adanmış, Türk evlatlarının olağanüstü gayretle çalışmaları, üstün vatan aşkının sembolik bir örneğidir.

⁵² Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.1/7895, Dlp.26, G.4, Kls.1533, Dos.2, F 30

⁵³ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.1/7895, Dlp.26, G.4, Kls.1533, Dos.2, F 43-3

⁵⁴ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.1/7895, Dlp.26, G.4, Kls.1533, Dos.2, F 43-58

Bunlar ve bunlarla beraber çalışmış bulunan adsız kahramanlar, İstanbul ve yöresinde, itilaf Devletlerinin gözetim ve kontrolünde bulunan depolardaki silah, mühimmat, malzeme ve gereçleri Anadolu'ya kaçırmak gibi çok çetin işler başarmışlardı.

Bu olumlu çaba ve çalışmalar sonucu Anadolu Hükümetinin ihtiyacı bulunan harp silah, mühimmat ve malzemelerin önemli bir kısmı sağlanmıştı.

— Silah malzeme ve tedarikinden ayrı, milli ordunun çeşitli komuta kademelerinde ihtiyaç görülen subay, teknik ve uzman personel istekleri, Büyük Harpten sonra İstanbul'da toplanmış veya tutsaklıktan dönmüş bulunanlardan, Anadolu'ya gönderilmek suretiyle karşılanmıştı.

— Halkı, milli hükümet aleyhine kışkırtmak amacıyla Anadolu'ya gitmek isteyen padişah tarafları fesatçıların Anadolu'ya sızmaları, iskele ve Limalarda alınmış bulunan çok sıkı tedbir ve tertiplerle önlenmişti.

— Ayrıca, İstanbul'da bulunan fabrikaların çeşitli güzergahları ve birkaç fabrikanın tümü Anadolu'ya gönderilmiş, uygun görülen yerlerde montajları yapılmak suretiyle yapım ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılmıştı.

Kaçırılmakta olan çeşitli harp silah ve malzemesinin taşınma işi, taka, mavna ve motorlarla yapılmakta idi.⁵⁵

Anadolu Hükümetinin büyük ölçüdeki isteklerini, motor, taka ve mavna gibi araçlarla karşılamamanın mümkün olmayacağı açık bir gerçektir. Bu gerçeği göz önünde bulunduran grup görevlilerinin sistemli, planlı ve yoğun istihbarat çalışmaları sonucunda Fransız ve İtalyan deniz nakliyat şirketleri ile anlaşma olanağına kavuşulmuştu. Küçük nakil araçları, yerlerini, bu şirketlerin ticaret gemilerine vermiş, böylece bu gemilerle büyük ölçülerde ve partiler halinde silah ve cephanenin toplu bir halde Anadolu limanlarına aktarılması olanağı hasıl olmuştu.

⁵⁵ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.1/7895, Dlp.22, G.9, Kls.1533, Dos.2, F 7-1

D. Birinci ve İkinci İnönü Muharebeleri, Ayaklanmalar ve Bu Dönemdeki İdari Faaliyetler (9 Kasım 1920-15 Nisan 1921)

1. İnönü Muharebeleri Dönemindeki Faaliyetler:

Birinci Dünya Savaşından yenik olarak çıkmış bulunan Osmanlı Hükümeti Mondros Mütarekesine uyarak elde kalan silah, cephane ve gereçleri İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yerlerinde depolar kurularak dağıtılmış.

Bağımsızlığı korumak ve düşmanlarını yenmek azminde bulunan milli ordusun hiç olmazsa düşmanları kadar silah ve cephanesinin bulunmasını gerektiriyordu. Şu halde, mevcudunu birkaç takıma çıkarmak için memleket içinde bir ikmal sisteminin kurulması ve dış memleketlerden alacağı yardımları da zamanında cephelere ulaştırması gerekmektedir.

Bu nedenlerle Anadolu Hükümeti, memleket içinde dağıntık bulunan beş sınıf ikmal maddesini tedarik etmek, depolamak ve cephelere gönderebilmek için bazı tedbirler almak zorundaydı.

Mayıs 1920 tarihinde hükümet kurulduktan sonra bir taraftan milli ordunun teşkili çabası içinde çalışırken, diğer taraftan da ordunun her türlü ikmal maddelerinin bulunması, depolanması ve cephelere gönderilmesi için bir menzil teşkilatının da kurulması zorunluluğu vardı.

Menzil teşkilatı kurulmadan önce işgal altında bulunan ve bulunmayan memleket için depolarla, dış memleketlerden gelecek olan silah, cephane ve malzemenin, Batı ve İç Anadolu'ya ulaşabilmesi için karayolları ulaştırma ağının düzenlenmesi lazımdı. Buna göre;

Karadeniz kıyılarından Ankara yönüne:

İnegöl – Kastamonu – Çankırı – Kalecik – Ankara,
Samsun – Çorum – Sungurlu – Yahşihan – Ankara,
Ereğli – Gerede – Kızılcahamam – Ankara,

Marmara denizi kıyılarından Ankara yönüne:

İzmit – Adapazarı – Düzce – Bolu – Gerede – Kızılcahamam – Ankara,

Doğudan Ankara yönüne:

Erzincan – Sivas – Şarkışla – Sultanhan – Kayseri – Kayseri'den bir kısmı Kırşehir – Köprüköy – diğer bir kısmı da Ulukışla – Karaman – Konya – Sarayönü - Polatlı'ya.

Elcezire Cephesinden Ankara yönüne:

Diyarbakır – Elazığ – Malatya - Sivas.

Ana istikametler saptandıktan sonra menzil teşkilatı da bu yönlerle beraber günün gerekleri de düşünülerek kurulmaya başlanmıştı.

Kurulan Menzil Teşkilatı .⁵⁶25 haziran 1920 tarihinde kurulan Batı Cephesi birliklerinin ikmalini yapabilmek için Milli Savunma Bakanlığı, Doğu'dan gelecek silah ve cephanenin önemini dikkat nazara almış 8 Eylül 1920'de verdiği bir emirle Kayseri – Ankara ve Kayseri – Sivas karayollarının emniyet ve asayişini korumak üzere iki menzil hat komutanlığı kurulmuştu.

Kayseri – Ankara hattının korunması için Ankara Komutanlığı hazırladığı atlı, 100 mevcutlu bir muhafız bölüğü Kırşehir'e gönderilmişti. Bölük merkezi Kırşehir olmak üzere, Köprüköy – Kırşehir ve Küçüktaş'ta birer takım bulundurdu. Takım komutanları aynı zamanda buldukları yerlerin menzil nokta komutanlık görevini yapmışlardı.

Kayseri – Sivas hattının emniyet ve asayişi ise, Şarkışla'da bulunan atlı, 30 mevcutlu bir birlik ve ayrıca jandarma birlikleri tarafından temin edilmişti.

*O zamanki yol durumuna göre Ankara – Sivas ikmal yolunun uzunluğu 480 km. yi bulmaktaydı .*⁵⁷

*Geri hizmetlerin ve cephane sefkiyatının yapılabilmesi için, Ankara'da mevcut ulaştırma taburu ile hizmet birliklerinin mevcutlarından yararlanılarak 17 temmuz 1920 tarihinde 2 nci bir ulaştırma taburu daha teşkil edildi .*⁵⁸

Ulaştırma taburları üçer bölüklüydü. 1 nci ve 2 nci bölükler 40 çift arabalı, 3 ncü 50 mekkareliydi. Ayrıca Ankara'da yükleme ve boşaltma için hizmet birliği mevcudu 200 ere çıkarıldı. Bu birliklere 24 ncü Tümeden er, hayvan ve araba verildi. Subay noksanıda Milli Savunma Bakanlığınca sağlandı.

Ulukışla – Sivas hattının Erzincan'a kadar uzatılmasıyla 10 ekim 1920 de hat komutanlığı kuruldu. Bu komutanlık emrinde olarak Şarkışla'da bir konak komutnlığı

⁵⁶ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.4/502, Dlp.12, G.3, Kls.727, Dos.4, F.1-3

⁵⁷ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.4/4282, Dlp.9, G.4, Kls.546, Dos.1, F.1-36

⁵⁸ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.4/4282, Dlp.10, G.1, Kls.567, Dos.33, F.12

teşkil edildi. Bu konağın er ve hayvan ihtiyacı Şarkışla Askerlik Şubesi tarafından yapıldı .⁵⁹

Yukarıda açıklananlardan başka Ulukışla, Niğde, Kayseri'de birer menzil noktasıyla Develi ve Gemelek'te birer konak komutanlığı kuruldu. İlk defa Kırşehir'de kurulan koruma birliği 8 Kasım 1920'de lavğ edilerek burada bulunan birlik, Bakanlık emriyle Kayseri'ye getirildi.

Kış mevsiminin yaklaşmasıyla ulaştırma işlerinin aksayacağı, 3 ncü Kolordu, Ankara bölgesi ve güney bölgesi cephesinden, 2 nci Kolordu ve Elcezire Cephesine gönderilecek erlerin, yine Elcezire ve Doğu Cephelerinden Orta ve Batı Anadolu'ya yapılacak silah ve cephe göndermelerinin güvenle yapılabilmesi için, memleket içinde menzil teşkilatının genişletilmesi düşüncesiyle, 28 Kasım 1920 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı bir emir yayınlanarak; bağımsız kolordu gibi ve doğrudan Milli Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı ile haberleşmede bulunmak karargahı Sivas'ta olam üzere, Sivas Menzil Müfettişliği teşkil edildi. Bu müfettişliğe bağlı olarak ;

Suşehri, Aziziye (Pınarbaşı), Malatya ve Kayseri'de birer menzil hat komutanlığı kuruldu.

Suşehri Hat Komutanlığı; Karabıyıkhan – Erzincan – Suşehri – Sivas ve Giresun Karahisarişarki (Şebinkarahisar) – Suşehri.

Aziziye hat Komutanlığı; Kayseri – Aziziye – Elbistan – Maraş;

Malatya Hat Komutanlığı; Diyarbakır – Elazığ – Malatya – Sivas;

Kayseri Hat Komutanlığı; Sivas – Kayseri – Kırşehir – Ankara ve Kayseri – Ulukışla ikmal hatları arasındaki yollar üzerinde yapılacak nakliyatı düzenlediler .

Ayrıca İnebolu – Kastamonu – Ankara yolu üzerindeki nakliyatı sağlamak ve Kastamonu Havalisi Komutanlığı emrinde olmak üzere Kastamonu'da da bir menzil hat Komutanlığı kurulmuştu.⁶⁰

Genelkurmay Başkanlığınca, kurulan menzil komutanlıklarının er ve aşya gönderme işlerini yapabilmeleri için, kuruluş ve görevlerini bildirir bir de yönetmelik gönderilmişti .⁶¹

Buna göre; menzil hat komutanlıkları, birer günlük yürüyüş mesafesinde (20 – 30 km.) menzil nokta komutanlıkları veya konak yerleri kurabileceklerdi. Nokta komutanlıklarının yetkisi tabor komutanlığı sayesindeydi.

⁵⁹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.1/501, Dlp.12, G.3, Kls.727, Dos.4, F.1-2

⁶⁰ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.1/501, Dlp.12, G.2, Kls.727, Dos.4, F 3-2

Menzil hat ve nokta komutanlıkları emrinde:

Bir menzil nokta muhafaza birliği,

Hizmet ve amele birliği,

Yol inşaat birliği,

Menzil iaşe merkezi,

Subay ve erat misafirhanesi,

Erzak ve yem ambarı,

Cephane deposu,

Menzil cephane kolları,

Menzil hayvan deposu,

Her cins onarımevi,

Hastane ve sağlık kolları,

Sevk memurluğu,

Büyük mahallerde merkez komutanlığı bulunmaktaydı.

Menzil hat komutanlıklarının bellibaşlı görevleri ise .⁶²

Kandi bölgesi içinde yapılacak nakliyat ve sevkiyatı temin ve çabuklaştırmak.

Bölgesinden gelip geçecek her türlü birlik ve perakende erleri taşıt araçlarını yedirmek ve barındırmak.

Bölgesindeki yolları kendi imkanları ile tamir ettirmek.

Kendi bölgelerindeki yollar üzerinde asayiş, muharebe ve ulaştırma işlerini düzenlemek.

Bir nokta komutanlığı emrinde birden fazla konak bulundurmamak ve en yakın menzil noktasına bağlı olmak. Konak yerinde barınmak için baraka, zeminlik ve ordugah açmak ve iaşe için de mutlak, yemek ve su yerleri bulundurmak gibi görevleri yapmaktı.

2. İstanbul'dan Kaçırılan Silah, Cephane ve Gereçler ⁶³

İnönü muharebeleri döneminde, yalnız Felah Grubu tarafından Karadeniz kıyılarında çeşitli iskele ve limanlara gönderilmiş bulunan silah, cephane ve gereç miktarı aşağıda gösterilmiştir.Bu iskelelere, diğer yerlerden de gelenler karışmış

⁶¹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.: 1/4282, Dlp.10, G.2, Kls.575, Dos.69, F-1

⁶² Gen.Kur.ATESE Arşivi No.: 1/4282, Dlp.10, G.2, Kls.575, Dos.69, F-5-9

⁶³ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.4/7406, Dlp.12, G.3, Kls.727, Dos.13, F 7-41

bulduğundan, İnönü muharebelerine yetişip yetişmediği kesinlikle saptanamamıştır.

<u>C i n s i :</u>	<u>Adet</u>	<u>Sandık</u>
<i>Piyade tüfeği</i>	2.692	-
<i>Hf. Mt.</i>	28	-
<i>Ağ. Mt.</i>	22	-
<i>P. tüfeği mekanizması</i>	931	-
<i>Kasatura</i>	24	-
<i>Aydınlatma tabancası</i>	20	-
<i>Ağ. Mt. cephanesi</i>	13	10
<i>Ağ. Mt. cephanesi kutusu</i>	741	-
<i>Ağ. Mt. kapak takımı</i>	54	-
<i>Ağ. Mt. nişan dürbünü</i>	1	-
<i>Ağ. Mt. yedek namlusu</i>	62	-
<i>Havan topu</i>	1	-
<i>Piyade fişegi</i>	-	159
<i>El bombası</i>	27.650	16
<i>Uçak bombası</i>	-	4
<i>Kılıç</i>	3.310	-
<i>75 mm. lik sahra topu</i>	16	-
<i>75 mm. lik mermi</i>	1.807	-
<i>Çeşitli tapa</i>	5.000	-
<i>Top kaması</i>	7	-
<i>Nişan dairesi</i>	4	-
<i>Batarya dürbünü</i>	150	-
<i>Top dürbünü</i>	10	-
<i>Zaviye (açı) ölçme aleti</i>	11	-
<i>Mermi kapsülü</i>	1.000	-
<i>Telefon</i>	61	-
<i>Çeşitli santral</i>	15	-
<i>Sahra tablosu</i>	-	29
<i>Telefon ve telgraf edevatı</i>	-	48
<i>200 yataklı komple seyyar hastane</i>	1	-
<i>Tıbbi malzeme</i>	-	9
<i>Süngülük</i>	5.026	-

<i>Ekmek torbası</i>	336	-
<i>Matara</i>	270	-
<i>Tevhis semeri</i>	230	-
<i>Araba koşum takımı</i>	503	-
<i>Eyer takımı</i>	96	-
<i>Arka çanta</i>	158	-

3. Doğu Cephesinden Getirilen Silah, Cephane ve Gereçler:

Silah, cephane ve gereç bakımından darlık çeken Anadolu Hükümeti aşağıda yazılı esaslar içinde çalışmaya karar vermişti.

Elde mevcut silah ve cephane il eişe başlayarak, ilk tedbir olmak üzere Doğu Cephesi ve Anadolu'nun diğer bölgelerine serpilmiş bulunan silah ve cephaneyi Anadolu'nun diğer bölgelerine serpilmiş bulunan silah ve cephaneyi Batı Anadolu'da muharebe eden cephelerimize yetiştirmek.

Cephelerdeki ulaştırma araçlarını, memleket içinde ihtiyaca yeterli menzil yolları ve araçlarını teşkil ve sağlamak çarelerine baş vurmak.

Doğu Cephesi karşısındaki düşmanı tespit ve herhangi bir taarruzu karşılamak amacıyla yeteri kadar silah ve cephane aydıktan sonra geriya kalanlar muharebe halinde bulunan cephelerin ikmalini yapmaktı.

Bu nedenle Genelkurmay Başkanlığı, Doğu Cephesinin kadro ve kuruluşalardan fazla kalacak silah ve cephanenin adı geçen cephelere yollanmasını emretti.

Ocak 1921'deki Silah Cephane Durumu⁶⁴: Değişik günlerde kolordularla Milli Savunma Bakanlığı adına tertip edilen top, tüfek ve cephanelerden şimdiye kadar gönderilenlerden başka, Doğu Cephesinde; bir şinayder dağ topu, 1.500 atım Rus dağ mermisi, 2.000 atım Rus sahra mermisi, 19.478 çeşitli piyade tüfeği, 16.555 sandık çeşitli piyade mermisi, 115 çeşitli makineli tüfek ile 3.277 adet bomba kalmıştı. Bunlardan başka, Doğu Cephesinde fazla kalanve Milli Savunma Bakanlığı adına istenen, top başına 1.000 atım mermisiyle 28 çeşitli top ve 20.000 atım dağ top mermisi ayrıca bulunmaktaydı.

Yukarıdaki hesaba göre; Doğu Cephesinden Milli Savunma Bakanlığı adına 30 top, 46.800 çeşitli top mermisi, 19.748 piyade tüfeği, 72 makine tüfek, 29.617 sandık çeşitli piyade cephanesi ve 3.277 adet bomba yollanacaktı. Bunların

⁶⁴ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.: 1/4530, Dlp.9, G.3, Kls.551, Dos.23, F-1

ağırlığı 2.000 tona yaklaşıktı. Bu silah ve cephanenin ilkbahara kadar Batı Anadolu'ya yollanması pek önemli olduğundan, deniz ve karadan gönderilmesi lüzumu belirmişti. Güvenlik bakımından 1.000 ton ve daha fazlasının karadan yollanması arzu edilmekteyse de bu isteklerin sözde kalacağı düşüncesiyle ne kadarının denizden ne kadarının karadan yollanacağı Doğu Cephesi tarafından palanlanacaktı.

Doğu Cephesi bölgesinden diğer cephe ve kolordularla, Milli Savunma Bakanlığına tertip edilen top, tüfek ve cephaneden şimdiye kadar yollananlarla, bu güne kadar yollanmışların halen buldukları yerler şöyle idi.⁶⁵

Şinayder ve Rus topları Karabıyık'ta, 3.000 atım Osmanlı sahra mermisinin yarısı Erzincan'a yollaamış, diğer yarısı da Karabıyık'tan yollanacaktı.

1.960 İngiliz tüfeği Kars'ta, 2.300 martin tüfeği Karabıyık'ta yollanmaya hazırıdı. 1.001 büyük çaplı mavzer tüfeği Erzurum'da hazırlanmakta, kasaturası ile beraber 3.330 berdanga tüfeği Erzurum'dan, 774 tüfek de Erzincan ambarından yollanacaktı. 4.000 sandık İngiliz piyade cephanesinin Kars ve Sarıkamış ambarlarından gönderilmesine başlanacaktı. Küçük çap mavzer cephanesi ise Trabzon'dan deniz yoluyla yollancaktı. 23 sandık büyük çaplı mavzer cephanesi Erzurum'dan, 430 sandık da Erzincan ambarından gönderilmeye hazırıdı. 806 sandık Rus beşli cephanesi Karabıyık'tan, 800 sandık cephane de Erzincan'dan yollanmaya hazırıdı. 844 sandık berganda mermisi Kars'tan gönderilecekti.

9.567 sandık Fransız üçlü piyade cephanesi Kars ve Sarıkamış ambarlarından Karabıyık'a doğru yola çıkarılmıştı. Kadrodan fazla kalan top Erzurum'da hazırlanarak kara yoluyla gönderilecekti. 6.500 atım Rus sahra mermisinin büyük bir kısmı Suşehri'ne yollanmış, Bir kısmıda Erzincan – Refahiya arasındaydı. 8.00 atım Osmanlı dağ mermisinden büyük bir kısmı Erzincan'a ve Suşehri'ne yollanmış, bir kısmıda Karabıyık'tan Erzincan'a yollamaktaydı.

1.866 adet çeşitli mekanizmasız mavzerle 691 mekanizmasız muaddel martin tüfeği yollanmak üzere Erzurum'da hazırlanmıştı. Kadrolardan fazla, cephe ambarlarında bulunan makineli tüfekler Suşehri ve Zara'ya kadar yollanmıştı. 3.227 adet bomba Bayburt'a kadar gelmişti. Bir adet krup topu Trabzon'a gönderilecekti. 20.000 atım dağ mermisi Hasankale'den, 18 mantelli kaması ve 18 mantelli nişangahı Karabıyık'tan yollanmaya hazırıdı.

⁶⁵ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.: 1/4282, Dlp.11, G.2, Kls.560, Dos.61, F-10

300 atım mantelli top mermisi Erzurum'da hazırlanmakta, altı adet mantelli topla 7.200 atım mantelli top mermisi Trabzon'dan yollanacaktır.⁶⁶

Yukarıda belirtilen silah ve cephanenin yollanması için cephe üç yoldan yararlanacaktı.

Birinci yol: Erzurum – Erzincan – Refahiye.

İkinci yol: Erzurum – Karabıyık – Beyrut – Kelkit – Şiran – Alucra – Şebinkarahisar – Suşehri.

Üçüncü yol: Erzurum – Bayburt – Gümüşhane – Trabzon idi.

Bu üç yol üzerinden cephenin mahdut olan devlet araçlarıyla, kısmen de halk araçlarından yararlanılmaktaydı. Yanlız, Bayburt ile Trabzon arasındaki Zigana dağları ve Kop dağı, kış mevsiminde kapalı olduğundan, Karabıyık – Bayburt yolundan pek az nakliyat yapılabilecekti. Bunun için denizden yapılacak yollanmalar Trabzon'da hazır olan ve miktarı yukarıda belirtilen maddelere bağlı kalmış ve büyük kısmı Refahiye ve Alucra'da bulunmaktaydı. Şu kadar ki, Bayburt ve Alucra arasında çalışanların Alucra'dan daha uzağa geçmesi, dönüşünde getirileceği erzakın gecikmesine sebep olacak ve sonuç olarak Doğu Cephesinin işesini engelleyecekti. Bunu için Alucra'dan sonra halk araçlarıyla göndermeler yapılacak silah ve cephanenin teslim alınması için Sivas Menzil Müfettişliğince Alucra'da bir memur bulundurulacaktı.

4. Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğünün Faaliyetleri:

1920 yılının son yarısında başlayan gönderme faaliyetleri, menzil teşkilatının yetersizliği, ikmal kaynaklarının henüz saptanmaması nedeni ile büyük bir gelişme göstermemişti.

Ocak 1921 ayı içinde kurulan Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğü bir aylık teşkilatlanma ve araştırmalardan sonra her çeşit ikmal maddelerini taşımak faaliyetlerine girişmişti.

*Cephelerin Lojistik Desteğine Verilen Kara ve Denizyolları İstikametleriyle Uzunlukları.*⁶⁷

Erzurum – Trabzon karayolu. Uzunluğu 325 km.

Erzurum – Erzincan karayolu. Uzunluğu 170 km.

⁶⁶ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.1/4282, Dlp.9, G.4, Kls.552 Dos.23, F 1,3

⁶⁷ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.: 1/4234, Dlp.10, G.1, Kls.5, Dos.6, F-5

Erzincan – Suşehri karayolu Uzunluğu 105 km.

Suşehri – Sivas karayolu. Uzunluğu 135 km.

Malatya – Sivas karayolu. Uzunluğu 233 km.

Kayseri – Ulukışla karayolu. Uzunluğu 188 km.

Ankara – Kayseri karayolu. Uzunluğu 314 km.

Samsun – Çorum- Yahşihan karayolu.Uzunluğu 310 km.

İnebolu – Kastamonu – Çankırı – Ankara karayolu.Uzunluğu 344 km.

İzmit – Ankara karayolu, Uzunluğu 330 km.

Trabzon – Sinop denizyolu.Uzunluğu 240 mil .

Trabzon – İnebolu denizyolu. Uzunluğu 310 mil.

Trabzon – Samsun denizyolu. Uzunluğu 190 mil idi.

1920 yılı haziran ayında Karadeniz’ de düşman savaş gemilerinin faaliyetleri artmıştı

Bu durum deniz nakliyatını sınırlı bir süre etkilemiş, Doğu Cephesinden gelen ikmal maddelerinin Sivas üzerinden yapılmasını zorunlu kılmıştı. Kısa süre bu durum ortadan kalkar kalkmaz Trabzon yönü kara ve deniz nakliyatına da tekrar öncelik verilmişti.

1921 mayıs ayında emniyet düşüncesi ile ve nakliyatta süre yüzünden çabukluğu sağlamak amacı ile Sivas – Kırşehir – Yahşihan yönündeki karayolu nakliyatı, sınırlı bir süre için Kayseri – Ulukışla karayolu ve Ulukışla – Konya – Ankara demiryoluna kaydırılmıştı .

E. Sovyet Rusya’dan Alınan Silah ve Cephane:

1. Dış Yardımların Gerekliği:

Sivas kongresinde, Amerikan güdümü konusunda şiddetli tartışmalar oldu. Delegelerin büyük bölümü, daha sonra Ulusal Savaşın kadrosunda göreceğimiz yurtseverlerin de içinde bulunduğu çoğunluk Amerikan güdümü istiyordu. Mustafa Kemal ve birkaç kişi güdüme karşı çıkmıştı.

Tartışmaların sonunda ABD kongresine bir mektup yazıldı ve bir heyet gönderilmesi istendi. Ancak, bu mektuba yanıt alınamadı. Bizim Kurtuluş Savaşımızdan ABD’nin doğrudan ya da dolaylı olarak herhangi bir çıkarı olmadığı için mektup yanıtlanmamıştır.

Sovyetler Birliğinin de doğrudan doğruya Türkiye üzerinde çıkarı söz konusu değildi ancak, Ulusal Savaşımızın sonucu onları etkileyecekti. Çünkü ülkemizi işgal edenler Sovyetlerin de savaştığı devletlerdi. Anadolu'da savaşın yitirilmesi, Sovyetlerin güney sınırlarının güvenliğinin ortadan kalkması demektir. Bu nedenle Sovyetler Birliği, Anadolu'nun yardım önerilerine sıcak bakıyordu.

Kurtuluş Savaşını yürütecek olan Ankara Hükümeti de dış yardım almak zorundaydı. Daha önceki bölümlerde savaşta kullanılacak cephane ve silahın bir bölümünün Osmanlı'dan kalan depolardan, geri kalanın ise dışarıdan sağlanacağına belirtmiştir. Geniş bir cephede yapacağımız savaş için içerdeki kaynaklar yeterli değildi.

Savaşmak zorunda olduğumuz cepheler şunlardı: İstanbul Boğaz'ı çevresinde İngilizler, Batı'da (Ege Bölgesinde) Yunanlılar, Güneyde Fransızlar, Batı Akdeniz'de İtalyanlar, Doğu'da Ermeniler, Karadeniz Bölgesinde ise Rum Pontus çeteleriyle savaşılacaktı.

Anadolu'nun Sovyet yardımını istemek konusunda yukarıda saydığımız haklı gereksinmelerinin yanı sıra, Sovyetler Birliğinin de yardım konusunda gerekçeleri hazırды. Şöyle ki:⁶⁸

İngiltere; Türkiye, Kafkasya, İran ve Afganistan'da egemen duruma gelmekle Rusya'yı güneyden kuşatmış oluyordu. Anadolu'daki mücadele başarıya ulaştığı takdirde, İngiliz kuşatması Sovyet Rusya'ya en yakın ve en etkili olduğu bölgede kırılmış olacaktı. Ayrıca, İngiltere Anadolu'nun bir bölümünü Yunanistan'a vermeyi tasarlıyordu. Anadolu'da İngiltere'ye sıkı sıkıya bağlı bir Yunanistan'ın kurulması, İngiliz kuşatmasını daha devamlı ve etkili bir hale getirecekti. Oysa, bağımsız bir Türkiye, İngiliz tehlikesini uzaklaştıracaktı.

Sovyet yöneticileri yeni rejimi Rusya'da yerleştirmeye çalışırken, Rusya'daki Türk-Müslüman halklar Yeşilordu'yu kurarak Amiral Kolçak ve General Denikin'in Beyazordularını arkadan vurmaya başlamışlardı. Anadolu'daki Türk Kurtuluş savaşına yardımla, yeni rejim Rusya'daki Türk-Müslüman halklara daha sempatik gösterilecekti. Ayrıca, Anadolu'daki Türklerin Hıristiyan işgalcilerine karşı giriştikleri savaşta, Müslüman Türklerin desteklenmesiyle tüm dünya Müslümanları üzerinde Moskova'nın prestijinin artırılması sağlanmış olacaktı.

⁶⁸ MÜDERİSOĞLU, Alptekin, Kurtuluş Savaşında Mali Kaynaklar, Yapı Kredi Bankası Yayınları, Ankara, 1981, s.496-497

Öte yandan 1919 yılının sonu ile 1920 yılının başında ortaya çıkan bir Türk-Sovyet yakınlaşması ihtimali özellikle İngiltere'de büyük bir endişe ile karşılanmış ve hatta 1920 Mayıs'ında Londra'da bir Sovyet-İngiliz anlaşmasının görüşmeleri yapılırken, Başbakan Lloyd George, bu anlaşmaya, Sovyetlerin "Kemalistlere" yardım etmemesi şartını koydurmak istemiş ve Sovyetler de bunu reddetmişlerdir. Fakat İngilizlerin 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal ile Meclisi Mebusanı kapatmaları ve birçok milletvekilini tutuklamaları, Mustafa Kemal'i ister istemez Sovyet Rusya'ya dönmeye zorlayan bir olay teşkil etmiştir. Çünkü, Meclisi Mebusan'ın kapatılması ile Türk Milleti temsilcisz kalmış oluyordu. Bunun içindir ki, Milli Mücadelenin önemli bir adımı daha atılacak, 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış ve Milli Mücadele kendi hükümetine kavuşmuştur. Şüphesiz istilacılar milli hareketin bu gelişme ve kuvvetlenmesine karşı tepkisiz kalmayacaktı ve dolayısıyla da mücadele de şiddetlenecekti. Bir yandan milli hükümetin diplomatik alanda tanınması sorunu öte yandan, içinde bulunduğu her bakımdan yalnızlık dolayısıyla yardıma olan ihtiyaç, Sovyetlerle ilk elden temasa geçmeyi zorunlu kılmıştır.⁶⁹

2. Türk-Sovyet İlişkilerinin Başlaması:

Mondros bırakışmasından sonra Moskova ile İstanbul Hükümetleri arasında resmi ilişkiler kesilmiştir ve Türk-Rus ilişkileri ancak Ankara Hükümetinin kurulmasıyla yeniden başlayacaktır. Bu aradaki bir buçuk yıllık süre bir ilişki kurma girişimleri dönemidir. Bunun için de bu döneme ilişkin aydınlatıcı belgeler azdır ve birçok konuda varsayımlardan ileri gidilememektedir.⁷⁰

Milli mücadele hareketinin biri askeri, diğeri siyasi olmak üzere iki cephesi vardır. Bu hareketi hazırlayanlar, bir yandan da yeni Türk Devletinin siyasi münasebetlerini tanzimle meşgul olmuşlardır. Milli Mücadelenin askeri cephesi, Batıda Yunanlılara, Güneyde Fransızlara ve Doğuda Ermenilere karşı kurulmuştur. Bundan başka, Padişah Hükümeti teşkil ettiği bazı kuvvetlerle, yurdun çeşitli bölgelerinde ve milliyetçilerin dış düşmanlara karşı kurduğu cephelerin gerisinde, Milli mücadeleyi tehlikeye sokabilecek teşebbüslere girişmişti; bunlarla da savaşmak gerekiyordu. Bu askeri cephelerde çatışmayı başarıyla ulaştırabilmek için Ankara Hükümeti Milli Mücadelenin diplomatik cephesine de önem vermiştir. Müttefikler

⁶⁹ ARMAOĞLU, Fahir, Siyasi Tarih, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1983, s.310-311

arasında, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğrayan devletlere karşı uygulanacak politika üzerinde her zaman bir görüş birliği bulunmuyordu. Bununla beraber, bu devletler barış görüşmelerindeki pazarlıklarda, tek bir cephe halinde hareket etmeyi başarabilmişlerdir. Türkiye'nin bu devletlere karşı kullanabileceği iki büyük devlet bulunuyordu: Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği.⁷¹

Savaştan sonra Amerika Birleşik Devletlerinin Osmanlı Devletine karşı izlediği politika Wilson'un 14 maddesinde belirtilen fakat hiçbir zaman tatbikat alanına konulamayan, "Milliyetler ilkesine" (milletlerin kendi mukadderatlarını bizzat tayin etmesi) dayanıyordu. Amerika Birleşik Devletleri bu ilkeye dayanarak, Anadolu'nun Doğu bölgesinde bağımsız bir Ermenistan Devletinin kurulmasını savunmuştu. Bu amacını gerçekleştirmek ve kurulması düşünülen Ermenistan'ın muhtemelen Amerikan mandası altına konulması meselesini tetkik etmek üzere, Amerika Birleşik Devletleri, Eylül 1919'da, Anadolu'ya ve Kafkasya'ya General Harbord'un başkanlığında bir heyet göndermiştir. Mustafa Kemal, 22 Eylül 1919'da, General Harbord'a Heyet-i Temsiliye Reisi olarak Milli Mücadelenin hedeflerini özetleyen bir memorandum vermiştir. Mustafa Kemal bu memorandumda, General Harbord'a "tarafsız büyük bir devletin yardımını" kabul edebileceğini ve amacının "İmparatorluğu tarafsız bir devletin, tercihen Amerika Birleşik Devletlerinin mandası ile korumak" olduğunu bildirmişti. Mustafa Kemal bu teklifi, İngilizler ve bu devletin desteği ile Anadolu'ya asker çıkarmış bulunan Yunanlılara karşı zaman kazanmak için bir taktik olarak düşünmüştü. Nitekim, milliyetçi kuvvetler güçlendikçe, Mustafa Kemal bu görüşü terketmiştir. Gerçekten bunun sadece Müttefik Devletlerin davranışlarına karşı mukabil bir taktikten ibaret olduğu ve Mustafa Kemal'in Türk ülkesi üzerine hiçbir devletin himayesi ya da mandasını kabul etmeyi düşünmediği sonraki davranışlarından açıkça anlaşılacaktır. Harbord başkanlığındaki heyet Amerika Birleşik Devletlerine döndükten kısa bir süre sonra, Amerika Birleşik Devletleri Monroe Doktrininin etkisiyle yalnızlık politikasına çekilince, Türkiye'nin manda idaresine konulması ve bağımsız bir Ermenistan kurmak teşebbüsü de suya düşmüştür.⁷²

Öte yandan, Ankara Hükümetinin Sovyetlerle münasebeti farklı bir şekilde gelişmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan büyük kayıplarla çıkan ve ortak düşmana

⁷⁰ YERASIMOS, Stafanos, Türk-Sovyet İlişkileri, Gözlem Yayınevi, İstanbul, 1979, s.107

⁷¹ GÖNLÜBOL, Mehmet, Olaylarla Türk Dış Politikası, Alkım Kitapevi Yayınları, Ankara, 1989, s.17

⁷² GÖNLÜBOL, a.g.e., s.18

karşı savaşı bu devletle uzun bir süre devam eden bir dostluk münasebeti kurulabilmiştir. O sırada Sovyetler de, Ankara Hükümeti gibi, iç ve dış düşmanlara karşı direnmekte ve onlara karşı savaşıyordu. Sovyet Rusya'daki yeni rejim iç düşmanlara karşı başarılar kazandığı halde, dış düşmanlara karşı aynı başarıyı sağlayamamıştı. Gerçekten, Sovyetler Batı cephesinde Polonya'ya karşı ağır bir yenilgiye uğramışlardı. Boğazlar bölgesinde, Kafkasya'da, İran'da ve Afganistan'da bulunan İngiliz kuvvetleri Sovyetler Birliğini çember altına almışlardı. Batılı devletler tarafından teçhiz edilen büyük miktarda Çarlık taraftarları kuvvetler Sibiryaya, Kuzey Denizi, Kafkasya ve Kırım cephelerinde Sovyet kuvvetlerine karşı tecavüze geçmişlerdi. Sovyetler Birliği bu ölüm-kalım mücadelesinde, bir taraftan kendisini savunmaya çalışırken, öte yandan da Doğu'lu devletlerde ve sömürgelerde komünist rejimi benimsemesi ihtimali bulunan hareketleri teşvik ve tahrik ediyordu.

Sovyet ihtilâlinde sonra Kafkasya Rusya'dan ayrılmış ve burada, Mayıs 1918'de üç ülke bağımsızlığını ilân emişti: Ermenistan, Gürcistan ve Azerbeycan. Mondoros Mütarekesinden sonra İngilizler Kafkasya'yı işgal etmişler ve burada bir "cordon sanitaire" kurarak Türkiye ile Rusya arasındaki münasebeti kesmişlerdi. Kafkasya'da bağımsız devletlerin kurulmasından sonra İngilizler, önce 28 Ağustos 1919 da Batum hariç bütün Kafkasya'yı, sonradan da, 7 Temmuz 1920'de, Batum'u terketmişlerdi. Öte yandan, Sovyet rejimine karşı direnen General Denikin kuvvetlerinin 1919'da yenilgiye uğratılması üzerine, Anadolu'daki Milli mukavemet kuvvetleri ile Sovyetler Birliği arasında dolaysız münasebet kurulması mümkün olmuştu. Heyet-i Temsiliyenin 1919 yılında ve 1920 yılının başlarında milliyetçi hareketi idare ettiği sırada, Türk milliyetçileri ile Sovyetler arasında münasebet kurulduğu ve milliyetçilere askeri yardımda bulunulması hususunda bir andlaşma yapıldığı hakkında bazı kaynaklarda bilgi verilmekte, fakat hiçbir belge gösterilmemektedir.⁷³

Mustafa Kemal ve yanındakiler 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıktı. 25 Mayıs'ta Havza'ya geçti, 12 Haziran'da da Havza'dan Amasya'ya geçtiler. Havza'da Mustafa Kemal'le birlikte bulunan Hüsrev (Gerede Bey, 7 Haziran'da K. Karabekir'e uzun bir mektup yazar. "...her şeyden önce Bolşeviklerle temas edilmek, prensipleri anlaşılacak... nasıl bu olunacağını nasıl tatbik edileceğini kararlaştırmak

⁷³ GÖNLÜBOL, a.g.e., s.18

*ve fakat hem hudut olup, düşman taarruzatına karşı mukabeleyi temin etmek için silah, cephane, erzak almak cihetlerini sağlam kazığa bağlamak lazımdır.*⁷⁴

Oradan Mustafa Kemal 16 Haziran'da Kazım Karabekir'e bir tel çeker, harekete geçme olasılıklarından söz eder . Ancak K.Karabekir, Hüsrev Bey'in mektubunu ve Mustafa Kemal'in tel yazısını aynı gün, ayın 17'sinde alır ve bu iki haber arasında bir bağ kurar. Hemen Mustafa Kemal'e çok acele ve özel bir tel çekerek acele edilmesini, önce Bolşeviklerle yakından ilişki kurulmasını önerir.

*Türkiye, Kurtuluş Savaşına İngiliz emperyalizminin yarattığı gerçek korku ile başladı. Kurtuluş Savaşı sırasında Türkiye'nin en büyük korkusu, bir ülkenin daha İngiltere ile dost olması oldu. Türkiye İngiltere'nin ortak ve doğal düşmanlarının İngiltere ile anlaşmasını ya da böyle bir olasılığı en büyük tehlike saydı. Kurtuluş Savaşının başında İngiltere, Türkiye ile Sovyet Rusya'nın ortak düşmanı idi. Türkiye, ortak düşman İngiltere'den duyduğu korku ile Sovyet Rusya'nın İngiltere ile anlaşmasından çok büyük ölçüde korktu. Bu korkusunu ilk sosyalist devletin Türkiye'nin burjuva-demokrat yöneticilerinden başka hiçbir dostu olmamasını düşleyecek düzeye kadar çıkardı. 1920 yılında oluşmaya başlayan Türkiye-Sovyet Rusya dostluğunu, ilk Sosyalist devletin İngiltere ile pazarlığında kullandığı bir malzeme olarak bile nitelendirdi.*⁷⁵

*23 Nisan 1919 tarihli "İzvestia" gazetesinin başyazarı "Türk Devrimi"ne ayrılmıştır. Gazeteye göre Osmanlı topraklarında gelişen huzursuzluk "Asya'daki ilk Sovyet devrimi" idi. Bu devrim, İtilaf devletlerini Sovyet Rusya'yı boğmak için kullandıkları üstlerinden yoksun kılacaktı. Yazı; "Türk devrimi bize önemli bir bağlaşıklık sunmaktadır" diye sonuçlanmaktaydı.*⁷⁶

Bu arada Sovyetler de Anadolu ile ilişki kurma çabasıdadır. İçinde "yeni Dünya" ekibinden önemli sayıda kişiyi Türkiye'ye gönderir. Bu ekip, Odesa'da basılan Üçüncü Enternasyonel Manifestosu ile yola çıkar.Mustafa Suphi "o zaman başlıca arkadaşlarımız, daha bir kısım amele ve rençber esirlerle iki gemi içinde memlekete sevk olundular ki, bu meyanda merkezi heyet azasından iki arkadaş İstanbul'a gitmişler ve beni murahhas olarak Rusya'da bırakmışlardı" diye söz etmektedir. Yerasimos'a göre, demek oluyor ki, yola çıkan iki geminin biri İstanbul'a, ikincisi başka yere, yani Anadolu'nun Karadeniz kıyısında bir limana

⁷⁴ KARABEKİR, Kazım, İstiklal Harbimiz, `den aktaran S.Yerasimos, a.g.e., s.109

⁷⁵ KÜÇÜK, Yalçın, Türkiye Üzerine Tezler, Tekin Yayinevi, İstanbul, C.2, s.107

⁷⁶ YERASIMOS, a.g.e., s.107

gitmiştir. Bu limanın Samsun olması olasılığı büyüktür. Sadrazam Damat Ferit Paşa, Trabzon valisi Galip Bey'e "Harbiye Nezaretine gelen haberlere göre bir takım bolşeviğin Osmanlı kıyılarını geçerek Samsun ve Trabzon yoluyla Anadolu'ya girdikleri anlaşılmaktadır..." diye yazar.⁷⁷

İlk ilişkilerin kurulduğu dönem oldukça sisli olmasına karşın S. Yesarimos, Mustafa Kemal'in Havza'da Albay S.M.Budiyenni başkanlığında bir Sovyet heyetiyle görüştüğüne ilişkin söylenti yeni bir Mustafa Kemal – Mustafa Suphi temsilcileri görüşmesi varsayımına bırakabilir, diye yazmaktadır. Anadolu'ya gelenler orada Mustafa Kemal'in girişimlerini öğrenirler ve onunla Haziran'ın ilk günlerinde Havza'da görüşürler. Konuşma herhalde Anadolu hareketinin özellikleri ve yardım olasılıkları konuları çevresinde döner. Mustafa Kemal bu temsilcileri ve Odesa'daki grup aracılığıyla Moskova Sovyeti ile ilişki kurmak ister.⁷⁸

Odesa'dan yola çıkan öteki geminin de İstanbul limanına ulaştığını belirten Yerasimos şunları yazıyor:⁷⁹ Fakat Odesa'dan yola çıkan gemilerden biri İstanbul'a ulaşmış olmalı ki, gelenler oradaki en radikal ve en etkin kuruluş olan "Karakol" cemiyeti ile ilişki kurarlar. Mondros Bırakışmasının ilk günlerinde kurulan ve ittihatçı geleneğinde olan cemiyetin başkanı Kara Vasıf Bey, Temmuz başında Ankara'daki Ali Fuat Paşa'ya bir mektup yazarak Kırım'dan gelen Bolşevik Doğu İşleri Şubesinin bir temsilcisiyle görüştüğünü, bu temsilcinin bir anlaşma yapmak için iki temsilcinin gönderilmesini istediğini bildirir. Ali Fuat bu haberi hemen Erzurum'a iletir. Mustafa Kemal ve Rauf Bey oradadırlar, bu konu tartışılır. Kazım Karabekir kurulacak her ilişkinin Erzurum'dan yani kendisinden geçmesini şart koşar. Mustafa Kemal, İttihat ve Terakki ile ilişkisi bilinen "Karakol cemiyetinin bu işle uğraşmasını istemediğinden bu şartı kabul eder. Bunun üzerine ikisi de askeri doktor olan Ömer Lütfi Bey Bakû'ya, Fuat Sabit Bey ise Moskova'ya gönderirler. Ömer Lütfi ve Fuat Sabit birlikte Bakû'ya giderler. Bakû'daki görevlerini bitiren Dr. Ömer Lütfi 2 Eylül'de Erzurum'a döner. Verdiği raporda fazla bir bilgi yoktur. Rapora göre, Azerbaycan Müsavat hükümeti İngilizlerin oyuncağıdır ve oradaki komünistler gizli olarak örgütlenmektedir. Ancak bu raporda, orada herhangi bir ilişki kurulduğunu gösterir bir haber yoktur.

Bu arada Bakû'da bulunan Dr. Fuat Sabit, Rus Komünist Partisi Kafkas Bölgesel Komitesi üyelerinden Viktor Naneyşvili ile görüşür. Fakat Sabit:

⁷⁷ YERASIMOS, a.g.e., s.108

⁷⁸ YERASIMOS, a.g.e., s.109

“Bolşevizmin ülkemizde kurulması için sosyal, ekonomik hiçbir temel olmadığı gibi halkın anlayışı ve gelenekleri du buna karşı olduğundan hiçbir toplumsal reform çağrısına girişmeden ne biçimde yardım edeceklerini” sorar. Şimdilik yol olmadığından ancak paraca yardım edebilecekleri yanıtını alır.⁸⁰

Aynı dönemde Mustafa Kemal ihtiyatlı olarak Sovyetlerle ilişki kurarken, Karakol Cemiyeti daha hızlı adımlar atmaktadır.

Bu dönemde Sovyetlerle ilişki kurma girişimlerinde epeyce yol alan “Karakol” cemiyetidir. Ekim 1918’de Enver ve Nuri Paşalar tarafından Azerbaycan’da ve Elviye-i Selâse’de Türk subayları ve Teşkilat-ı Mahsusa üyeleri az çok “Karakol Cemiyetiyle” bağlantıdadırlar. Böylece Kafkaslarda yeniden örgütlenmeye başlayan komünistler ilk önce bunlarla karşılaşılır. Bu arada İngilizler tarafından İstanbul’da ve Batum’da tutuklu bulunan Halil ve Nuri Paşa’lar (Enver Paşa’nın amcası ve kardeşi) aynı günde 7 Ağustos’ta kaçırlılırlar. Bu açıkça “Karakol Cemiyetinin” işidir. Nuri Paşa Elviye-i Selâse’de bir hareket oluşturmak ister, ancak başlarına bela olacağından korkan Kazım Karabekir onu Azerbaycan’a gönderir. Halil Paşa da biraz Anadolu’da dolaştıktan sonra, Anadolu hareketinin bir ittihatçı hareketi olarak tanınmasından çekinen Mustafa Kemal onu Sivas’a çağırır, ancak orada da Halil Paşa’yı kongreye gelen temsilcilerden saklamak gerekecektir. Sonunda Mustafa Kemal onu “Bolşeviklerle bağlantıyı sağlamak için” Doğu’ya gönderir. Bu görev verme işinde bir uzaklaştırma isteği seziliyorsa da Halil Paşa Türk-Sovyet ilişkilerinde en önemli rolü oynayacak kişilerden biri olacaktır.⁸¹

Noneşvili 19 Ekim’de Nuri Paşa ile de görüşür. Haberi verdiği mektubunda, Halil Paşa’nın da beklendiğini yazar. Böylece iki tarafın da birbirine beslediği güvensizliğe rağmen ortak düşman İngilizlere ve Denikin ordusuna karşı Dağıstan’da bir cephe kurulur ve bunun başına Nuri Paşa getirilir. Bu anlaşmalar Astrahan’da bulunan S.M.Kirov aracılığıyla Moskova’ya bildirilir.⁸²

Bakû’daki görüşmeler Karakol Cemiyeti (ve Uşak Kongresi) ile Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi Kafkas Bölgesel Komitesi adına 11 Ocak 1920’de bir anlaşmanın parafe edilmesiyle sonuçlanır. O güne kadar kurulmuş olan ilişki ve bağlarla tümüyle orantısız olan bu anlaşmayı tarafların merkezleri tanımayacaktır.

⁷⁹ YERASIMOS, a.g.e., s.110

⁸⁰ YERASIMOS, a.g.e., s.113

⁸¹ YERASIMOS, a.g.e., s.111

⁸² YERASIMOS, a.g.e., s.115

İngilizlerin büyük umut bağladığı Denikin'in kesin olarak yenilgiye uğrayacağına anlaşılması sonucunda Kafkaslar'daki petrol bölgesinin boşaltılması kaçınılmaz olmuştur. Bu durumda İngiltere Türkiye'yi bir "set" olarak kullanmanın hesaplarını yapmaya başladı. Mustafa Kemal ve öteki komutanlar da tarafsız kalarak bu "set" oluşturmanın koşullarını araştırıyordu. Bu arada Sovyet Rusya ile yapılan görüşmelerde İttihat ve Terakki'nin etkinliğinin izlerini silmeye çalışan Mustafa Kemal, Kazım Karabekir ile yazışmalarını sürdürmektedir.

Önceleri Bolşevizme karşı mücadele verilmesini isteyen K.Karabekir daha sonraları bu , düşüncesinden dönüyormuş izlenimi uyandırır. Mustafa Kemal de bundan yararlanarak Bolşeviklerle ilişki kurmak amacıyla bir heyetin gönderilmesi talimatını verir. Fakat Halil Paşa bu heyete gerek olmadığı çünkü kendisinin Bakû ile sürekli olarak temasta olduğunu ve istendiği takdirde ne yazılırsa iletebileceğini söyler.

Bu hızla gelişmeler olurken 16 Mart 1920 tarihinde İngilizler İstanbul'a girer. Bundan sonraki günlerde K.Karabekir ile Mustafa Kemal, Bolşevik ordularıyla birleşip birleşmeme konusunda sürekli yazışırlar. Ankara'nın politikasına gözle görülür bir belirsizlik egemendir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, Moskova görüşmelerinin uzaması üzerine sabırsızlandı. Durumu görüşüp bir karar aldı ve bu kararı 2 Eylül 1920 tarihinde Moskova'daki Murahhas Heyeti'ne gönderdi. Yalçın Küçük, "Murahhas Hatıralarında" kullanılan bu karar metnini günümüz diline çevirerek Ankara Hükümetinin düşüncesini yansıtıyor.⁸³ Türkiye'nin kurtuluşunu ve özellikle İslam ülkeleri ile coğrafi ve siyasi bağlarını kolaylaştırmaktan çekinmektedir. Ancak iç durumu nedeniyle İslam dünyasını tatmin etme ihtiyacından henüz kurtulamadığı gibi Batı devletleri ile kuvvet dengesi sağlamak için İslam dünyasında tahribat yapma gücünü koruma ve gösterme zorunluluğu da Batılılarla birlik sağlanıncaya kadar devam edecektir". Mustafa Kemal'in başında bulunduğu Ankara Hükümeti, 1920 sonbaharında Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye duyduğu yakınlığı sadece Sovyet Rusya'nın İngiltere ile pazarlığında kullanacağı bir malzeme olarak görüyor. Sovyet Devrimi'nin Türkiye'ye silah ve benzeri yardım yapamayacak kadar da yoksul düştüğü ileri sürülüyor.

⁸³ KÜÇÜK, a.g.e., s.108-109

Lenin ise yardım konusunda şunları söylüyor: "Biz de yoksul isek de, Türkiye'ye maddi yardım yapabiliriz. Ve yapmalıyız".⁸⁴

Mustafa Kemal'in başında bulunduğu hükümet, 1920 yılının son baharında, "çok değerli istekleri gerçekleşmesini beklemezsiniz" bir kuruş ya da bir fişekten başlayarak Karadeniz'den yardımın gelmesi için sabırsızlanıyor. "Savaş araçları yeterli olmasa bile verecek altınlarının bulunduğu kuşku yoktur." diyor.⁸⁵

Böylece bu dönemin bir duraksama dönemi olduğu görülür. Anadolu hareketi herşeye rağmen İtilaf'tan umudunu kesmek istememekte, adeta Sovyetlere yaklaşmamak için bahane aramaktadır. Burada Mustafa Kemal ile öteki kumandanlar ve hareketin ileri gelenleri arasında, özellikle 1920 yılının ilk günlerinden başlayarak bir aylık olduğu görülür. Mustafa Kemal hareketi başarmanın tek çaresinin Sovyetlerle ilişki kurmakta olduğunu görür, ötekileri İtilaf'la uzlaşma umundadırlar. Ancak İstanbul'un alınması, Kızıldoru'nun Kafkaslara inmesi ve Türk Sovyet ilişkilerini İttihat ve Terakki'nin yürütmesi tehlikesinin belirmesinden sonradır ki bir değişme olur. Bu değişmede Kafkasları Sovyetlerle paylaşmak ve Taşnak Ermenistan'ı ortadan kaldırmak düşüncesinin de önemli bir payı vardır.

Bu dönemde Moskova Hükümeti de Anadolu hareketi ile doğrudan doğruya bir ilişkiye girmemiştir. Ancak Komünist Partisinin Kafkas Bölgesel Komitesi Kafkasya'daki Türklerle bazı anlaşmalar yapmıştır. Birincisi Dağıstan cephesiydi. Ancak burada komünistlerin güçlenmesi ve Nuri Paşa'nın tutumu sürtüşmelere yol açmıştır. İkincisi Baha Sait'le imzalanan anlaşmaydı. Fakat bunu ne Ankara ne de Moskova tanımıştır. Üçüncüsü "Türk Komünist Fırkası" adını alan Bakû'daki grubun yerel Bolşeviklerle yaptığı işbirliğidir. Bütün bunlar yerel girişimler niteliğindedir. Ve Ankara ile Moskova'nın bu girişimlerden haberi olmasına rağmen oluşmasında doğrudan etkileri yoktur ve hatta bu girişimleri denetlemedikleri de görülmektedir.

3. Sovyet Rusya ile Resmi ilişkilerin Gelişmesi:

Mustafa Kemal, silah, cephane ve para yardımı sağlamak ve bağlantılar kurmak için, Sivas kongresinin hemen ardından Halil Paşa'yı Moskova'ya gönderdi.

⁸⁴ KÜÇÜK, a.g.e., s.110

⁸⁵ KÜÇÜK, a.g.e., s.119

Dışişleri Bakanı Çiçerin, bakan yardımcısı Karahan ve başkomutan Komunef ile görüşen Halil Paşa, sonucu 4 Haziran 1335 (1919) tarihli mektubuyla bildiriyordu:

“ Kurtuluş Savaşımıza yardıma karar verildi. Fakat bu yardım şimdilik açıklanmayacak. Yardım olarak yarısı altın olmak üzere iki milyon lira, toplam 60 bin tüfek (İngiliz, Rus, Japon), 120-180 bin mermi, 108 İngiliz sahra topu ve cephanesi, on iki ağır top verilmesini kararlaştırdılar.”⁸⁶

Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra(23 Nisan 1920) Sovyetler'den alınacak yardım konusu gündeme getirildi, üstünde uzun uzun tartışıldı ve bir kurulun gönderilmesine karar verildi.

Ermenilerden önce Sovyet Rusya ile ilişki kurmak gerekiyordu. Bu nedenle, 26 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi Başkanı imzasıyla hazırlanan bir öneri, 11 Mayıs 1920 günü Anadolu hükümeti tarafından ödevlendirilen Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in başkanlığındaki bir kurulun, Sovyet hükümetiyle görüşmek ve sözleşme yapmak üzere Sovyet Rusya'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştı.

Heyet başkanı, yeni Türk Devletinin Hariciye Vekilliğine getirilen Bekir Sami Bey idi; heyet üyeleri arasında İktisat Vekili Yusuf Kemal (Tengirşek), Dr. Miralay İbrahim Tali (Öngören), Lazistan Mebusu Osman, Erkânı Harbiye Kaymakamı Seyfi (General Seyfi Düzgören) Beyler de bulunuyordu. Ankara Hükümeti bu suretle Sovyet Hükümeti ile ilk defa resmen siyasi münasebetlere girmiş oluyordu. Bekir Sami Bey heyetinin asıl amacı Sovyetlerle bir dostluk andlaşması yapmak imkânını araştırmak ve ihtiyacımız olan para ve her türlü malzeme yardımını temin etmek idi. Bu tarihte Kafkas bölgesindeki devletlerle dostluk münasebetleri henüz kurulmamış olduğunda, Ankara'dan hareket eden heyetimiz dolambaçlı bir yol takip ederek, Trabzon üzerinden denizyolu ile Karadeniz'i geçmiş ve Moskova'ya ancak 69 günde varabilmişti.

Bekir Sami Bey'in başkanlığındaki yedi kişilik kurul 19 Temmuz 1920 günü Moskova'ya vardı ve hemen görüşmelere başladı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın mektubunda daha çok şu hususlar yer almakta idi:⁸⁷

⁸⁶ KARABEKİR, Kazım, İstiklal Harbimiz, Merk Yayıncılık, İstanbul, 1988, c.IV, s.113

⁸⁷ GÖNLÜBOL, a.g.e., s.19

“Emperyalist hükümetlere karşı, bunların tahakküm ve esareti altında zulüm görmüş insanları kurtarmak amacını güden Bolşevik Ruslarla hareket ve çalışmalarını birleştirmek, Gürcistan’ın Bolşevik ittifakına katılmasını, Türkiye’nin Ermeni hükümeti üzerine askeri harekatta bulunması ve Azerbeycan hükümetini Bolşevik devletler topluluğuna sokmayı üzerine alıyordu.

Türkiye topraklarını, işgalleri altında bulunduran emperyalist kuvvetleri atmak ve sonunda emperyalizme karşı birleşik mücadelemiz için kuvvetlerimizi pekleştirmek amacıyla şimdilik ilk parti olarak beş milyon altının ve kararlaştırılacak sayıda silah, cephane ve harp gereçleri ile sıhhî (sağlık) gereçlerin ve yalnız doğuda hareket yapacak kuvvetlerimize gerekli erzakın Sovyet Rusya hükümetince sağlanması” rica edilmişti.

Bu mektuba olumlu yanıt verildi. Görüşmeler başladıktan sonra, bazı siyasi sorunlar çıktı. Tartışmalar zaman zaman sertleşti. Görüşmeler sürerken 2 Aralık 1920 günü Ermeni hükümeti ile Gümrü Antlaşmasını bağtladılar. Ancak, yine de sorunlar çözümlenemedi. Ermenilerle Türkiye arasındaki sorun bu kez Türkiye-Sovyet Rusya sorununa dönüştü (Van ve Bitlis sorunu).

Bu sırada General Ali Fuat Cebesoy Moskova Büyükelçiliğine atandı. Sovyetler, Ekim ayında Budy Mdivanni başkanlığındaki elçilik kurulunu Ankara’ya göndermişlerdi. Cebesoy Aralık ayı başında yola çıktı ve 19 Şubat 1921’de Moskova’ya ulaştı. 26 Şubat 1921 günü de siyasi görüşmeler başladı.

Sonuçta 16 Mart 1921 günü bağtlanan Moskova Andlaşması ile Türk Rus anlaşmazlığı giderildi.

Sovyet Rusya Dışişleri Halk Komiseri Çiçerin 16 Mart 1921’de Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey’e yazdığı mektupta.⁸⁸

“Sovyet Rusya Cumhuriyeti hükümeti, Türkiye’nin ekonomik kalkınmasına bir dayanak olmak düşüncesiyle Türkiye hükümeti temsilcilerinin isteklerine uygun, Türkiye’ye, 1921 yılında başlamak üzere birçok yıllar boyunca her yıl 10 milyon altın ruble verilmesine karar verildiğini” bildirmişti. Bu para yardımı arzu edilen şekilde devam etmemiştir. Sovyet Rusya ile görüşme ve antlaşma hükümleri böyle başlamış ve savaş sonuna kadar da devam etmişti.

⁸⁸ GÖNLÜBOL, a.g.e., s.20

4. Mustafa Kemal Rus Heyeti İle Havza'da Konuşması

19 Mayıs 1919 Cumartesi sabahı karargâhı ile beraber Bandırma vapuruyla salimen Samsun'a kavuşan Mustafa Kemal Paşa, burada ancak birkaç gün kalabilmiş, eski bir otomobil ve birkaç yaylı araba ile yollarına devam eden kafiye, hep bir ağızdan söyledikleri – Dağ başını duman almış, Gümüş dere durmaz akar – şarkısıyla dumanlı dağların, akar suların süslediği zengin bir tabiat parçasını, tekerleklerin kaldırdığı toz bulutlarıyla süsleyerek şirin bir kasaba olan Havza'ya varmışlardı.

Havza, dik bayırları, kerpiç ve ağaç evleriyle sevimli bir belde idi. Bu kasabanın en H^kim yerinde altında çelikli suların kaynadığı ılıcaları koynuna almış, oteller vardı. Nisbeten bunların en iyisi olan Ali Babanın otelinde kalan Mustafa Kemal, yâverleri Mahmud, Cevad Abbas, Muzaffer Kılıç, arkadaşları, Hüsrev Gerede, Salih Bozok ile beraberdiler. Hepsinin birbirine anlattıkları hikâyelerde hep Rumeli hatıraları tazeleniyor, hürriyet için kalkınmış insanların diyarı Manastır ve Selânik canlanıyordu.

Mustafa Kemal ve arkadaşları, sıcak sularıyla şöhrat almış bu şirin belde tam 22 gün kalmışlar, buraya kadar gelmiş olan bir Sovyet heyeti ile görüşmüşlerdi. Heyetin başında Rus miralayı Budiyeni (Mareşal) bulunuyordu. Bu palabıyıklı, babayeni askerle Mustafa Kemal'in ahbablığı süratle ilerlemiş ve kısa zamanda dost olmuşlardı.

Miralay, Mustafa Kemal'e, bolşevik Rusya'nın silah ve cephaneye ile para yardımını vadediyor, buna mukabil müşterek düşmanları olan İtilâf devletlerine karşı, Türkleri mücadeleye dâvet ediyordu. Budiyeni'nin istekleri yalnız bu kadarla kalsa idi, Mustafa Kemal Paşa, çoktan razı olacak, müzakerelerin de uzun sürüp gitmesine mahal kalmayacaktı. Fakat Rus miralayın dilinin altında bir şey vardı. Nitekim pek az sonra o da baklayı ağızından çıkarmış oluyordu. Miralay Budiyeni, Mustafa Kemal'e şöyle sormuştu.⁸⁹

- Acaba General Hazretleri, Anadolu'da kurulacak hükümet için nasıl bir rejim düşünüyorlar?

Mustafa Kemal, muhatabının maksadını pek güzel anlamış ve hemen şaşırmadan cevabını vermişti:

- *Tabii Sovyetlerin, Şûralar Cumhuriyetine benzer bir hükümet tarzı!..*

- *Yani bolşevikliğin prensipleri üzerine kurulmuş bir cumhuriyet değil mi Generalim!..*

- *Öyle olacak, devlet sosyalizmi dersek, daha doğru söylemiş oluruz.*

- *Yalnız, sosyalizm, içtimai sahada hüküm süren bir tarzdır, biz sizin komünizmi de gözden geçirmenizi istiyoruz.*

Ancak büyük komşumuz Rusya, o zaman size elinden gelen yardımı yapacaktır.

Mustafa Kemal Paşa, miralay Budiyeni'nin peşinen söz almağa çalıştığını görüyor, kendisi için tutulacak yolda bu müzaharete muhtaç olduğunu da unutmuyordu. Sovyet heyeti Havza'dan büyük bir ümidle ayrılmıştı. Fakat Mustafa Kemal Paşa bunları mükemmelin anlamıştı. Hattâ tehlike şayet büyürse, bir Rus kolordusundan da faydalanılacaktı. Havza görüşmeleri, Mustafa Kemal'in düşmanları için, O'nun komünistliği kabul ettiği şekilde işaa edilmiş (haber yaymış) ve dar görüşlüler, Büyük Türk Önderinin bu kadar basit bir pazarlıkla, bütün gayelerinden vazgeçeceğini zannetmişlerdi. Bilâhare kendisiyle görüştüğüm Fevzi Çakmak, bu hadise hakkında Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine:

- *O zaman bir sırat köprüsü geçmek zorunda idik, meşhur sözdür, köprüyü geçene kadar... dayı dedik vesselâm!... demişti. Havza'da geçen günlerin ikinci mühim hadisesi, buraya Pontusçulara karşı kurduğu çetelerle başarılı bir mücadeleye girişmiş bulunan Giresunlu Topal Osman Ağanın dâveti olmuştu. Bu konuşmada Mustafa Kemal Paşa, Ağaya:*

- *Osman Ağa, demişti, İstanbul hükümetinin aksine emir gelmiş olsa bile, sen gene Pontusçularla sonuna kadar mücadeleye devam edecek ve bunların tenkilinde bulunacaksın, işine sakın ola ki nihayet verme, bilakis hız ver!.. diye de emir buyurmuşlardı. Karadeniz kıyılarında Pontusçular kazanamamışlarsa, bu işte Giresunlu Topal Osman Ağanın büyük bir rolü olmuştur. Ne yazık ki, sonradan siyaset ihtirasları ve bazı kimselerin teşvik ve ifsadı, Osman Ağayı, Atatürk aleyhine harekete sevketmiş, uzun bir müsademedden sonra, bu yanlış yol üzerinde Osman telef olmuştu.*

⁸⁹ GÖNLÜBOL, a.g.e., s.26

Miralay Budiyeni görüşmelerinde Mustafa Kemal Paşaya, şarkta kurulacak Ermeni ve Kürd devletlerinin, Batum dahil olmak üzere Karadeniz kıyılarında ihdas olunacak Pontus hükümetinin, İtilaf devletlerince mültezim olduğunu söylemiş, bütün bunlarla Sovyetlerin yeni Türkiye yanında mücadeleye hazır bulunduğunu da ilave etmişti. Miralay Budiyeni:

- Biz demişti, Çarlık Rusya'sının pişdarları, öncüleri ve Kafkasya'nın kundakçıları olan Ermenilere asla yüz vermek niyetinde değiliz. Hele Ermeni Taşnak ve Hinçak komitelerinin harp sonrası faaliyetlerinden biz de hiç memnun değiliz. Onlar kimi kuvvetli görürlerse ona uşaklık ederler. Yarın İngilizler, Fransızlar, Amerikalılar hesabına çalışmayacaklarını kim temin eder? Demişti.

Mustafa Kemal Paşa, miralayın bu fikirlerinin arkasında Sovyetlerin, Anadolu'ya fiili yardım teklifinde bulunacaklarını tahminde gecikmemişti. Nitekim miralayın başka bir sorusu şu olmuştu:

- Mondros mütarekesine uyularak ordularınız silahtan tecrid edilmiş, bütün silah ve cephane depolarınıza el konmuştur. Bu şartlar altında bir taraftan Yunanlılarla diğer taraftan Ermeniler, Pontusçularla ve Anadolu'nun her tarafında işgal kuvvetleriyle nasıl mücadele edeceğinizi bir türlü anlayamıyorum Paşam?... demişti.

Mustafa Kemal Paşa, karşısında babayani tavırlarına, pala bıyıklarına ve Türk dostu görünmek isteyen bütün yapmacık hallerine rağmen, alttan alta vaziyeti iskandil eden, kurnaz bir Rus askeriyle karşı karşıya bulunduğunu görüyordu. Ona cevaben:

- Evet miralayım, vaziyetimiz cidden naziktir. Fakat işte bizim milletin hususiyeti de böyle felâketli zamanlarında iş görmesi, harikalar yaratması olacaktır. Siz müsterih olunuz, müşterek düşmana karşı, bizi tahmin ettiğinizden daha tehlikeli ve hesaba katmağa değer bir kuvvet olarak bulacaksınız, buna da şaşmayınız!...

Miralay Budiyeni, burada yutkunmuş ve sonradan bana merhum Cevad Abbas'ın anlattıklarına göre epey düşündükten sonra:

- Rusya'nın bütün ihtiyaçlarınızı tamamlamağa hazır bulunduğunu size arzetmek vazifesini üzerime almış bulunuyorum. Yeter ki, siz de bizim arzularımızı yapınız. Padişahlığı, hilâfeti lâğvediniz, komünistliği ilân eyleyiniz, demişti.

Mustafa Kemal, miralayı tam söylettirmişti. Artık Sovyetlerin yardım perdesi altında ne yapmak istediklerini, bu kurnaz olmasına rağmen ne de olsa asker olan ve hakikatte bir diplomat derecesinde konuşma metodlarına ve inceliklerine vâkıf bulunmayan Budiyeni, hepsini ağızından çıkarmıştı. Mustafa Kemal Paşa, o zaman gayet teenni ile konuşmuş, karşısındakilere hem ümid vermiş, hem de emniyet telkin etmişti. O, gülerek şöyle cevap vermişti:

- Aziz miralayım, buyurduğunuz işler, şimdi tasavvur eylediğiniz kadar kolay değildir. Padişahlık müessesesi esasen zayıflamıştır, yıkılmak üzeredir. Hilâfet için biraz daha sabırlı hatta biraz daha dikkatli olmak lâzımdır. Arkamızda bir de İslâm alemi vardır. Bunu da hesaba katacağız. Onların müzaheretini bugün için elzemdir. İngilizleri ancak bu sayede yerlerinde tutacağız. Komünistliği ilân etmek de bugün için imkânsızdır. Evvelâ dâvayı memlekete anlatmak lâzımdır. Şimdi bizim tek bir hedefimiz vardır. O da harbi, mücadeleyi kazanmak, istilâyı ortadan kaldırmaktır. Zaferi kazandığımız zaman, şartlarınızı daha sakin ve rahat bir ruh haleti içinde düşüneceğiz!...

Miralay Budiyeni riyasetindeki Rus heyeti çok ümidvar idiler.

Mustafa Kemal Paşa, modern düşünceli, ileri görüşlü bir askerdir. Her şeyi safha, safha halletmek dâvasında idi. Dürüst bir insan tavrı ile kendilerine her şeyi açıkça söylemişti. O halde bu büyük mücadelenin eşliğinde duran adama, Türklere hemen yardım edilmeli idi. Nitekim Havza konuşmasının büyük yardımı olmuştu. Miralay Budiyeni gerek Lenin'in, gerek Stalin'in ve gereksi Troçki'nin en mutemed adamı idi. Tam bir Rus olan ve askerlikten başka bir şey bilmeyen, ihtilal şeflerine körü körüne merbut bulunan miralayı görüşüne itimat etmek lâzım geliyordu. O, Sovyet Rusya'ya avdet ettikten ve Mustafa Kemal Paşa da askerlikten istifa ederek, milli kongrelerde riyasete seçildikten ve İstanbul hükümeti ile Padişaha fi'len meydan okuduktan sonra, Rusya'dan istediği her şeyi, top, tüfek, cephane ve altın rubleyi alabilmiş, bilhassa Sovyetlerin yardımı, büyük taarruzdan evvel, en verimli bir safhaya ulaşmıştı. Mustafa Kemal filhakika, padişahlığı, hilâfeti kaldırmış, fakat komünistliği kabul etmemişti. Çünkü ne Türk ananeleri ne İslam akideleri, bu mezhebe imkân vermezdi. Mustafa Kemal Paşa da hem Türk ve hem Müslümandı⁹⁰.

⁹⁰ ERTÜRK, Hüsamettin , 2 Devrin Perde Arkası , Pınar Yayınevi-İstanbul, 1964, s.30-42

5. Sovyetlerden Alınan İlk Yardımlar:

Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile Sivas Kongresinden sonra (Eylül 1919) Rusların yardım olanaklarını araştırmak üzere Rusya'ya giden Halil Paşa Temmuz 1920'de yüz bin lira değerindeki altınla Moskova'dan ayrılmıştı. İlk Sovyet yardımı ile yola çıkan Halil Paşa, Türkiye ile Sovyet Rusya arasında kara bağlantısı olmadığından büyük güçlüklerle ve yolları kesen Ermenilerle mücadele ederek Nahcivan'a varmıştı. Daha sonra Karaköse'ye geçerek külçe halindeki altınları Karaköse'deki Tümen Komutanı Cavit Bey'e teslim etti. Altınlar 08 Eylül 1920 günü Erzurum'a ulaştı. Hastahanedekikantarda tartılarak teslim alındı. İki yüz kilo kadarı Doğu Ordusu için alıkonarak, öbürleri Ankara'ya gönderildi.⁹¹

Sovyet Rusya hükümeti Dışişleri Halk Komiseri Mösyü Çiçerin 3 Haziran 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına yazdığı mektuba olumlu yanıtından sonra, Bekir Sami Bey'in başkanlığındaki kurul, henüz daha Erzurum'dayken Bakanlar Kurulunun 11 Haziran 1920 tarihli kararıyla Lazistan milletvekili Osman Bey yardım malzemelerini sağlamış, anlaşma ve sözleşme yapmak yetkisiyle Sovyet Rusya hükümeti yanına delege olarak gönderilmişti.

Osman Bey'e gelerek siyasi alanda ve gerekse askeri alanda alınacak kararları ve sözleşmeleri bağtlama yetkisi de verilmişti. Sovyet Rusya hükümetinden silah, cephan ve paradan başka birçok şeyler istenmişti, Türkiye'ye ancak 20.000 tüfek, 200 makineli tüfek bir miktar top ve cephan verebileceklerdi.

Osman Bey, Fransız savaş gemilerinin Rusya kıyılarını bombardıman ettiğini, bu nedenle, deniz ulaşımının güvensizliği yüzünden bu güne kadar bir şey yollanamadığını bildirmekle, pek yakında bir kısım silah ve cephanenin yola çıkarılacağını 18 Ağustos 1920 günü Genelkurmay Başkanlığına bildirmişti.

Birinci parti olarak 21 Eylül 1920'den, 15 Ekim 1920 gününe kadar, 2.815 adet İngiliz tüfeği ile 1.885 sandık İngiliz piyade cephanesi Trabzon'a yollanmıştı. 500 adet İngiliz piyade tüfeği ile 250 sandık İngiliz piyade cephanesi de Giresun Alayı için Osman Ağa'ya verilmişti.

2 Kasım 1920 günü ikinci parti olarak Rostov'dan otuz iki vagon silah ve cephaneye sekiz adet 7, 5 luk İngiliz sahra topu gelmişti. Trabzon'da bulunan

⁹¹ MÜDERİSOĞLU, a.g.e. , s.510-511

tümen, araç gönderilmediğinden zor durumda kaldığı da yazısında belirtilmekteydi.

Sovyet Rusya'dan başka Fransa ve Hint Müslümanlarından da yardım gördük. Sovyet yardımı üzerinde uzun uzun durmamızın nedeni, bu yardımların büyük bölümünün(tamamına yakını) Karadeniz'den taşınmasıdır.”

Öbür yardımlara da kısaca değinirsek şunları görüyoruz: Fransızların adana'yı tahliyeleri sırasında verdikleri çeşitli cins tüfeklerin toplamı 10.089; fişek sandıkları toplamı ise 1505'dir.⁹²

Fransızlar bıraktıkları bu silah ve cephanelerden başka, düzgün durumdaki on adet uçağı da Türkiye'ye hediye etmiş bulunuyorlardı.

Hint Müslümanlarının yardımı: Sonunda 125.000 İngiliz lirasına varan Hint yardımının bir kısmı, ordu giderleri için kullanıldı. Fakat büyük bir kısmı saklanarak ileride yeni bir meclis binası yapılmasına ve ilk milli bankanın kurulmasına harcandı.⁹³

6. Karadeniz'de Taşımanın Başlaması

Silah ve cephane sağlanması amacıyla Mayıs 1920 başlarında Sovyetler Birliği'ne gönderilen kurulun Karadeniz kıyılarıyla yakın Rus limanları arasında yapılacak taşımacılık için elde bulunan araçların niteliklerini, saptaması gerekiyordu. Umur-u Bahriye Müdüriyetince Trabzon'daki Aydınreis gambotu komutanlığından bu konunun incelenmesi istendi. Yapılan incelemede çevre iskelelerde bulunan yirmi tekne ile taşımanın yapılabileceği bildirilmiştir. Bunun üzerine gerçek sahipleri tarafından kullanılacak olan teknelerin aydınreis gambotu emrine girmesi, gerekli onarımlarının yapılması için yeteri kadar güverte ve makine subayının gönderilmesi, böylece kurulacak olan” bahriye kaçakçı müfrezesinin doğu cephesi komutanlığı emrine verilmesi ağustos 1920 başında kararlaştırıldı. Bu konuda Milli Savunma Bakanlığınca Doğu cephesi komutanlığına verilen emirde,⁹⁴

“1. Kaçakçılık müfrezesinin üçüncü tümen komutanlığına bağlı olarak çalışmasının uygun olduğu,

⁹² ÖZALP, Kazım, Milli Mücadele, TTK, Ankara, 1985, C.1, s.221

⁹³ KINROSS, Lord, Atatürk, Sander Yayınları, İstanbul, 1980, s.457

⁹⁴ MÜLTECİMLER, Erol, Kurtuluş Savaşında Denizden Gelen Destek, Yaprak Yayınları, İstanbul, 1994, s.115

2. Rus limanları ile kıyılarımız arasında yapılacak nakliyat için elde rüsumat no.:4 ile gazal römorkörü ve motorlu kayığın bulunduğu,

3. Bunların için gerekli personelin tamamlanmasına çalışıldığı ve bu amaçla kolordu bölgesindeki bahriye ihtiyatlarına motorcu, yağcı, ateşçi, porsun ve serdümen gibi zanaatkar eratin Trabzon'a gönderilmesi,

4. Sivil kişilerin malı olan motorlarla da taşımanın mümkün olduğu ve bunların harcamalarının şimdilik onaylanmak üzere alan Umur-u Bahriye Müdüriyeti bütçesinden karşılanacağı, " bildirilmekteydi.

1920 yılında kıyılarımızı ve buralardaki liman başkanlıklarını iki bölüme ayırabiliriz.

a. İtilaf devletleri ya da Yunan işgali altındaki limanlar; Zonguldak, Ereğli, mersin ve İskenderun'u Fransızlar; Kuşadası'ndan Antalya'ya kadar olan kıyıları İtalyanlar; Marmara'daki limanları Yunanlılar; Erdek ve Bandırma'yı İngilizler ve Yunanlılar; Samsun da bir süre İngilizler tarafından işgal edilmişti.

b. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin yönetiminde olan limanlar, çeşitli liman başkanlıkları emrinde olup, bunların sınırları ise şöyle ayrılmış bulunmaktaydı.

Samsun Liman Başkanlığı ; Rus sınırı-Meset(İnebolu batısında)

Zonguldak merkez liman başkanlığı ; Meset-Kefken

Antalya merkez liman başkanlığı; Antalya, Güllük (küllük)

1920 yılında Karadeniz ve öteki sularımız Balaşık Devletler savaş gemilerinin sıkı gözetlemesi altında bulunuyor ve deniz ulaştırmaları denetleniyordu. Karadeniz batısındaki limanlar da Fransızların denetimi altındaydı.

Sovyet Rus hükümetiyle kurulan ilişkilerden sonra Anadolu'da ilk kez Türk Milli Kuvvetleri ile Yunanlılar arasında başlayan İnönü Muharabeleri döneminde silah ve cephane ve diğer harp gereçlerine olan ihtiyaç daha da çok artmıştı .

Osman Bey zamanında da tuapse'de kalan 28.624 kilo gazla 18.704 kg. benzini Ruslar türlü nedenlerle göndermek istemişlese de sürekli takip sonunda Osman Bey zamanında Ruslardan ödünç olarak alınan gaz ve benzinler düşüldükten sonra 2 ocak 1921 günü halktan kiralanan deniz motorlarıyla Trabzon'a getirilmişti.

a. Deniz Ulaştırma Araçlarını Azlığı Nedeniyle Yollamalarda Çekilen Güçlükler :

Rusya'dan yollanacak silah ve cephaneleri taşımak üzere Deniz Müfreze Komutanlığı emrinde bulunan Şahin ve Rüsumat vapurları, Gazal, Preveze ve Aydınreis gambotlarıyla halktan kirayla tutulan motor ve takalarla taşıma işleri tasarlanmıştı.

Devlete ait deniz araçları fazla kullanılmaktan dolayı yıpranmış olduğundan tekne ve motorlarında sık sık ortaya çıkan arızalardan ötürü uzun süre onarımda kalmışlardı. Bu sıkıntılı duruma bir de kömür tedarikindeki zorluklar eklenmişti.

Silah ve cephane getirmek üzere Rusya'ya yollanan Şahin vapuru ve Preveze, Aydınreis gambotlarına Ruslar el koyarak kendi hesaplarına çalıştırmışlar, bu yetmiyormuş gibi gemilere Rus bayrağı çektikleri milletvekili Osman Bey'le Tuapse konsolosu tarafından Ankara'ya bildirilmişti.

Yapılan temas ve yazışmalardan sonra Ruslar birçok bahaneler ileri sürerek ancak mayıs 1921 ayı ortalarına doğru adı geçen gemileri Tuapse'ye yollamışlardı. Rusların silah ve cephane yollamalarındaki oyalayıcı hareketleri nedeniyle mayıs ayı başına kadar, çok az silah ve cephane Trabzon'a gelmiş, ancak mayıs ayı sonuna doğru yollamalara hız verilmişti.

Milli Savunma Bakanlığının, Genelkurmay Başkanlığına Verdiği 12 Ocak 1921 Günlü, Rusya'dan Trabzona Gelen Silah ve Cephaneler Hakkındaki Raporu
.95

18 eylül 1920'den 4 kasım 1920'ye kadar Trabzon'a, 3.440 adet İngiliz piyade tüfeği, 3.461 sandık İngiliz piyade cephanesi, 59 sandık Alman piyade ve 20 adet levis hafif makineli tüfeği gelmişti.

Öte yandan 16 aralık 1920'de Trabzon'a yollanmış olan 345 adet İngiliz, 93 Avusturya manlıher tüfeği ve 410 sandık İngiliz piyade cephanesiyle toplam olarak bu güne kadar Ruslar'dan 3.785 sandık İngiliz, 93 Avusturya manlier tüfeği, 3.875 sandık İngiliz, 93 sandık alman piyade cephanesi ve 20 levis makineli tüfeği teslim almıştı.

⁹⁵ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.2/3456, Dlp.7, G.3, Kls.72, Dos.4, F.13

Osman Bey Giresun'da teşekkül eden alay ile Lazistan teşkilatı için 550 İngiliz piyade tüfeği, 250 sandık İngiliz piyade cephanesi ve 5 adet levis marka hafif makineli tüfeği alıkoymuş, geriye kalan bütün silah ve cephanesi Sinop ve İnebolu limanlarına taşınmış olup, bunlardan 800 İngiliz piyade tüfeği ile 610 sandık İngiliz piyade cephanesi Batı Cephesi Komutanlığı emrine yollanmış, geriye kalan silah ve cephanesi de Ankara'ya taşınmaya başlanmıştı.

Öte yandan, Ocak 1921 ayı içerisinde Sovyet Rusya'dan Gazal römorkörü ile, iki adet 12 cm. lik adi Fransız topu ile 920 atım mermi ve hartucu, 9 sandık vazelin Trabzon'a gelmişti.

Ayrıca, bir halk motoruyla da Trabzon'a, 198 İngiliz tüfeği, 43 sandık İngiliz piyade cephanesi, 200 Rus bombası, 99 atım 12 cm. lik Fransız top mermisi, 10 sandık ilaç, 392 adet yatak çarşafı, 3.761 adet yastık kılıfı, 3.440 adet don ve 3.496 adet gömlek getirilmişti.

Trabzon'a yollanmak üzere Rusya içinden Tuapse'ye 6 vagon cephenesi gelmiş, 48 vagon silah ve cephanesi de yolda bulunuyordu.

Ocak ayı içinde Tuapse'ye çok sayıda silah ve cephanesi geldiği, bunların parti parti Trabzon'a yollanacağı Tuapse konsolosluğundan bildirilmişti .

Bunların taşınması için 3 ncü Kafkas Tümen Komutanlığı emrine verilen 10, 000 Lira Tuapse konsolosluğuna gönderilmişti.

3 ncü Kafkas Tümen Komutanlığının Genelkurmay Başkanlığına, Milli Savunma Bakanlığına ve Doğu Cephesi Komutanlığına 23 Ocak 1921 Günü Verdiği Rapor .⁹⁶

"Tuapse konsolosluğunun raporuna göre; Lazistan Milletvekili Osman Bey hükümet adına, silah, cephanesi, gazyağı, benzin, bir fabrika ve 600 fıçı çimento teslim almışsa da, memlekete yollanıp yollanmadığından Rus hükümeti şüphelenmiştir. Ruslardan neler alındığı da tümence bilinmemektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere; bugüne kadar Trabzon'a, değişik tarihlerde 3, 785 İngiliz, 93 manliher tüfeği ile, 3, 871 sandık İngiliz , 93 sandık Alman cephanesi gelmiş ve Tümen Esliha Komisyonunca teslim alınmıştır.

Tuapse' de teslim işleriyle görevlendirilen subaylar, Osman Bey tarafından değişik nedenlerle Moskova ve Trabzon'a yollandıklarından, tümen, bu subayların

⁹⁶ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.1/3502, Dlp.11, G.3, Kls.72, Dos.4, F.1

yer değiştirmelerine bir türlü hakim olamamıştır. 100, 000 liraya yaklaşık değeri olan bir fabrika malzemesi ile, 600 fıçı imentonun Osman Bey adına Rize'ye çıkarıldığı haber alınmıştır.

Milli Savunma Bakanlığının emriyle Osman Bey' e yollanması bildirilen 10, 000 liradan 5, 000 lirası yollanmışsa da bu paranın pek az kısmının silah ve cephane taşımalarında harcandığı öğrenilmiştir. Osman Bey zamanında onarımı yapılan Gazal rmrkr ile Rsmat vapurunun masrafları tmence ödenmiştir.

Osman Bey 16 aralık 1920' de, Rsmat vapuru ile 345 İngiliz tüfeği ile 410 sandık İngiliz cephanesinin Trabzon' a yollamış ve kendisi yurda dönmüştür. Ayrıca 9, 600 kg. benzin de Trabzon' a gelmiştir.

Milli Savunma Bakanlığının 3 şubat 1921' de 3 nc Tümen Komutanlığına verdiği bilgide; Lazistan Milletvekili Osman Bey' in memuriyet görevini kötüye kullanarak, memleket adına ticaret yaptığı Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından bildirilmiş; tmence gereken incelemeler yapılarak sonucunun bildirilmesi istenmiş , 26 ocak 1921 tarihli şifreyle silah ve cephanelerin Tuapse' de teslim alınması için bir komisyon teşkil edilerek işe başlattırılması emredilmişti. Tümen bu emre dayanarak Osman Bey hakkında gereken incelemelerin, Tuapse konsolosluğu kanalıyla devam ettiğini ve Tuapse' de üç kişilik bir komisyon kurularak yapacağı işler hakkında kendilerine talimat verildiğini; tümen tarafından Tuapse' den gelecek silah ve cephane hakkında Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve Doğu Cephesi Komutanlığına günü gününe bilgi verileceği bildirilmişti.

b. İnebolu' ya Gelen Silah ve Cephaneler:

Ruslar tarafından İnebolu' ya gönderilen motorlarla birinci tertip olarak 4 nisan 1921' de dört adet 8, 8 cm. lık İngiliz sahra topu, 411 sandık Alman piyade cephanesi, ikinci tertip olarak; 4/5 nisan 1921' de 981 sandık Alman piyade cephanesi, üçüncü tertip olarak da, 5 nisan 1921' de dört toparlak iki cephane arabası,  sandık top nişangahı,  uçak motoru ve 2, 544 atım Rus top mermisi karaya çıkartılarak hat komutanlığına teslim edilmiştir.

Ayrıca, Ruslara ait olup nye' ye gelen motor 90 ton (yaklaşık olarak 2, 500 sandık) Alman ve Avusturya piyade cephanesiyle 2 nisan 1921' de Tuapse' den İnebolu' ya hareket ettirilmişti.⁹⁷

⁹⁷ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.1/4282, Dlp.12, G.3, Kls.721 Dos.29, F.13

30 Mart 1921 Gününde Ruslar' dan İstenilen Silah, Mühimmat ve Gereç Sayılarıyla Rusların En Son Bize Verebilecekleri Miktarlar .⁹⁸

Ruslardan istenen:

1. 100, 000 adet Alman ve Avusturya tüfeği.
2. 2.800 adet bütün avadanlığı ile beraber sehpalı ve aynı cinsten ağır makineli tüfek.
3. Piyade cephanesi:
10, 000 adet (tüfek başına) .
100, 000 adet makineli tüfek başına .
5, 000, 000 adet Alman cephanesinin yollanması .
3. Top: 100 adet (Avusturya veya şinayder) bütün koşumları ile.
4. Top cephanesi: Top başına 1, 000 atım.
5. Obüs: 15 Batarya (4' er toplu) 10, 5' luk skoda dağ obüsü, olmazsa rus dağ obüsü.
6. Obüs cephanesi: Top başına 1, 000 atım.
7. Koşum hayvanı: 500 baş.
8. Uçak: 24 adet kara ve deniz uçağı (bütün havadanlıkları ile)
10 adedi keşif uçağı,
10 adedi muharebe uçağı,
4 adedi deniz uçağı.
9. Denizaltı ve motorbot
10. Uçaksavar: En az beş batarya.
11. Deniz torpili,
12. Çok sayıda Osmanlı mavzer cephanesi.
13. Boş kovan doldurma özel el presi,
Dumansız barut,
Batarya dürbünü.
14. Elbise, eyer takımı, koşum, kamyon.
15. Telsiz telgraf ve fen memurları.
16. Sağlık malzemesi.
17. Demiryolu gereçleri:
Sarıkamış – Erzurum dar hattının uzatılması için gereç

⁹⁸ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.1/4300, Dlp.30, G.1, Kls.717, Dos.585, F.1,1-2

Erzurum – Ankara geniş hattın inşası.

Rusların verecekleri:

1. 1.500 adet Avusturya tüfeği.

700 adet Alman tüfeği,

1.100 adet votezi (eski model olduğundan alınmayacak)

+ 700 adet gra (eski model olduğundan alınmayacak)

4, 000

2. 35 adet Şuvarloze (Ağ, Mt,)

15 adet Alman (Ağ, Mt,)

30 adet Levis (Ağ, Mt.)

70 adet suşe Alman (Ağ, Mt,)

+ 50 adet Rus maksim (Ağ, Mt)

200

3. 1.000 adet (tüfek başına)

10.000 adet makineli tüfek başına.

Suşe ve Levis için ayrıca 22, 000 sandık cephaneye,

4. 24 adet 12 puntluk obüs.

56 adet onarıma muhtaç top.

5. Top başına 1, 000 atım (dane, şarapnel)

6. 10 adet 104 mm. lik top.

7. 924 atım şarapnel (top başına)

1.738 atım dane (top başına)

2.268 atım kartuş (top başına)

Genel olarak 5.500 atım şarapnel 7.229 atım dane.

8. Söz verildiği halde gelmemiştir.

9. Uçak vermeyeceklerdi. Yalnız uçak onarımı için gerekli malzemeyi verebileceklerdi.

10. Vermeyeceklerini bildirmişlerdi.

11. Veremeyeceklerdi.

12. 150 adet vereceklerdi.

13. 300, 000 adet verebileceklerdi.

14. Verilmeyecekti.

15. Mensucat fabrikası için bazı avadanlıklar verilecekti. Fakat buna

karşılık hem meşin istenmişti.

16. *İki adet telsiz istasyonu iki – üç aya kadar vereceklerdi.*

17. *Çizelgeye göre ne verilirse onunla yetinilecekti.*

18. *Demiryolu gereçleri :*

Gereç vardır. Fakat henüz müspet bir cevap verilmemiştir. Geniş hat inşasının mümkün olamayacağını bildirmişlerdi.

c. Yollamaların Çabuklaştırılması İçin Genelkurmay Başkanlığınca Nisan 1921’de Alınan Tedbirler .⁹⁹

Tuapse’ de silah ve cephaneye yükleyen Türk deniz araçları hareketlerine Ruslar çeşitli nedenlerle engel oluyorlardı.

Halbuki Batı’ da, emperyalistlerin, Türkiye’ nin başına bela ettikleri Yunan ordusuyla muharebelerin süregeldiği nisan 1921 ayı içinde silah ve cephaneye çok sayıda ihtiyaç vardı. Türk vapur ve motorlarının serbest bırakılmasıyla daha çok sayıda silah ve cephaneye yollanmasının 11 nci Kızılordu Komutanlığına bildirilmesi Türk Genelkurmay Başkanlığınca Doğu Cephesi Komutanlığından istenmişti.

Öte yandan Tiflis Türk temsilcisi Hüsamettin, Rus Şuralar Cumhuriyeti Kafkas Siyasi Komiseri Yoldaş Orjenikidze’ ye durumu izah ederek yollamaların çabuklaştırılması için Kars – Tiflis – Batum demiryolu ile yapılmasına yardımcı olması için rica edilmişti. Her iki makamın istekleri uygun görülerek Tuapse ve Batum’ a gelecek silah ve cephanenin batıya bu yoldan yapılmasına başlanmış ise de, yollamalar ancak Kütahya – Eskişehir muharebelerinde gerçekleşmişti.

F. Kütahya-Eskişehir Muhabreleri Döneminde İdari Faliyetler :

1. *Personel İkmali : ¹⁰⁰*

İnönü muharebelerinden sonra cephelerin, özellikle batı cephesini personel ikmali daha çok önem kazanmıştı. Bütün imkanlar kullanılarak ve yeni tedbirli alınmak suretiyle birliklerin eksik olan kadrolarının doldurulmasına çalışıldı.

⁹⁹ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.1/4282, Dlp.12, G.3, Kls.721, Dos.29, F 27-1,27-3

¹⁰⁰ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.1/4355, Dlp.27, G.2, Kls.1571, Dos.10, F 1

Genelkurmay Başkanlığı, 16 nisan 1921 tarihinde Milli Savunma Bakanlığının önerisi üzerine, subay kaynağını eden Ankara Talimgahına uygun şartları taşıyan öğrenci gelmemesine ve İstanbul'dan getirilmesi mümkün olan subaylarında miktar itibarıyla az oluşan batı cephesinde bölüklerin 3 ncü takımlarına tecrübeli ve ehliyetli kıta çavuşları verilmesiyle, buralardan artacak birer takım subayının ileride bölük komutanlığında kullanılmak üzere eğitime tabi tutulması, mümkün olduğu kadar bu subayların üsteğmen rütbesinde olması tedbirine başvuruldu. Batı cephesi komutanlığı ise esasen cephenin % 60 – 70 oranında yedek subaylardan olduğu, bu tedbirle muvazzaf subayların daha da azalacağı ileri sürülerek bunun yerine cephe emrine gerilerden gelmekte olan subayların birliklere dağıtımı yapılmadan önce, bu nedenle cephe kurmay başkanı sorumluluğunda Akşehir civarında Barmendi köyünde bir piyade subay talimgahı açılmasının öngörüldüğü bildirilerek, cephede, bu talimgah kuruldu ve devam etti ise de pek uzun sürmedi.

Bir taraftan bu gibi tedbirler alınırken diğer taraftan da Genelkurmay Başkanlığı 17 Nisan 1921 tarihinde İstanbul'daki Muharip Gruba (sonradan felah gurubu adını alır) subay ikmali için şöyle bir yönetmelik göndermişti.

"1. Anadolu ordusu kadrolarında kullanılmak üzere 2, 000 piyade, 700 süvari, 500 makineli tüfek, 200 topçu, 100 istihkam, 50 telgraf, 150 levazım ve sanayi, 50 ulaştırma (nakliye) subayı ile 500 tüfekçi, demirci, kamacı ve benzeri ustalarının getirilmesi düşünülmektedir. Bunların sonradan maaşlarından taksitle kesilmek üzere yeteri miktarda avans verilmesi kararlaştırılmıştır. Durum Milli Savunma Bakanlığına da teklif edilmiştir.

2. Gönderilecek subayların öncelikle muharebede, kıta başında görev yapmış ve görevinde başarı sağlamış bulunması, İstanbul personel dairesince salık verilmesi lazımdır.

Bunlardan:beş alay komutanı, 20 tabur komutanı olması, diğerlerinin genç ve kıdemsiz yüzbaşılarda, kıdemli üsteğmen ve teğmenler arasından ayrılması, bir üst rütbeye yaklaşmış kıdemli yüzbaşılarda, daha büyük rütbedeki subayların yukarıda bildirilen ihtiyaç miktarını aşmaması lazımdır.

3. Bu yönetmelik, ileride getirilmesi tasarlanan subaylar için hazırlanmıştır.Öncelikle ilk ihtiyaç olarak bir defada 150, diğer bir defada da 500 subayın gönderilmesi hakkında yalnız bu maddenin hükümlerine uyulacak ve bu 650 subay piyade sınıfından olacaktır.Diğer subayların ikmali yukarıdaki esaslara göre yürütülecektir denilmekteydi.

Bu yönetmelikten sonra subayların yolluklarında kullanılmak üzere Genelkurmay Başkanlığı mayıs 1921 ayına kadar iki partide İstanbul gruplarına 15.000 lira para göndermişti. Bu paraların idareli sarf edilmesine, harcırahsız gelmek isteyenlerin teşvik edilmesini ve hatta ilk verilen emirlere aykırı olmasına rağmen, hüviyet aranmasına bakılmadan ve zaman kaybetmeden subayların gönderilmesi emredilmekte idi.

Alınan bu kadar geniş tedbirlerden sonra Kütahya-Eskişehir muharebeleri döneminde çeşitli yerlerden getirilip cephelere dağıtılan subay miktarı:¹⁰¹

Mayıs 1921 ayı içinde çeşitli rütbe ve sınıftan 382 subay, 29 hesap memuru, haziran 1921 ayı içinde 258 subay, 19 hesap memuru, temmuz 1921 ayı içinde 633 subay olmak üzere, toplam olarak 1.273 subay, 48 hesap memuru atılması yapılmıştı.

Milli Savunma Bakanlığı yakın bir gelecekte 1.900 doğumluları silah altına alacaktı.Bu nedenle daha önce cephelerde teşkil edilmiş olan depo kıtalarında, (eğitim birliklerinde) 22 mayıs 1921'de bazı değişiklikler yapılmıştı.Buna göre;

Milli Savunma emrinde:

*Dörder bölüklü, üç taburlu 6'cı Piyade Depo Alayı Ankara'da,
Dört bölüklü 2'ci Süvari Depo Alayı Ankara'da
İki bataryalı 2'ci Topçu Depo Taburu Ankara'da
Dört bölüklü 2'ci İstihkam Depo Taburu Ankara'da
Üç bölüklü 2'ci Muharebe Depo Taburu Ankara'da,
3'cü Sıhhiye Erat Depo Bölüğü Ankara'da,*

Batı Cephesi emrinde:

*Dörder bölüklü üç taburlu 3'cü Piyade Depo Alayı Sivrihisar'da
Dörder bölüklü üç taburlu 2'ci Piyade Depo Alayı Emirdağ'da (Aziziye'de),
Dörder bölüklü üç taburlu 3'cü Piyade Depo Alayı Alpu'da,
Dört bölüklü 1'ci Süvari Depo Alayı Mahmudiye'de,
İki bataryalı 1'ci Topçu Depo Taburu Eskişehir'de,
Üç bölüklü 1'ci İstihkam Depo Taburu Eskişehir'de,
Üç bölüklü 1'ci Muharebe Depo Taburu Eskişehir'de,
1'ci Sıhhiye Erat Deposu Kütahya'da.*

Kastamonu Havalisi Komutanlığı emrinde:

Şimdilik yalnız dört bölüklü 5'ci Piyade Depo Alayı Kastamonu'da.

2'ci Kolordu'da :

¹⁰¹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi No.IV-5 Dos.53. F.6, 6-34

Üç taburlu 4'cü Piyade Depo Alayı Elbistan'da,
Süvari Depo Bölüğü Elbistan'da,
İstihkam Depo Bölüğü Elbistan'da,
Topçu Depo Bataryası Elbistan'da,
Muhabere Depo Bölüğü Maraş'ta,
Sıhhiye Erat Depo Bölüğü Maraş'ta.

Doğu Cephesinde:

Erzurum'da Fen Bölüğü.

Piyade depo alaylarındaki taburların dördüncü bölükleri ağır makineli tüfek depo bölüğü olacaktır.

Depo birliklerinin subay ve er kadrolarıyla silah ihtiyaçları da şöyle idi:

<u>Alay K.</u>	<u>Tabur K.</u>	<u>Bölük K.</u>	<u>Takım K.</u>	<u>Sınıfı</u>
6	18	54	162	Piyade
-	-	18	54	Mk. tüfek
2	-	9	36	Süvari
-	2	5	10	Topçu
-	2	9	27	İstihkam
+ -	2	+7	+21	Muharebe
<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	
8	24	102	310	

Öğretmen Er Kadrosu:

540-594	Elli dört piyade bölüğüne
180-198	18 Makineli tüfek bölüğüne
90-99	9 Süvari bölüğüne
50-55	5 Topçu bölüğüne
90-99	9 İstihkam bölüğüne
<u>70-77</u>	<u>7 Muharebe bölüğüne</u>
1, 020 – 1, 122	Toplam

Silah Kadrosu :

Piyade bölükleri 100 mevcutlu olduğuna göre ; 7, 900 tüfek, 52 makineli tüfek, 20 top kadrosu vardı.

Milli Savunma Bakanlığının bu devrede cephelere yaptığı er ikmali şöyleydi : Mayıs 1921 de 35, 350, Haziran 1921 de 23, 787, Temmuz 1921 de 7, 290, toplam olarak 66, 427 er ikmali yapılmıştı.

2. Yiyecek, Giyecek ve Teçhizat İkmali :

Yiyecek Maddelerinin İkmali :

İnönü muharebelerinden sonra bakanlıkça o günkü imkanlarla cephelerin yiyecek ikmali tedariki, gerek para gönderme gerekse yiyecek maddesi sevk etmesi suretiyle yapılmakta ise de, çeşitli nedenlerle ihtiyaçlar tam olarak karşılanamamıştı.

Cephelere tahsis edilen paralar tatbikatta bir çok noksanlarıyla gönderilmekte, birliklerde yiyecek maddeleri tedarikinde güçlük içerisinde bulunmaktaydı.

Özellikle merkez ordusuyla Elcezire Cephesi büyük güçlüklerle karşılaşmışlardı.

Elcezire cephesinin 1920 yılında imalathanelerle, müteahhitlere yarım milyon lira borcu olduğu cephe komutanlığıca üst makamlara bildirilmişti. Merkez ordusu da mevcut birliklere yiyecek temini edemediğinden yakınlara yöresel mal sandıklara el koyacağını bildirmişti.

Maliye Bakanlığı yöresel mal sandıklarına el atılmaması için 22 Haziran 1921 tarihinde gerek Genelkurmay Başkanlığı ve gerekse merkez ordu komutanlığına şu açıklama da bulunmuştu :¹⁰²

Ordunun yiyecek maddelerinin ihtiyacını gidermek için, cephelerde ve ordular bölgesinde mahallin en büyük mülki amirinin başkanlığı altında maliye ve askeri memurlarla meclis idare, belediye ve ticaret odasına ikişer üyeden kurulu bir komisyon tarafından yiyecek maddeleri satın alınması ve askeri makamlara teslim

¹⁰² Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.1/4282, Dlp.10, G.2, Kls.583, Dos.104, F 26-1

edilmesi, paraların maliye tarafından ödenmesi hakkında bakanlar kurulunca karar alındığı ve bu cihete gidildiği bildirilmektedir.

İstiklal Savaşı yıllarında makineleşmiş çiftçi olmadığından Haziran 1921 ayında henüz yeni toprak ürünü çıkmamıştı. Bu nedenle memleketin her tarafında ve özellikle hareket alanı içinde toprak ürünleri mevcudu tükenmiş durumda idi. Her ne kadar hareket alanı dışında kalan bölgelerde, az da olsa yiyecek ürünleri bulmak mümkün ise de ulaştırma araçlarının azlığı sebebiyle hareket bölgesine getirme zorlukları vardı.

Yeni toprak ürünlerinin çıkmasına kadar hareket alanları içinde ürünlerle idare etmek için Milli Savunma Bakanlığı bir tedbir olarak 20 Haziran 1920 de itibaren er ve hayvanların yiyecek istihkakını şöyle ayarlamıştı.¹⁰³

Erlere İçin : Her ay istihkakının yarısı sığır, yarısı koyun veya kuzu olarak verildi. Gaz istihkakı yarı olarak hesaplandı. Şeker yerine meyve ve üzüm verildi. Hastanelerde tedavide bulunan hastalar bu emrin dışında bırakıldı. Emiri tatbik etmeyen levazım kurulları cezalandırıldı.

Hayvanlar için : Kadana ve top hayvanlarıyla mandalara dörder, binek ve yerli top hayvanlarına üçer, mekkarelere ikişer kilo arpa verilecekti. Arpa noksanlarının giderilmesi için kepek verilmesi de emredilmişti. Çayıra çıkan hayvanlara da birer kilo arpa verildi.

15 Nisan – 25 Temmuz 1921 tarihleri arasında bakanlığın cephelere gönderdiği yiyecek maddeleri şöyleydi.¹⁰⁴

<u>Cinsi</u>	<u>Miktarı (kg)</u>	<u>Düşünceler</u>
Buğday	1, 333, 040	600, 000 kg. ı konratla
Un	411, 478	278, 300 kg. ı satın alma ile
Fasulye	134, 269	75, 000 kg. ı konratla
Mercimek	30, 045	15, 000 kg. ı konratla
Nohut	42, 900	
Pirinç	71, 207	15, 000 kg. ı konratla
Sadeyağ	105, 564	100, 800 kg. ı konratla
Zeytinyağı	300	
Pastırma	1, 679	465 kg. ı satın alma ile
Peynir	1, 500	

¹⁰³ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.5/7596, Dlp.17, G.3, Kls.1020, Dos.104, F 97

¹⁰⁴ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.1/4505, Dlp.17, G.2, Kls.997, Dos.26, F 22

Süt, Yoğurt	235	
Reçel	6, 005	2, 441 kg. ı satın alma ile
Kayısı	85	
Kuru üzüm	45, 465	
Şeker	8, 851	2, 000 kg. ı satın alma ile
Çay	659	
Tuz	6, 300	
Peksimet	24, 760	
Sabun	149, 154	135, 000 kg. ı kontratla
Odon	226, 872	94, 694 kg. ı satın alma ile
Kömür	10, 797	
Gaz	5, 445	
Saman	482, 941	
Arpa	1, 045, 173	610, 000 kg. ı kontratla

Cephelerin kendi bölgelerinde satın aldıkları miktarlar bu mevcutlara dahil değildi.

22 Temmuz 1921 tarihinden itibaren de batı cephesine yaklaşık olarak günde 30, 000 ekmek bakanlıkça Sarı köy ve Ankara'dan gönderilmişti.

Su ihtiyacı :

Birliklerin elinde bulunan çeşitli ve uydurma araçlarla birliklerin su ihtiyacı bölgeden ve hatta hemen etrafındaki kaynak, çay, kuyu gibi yerlerden kendileri tarafından giderildi. O günkü su aracı olarak saka arabaları veya mekkareleri çok azdı. Erin matarası mevcut ise bir yerden doldurularak o günkü su ihtiyacını gidermiş sayılırdı. Bu durum bütün savaş boyunca devam etmişti.

Giyecek ihtiyaçlarının ikmal i:¹⁰⁵

Diğer ikmal maddeleri gibi birliklerin giyim ve donatıma ihtiyaçları fazla idi. Giyecek malları diğer ikmal maddelerine göre daha az tedarik edilmekteydi. Maliye bakanlığından bu fasılda para olmadığından cephelere yardım imkanı sağlanamıyordu.

Örneğin : 1921 yılında Elcezire cephesine giyecek faslından 50, 000 lira tahsil edildiği halde Haziran 1921 ayına kadar bu fasılda para gönderilmemişti.

¹⁰⁵ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.4/4478. Dİp.19, G.3, Kls.1144., Dos.201, F 6-1

Batı cephesi komutanı ise : Milli Savunma Bakanlığına verdiği raporda çıplak ayaklı er atım gün geçtikçe çoğaldığı, en kısa zamanda çadır ve ayakkabı gönderilmesini istemekteydi.

Bu isteklere karşı Milli Savunma Bakanlığı bu dönem içinde ancak şu eşyaları gönderebilmişti. Bunları çoğu öncelikle batı cephesine verilmişti :

<u>Gönderilen Miktar</u>	<u>Giyecek ve Donatımın Cinsi</u>
4, 803 adet	Kaput
80, 593 adet	Ceket
99, 660 adet	Pantolon
57 adet	Nöbetçi muşambası
24, 195 mt	Kumaş
96, 012 mt	Bez
5, 567 mt	Haki keten
87, 718 adet	Gömlük
52, 243 adet	Don
56, 327 adet	Kabalak
55, 700 adet	Pamuklu
57, 473 çift	Çorap
1, 556 çift	Subay potini
43, 006 çift	Potin
27, 402 çift	Çarık
16, 359 adet	Yemeni
235 çift	Çizme
47, 785 adet	Ekmek torbası
17, 852 adet	Palaska
4, 259 adet	Süngülük
16, 275 adet	Fişeklik
172 adet	Arka çantası
22, 534 adet	Tüfek kayışı
2, 592 adet	Portatif çadır
782 adet	Mahruti çadır
56, 228 adet	Matara

4, 792 adet	Beylik
3, 162 adet	Battaniye
48 adet	Su fıçısı
448 adet	Karavana
55 adet	Kazan
238 adet	Su kovası
129 adet	Tevhit semeri
166 adet	Adi semer
299 adet	Yular
1, 074 adet	Belleme
1, 320 adet	Gebre
1, 817 adet	Kaşığı
642 adet	Yem Torbası
240 adet	Cağ torbası
877 adet	Urgan
273 adet	Nalbant takımı
4, 400 giyim	At nalı
140, 050 adet	Mıh
415 adet	Öküz ve manda nalı
3, 600 adet	Manda ve Öküz mıhı
4, 300 kutu	Kundura boyası
430 adet	Boya fırçası

3. Araç, Silah ve Mühimmat İkmali :

Piyade Silahları :

Kütahya – Eskişehir muharebelerine hazırlık ve bu muharebe içerisinde cephelere ve özellikle batı cephesine Milli Savunma Bakanlığınca gönderilen silah, cephaneye, araç ve gereç birçok güçlülere rağmen devam etmişti.

Haziran 1921 ayında muharebe halinde bulunan Türk Batı cephesi birlikleriyle Yunan ordusu ateş kuvveti şöyleydi :¹⁰⁶

¹⁰⁶ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.1/4478 Dlp.18, G.2, Kls.1058 Dos.11 F 8

<u>Silah Cinsi</u>	<u>Batı Cep. Atış Kuvveti</u>	<u>Yunan Or.Atış Kuv.</u>
Tüfek	47, 000	57, 000
Ağır Maki.Tüfek	326	750
Hafif Mak.Tüfek	210	2, 204
Top (çeşitli)	137	197

Haziran 1921 ayı içinde Yunan ordusu, hazırlıklarını yeterli görerek bir ileri harekete başlarsa buna karşı batı cephesi birlikleri henüz hazır değildi. Hatta 4. 8. 23. tümenlerin tüfek adedi arzu edilen miktardan azdı.¹⁰⁷

Bu durumu önlemek için batı cephesi komutanı tümenlerin tüfek adedinin çoğalmasına ikinci kolordunun cephe emrine verilmesi, merkez ordusundan bir tümen getirmek gibi önerilerde bulunmuştu.

Bu önerilere karşı Genelkurmay Başkanlığı İnebolu – Ankara, Samsun – Ankara arasında 20, 000 tüfeğin yolda bulunduğunu bunlardan Haziran 1921 ayı sonuna kadar 12, 000 tüfeğin batı cephesine verilmek suretiyle tümenlerin tüfek adedinin 4, 000'e çıkarılacağını, artan tüfeklerle merkez ordusun da teşkil edilmekte olan tümen ihtiyacının karşılandığı gibi bir kısmı ile de Milli Savunma Bakanlığı emirinde bulunan depo birliklerinin tüfek noksanlıklarının tamamlanacağını bildirmekteydi.

Batı cephesi komutanlığınca piyade alaylarının 900 tüfek ve 8 ağır makineli tüfekle donatılması arzu edilmekte, bu ateş kuvvetinden en üstün derece faydalanmak için er adedinin de 1, 500 olması istenmekteydi. Buna göre piyade er miktarı 74, 000, diğer sınıflar içinde 26, 000 er bulunması, tüfek adedinin 57, 000 'e yükselmesi gerekmekteydi.¹⁰⁸

1 Temmuz 1921 tarihine kadar batı cephesine 12, 604 tüfek gönderilmiş genel mevcut 59, 604 tüfeğe yükselmişti. Bunun 2, 064 adedi depo birliklerine verilmek üzere batı cephesinin arzuladığı 57, 000 tüfek tamamlanmış oluyordu.

Milli Savunma Bakanlığının bu dönem içinde çeşitli birliklere gönderdiği ordu donatım malları şöyleydi.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.1/4282, Dlp.17, G.4, Kls.1015, Dos.9, F 62

¹⁰⁸ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.1/4478 Dlp.18, G.2, Kls.1022, Dos.48, F 34

¹⁰⁹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.1/4382 Dlp.17, G.4, Kls.1022, Dos.48, F.1-34

<u>Miktar</u>	<u>Cinsi</u>
24, 446	Tüfek
234	Çeşitli makineli tüfek
25, 277	Kasatura
18	Top
1, 641	Kazma
3, 415	Kürek
2, 620	Portatif kürek
52	Portatif kazma
342	Telefon
19	Santral
1	Telsiz
2, 100 km (410 kangal)	Çeşitli muharebe kablo
1, 649	Eyer takımı
25, 447	Gaz maskesi
2, 218	Nakliye arabası

Cephane İkmali

Mayıs 1921 ayında birliklerde bulunması gereken tüfek ve top miktarları saptanırken silahlara ait cephanede şöyle tespit edilmişti .¹¹⁰

Genel olarak birlikler yanında bulunan tüfek başına 150, makineli tüfek başına 300, 75 mm.lik sahra ve dağ topları başına 150, sahra obüslerine 3, 000, dağ obüslerinde 150 ve 150'lik obüslerde ise 300 mermi bulunması emredilmişti. 1921 Mayıs ve Haziran ayları içinde Milli Savunma Bakanlığı cephaneliklerinde tüfek ve top başında bulundurulması lazım gelen miktarın çok üstünde mevcudu vardı. Ancak bu cephanenin bir kısmı uzak yerlerde bulunduğundan bunların getirilmesi bir zaman sorunuydu.

Bununla beraber Kütahya, Eskişehir muharebeleri dönemi içerisinde batı cephesine gönderilen cephane miktarı şöyleydi :

Piyade cephanesi 10, 984 sandık ve 5, 060, 000 adet bomba, 671 sandık top cephanesi 34, 879 atım idi.

¹¹⁰ Gen.Kur.ATESE Arşivi, No.4/4478 Dlp.18 G.2,Kls.1056 Dos.3 F-16

G. Tekalifi Milliye (Harp Yüklümlülük)'ye Ait Emirler ve Uygulamaları:

Türk Batı Cephesi için elverişsiz geçen Kütahya-Eskişehir muharebelerinden sonra Batı Cephesi birlikleri geri çekilerek 25 temmuz 1921 günü Sakarya doğusunda yeni bir savunma mevziine yerleşmeye çalışıyordu. Çekilmede, cephe birlikleri yukarıda belirtildiği gibi personel, silah, araç ve gereç bakımından bir hayli yıpranmış durumda idi.

Bu olay bazı çevrelerin olumsuz tepkilerine, bir kısım halkın moral kırıklığına yol açmıştı. Zaman kaybetmeden Batı Cephesi birliklerini tekrar istenilen seviyeye ulaştırmak gerekiyordu.

Bu da ancak, devlet idareciliği, emir ve komuta kudret kabiliyeti en sıkışık durumlarda en iyi kararları verebilecek üstün niteliği bulunan ve bu güne kadar Meclis Başkanlığı görevini yapmakta olan Mustafa Kemal Paşa'yı ordunun başına getirmekle mümkün olacağı günün konusu halinde idi. Nihayet, 5 ağustos 1921 günü Meclis kararı ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin başına Meclis yetkisi ile Başkomutan olarak tayin edildi.

Bu tarihten sonra Başkomutanın bütün emirleri kanun hükmündeydi. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Ankara'da Başkomutanlık karargahını teşkil ettikten sonra ilk iş olarak ordunun lojistik işlerini öncelikle ele almış, daha o zaman topyekün savunma prensiplerini tasarlayarak bir plan hazırlamıştı.

Bu plan esasları dahilinde bir-iki gün içinde yoğun bir çalışma ile 7-8 ağustos 1921 günleri Tekalifi Milliye (Harp Yüklümlülüğü) emirleri adıyla birbiri ardına on emir yayımladı.

Türk Ulusunun karakterini çok iyi bilen Başkomutan bu emirlerinde, Türk Ulusunu orduya hizmet etmek üzere yükümlü kılıyordu.

Bu emirlerin yayınlanmasından sonra da bütün yurttaki yoğun bir çalışma başlamış, evlerde dükkanlarda ve atelyelerde kurulan küçük işyerleri faaliyete girmişti. Bu küçük tezgah ve makinelerden çıkan sesler daha o günlerde sanki Sakarya zaferinin müjdecisi olmuşlardı. En fakirinden zenginine kadar bütün millet varını yoğununu ordusuna hediye ediyordu.

1. Baş Komutan Mali Sıkıntıyla Karşı Karşıya

1921 mali yılı için bütçe hazırlanmamış, bu nedenle mali yılın başlamasına bir gün kala çıkarılan bir kanunla Maliye Bakanlığına tüm devlet giderlerine harcanmak üzere 2 milyon lira harcama yetkisi verilmiştir. Daha sonra bu miktar artırılmış, İkinci İnönü Muharebesi sonuçlandığında avans miktarı 10.080.000 liraya ulaşmıştır.

Ne var ki, Maliye Bakanlığı ansızın doğabilecek askeri giderleri karşılamak amacı ile söz konusu avansaların büyük bir kısmını ayrı tutmuş, bu durum Milli Savunma Bakanlığı dışındaki daireleri parasızlıktan hizmet yürütemez hale getirmişti.Fakat alınan bu sert tasarruf tedbirleri sayesinde, İkinci İnönü Muharebesinde gerektiğinde harcamalar rahat ve kesintisiz olarak yapılabilmışti. 30 Nisan 1921 günü çıkarılan bir kanunla, Maliye Bakanlığının ayrı tutuğu Milli Savunma Bakanlığının dışındaki dairelerin ödenekleri serbest bırakılmış ve dolaylı olarak Maliye Bakanlığına askeri ihtiyaçları için verilen avans tutarları tavanın açılması yetkisi verilmiştir.

Son verilen avansala ilgili harcamalarda Milli Savunma Bakanlığının ayrı tutulması, askeri verilen avans miktarıyla bağlı olmaksızın karşılanması amacına dönüktü. Bu şekilde Maliye Bakanlığına askeri harcamalar için Büyük Millet Meclisi sınırsız bir yetki tanımış oluyordu. Bu yetkiyi sınırlayan tek şey, Anadolu'nun kısır mali kaynaklarıydı.

Savunma giderleri için böyle elastiki bir yol seçildiği halde, mali kaynakların yetersizliği askeri ihtiyaçlara ayrılan paraları son derece sınırlamaktadır. İkinci İnönü Muharebesinin yarattığı mali sarsıntının giderilme çareleri aranırken , bu kez daha kanlı ve geniş cepheleri kapsayan Kütahya – Eskişehir Muharebeleri başlamış, ordumuz önemli kayıplarla Afyon, Kütahya ve Eskişehir'i bırakarak Sakarya Irmağı doğusuna çekilmek zorunda kalmıştır. Bu muharebeler, mali kaynakları zorlamakla kalmamış, hasat mevsimine girildiği bir sırada üç önemli ilimizi tarımsal devlet gelirleri de kaybedilmiştir.¹¹¹

Mustafa Kemal'in Başkomutan olduğu günlerdeki mali durum, hiç te iç açıcı değildi. Hatta mali yönden yeni ve büyük bir Yunan tarruzunu karşılayacak kaynakları bulmak ve yaratmak güçtü.

¹¹¹ MÜDERİSOĞLU, Alptekin, Kurtuluş Savaşı Mali Kaynakları, Karataş A.ř. Yayınları, İstanbul, 1988, c.1, s.439

İlk akla gelen yeni vergiler getirilmesi veya mevcut vergilerden gelir artırıcı değişiklikler yapılması yoludur. Anadolu ekonomisine tarım hakim olduğuna göre, yeni getirilecek vergi zorunlu olarak tarıma dayalı olacak veya mevcut tarıma dayalı vergilerden gelir artırıcı değişiklikler yapılacaktır.

Devlet gelirleri içine önemli yeri olan gümrük vergilerine yapılacak büyük bir zam vergi gelirlerini ters yönde etkileyebileceği gibi, kısa zamanda da büyük bir gelir artışı beklenemezdi.

Tuz tekeli, devlet gelirlerinin içinde aşar, gümrük vergisi ve hayvan vergisinden sonra dördüncü sırada gelmekte ve gelirlerin %8 ni meydana getirmektedir. Ancak tuz resmine ne kadar zam yapılırsa yapılsın, kısa sürede tuz tüketimi artırılmayacaktır.

Devlet, dış borçlanmaya başvurarak gelir artırabilirdi. Ancak, Osmanlı İmparatorluğunun ödenmesi durumunda 303, 7 milyon lira dış borcu vardı. Dış borç, milli egemenliği önler endişesi ile, Kurtuluş Savaşının başından beri üzerinde hiç durulmayan bir konuydu.

Emisyon yoluyla gelir temin etmek, hem de kısa sürede büyük gelir sağlamak mümkündü. Fakat doğurabileceği sonuçlar, savaştan sonra yıkıcı olabilirdi.. Zaten kapalı bir ekonomiye sahip Anadolu ekonomisi, büyük bir buhrana hızla itilmiş olacaktı. Zira karşılıksız basılan paralar, ekonominin verimli olmayan alanında, askeri harcamalarda kullanılacak, üretimde herhangi bir artış görülmeyeceğinden, Birinci Dünya Savaşı sonlarının yarattığı enflasyonist ortamın da yardımıyla, fiyatlar hızla bir tırmanış içine girecektir. Kısa sürede ortaya çıkacak olan hızlı fiyat artışları nedeniyle, devlet ihtiyaç duyduğu mallar için eskisine oranla daha fazla para ödeyecekti. Belki kendi sebep olduğu fiyat artışlarının doğurduğu gider artışlarını karşılamak için yeniden karşılıksız para basmak zorunda kalacak ve fiyat tırmanışlarını hızlandırmış olacaktı.¹¹²

Emisyon yoluna başvurulması teknik bakımdan da imkansız görülmekteydi. Zira, Anadolu`da kağıt para basacak tesisler mevcut değildi. Ayrıca piyasada altın para hakimdir ve Birinci Dünya Savaşında basılan Osmanlı Kaimeleri (banknot para) altının yanında arzu edilen para durumuna gelememişti.

O günlerin ekonomil koşullarında klasik bir iç borçlanma elverişli değildi. İç borçlanmanın ilk şartı, piyasada devletim çıkaracağı tahvilleri satın almaya istekli mali kuruluşların, bankaların ve varlıklı özel kişilerin olmasıdır. Oysa, Anadolu`da bu saydıklarımızdan tahvil almaya isteklisini bile bulmak güçtü. Herhangi bir mali

¹¹² MÜDERİSOĞLU, Alptekin, a.g.e. s.442

kuruluş yoktu. Mevcut tek milli banka olan Ziraat Bankası, yüklendiği hizmetlerin bile altından zor kalkabilmekteydi. Halkın tasarruf gücü hemen hemen hiç kalmamıştı.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Dünya maliye tarihinde ilk defa geniş çapta uygulanacak olan gelir artırıcı bir sistemin hazırlığı içindeydi.

2. Tekalifi Milliye ve Yapısı¹¹³

Mustafa Kemal Paşa, Başkomutan olduğu gün Mecliste, büyük ve şevkatli Milletinin daima yardımlarını göreceğine inancını belirtmiş, yorgun ve yoksul, uzun süren savaşların etkisiyle güçsüz kalmış milletinin, bu ağır koşullar altında hürriyet ve istiklali için bütün varlığını ortaya koymaktan çekinmeyeceğini ifade etmişti.

Başkomutanlık görevine başladıktan iki gün sonra, 7 Ağustos 1921 günü ilk "Tekalifi Milliye Emirleri" (Ulusal Yükümlülük Emirleri) yayınlayan Mustafa Kemal Paşa, milletinden çoraptan muma kadar neler istediğini istediklerini açıklıyordu. Bir savaşın kazanılmasında lojistik desteğin ne kadar önemli olduğunu bilen Başkomutan, her zaman olduğu gibi yine Türk Milletinin hamiyet ve yurtseverliğine dayanarak Anadolu'nun tüm kaynaklarını yayınladığı emirle harekete geçirdi.

Mustafa Kemal Paşa, Başkomutanlık kanununun kabul edilmesinden sonra, çıkarmayı düşündüğü Tekalifi Milliye Emirlerinin amacını yayınladığı bildiriye; "Memeleket ve milletimaddi ve manevi bütün kuvvetlerini sonucun elde edilmesine yöneltmek için hiç bir tedbir ve girişimden müsamaha edilmeyerek, ne yer ve zaman ne de vatan mefrumu karşısında ayrıntıdan ibaret olan diğer düşünceler ile bağlı olmayarak düşman ordusunun yok edilmesinden ibaret olan bu tek amaca ulaşmak için zorunlu olan her şey yapılacaktır."¹¹⁴

Yayınlanan emirler incelendiğinde, milletten istenen her şeyin yukarıda ki amaca dönük olduğu açıkça görülmektedir. "Tekalifi Milliye" gerek fakir olarak, gerekse uygulama olarak ülkenin ve jalkın bütün olanaklarını en kısa zamanda toplayarak tek amaca yöneltmenin en güzel örneği olmuştur. Nitekim, Birinci Dünya savaşını birlikte kaybettiğimiz Almanya, Versay Antlaşmasını Kabul etmek zorunda kalmış, ulusal varlığı zedelemiş yurdunun bütünlüğe kavuşması için çareler arayan Birinci Dünya Savaşının ünlü Komutanı Mareşal Eric Ludendorf, yazdığı (Der Total

¹¹³ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4297, Dlp.23, G.3, Kls.1390, Dos.8, F.1-1:42

¹¹⁴ ÖZALP, Kazım, Milli Mücadele 1919, Cilt 1, s. 190

Krieg- Topyekün Savaş) adlı eserinde şöyle demişti: “ Anlatmak istediğim şeylerin göz kamaştırıcı uygulaması Türk Mill Mücadelesindedir.”¹¹⁵

a. 1 no: lu Tekalifi Milliye (Ulusal Yükümlülük) Emri¹¹⁶

1. 5 Haziran 1921 tarih ve 928 numaralı Bakanlar Kurulu kararının 2 nci maddesinde bazı satın almalar için (en büyük mülki amirin başkanlığı altında, en büyük maliye ve askerî memurlarla meclis idare ve belediye, ticaret odasından ikişer üyeden kurulu bir komisyon) teşkili emri verilmiştir.

Bu komisyonlar hemen her ilçe merkezinde teşekkül edecek, ek ola-ilçeden Anadolu ve Rumeli Müdafaaî Hukuk Cemiyeti heyeti merkez ve idarelerinden iki üye de adı geçen komisyona üye olarak dahil olacaklardır. Bu komisyonların ismi Tekâlifi Millîye Komisyonlarıdır.

Komisyonlar 11 ağustos 1920'den itibaren daima toplantı halinde bulunacak ve komisyon üyeleri hiçbir ücret almayacaklardır.

Her komisyon İM ay süre ile askerî görevden ertelenmek üzere ikişer kâtip, dörder memur ayrıca kullanabileceklerdir.

2. Tekâlifi Millîye komisyonları bu emrin alınmasından sonra, kendilerine duyurulacak Tekâlifi Milliye siyasetini düzgün bir sorumluluk ile yürütecekler ve bu suretle seferî ordunun ihtiyaçlarını temin edeceklerdir.

3. Adı geçen Tekâlifi Millîye komisyonlarından İzmit ve Bolu sancakları (mutasarrıflıkları) içinde bulunanların asıl görevleri Kocaeli Böl-: Komutanlığına;

Zonguldak livası, Ankara vilâyeti, bağımsız Aksaray sancağı, ¹¹⁷ Konya vilâyeti, Silifke ile bu sayılan bölgelerin batısında kalan kısımlar arasındaki komisyonlar asıl görevleri Batı Cephesine;

Elcezire ve Doğu Cephesi bölgelerindeki komisyonlar, asıl görevleri adı geçen ordulara, ismi geçmeyen bölgelerden başka olarak merkezî Anadolu'da kalan bütün komisyonlar gelirleri Millî Savunmaya aittir.

Merkez Ordusu, Adana ve Antep cepheleri ihtiyaçları millî savunmaya ayrılan yerlerden temin olunacaktır.

¹¹⁵ KUTAY, Cemal, Büyük Zaferin Yapısında Tekalifi Milliye, Büyük Zaferin 50.Yıldönümü Armağanı, Ankara, s.254

¹¹⁶ Gen.Kur. ATESE Bşk.lığı. Türk İstiklal Harbi VII. Cilt. Gen.Kur. Basımevi. Ankara, 1975, S 357-359

¹¹⁷ Aksaray, mülkî taksimat bölümünde ilçe olarak görünmektedir. Bu ilçe İstiklâl Savaşında büyük bir zahire ambarlığı görevi yapmıştır. Atatürk bir şeref payesi olarak emrinde böyle yazmıştır.

4. Fark gözetilmeden memleket içindeki her komisyon bu görevin yapılmasından, devam edeceği 10 eylül 1921 tarihine kadar 15, 20, 25, 30 ağustos ve 5 eylül 1921 tarihlerinde Millî Savunma Levazım Dairesine ambar mevcutları hakkında telgrafla rapor vereceklerdir. Aynı zamanda cephe bölgesinde bulunan komisyonlardan Batı Cephesi komisyonlarından Aksaray, Konya, Afyon'la bunun güneyinde bulunan bölge komisyonları yakınlığına göre Konya Menzil Müfettişliğine, bölgenin kuzeyinde bulunan komisyonlar Ankara Menzil Müfettişliğine, Kocaeli bölgesindekiler Kocaeli Levazım Başkanlığına, Elcezire ve Doğu Cephesindeki komisyonlar adı geçen cephe levazım başkanlıklarına raporlarının birer suretlerini vereceklerdir.

5. Komisyonlar üye ve memurlarından en ufak kayıtsızlık ve görevlerini kötüye kullananlar vatan haini suçuyla cezalandırılacaklardır.

6. Bir numaralı olan bu emir bütün ilçelere, Anadolu ve Rumeli Müdafaayi Hukuk Heyeti Merkezilerine duyurulmak üzere vilâyet ve bağımsız livalara, İstiklâl Mahkemelerine, bütün askerlik şubelerine duyurulmak üzere askerlik daire başkanlarına, cephe komutanlarına, bütün bakanlıklara, Ankara ve Konya Menzil Müfettişliklerine duyurulmuştur. Emrin tarihini ve saatini ve anlaşıldığını, emri alanlar telgrafla haber vereceklerdir.

Bu emir ve bundan sonra verilecek Tekâlifi Millîye emir esasları her tarafta en büyük mülkiye memurları tarafından mevcut araç ve gereçlerden faydalanılarak ilân edilecektir.

b.2 no. lu Tekâlifi Millîye Emri:¹¹⁸

1. Ordu giyim ve donatımının bulunması için aşağıdaki tedbirler alınacaktır.

Bu tedbirlerin yürütülmesine 1 No. lu emirde 3'azılı olan tekâlifi millîye komisyonları memurdur.

a. Her ilçede mevcut ev sayısınca, bir takım çamaşır ve birer çift çarık ve çorabı, en geç 10 Eylül 1921 tarihine kadar tamamen hazırlayarak komisyonların ambarlarına teslim etmeğe mecburdur. Örneğin: 10.000 haneli olan bir ilçe mutlaka on bin takım çamaşır ve on bin çarık ve on bin çorap verecektir.

¹¹⁸Gen.Kur. ATESE Bşk.lığı, a.g.e., s 359

b. Çok fakir evlerin bu bağış dışında tutulması, bu fakirlerin yerine, mükellefiyetin diğer bir varlıkları yüklenmesi toplayan komisyonun görevidir.

c. Toplanan çorap, çamaşır ve çarıklar bölgedeki komisyona halk tarafından teslim edilecek ve verilen eşyalar komisyonun bir memuru tarafından saklanacak, verilen eşyaların miktarı ve teslim tarihini gösterir bir makbuz verecektir:

2. Bu emri alan her komisyon başkanı, memur olduğu ilçenin ev mevcudunu emir aldığı tarihten 10 ağustos 1921 tarihine kadar verilen görevi bitireceğini telgrafla levazım dairesine bildirecektir.

3. Bağışların sonunda tekâlifî millîye komisyonları üç defter tutacak, bir nüshasını levazım dairesine gönderecek, diğer nüshalardan birisi komisyon başkanlığında ve diğeri ilçede bulunan mal memurunun yanında, müfettişler tarafından istendikçe verilmek üzere saklanacaktır.

4. Bu emrin uygulanmasında en ufak yolsuzluğu görülenler vatana hıyanet suçuyla cezalanacaktır.

5. Bu emir bütün ilçelere hemen duyurulmak üzere vilâyet ve livalara ve İstiklâl Mahkemelerine ve bilgi için bakanaklara cephe komutanlıklarına verilmiştir .

c. 3 no: lu Tekâlifî Millîye Emri:¹¹⁹

1. Ordu giyim ve donatımının büyütülmesi için aşağıdaki tedbirler alınacaktır. Bu tedbirlerin uygulanmasından, 1 No. lu emirde görev ve sureti teşekkülleri bildirilen Tekâlifî Millîye komisyonları sorumludur.

a. Tüccar ve halk elinde mevcut bütün, rengi ne olursa olsun çamaşırılık bez, amerikan bezi, patiska, pamuk, yıkanmış yün, yıkanmamış yün, tiftik, fantazi çamaşırlar hariç olmak üzere, erkek elbisesi yapılmasına yarar her cins yazlık ve kışlık kumaşlar, kalın bezler, kösele, vaketa, taban astarlığı, sarı ve siyah meşin, sahtiyan, yapılmış yemeni, çarık, fotin, çarık yapımına ait deri, demir kundura çivisi, tel çivisi, kundura ve saraç iplikleri.

Nallık demir veya yapılmış nal, mih, yem torbası, yular, belleme, kolan, kaşağı, gebre, semer ve urgan stoklarından % 40 miktarına Tekâlifî Millîye komisyonlarınca hemen el konacak ve fiyatları takdir edilerek alınan miktarlar belli

¹¹⁹ Gen.Kur. ATESE Bşk.lığı, a.g.e., s 360

olmak üzere komisyonun imza ve mühürleri bulunan kuruşlu bir senet mal sahibine verilecektir.

b. Dahildeki gereçlerin bu suretle bir kısmının alınmasından dolayı fiyat farkını düzeltmek için hariçten gelecek bu cins malların % 10'u dahi iskelelerde aynı şartlar altında ordu ihtiyacı için alınacak % 90'ına hiçbir suretle karıştırılmayarak mal sahibine bırakılacaktır.

c. Alman mallardan geri kalan ve toplanacak olan bu cins stokların taşıma satış çıkışı eskiden olduğu gibi tamamen serbesttir.

d. Çocuk ve kadın elbiseleri ve benzerleri, lüks eşya almak kesinlikle yasaktır.

2. Dışardan mal getiren tüccarlardan Tekâlifi Milliye komisyonlarına mal veren ve karşılığında kuruşlu senet alanlar, senetlerinde yazılı miktardaki haklarının % 20'sini sonradan getirecekleri malların gümrük bedeline mahsup edebileceklerdir.

3. Bu işlem hakkında 2 No. lu emrin 3'ncü maddesinde bildirildiği üzere komisyonlarca üç adet defter tutulacaktır.

4. Bu emre uymayarak malını gizleyenler veya işlerini kötüye kullananlar kim olursa olsun vatan haini olarak cezalandırılacaktır.

5. Üç numaralı olan bu emir, vakit kaybetmeden komisyonlara bildirilmek üzere vilâyet ve livalara ve İstiklâl Mahkemelerine yazılmış, bilgi için bakanlıklara ve cephe komutanlıklarına verilmiştir.

d. 4 no: lu Tekâlifi Milliye Emri:¹²⁰

İleride verilecek emre kadar ordunun iaşesi için aşağıdaki tedbir alınacak, bu tedbirlerin uygulanmasından 1 No. lu emirle teşekkülleri bildirilen Tekâlifi Milliye komisyonları sorumlu olacaktır.

1. Elde mevcut buğday, saman, un, arpa, fasulye, bulgur, nohut, mercimek, kasaplık hayvan, şeker, gaz, pirinç, sabun, yağ, tuz, zeytinyağı, çay, mum stoklarından % 40'na komisyonlarca el konarak ambarlara alınacak ve konacak fiyat üzerinden sahiplerine kuruşlu belge verilecektir.

¹²⁰ Gen.Kur. ATESE Bşk.lığı, a.g.e., s 361

2. Komisyonlarca toplanan buğdayların un haline getirilmesi için komisyonlar bölgesinde mevcut fabrika ve değirmenlere eşit olarak bölünecek ve bu görev ücretsiz yaptırılacaktır.

3. Bu hususta görevlerini kötüye kullanan memurlar veya işlerden kendisini sorumlu görmeyen kişilere vatan haini gibi işlem yapılarak cezalandırılacaktır.

4. Dört numaralı olan bu emir hemen komisyonlara ulaştırılmak üzere vilâyetlere, livalara ve İstiklâl Mahkemelerine yazılmış, bilgi için bakanlıklara ve cephe komutanlıklara birer suret verilmiştir .

e. 5 no: lu Tekâlifi Milliye Emri:¹²¹

Ordu ulaştırmalarının yürütülebilmesi için aşağıdaki tedbirler alınacak ve bu tedbirlerin uygulanmasından bir numaralı emirde teşkili bildirilen komisyonlar sorumlu tutulacaktır.

1. Askerî cihet, çeşitli şekillerde ordu ihtiyacı için alman ulaştırma araçlarından hariç olmak üzere, memlekette kalan ulaştırma aracı sahipleri her ay ordu gereçlerinden bir kısmını kendi aracı ile 100 km.lik uzaklığa parasız taşımak zorundadır. Bu taşımanın devam ettiği müddetçe araç sahipleri ve hayvanları ordu ambarlarından iâşe olunur.

2. Bir ay içinde bu görevi yapan kişiler o ay içinde yeni bir taşıma görevi almaz. Tekâlifi Milliye komisyonlarının yolladığı eşya veya erzak irsaliyesinin altı, malî teslim eden ambar tarafından onaylanacak, o aylık muafiyet hakkını o kişiye verecektir.

3. İki, üç, dört numaralı emirlerle toplanan maddeler ve erzak, levazım dairesinin göstereceği askerî ambarlara Tekâlifi Milliye komisyonları tarafından mükellefiyeti nakliye usulü ile sevk edilirler ve depolanırlar.

4. Müteahhit nakliye kolları, diğer halkın tabî oldukları 100 km. lik taşımayı parasız yapmağa mecburdurlar.

5. Bu emri alan her Tekâlifi Milliye komisyonu kendi bölgesi içinde taşıma yükümlülüğüne girebilecek taşıtların cins ve adedini 15 ağustos 1921 tarihine

¹²¹ Gen.Kur. ATESE Bşk.lığı, a.g.e., s 362

kadar Millî Savunma Bakanlığı Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğüne ve cephe bölgelerinde bulunanlar ise, Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğüne bildirmekle beraber bölgesinde buldukları menzil müfettişliklerine veya ordu kurmay başkanlıklarına bildireceklerdir.

6. Bu yükümlülükten kaçanlar veya bu yükümlülüğü uygulamada görevlerini kötüye kullananlar vatan haini suçu ile cezalandırılacaklardır.

"7. Beş numaralı olan bu emir hemen Tekâlifi Milliye komisyonlarına duyurulmak üzere bütün vilâyet ve livalara yazılmış, İstiklâl Mahkemelerine, bakanlıklara ve cephe komutanlıklarına bilgi için birer suret verilmiştir .

f. 6 no: lu Tekâlifi Milliye Emri:¹²²

1. İki, üç, dört numaralı Tekâlifi Milliye emirlerinde, tedariki bildirilen eşya ve erzak cinsinden çeşitli yerlerde mevcut terkedilmiş mallara Tekâlifi Milliye komisyonlarınca el konulacak, miktarı tespit ve fiyatları takdir olunarak kuruşlu bir senet oradaki mal sandığına verilecektir.

2. Terkedilmiş mallar için Tekâlifi Milliye komisyonları, önceki emirlerde bildirildiği üzere, üçer nüsha muntazam defterler tutacaklar ve bunun bir suretini levazım dairesine göndereceklerdir.

3. Terkedilmiş malların alınıp saklanmasında kötü niyetleri görülenler veya terkedilmiş malı kendi malı imiş gibi almak istemeye kalkanlar vatana hıyanet cezasıyla cezalandırılacaklardır.

4. Altı numaralı olan bu emir hemen komisyonlara duyurulacak şekilde vilâyetlere, livalara ve İstiklâl Mahkemelerine yazılmış, bilgi için bakanlıklara ve cephe komutanlıklarına duyurulmuştur .

g. 7 no: lu Tekâlifi Milliye Emri:¹²³

1. Cins, mezhep, sınıf ve meslek ayırımı yapmaksızın, herkes, aşağıda üçüncü maddede cins ve çeşidi yazılı silah ve cephane ile kesici aletleri her yerde işbu emrin yayınlandığı tarihten üç gün zarfında bölgesel Tekâlifi Milliye

¹²² Gen.Kur. ATESE Bşk.lığı, a.g.e., s 363

¹²³ Gen.Kur. ATESE Bşk.lığı, a.g.e., s 363

komisyonuna senet karşılığı teslim etmek suretiyle hükümete verecektir. Harbin sonunda adı geçen silahlar bir hatıra olmak üzere aynen sahiplerine geri verilecektir.

2. Dördüncü günü sabahından başlamak üzere, adı geçen silah ve cephaneyi sakladığı ve hile kullanarak teslim etmediği görülenlerle, silah almak ve toplamak ve sayımında görevini kötüye kullananlar idam olunur.

3. Teslim edilecek silah ve cephaneler şunlardır.

a. Cephanesiyle birlikte her cins otomatik tüfek, kasatura veya süngü, cephane ve filintalar, yani, her cins Osmanlı mavzerleri, her cins Alman ve Belçika, her cins Avusturya (Avusturya ve Bulgar manliherleri), her cins İngiliz, her cins Rus tüfekleri, her cins Fransız, Romanya, Sırp, Japon, Yunan, martin tüfekleri (av tüfekleri, tabancalar ve bunlara ait cephaneler müstesnadır)

b. Her cins pala ve kılıçlar (bunlardan özel kıymeti olanlar komisyonların sorumluluğu altında ve belge karşılığında sahiplerine bırakılacaktır) .

4. İlân tarihinin dördüncü gününden itibaren mülkî ve askerî makamlar üçüncü maddede yazılı silah ve cephaneyi bulmak için lüzum gördüğü evleri ve diğer yerleri, yasanın gerektirdiği şekilde arayacaklardır.

5. Tekâlifi Milliye komisyonları bu emri halka tamamen duyuracak şekilde ve silahını teslim edeceklerin bulunduğu yerlerle, komisyonun bulunduğu yer arasındaki mesafeye ait zamanı, ayrıca, verilen üç güne ilâve edeceklerdir.

6. Tekâlifi Milliye komisyonları topladıkları silah ve cephane cins ve miktarlarını Millî Savunma Bakanlığı Harbiye Dairesine telgrafla bildireceklerdir.

7. Bu emir öncelikle Kastamonu, Çorum, Yozgat, Kayseri, Niğde, Konya, Silifke vilâyet ve mutasarrıflıklarıyla bunların batısındaki vilâyet ve mutasarrıflıklara uygulanmak üzere ait olduğu makamlara bildirilecektir.

Bu emir bütün bakanlıklara, yedinci maddede bildirilen bölgelerdeki İstiklâl Mahkemelerine, Batı Cephesine, Kocaeli Grubu ve kolordu komutanlıklarına bildirilmiştir.

h. 8 no: lu Tekâlifi Milliye Emri:¹²⁴

1. Tekâlifi Milliye komisyonlarınca, her yerde mevcut benzin, vakum, gres, makine yağı, don yağı, saatçi yağı ve taban yağı, vazelin, otomobil, kamyon lastiği, solüsyon, buji, soğuk tutkal, Fransız tutkalı, telefon makinesi, kablo, pil, çıplak tel, mücerrit ve bunlara ait gereçler, asit sülfürik miktarını araştırarak tespit edilecek ve mevcut stokların % 40'ına el konacak ve sahiplerine parası karşılığında kuruşlu senet verilecektir.

2. Yukarıda cinsleri yazılı gereçlerden, dışardan memlekete getirilenlerin gümrük resminden başka yalnız % 10'u kuruşlu senet karşılığı adı geçen komisyonlar tarafından alınabilir ve bu suretle malı alınanlara verilecek senetlerin % 20'si gümrük resmine mahsup edilir.

3. Tekâlifi Milliyeden alınacak yukarıdaki gereçlerin % 40'ının yazılıp toplanması, her komisyon tarafından en son 10 Eylül 1921'de ikmal edilmiş bulunacak ve 15, 20, 25, 30 Ağustos ve 5 Eylül 1921'de yazılıp toplananların cins ve miktarları Millî Savunma Bakanlığı Harbiye Dairesine telgrafla bildirilecektir.

4. Ordumuzun bu gereçlerden yararlanma şekli Millî Savunma Bakanlığınca tespit olunacaktır.

5. Bu gereçlerden mevcutlarını gizleyenler ve hileye sapanlar hakkında Hiyaneti Vataniye Yasası uygulanacaktır.

6. Bu emir bütün vilâyet ve livalara cephe komutanlıklarına ve bakanlıklara yazılmıştır .

ı. 9 no: lu Tekâlifi Milliye Emri:¹²⁵

1. Tekâlifi Milliye komisyonları hudutları içinde bulunan demirci, marangoz, dökümcü, tesviyeci, saraç, arabacı ustaları ve imalâthaneleriyle bu ustalar ve imalâthanelerin verimlerini tespit ve gerek bunlar ve gerekse kasatura, kılıç, mızrak ve eyer yapabilecek sanatkârların isimleri belli edilmek üzere miktarlarını Millî Savunma Bakanlığına bildireceklerdir.

2. Bu emir bütün vilâyet ve livalara, cephe komutanlıklarına ve bakanlıklara yazılmıştır.

¹²⁴ Gen.Kur. ATESE Bşk.lığı, a.g.e., s 363

¹²⁵ Gen.Kur. ATESE Bşk.lığı, a.g.e., s 364

i. 10 no: lu Tekâlifi Milliye Emri¹²⁶

Seferi ordunun taşıt araçlarına olan ihtiyacını genişletmek ve ikmali için aşağıdaki maddeler ivedilikle tatbik olunacaktır.

1. Bu emri duyuran Tekâlifi Milliye komisyonları kendi bölgelerinde bulunan ve cinsleri aşağıda açıklanan bütün taşıt araçlarının % 20'sine el koyacaklardır. Taşıt araçlarının cinsleri:

<i>Dört tekerlekli yaylı arabalar</i>	} <i>Arabalar bütün donatım ve hayvanları ile beraber olacaktır.</i>
<i>Dört tekerlekli at, öküz arabaları ve kağrı arabaları</i>	
<i>Binek hayvanları ve top çeken hayvanlar</i>	
<i>Katır ve mekkâri hayvanları</i>	
<i>Deve</i>	
<i>Merkep (eşek)</i>	

2. Bu emri alan Tekâlifi Milliye komisyonu, bölgesindeki bütün taşıt araçları sayısını en kısa zamanda tespit edecek ve nihayet 10 eylül 1921'e kadar bölgesindeki taşıt araçlarının en sağlamlarından % 20'sini toplamış olacaktır.

3. El konulan her taşıt aracının fiyatı komisyon tarafından takdir ve taşıt aracı verene ilçenin belediye başkanı, köylerin ihtiyar heyetleri kuruşlu senet vereceklerdir. Kuruşlu senetlerde takdir edilmiş olan fiyat, ilçelerde belediyeler ve köylerde ihtiyar heyetleri tarafından o mahaldeki halka servetleri oranında bölünerek ödeme yapılacaktır. Taşıt aracı alınanların paraları bu suretle belediye ve ihtiyar heyetleri tarafından verilecek ve buna karşılık sahiplerinden alınacak senetler de onaylanarak Tekâlifi Milliye komisyonlarına verilecektir.

4. Komisyonlar tarafından yazılan taşıt araçları o mahaldeki askerlik şubelerine teslim olunacaktır. Şubelerin aldıkları bu taşıt araçlarından; arabalar ve hayvanlar, mümkün ise ve sahipleri yükümlülerden ise sahipleriyle, değil ise, yükümlünün yanında araba ve hayvan sevk ve idaresini bilen ikmal eratından seçilen erlerle idare olunacaktır. Bu taşıt araçları şubeler merkezinde toplanacak ve şubelerce iaşe ve muhafaza edilecektir.

¹²⁶ Gen.Kur. ATESE Bşk.lığı, a.g.e., s 364

5. Her askerlik şubesi, şubede toplanan taşıt araçlarının cins ve miktarını 15, 20, 25, 30 ağustos ve 5, 10 eylül 1921 tarihlerinde Millî Savunma Bakanlığı Ordu Dairesine telgrafla bildireceklerdir.

6. Bu hususta ihmali ve suistimali bulunanlar Hıyaneti Vataniye cezasıyla cezalandırılacaktır.

7. On numaralı olan bu emrin ulaştığı tarih ve saat telgrafla Ordu Dairesine bildirilecektir. Bū emir bütün bakanlıklara, Batı Cephesi ve Merkez Ordusu Komutanlığına Samsun, Amasya, Tokat, Sivas, Kayseri, Niğde, Konya ve İçel vilâyet ve livalarıyla bunların batısında bulunan bütün vilâyet ve livalara ve bu bölgelerdeki askerlik daire ve heyetlerine İstiklâl Mahkemelerine duyurulmuştur".

Bu emirler esasına göre memleket çapında kurulan Ulusal Yükümlülük Komisyonları, aralıksız geceli gündüzlü çalışmak suretiyle yiyecek, giyecek, silah ve taşıt aracı toplamağa muvaffak olmuşlardı.

Komisyonların bu' çalışmalarına özellikle Büyük Türk Milleti en üstün bir anlayış göstermek suretiyle varını yoğunu ordusu, dolayısıyla, Türk Milleti ve vatanının kurtulması yolunda yarış yaparcasına orduya terk etmişlerdi.

Ulusal Yükümlülük Komisyonlarınca başlangıçtan itibaren kasım 1921 ayı sonuna kadar toplanan besin maddelerinin cins, miktar ve fiyatları aşağıdadır.

Kösele	220	35.699 kg.
Gön	95	26.520 kg.
Vaketa	250	6.541 kg.
Meşin	120	6.060 kg.
Taban astarı	215	3.775 kg.
Kundura	300	2.373 çift

3.905.060 kg. 390.560 baş, her biri tahminen on kg. keçi, koyun; 95.350 kg. 1.907 baş her biri tahminen 50 kg. sığır.

Cinsi	Fiâtı (Kuruş)	Miktarı
Yemeni	160	9.940 çift
Pamuk	140	14.631 kg.

Yün	20	119.329 kg.
Tiftik	20	280.410 kg.
Boş çuval	35	138.891 adet
Karavana bakraç	180	5.194 adet
Urgan	60	9.356 adet
Urgan	75	9.891 kg.
Su kovası	200	1.950 adet
Ekmek sacı	300	1.123 adet
Saç levha	90	4.133 kg.
Yular	30	19.090 adet
Gebre	15	1.834 adet
Kaşağı	15	311 adet
Belleme	120	995 adet
Kolan	27	975 adet
Yem torbası	65	1.862 adet
Hayvan çulu	350	660 adet
Çeşitli semer	520	160 adet
Çeşitli nal	100	13.032 kg.
Çeşitli nal	25	27.251 adet
Çeşitli mih	90	2.055 kg.
Çeşitli mih	1	262.012 adet
Ağaç kundura çivisi	35	3.985 kg.
Kundura çivisi	42	1.132 kg.
Kunduracı ipliği	220	420 kg.

Yukarıdaki yiyecek ve giyecek maddelerine bakılacak olursa oldukça kabarık bir yekûn tutmakta olduğunu görürüz. Örneğin: Yiyecek maddeleri 100.000 insan ve 30.000 hayvanı yaklaşık olarak 20 - 30 gün besleyecek miktara yükselmiştir.

Giyecek maddelerine gelince; bunlardan don, gömlek, mintan, çarık, çorap gibi olanlar bağış olarak verilmiş ve bir ay içinde büyük bir yekûn tutmuştur

Tekâlifi Milliye (Ulusal Yükümlülük) Komisyonlarının kurulması ve bu nedenle yapmış olduğu büyük yardımlar çok isabetli ve ileri bir görüşün sonucu olduğu açıkça görülmektedir.

Taşıt Araçları:

4 ncü, 5 nci ve 10 ncu Kolordulara bağlı askerlik kurulları bölgesinden Tekâlifi Milliye emri gereğince % 20 miktarında taşıt aracı alınması emredilmiştir.

Adı geçen askerlik daire mıntıklarında % 20 mevcudu ile alınan miktarlar şöyle idi:

Cinsi	% 20 Miktarı	% 20'den Alınan Miktar
Öküz ve manda arabası	2.518	2.362
Kağrı arabası	20.599	14.738

Yaylı at arabası	47	34
Öküz ve manda	56.031	38.434
Eşek	28.357	17.522
Binek, koşum	3.427	2.072
Mekkâre ve katır	6.081	3.975
Deve	3.240	2.334
Çift atlı araba	573	396
Tek atlı araba	25	20 idi.

Görülüyor ki, taşıt araçlarının da büyük bir kısmı toplanmış ve ordu hizmetine verilmişti.

Ulusal Yükümlülük Emirlerinde de açıklandığına göre alman bu taşıt araçlarına her ne kadar para verilmemişse de ilerde parası ödenmek ko~ şuluyle mal sahiplerine küruşlu senetler verilmişti. Hükümetin yalnız % 20'lerden toplanan taşıt araçlarına olan borcu 3.324.596 lirayı bulmuştu.

Silahlar:

Toplanması istenen silahlar da küçümsenmeyecek bir miktara ulaşmıştı. Toplanan çeşitli cins silahların miktarı 4.208 adet idi. Bunları o günkü fiatlara göre kıymetlendirmek gerekirse 63.120 lira tutmakta idi.

Ulusal Yükümlülük Komisyonların kuran Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa bu komisyonların 30 ekim 1921[^] de görevlerinin sona ereceğini de bildirmişti. Yalnız bu sene mahsulünü henüz almamış olanlar harmanlarını kaldırdıkları tarih, 30 ekimden sonra da olsa bu seneye ait yükümlü oldukları miktarı vereceklerdi. Bu hu-Sus 30 ekim 1921 *gün* 334 sayılı bir emirle ilgili makamlara bildirilmiş ve basında yayınlanmıştı. Emir şöyleydi:

"1. 8 ekim 1921 tarihinden sonra 690 numaralı Tekâlifi Milliye emri nec tayin olunan 30 ekim 1921 tarihi, bu gün son bulduğundan bu gün-den sonra Tekâlifi Milliye işlerine devam olunmayacaktır. Yalnız mahsulün geç alınması sebebiyle henüz harmanlarda bulunmasından dolayı kaldırılmamış olanların arkası her ne vakit alınırsa alınsın Tekâlif komisyonları, bu seneye mahsus Tekâlifi Milliyesini alacaklardır.

2.30 ekim 1921 tarihinde Tekâlifi Milliye ambarları mevcutlarının ne olduğu komisyonlarca nihayet 10 kasım 1921 tarihine kadar mutlaka Millî Savunma Bakanlığına bildirilecektir. Hariçten gelecek mallardan gümrüklerce alınmakta olan % 10 Tekâlifi Milliye dahi 30 ekim tarihinden itibaren alınmayacaktır. 690 numaralı Tekâlifi Milliye emrinde açıklandığı ve ilân olunduğu üzere bu emrin duyurulduğu tarihe kadar % 40 tekâlifi milliyesini vermemiş olanlar hakkımda takibata başlanacaktır".

Ayrıca, 7 ağustos 1921'de yedi numarayı taşıyan Ulusal Yüklümlülük emri halk elinde bulunan silahların toplanacağına ait emir için de 26 kasım 1921'de Başkomutan şöyle demektedir.¹²⁷

1. Tekâlifi Milliye emirlerinden olup halk elinde bulunan silahların teslimine ait 7 ağustos 1921 tarih ve 7 numaralı emirle ve bunun eki olan 7 eylül 1921 tarihli emrin devam ve uygulanmasına liMün kalmamıştır.

2. Bu emrin yayınlandığı tarihten itibaren yukarıda adı geçen iki emirle muhakeme edilmekte bulunanların mahkum edilmiş olanları da ser best bırakılacaktır.

3. Bundan böyle silahla ilgili olarak genel kanun hükümleri uygulanacaktır.

3. Yiyecek İkmali:

Sakarya gerisine çekilen Batı Cephesi birlikleri Eskişehir'de depo edilmiş yiyecek maddelerini her çareye başvurarak büyük bir kısmını Polatlı'ya taşıma imkânını bulmuştu. 5 ağustos 1921 gününe kadar da bu erzakla idare etmişti Şayet Millî Savunma Bakanlığı tedbir almaz, erzak göndermezse ordu aç kalacaktı.¹²⁸

Millî Savunma Bakanlığı 28 temmuz 1921'de yayınladığı bir emirle Batı Cephesinin Konya'dan başka birinci kademe olarak Çorum, Yozgat ve Kırşehir, ikinci kademe olarak da Sivas, Kayseri kaynaklarından faydalanılmasını bildirmişti.

Ayrıca, 11 ağustos 1921'de Amasya, Tokat, Şarkışla, Suşehri, Kangal, Malatya'da orta çapta ve Sivas'ta da büyük çapta genel bir ambar kurulmuştu. Buralardan tedarik ettiği yiyecek maddelerini depo ettikten sonra cephelere göndermişti.

Asıl sorun, Batı Cephesi birliklerinin beslenmesi idi. Bu bakımdan 100.000 insan, 25.000 hayvanın beslenmesi için Batı Cephesinin ağustos ayı son haftasında yalnızca 4 günlük ekmeklik, 10 günlük yemekliği vardı. Bu nedenle Genelkurmay Başkanlığı, Millî Savunma Bakanlığınca alınacak tedbirleri şöyle özetledi. Cephe komutanlarına bildirdi.

¹²⁷ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/5239, Dip. 22, G. 1, Kls. 1293, Dos. 2, F. 86/1. Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 4/502, Dip. 19, G. 2, Kls. 1128, Dos. 34 F. 10.

¹²⁸ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4411, Dip. 18, G. 1, Kls. 1054, Dos. 204 F. 9.

100.000 insan, 25.000 hayvanın beslenmesi için lüzumlu yiyecek maddelerini Millî Savunma Bakanlığı Polatlı'da hazır bulunduracak; Batı Cephesi de kendi araçları ile bu yiyecek maddelerini bakanlık deposundan alıracaktı.

Bunun dışında muharebe durumuna göre demiryolu ve Polatlı'dan yararlanılması olasılığına karşı Bakanlık, Haymana ve Bâlâ'da 5'er günlük yiyecek stok edecekti. Bu erzak peksimet, bulgur, kürü sebze gibi uzun süre dayanabilecek cinsten olacaktı. Polatlı'dan ikmal yapıldığı sürece bu -ambarlara el atılmayacaktı.¹²⁹

Bakanlık her çareye baş vurarak Batı Cephesinin yiyeceğinin teminine çalışmış, diğer taraftan da muharip ordunun günlük ekmek ihtiyacını o günkü yasaların verdiği yetkiye dayanarak, erin ekmeklik ununu 600 gramdan hesaplayarak, Ankara ve gerilerde bulunan bütün birliklere ekmeklik yerine keşkeklik bulgur ve buğday vermişti. Muharip birliklerin et istihkakları ise 250 - 300 gramdan hesap edilmişti. Bunun için de etlik hayvan sürülerine el konularak yiyecek temin edilmesine çalışılmıştı.

Henüz Batı Cephesi emrine girmemiş olan Beypazarı Grubunun (Mürettep Kolordunun) beslenmesine de Bakanlık el köymüş, mülkî ve askerî makamlar da 3 ve 4 numaralı Tekâlifi Milliye emirlerine uyarak gerek yemeklik ve gerekse ekmeklik maddelerini Bolu, Mudurnu ve Nallıhan'dan temin etmişti.

Diğer taraftan 29 ağustos 1921 gün ve 962 sayılı Bakanlar Kurulu karan ile yaralılara 4.000 kaloriden az olmamak üzere yiyecek verilmesi de kararlaştırılmıştı.¹³⁰ Buna göre:

<u>Cinsi</u>	<u>Gram</u>	<u>Kalori</u>
Ekmek	900	2.151
Et	400	420
Pirinç	250	898
Şeker	40	166
Yağ	50	390
Çay	10	60
	15	200
	1	-

besin maddesi verilmekteydi.

¹²⁹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4282, Dip. 17, G. 2, Kls. 996, Dos. 23, F. 44-44/2.

Bakanlığın aldığı tedbirlerle Batı Cephesinin hemen yan mevcudu Ankara, Haymana ve Polatlı nokta fırınlarından günlük ekmek ihtiyacım temin etmekteydi.

Ağustos 1921 ayının son günlerinde düşman Haymana ve Polatlı yakınlarına geldiğinden bu fırınlardan yararlanma zorlaşmıştı. Bunun için de Bakanlık hemen her gün demir yoluyla Ankara'dan ekmek teminine çalışmıştı.

Yunan ordusu Sakarya'dan çekilmesi sırasında önlerine rastlayan kara ve demiryolu köprülerini tahrip ettiğinden Sakarya batısına geçmiş olan Batı Cephesi birliklerinin Ankara'dan beslenmesi zorlaşmıştı .¹³¹

Bu nedenle Millî Savunma Bakanlığı 13 eylül 1921'de cephe iaşesinin Ankara'dan çok Konya ve Bolu dolaylarından temin edileceğini ve Bakanlığın da yardımcı olacağını bildirmişti.

Bu devre içinde Anadolu hükümetini harekât ve lojistik hizmetler yönünden en çok uğraştıran Batı Cephesi idi. Diğer cephelerde sükunet olduğundan Bakanlık bu cephelerin beslenme işlerini ancak bölgesel olarak karşılamak üzere para göndermekteydi ¹³².

Örneğin: Millî Savunma Bakanlığı Genelkurmay Başkanlığına 28 ağustos 1921 de gönderdiği bir yazıda:

"Bakanlık bütün faaliyet ve hizmetlerim Batı Cephesinin beslenmesine ayırmış ve bu işi olağanüstü çalışma gayretleri içinde yürütmüştü" denilmekteydi.

Millî Savunma Bakanlığı belki Türk Ordusunu arzu edilen şekilde besleme imkânım da bulamamıştı. Ancak, her türlü güçlükleri de yenmesini bilerek hiçbir gün cephede muharebe eden erini de aç bırakmamıştı. Tekâlifî Milliye komisyonlarının topladıklarından başka, çeşitli birliklere bu devrede şu besin maddeleri gönderilmişti.¹³³

3.657	ton	ekmeklik
330	ton	yemeklik
1.243	ton	yemlik.

¹³⁰ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/7596, Dip. 17, G. 3, Kls. 1012, Dos. 107, F. 11. 'Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4480, Dip. 19, G. 1, Kls. 1108, Dos. 181, F. 2.

¹³¹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 4/5279, Dip. 19, G. 1, Kls. 1298, Dos. 23, F. 1.

¹³² Harp Tarini Arşivi No. 1/4414, Dip. 18, G. 1, Kls. 1054, Dos. 104, F. 14 -

¹³³ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/7596, Dip. 17, G. 3, Kls. 1012, Dos. 107, F. 11. 'Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4480, Dip. 19, G. 1, Kls. 1108, Dos. 181, F. 2.

4. Giyim, Kuşam ve Teçhizat İkmali

Millî Savunma Bakanlığı ordunun giyecek ihtiyacını karşılamak çabası içinde bulunmakla beraber sanayi durumunu dikkate alarak 1921 yılı içinde:

1 ağustos 1921'de Bolu ve Kastamonu yapımevi, mart 1921'de Maraş yapımevini, nisan 1921'de de Kayseri Mensucat Fabrikasını kurmuş ve Ankara'da ayrıca sanayi takımları ve tabakhane açmıştı .¹³⁴

Faal duruma girmiş ve ordunun bir kısım ihtiyacını karşılamış bulunan bu yapımevleri kafi gelmediğinden müteahhitlerden sözleşme suretiyle satın alınması bildirilmiş ise de birçok nedenlerle müteahhitler taahhütlerini yerine getirememişlerdi Bu dönemde birliklere dağıtılan giyecekler şunlardı .¹³⁵

<i>Miktarı</i>		<i>Cinsi</i>
14.427	adet	Kaput
43.785	adet	Ceket
49.048	adet	Pantolon
54.725	adet	Don
102.785	adet	Gömlek
38.841	adet	Kabalak
13.771	adet	Pamuklu
15.636	adet	Pamuklu mintan
41.138	çift	Çorap
<i>Miktarı</i>		<i>Cinsi</i>
6.770	çift	Fotin
20.277	çift	Yemeni
54.982	çift	Çarık
11.085	adet	Ekmek torbası
2.320	adet	Arka çantası
41.426	adet	Matara
131	adet	Mahrutî çadır
804	adet	Su fıçısı
161	adet	Adi semer
12.210	giyim	Nal

¹³⁴ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 4/4297, Dip. 23, G. 3, Kls. 1390, Dos. 10-A, F. 5 : 5 - 24. Harp Tarihi Arşivi No. 4/4297, Dip. 23, G. 3, Kls. 1390, Dos. 10 - A, F. 1 - 4.

¹³⁵ Harp Tarihi Arşivi No. 1/4351, Dip. 17, G. 3, Kls. 1021, Dos. 108, F. 1 : 1 - 108

5. Su İkmali :

Sakarya Muharebelerinde birlik kadrolarında bulunan eşşeklerle su ikmaline çalışılmıştı. Bu dönemde erlerin matara ihtiyaçları daha da çok karşılanmıştı.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Tekâlifi Milliye Komisyon Başkanı ile Ankara Müdafaayı Hukuk Heyetî Merkeziye Başkanlığına ve Millî Savunma Bakanlığına 15 ağustosta bir emir göndererek, "3-4 gün sonra Batı Cephesi en ciddi muharebeler verecektir. Su araç ve gereçlerine pek çok ihtiyaç vardır. Ankara'da ve halk elinde bulunan gaz tenekesi, fıçı, kırba vesairenin tamamen toplanarak iki gün içinde cepheye gönderilmesi" istenmişti.

Millî Savunma Bakanlığı da 38 eşşekten ibaret özel tertibatlı bir su tana müfrezesini zamanında demiryolu ile cephe emrine göndermişti.

6. Silah, Araç, Gereç ve Mühimmat İkmali:

25 temmuz 1921'de Sakarya nehri doğusuna çekilen Batı Cephesi gerek personel ve gerekse silah bakımından büyük kayba uğramıştı. Düşmanın 23 Ağustosuna kadar yeni bir taarruza geçmemesi üzerine Batı Cephesi bir aylık süre içinde Türk ulusundan gördüğü yakın ilgiyle geceli gündüzlü çalışarak kadrolarını doldurmaya çalıştı. Örneğin .¹³⁶

Kütahya - Eskişehir muharebesinden sonra; Batı Cephesi silah mevcudu 57.000 tüfekten 25.000 tüfeğe, 588 makineli tüfekten, 553 tüfeğe 145 toptan 127 topa düşmüştü.

2 nci Kolorduyla gelen 5 nci ve 9 ncu Tümenlerle tüfek mevcudu 31.793 tüfeğe, makineli tüfek 607'ye, top da 142'ye yükseldi.

Millî Savunma emrinde bulunan depolardan Ankara ve Yahşihan'da 5.215 tüfek, 58 makineli tüfek, Samsun Ankara arasında da 2.930 tüfek vardı. Top olarak da yollarda ve Bakanlık depolarında çeşitli cins ve 32 top mevcuttu.

Milli Savunma Bakanlığı ordunun silah ve donatım noksanlarını giderebilmek için Doğu ve Elcezire cepheleriyle, istanbul'dan gelecek ve dış memleketlerden tedarik

¹³⁶ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4282, Dip. 17, G. 4, Kls. 1017, Dos. 23, P. 8-1

edilecek silahların bir an önce Batı Cephesine yetiştirilmesine çalışılıyordu. Diğer taraftan; İstanbul, Ankara, İnebolu gibi yerlerde de kişilerle sözleşme yaparak silah ve cephaneye ahnmasma devam ediliyordu. Örneğin :¹³⁷

Ankara'da Şerif isminde bir kişiyle sözleşme yaparak 5.000 -10.000, İnebolu'da Asım ismindeki kişiyle 10.000, İstanbul'daki Fahri ve Süreyya Beylerle de 10.000 adet tüfeğin cephanesiyle birlikte verilmek üzere bir ay içinde teslim şartıyla sözleşme yapılmıştı.

Bütün bu imkânlardan faydalanan Millî Savunma Bakanlığı Batı Cephesine gerekli ikmal yapmak suretiyle Yunan taarruzunun başladığı 23 Ağustos 1921 tarihine kadar silah ve araç olarak mevcudunu 54.572 tüfek, 825 makineli tüfek, 1.309 kılıç, 196 top, 32.137 hayvanla, iki uçağa kadar yükseltmişti. Bu miktarlara geri hizmet birlikleri dahil değildi .¹³⁸

Yukardaki mevcutlarla Sakarya muharebesine giren Batı Cephesi birlikleri Bakanlıkça devamlı olarak beslenmekte, bu devrede özellikle ikmal ağırlığı, silah ve cephaneye verilmekteydi. Bu arada küçük sanayiden de faydalanılmıştı.

Böylece Bakanlığın bu dönemde birliklere yapmış olduğu silah, araç ve gereç ikmalî şöyleydi :¹³⁹

Cinsi	Ağustos	Eylül	Toplam
Tüfek	13.097	9.373	22.470
Makineli tüfek	61	98	159
Kasatura	8.490	6.405	14.895
Top (çeşitli)	13	—	13

Cinsi	Ağustos	Eylül	Toplam
Santral	11	—	11
Telefon	33	48	81
Pırlıdak	2	—	2
Telsiz telgraf	4	—	4
Kablo	317	145	462 km.
Kazma	2.264	2.321	4.585
Kürek	1.904	550	2.454
Portatif kürek	542	—	542
Portatif kazma	122	—	122
Eyer takımı	229	—	229

¹³⁷ Harp Tarihi A'ivi No. 1/4282, Dip. İS, G. 1, Kls. 1054, Dos. 205, F. 26

¹³⁸ T. C. Gnkur. Harp Tarihi Dairesi, Türk İstiklâl Harbi C. II, Batı Cephesi, Ks. 5 Kitap 2, Sakarya Meydan Muharebesi, Ankara, Gnkur. Basımevi 1973,

¹³⁹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4282, Dip. 17, G. 2, Kls. 996, Dos. 23 - A, F. 50 : 74.Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4351, Dip. 17, G. 3, Kls. 1012, Dos. 108, F.1:1- 150.

<i>Tenvir tabancası</i>	100	—	100
<i>Binek otomobüi</i>	4	_____	4

1921 yılı İstiklâl Harbinin muharebeler ve diğer olaylar bakımından en hareketli yılıydı.

Birinci ve ikinci İnönü, Kütahya - Eskişehir ve Sakarya Meydan muharebeleri yakın aralıklarla birbirini izlemiş, gerek harekât ve gerekse lojistik destek bakımından çok büyük fedakârlık ve çabalar sarf olunmuştu. Bu yılın en önemli olayı Sakarya Meydan muharebesinin zaferle sonuçlanması ve bazı siyasî basanlar elde edilmesiydi.

10 ekim 1921 tarihinden sonra Türk ve Yunan ordularının Eskişehir -Afyon hattında karşı karşıya gelmiş bulunmalarından, 26 ağustos 1922 gününe kadar Türk tarafı gelecekte yapılacak büyük taarruz hazırlıklarına girişmiş, Yunanlılar ise savunma için gereken tedbirleri almaya başlamıştı.

Bu arada 18 şubat 1922 tarihinde Millî Savunma Bakanlığı Müsteşarlığına Harbiye Dairesi tarafından verilen bir rapor ilginç ve önemli olduğundan aynen aşağıya alındı.¹⁴⁰

"Bu konudaki yüksek emirleri gereğince Harbiye Dairesinin 1921 yılındaki faaliyeti ve gözetmekte bulunduğu amaç hakkındaki rapordur.

"Silah, cephane ve diğer işlerle uğraşan Harbiye Dairesi çalışmaları:

"Mütarekenin acıklı durumunu hatırlamamak ve cidden çok kötü olan o zamanki koşulları faydalı hale çevirme için sarf olunan çalışmaları burada söylemeden geçmek kabil değildi.

"Toplarımızın kama ve nişangâhları ve tüfeklerimizin mekanizmaları malûm olduğu üzere alınmış olduğundan, elde pek az silah kalmış, cepanelerimiz de amaca uygun bir duruma getirilememişti. Muhabere, uçak ulaştırma işleri de bununla kıyaslanır bir durumdaydı. Bir yandan muhabereye devam etmekle beraber öte yandan karşılaşılan noksanların giderilmesi yolun&a, milletin üstün zekası ve tekniği harekete geçmiş, her yıl başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Yeterli ve fennî olmaktan çok düşük gereçle ilk top kaması Denizli'de, mekanizma Ankara'da yapılmış, çeşitli tüfek mermilerimin değiştirildi ve düzeltmeleri bunları takip etmişti. Bu suretle Birinci İnönü

¹⁴⁰ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4257, Dip. 23, G. 3, Kls. 1390, Dos. 10 - A, P. 5 - 8, 5-11

muharebesinden sonra elde kullanılan ayacak tek silah kalmadı. Cephelede cereyan eden her muharebeden sonra yeniden top, tüfek verilmesi böylece silah kuvvetinin her an normal halde tutulması yoluna gidilmişti.

"Birinci İnönü muharebesinden sonra Batı Cephesine yeter sayıda silah verilerek tensik edilmiş, İkinci İnönü muharebesinde Güney Cephesi de dahil olduğu halde, 33.446 tüfek ve büyük bir kısmı ağır olmak üzere 330 makineli tüfeğe çıkarılmış ve her tümen tüfek mevcuduna oranla yeter sayıda topçu kuvvetine yükselmışti. Kütahya - Eskişehir hattında cereyan eden muharebelerde bu miktar, 73.761 tüfek ve 896 makineli tüfeğe yükselmiş ve cephenin geriye alınmasından sonra topçu, özel teşkilâta tabî kılınmış, özellikle ağır topçu takviye edilerek kuvvetli sahra ve ağır topçu yeteneğime malik olma olanağı elde edilmişti. Cephenin değiştirilmesi sırasında 28.000 tüfeğe düşen miktar çabucak tamamlanmış ve 40.000'e çıkarılmıştı.

"Sakarya muharebesinden sonra şimdiye kadar bütün tüfek sayısı 76.500'e ve makineli tüfek sayısı 1.027'ye çıkarıldı ve topçu tekrar çoğaltıldı, adeta iki misline yükseltildi.

"Teşekkül eden topçu depo alaylarına yeter top verildikten sonra, daha elde ve Battı bölgesinde 80'i aşkın sahra, dağ, ağır top ve obüs mevcut olup zamanla cepheye gönderilecektir.

"Şimdilik sadece Batı'da 200.000 kişilik kuvvetli bir ordunun bütünüyle ikmalî karar altına alınmış olup buna ait ihtiyaçların azar azar ve en son olanağa, başvurarak tamamlanmasına çalışılmaktadır.

"Silah kuvvetinin çoğaltılmasıyla orantılı olarak tedarik ve depolamayı gerektiren cephaneler hemen Sakarya muharebelerine kadar hep içerden yurt kaynaklarından elde edilmek suretiyle tedarik olundu.

"Sadece dışardan, müttefik Rusya'dan 1920 yılının ilk yarısından sonra ciddi ve esaslı yardımlar görüldü. Şimdiye kadar toplam olarak 36.000 tüfek, 300 makineli tüfek, 60'ı aşkın çeşitli top ve bu ölçüde cephaneye elde edildi.

"Bütün bunlar Doğu Cephesi ve düşmandan elde edilen ve memleket içindeki çeşitli silah ve cephanelerle birleştirilerek Batı Cephesine verildi.

"Dışarıdan tedarikte bulunmak için ayrıca çalışıldı ise de, birçok sözleşmenin yapıldığı ve akreditif yatırıldığı halde bir şey elde edilemedi. Yalnız şurası kayda değer ki bizim silahsız ve cephanesiz kalacağımıza kanaat getirenlerin ümitleri sonradan

kırıldı ve halen muharebelerdeki sarfiyatımız tamamlandıktan başka daha birkaç Sakarya muharebesini güvenle başaracak sayıda cephane depo edilmiş oldu.

"Bati Cephesine bir yılda 4.000 adet eyer takımı, 1.694 kılıç verildi. Ayrıca 1.000 eyerle 1.500 kılıç daha verilecektir. Dışardan satın alma yoluyla elde edilmiş ve henüz Anadolu'ya gelmemiş, eyer ve kılıçlar da mevcuttur.

"Son yıl içinde toplam 9 adet sabit ve gezer telsiz telgraf kurulmuş, faal duruma getirilmiş; ayrıca Adana'da Fransızlardan beş telsiz istasyonunun satın alınması kararlaştırılmıştır. Birkaç güne kadar sonuçlanacağı düşünülmektedir.

"1.500 telefon, 90 santral, 35 numarator, 30 telgraf makinesi, 46 muzaaf muhabere sandığı, 3.000 km. kablo, 30 pırıldak, 2.100 kazma, 26.000 kürek, usta edevatı, yedek edevat verilmiş yeter derecede muhabereci yetiştirilmek üzere okul mahiyetinde bir telgraf depo taburu teşkil edilmiştir.

"Millî mücadelemiz başladığı tarihlerde elde 8 -10 kadar uçak mevcuttu, bunların kullanılması hususunda bez ve tutkal en büyük rolü oynadı. Semen hepsi gayretli arkadaşların yardımı ile faaliyete geçti. Hamiyetli tüccarlarımızdan Erzurumlu Nafiz (Kotanlı) Bey'in armağan ettiği iki uçağın eklenmesiyle iki bölük teşkil edildi.

"Dışardan satın alınan uçaklardan dört tanesi yolda yandı. 9 adedi de düşman eline geçti. Telafisi yolunda yapılan sözleşmelerin gereğini kimi zaman müteahhitler yapamamış ve bazen de mali durumdan dolayı olumlu sonuç alınamamıştır. Buna rağmen bir okul uçağı elde edilmiştir. On uçağın satın alınması yakındır. Ayrıca satın alınmış 26 uçağın Anadolu'ya gelmesi sağlanmaktadır.

"Ulaştırma araçları hakkındaki dürtün, özet olarak aşağıdaki şekilde cereyan etmiştir.

Yılbaşında elde ancak 132 adet faal durumda otomobil vardı. Bu 382'ye çıkarıldı. Anadolu'daki otomobillerin tekerleklerinin lastiğe çevrilmesi ile uğraşmaktadır. Bu durumda çalışır otomobil sayısı artırılacak .şoför okulu ve onarım yerleriyle pekleştirilerek taşıt aracı toplamı çoğaltılacak, Batı ordusu ihtiyacına uygun olarak muhafaza edilecektir. Şimdiye kadar otomobil ve uçaklarımız için yeter derecede benzin tedarik olunabilmiş ve ilkbaharda muhtemel harekât için gerekli depolama yapılmıştır. Ayrıca bir miktar da Rusya ve Azerbaycan'dan gelmek üzeredir.

"Ait olduğu dairenin harp maddelerine ait olan hususlardaki basanlarına ciddi bir surette etki yapan silah ve cephanenin onarım, değiştirme ve yenileme gibi işleriyle uğraşan imalâtı harbiyenin pek faydalı hizmetleri görüldü. Çünkü gerek içerden ve gerekse müttefik devletlerden tedarik olan silah ve cephanenin nitelikleri bakımından birbirlerine uygun olmaması, bunların aynı şartlar içinde ve Türk ordusunda birleşik kural ve yönergeye dayanarak muharebelerde istimali mümkün değildi.

"İmalâtı harbiye bütün bunların sınıflandırma, temizleme, değişiklik ve çevirmelerini yaptı ve hepsine eşit nitelik ve harp gücü verdi. Değişmez bir durum olarak kullanma olanağını sağladı. Bu itibarla İmalâtı Harbiye'ye daha fazla bir gelişme verilmişti. 1921 senesi başlarındaki verimi yaklaşık olarak yirmi katma çıkarıldı. Konya ve Kayseri'de gerek cephenin onanma muhtaç silahlarını, gerekse çeşitli yerlerden gelen silah ve cephanelerin onarım ve ıslâhı için atölyeler açtı. Çanakçı'da kurulan kereste fabrikası işletildi. Buna ait yakıtın bulunması için her tarafta kömür arandı. Ve Kalecik civarında bulunarak işletmeye başlandı.

"Her büyük muharebeden sonra toplarımızın büyük bir kısmı onarıldı. 1921 senesi içinde yeniden açılan mermi ve fişe yapımeleri, bir buçuk milyona yakın piyade fişeği ve 400.000'i aşan top mermisi değiştirildi. 10.000'den fazla süngü ve kasatura tüfeklerimize uyduruldu. Pek yakın bir gelecekte el bombası yapımına başlanarak, şimdiye kadar gerek yeniden ve gerekse değiştirmek suretiyle 10.000'den fazla el bombası cepheye gönderildi.

"şimdi günde 400 top mermisi ve 24.000 piyade fişeği ile 250 bomba, 100 kasatura veya süngü hazırlanmaktadır ki, bunlardan piyade mermilerinin ileride 100.000 adede çıkarılması ve silahlarımızı değilse cephanemizi yeniden yapacak fabrikaların kurulması pek yakındır. Bu yolda ulaşılması düşünölen iş, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Silahlı Kuvvetleri için ihtiyaç duyulan bütün silah ve cephanelerin ve bunları yapma ve hazırlamaya yetecek olan bütün ham maddelerin tamamının, hiç olmazsa buna yakın bir miktarının her halde memleket içinden hazineye yük olmayacak derecede zengin maden memleketi Türkiye'mizde bulunması mümkün olacaktır".

7. Mühimmat:

Kütahya, Eskişehir muharebelerine girerken Batı Cephesinin 15.692.000 - piyade, 34.879 top mühimmatı vardı. Sakarya gerisine çekildiği zaman piyade

cephanesi 3.186.000 adede, topçu mühimmatı da 5.400'e kadar düşmüştü. Bu miktarlar bir ordu için hiç denecek derecede idi. Cephanelerin hepsi muharebe alanında sarfedilmiş değildi. Geri çekilmede bir kısmının yollarda ve arazide bırakılmak zorunluluğunda kalınmıştı. Bu nedenle Sakarya'da düşmanla yeni bir muharebeye girişmeden önce cephanenin ikmalinin yapılması ve birlik kadrolarının tamamlanması zorunluluğu vardı.

Muharebenin fiilen başladığı 23 ağustos 1921 gününe kadar ¹⁴¹ 3.855 sandık piyade, 3.260 atım çeşitli top mermisi ikmali yapılmıştı. Muharebe devam ederken de bütün ulaştırma zorluklarına rağmen bu dönemin en önemli ikmal unsuru olan cephaneye daha çok önem verilmişti , ¹⁴²

Ağustos ayı sonuna kadar da 6.501 sandık piyade cephanesi 35.426 atım topçu cephanesi Batı Cephesine gönderilmişti.

Her türlü imkânlarla başvurularak gönderilen cephane, muharebenin en şiddetli zamanlarına rastlayan günlerde yine de kâfi gelmemişti. Batı Cephesi Komutanlığı ve grup komutanları üst makamlardan devamlı cephane isteğinde idiler. Örneğin:

4 ncü Grup Komutanının 29 ağustos 1921'de doğrudan Başkomutanlığa, cephane ikmali ile ilgili aşağıdaki yazısı çok ilginç olduğundan aynen alınmıştır .¹⁴³

1. Geri hizmetin olumsuz çalışması, ordunun bir haftadan beri kazandığı muvaffakiyeti felâkete götürmektedir. Bu nedenle size başvurmaya mecbur oldum.

2. Bugün, 28 ağustos 1921 saat 17.00'de, istekte bulunulan çabuk ateşli sahra top mermisinin gece yansına kadar bataryalara dağıtılması lâzım gelirken, cephane bu saate kadar Malıköy'ünde kalmıştır. Cephane treni iki saatten beri Malı istasyonunda manevra yapıyor. Bir lokomotifle 500 mermiyi yüklemek suretiyle bir vagon takılarak yarım saatte Polatlı'ya gönderilmesi, memleketin ve ordunun aydınlığa çıkarılması lâzım iken ve bunu da az hamiyetli ve az düşünceli bir kafanın bile yapması lâzım gelirken cephanenin, tren manevrası yüzünden Malı istasyonunda iki saat durması orduya, vatana ve devamıza ihanettir. Yarın muharebeye cephanesiz giriyoruz. Bundan dolayı felâketin sorumlusu cephaneyi Yahşihan' dan Polatlı'ya göndermeye memur büyük ve küçük, geri hizmetle görevli olanlardır. Allah

¹⁴¹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4300, Dip. 17, G. 2, Kls. 997, Dos. 25, F. 18.

¹⁴² Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4282, Dip. 17, G. 2, Kls. 996, Dos. 23 - A, F. 49 : 67.

¹⁴³ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4282, Dip. 17, G. 2, Kls. 996, Dos. 23 - A, F. 65.

aşkına, bir tesir yapılarak bu cephanenin ivedi yetiştirilmesine emir ve delalet buyurulması arz olunur" denilmektedir.

Birliklerin cephane isteklerine karşı Milli Savunma Bakam Refet Paşa 29 ağustos 1921'de Başkomutanlığa aşağıdaki raporu vermişti .¹⁴⁴

1. Ankara'da ordu için toplanan bütün cephane muharebe meydanına gönderilmiştir. *

2. Köprüköy'deki bütün cephane Bâlâ üzerinden Haymana'ya gönderilmiştir.

3. Yahşihan'daki cephaneden her gün üç dekovil treni ile cephane getirtilerek cepheye gönderilmektedir.

4. Kayseri - Sivas - Samsun - İnebolu hattının batısındaki bütün silah ve cephaneler en çabuk olarak ileri alınacak ve özellikle piyade Alman cephanesi geceli gündüzlü yürütülerek cepheye yetiştirilecektir. Samsun'a çıkan 94, İnebolu'dan 120 sandık Alman cephanesi yarın Ankara'ya yetişecektir.

Kayseri'den çıkan 2.000 tüfeğin yarısını bugün ikmal eratı ile cepheye yetiştiriyorum. Diğer yarısı da yarın Ankara'ya gelecektir.

5. Alman makineli tüfeklerinin Osmanlı fişeğine göre değiştirilmesi için yedek namlularla birlikte ustaları, bugün cepheye gönderiyorum.

6. Günlük gönderilen 1.500 silahsız ikmal erini, dün, 2.000 ere çıkardım. Bugün de o kadar göndereceğim, kaybın bundan fazlasına ihtiyaç göstereceğini sanmıyorum.

7. Ordunun iaşesi düzenli olarak devam ediyor ve bunun devamı emniyettedir. İhtiyaca kâfi gelmeyen hususlar hangileri ise, elden gelenin yapılması için hemen bildirilmesini istirham ederim" denilmektedir.

Yukardaki yazının 4 nci maddesinde adı geçen cephanelerin 28 ağustos tarihli toplam durumu aşağıda gösterilmiştir.

Piyade Cephanesi:

15.427 sandık Çeşitli depolarda bulunan piyade cephanesi.

2.048 sandık Yollarda bulunan çeşitli piyade cephanesi.

Top Cephanesi:

14.700 atım Çeşitli depolarda bulunan.

13.320 atım Yollarda bulunan.¹⁴⁵

H. Sakarya Meydan Muharebesi Döneminde ki İdari Faaliyetler (26 Temmuz-10 Ekim 1921)

Batı Cephesi birlikleri Kütahya-Eskişehir muharebelerini kaybetmesi ile daha elverişli bir arazi kesiminde düşmanı karşılamak üzere Sakarya nehri doğusuna çekilmiş ve bu arazi kesiminde 25 temmuz 1921 günü yerleşerek tahkimata başlamıştı.

Yunan ordusu Kütahya-Eskişehir muharebelerinden sonra takibe devam etmemişti.

14 ağustos 1921 günü Bozan-Koşma-Çifteler doğusu- Mecidiye ve İncehisar hattında hareket geçen yunan ordusu karşısında bulunan Türk örtme birlikleri başarılı örtme muharebeleri vererek düşman hareketini 22 Ağustos 1921 gününe kadar geciktirmiştir. Bu gecikmeden faydalanan Batı cephesi birlikleri bu süre içinde mümkün olan ikmalini yapabilmişti. Aynı zamanda Büyük Millet Meclisi 5 ağustos 1921 günkü toplantısında Mustafa Kemal Paşa'ya Meclisin yetkisiyle Başkomutanlık görevini de vermişti.

Sakarya muharebelerinin başlangıcı olan 23 ağustos 1921 günü Türk ve Yunan ordularının kuvveti şöyle idi:¹⁴⁶

Muharebeye Katılan Türk Kuvvetleri:

16 piyade tümeni

Üç bağımsız piyade alayı

Dört süvari tümeni

Bir süvari tugayı

Bir bağımsız süvari alayı

Bu kuvvetlerin genel mevcudu:

5.401 subay

96.326 er

54.572 tüfek

825 makineli tüfek

1.309 kılıç

196 top

¹⁴⁴ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4232, Dip. 17, G. 2, Kls. 996, Dos. 23-A, F. 69.

¹⁴⁵ Gen.Kur.ATESE Arşivi 1/4282, Dip. 17, G. 2, Kls. 996, Dos. 20 - A, F. 62 - 1, 62 - 2.

¹⁴⁶ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.1/5 333, Dlp.3, G.1, Kls.6, Dos.2, F.1

32.137 hayvan

2 uçak

Yunan Kuvvetleri:

Dokuz piyade tümeni

Bir piyade alayı

Bir süvari tugayı (iki alaylı)

Bu kuvvetlerin genel mevcudu:

3.780 subay

120.000 er

57.000 tüfek

2.768 makineli tüfek

1.350 kılıç

386 top

3.800 hayvan

600 üç tonluk kamyon

240 bir tonluk kamyon

18 uçak idi.

23 ağustos 1921 günü Türk Batı Cephesi; kuzeyden güneye doğru Balıkçı köprüsü-Yıldıztepe 1073-Toydemir 1084-Sapanca-Kavakköy-Çiftetepe-Türbetepe-Mangal dağı-Köseaptallı kuzeyi hattında yerleşmişti.

Yunan kuvvetleri 23 ağustos 1921'de 3 ncü ve 1 nci Kolordularıyla Ilıcaderesi istikametinde taarruz ederek derenin güneyindeki Türk ileri mevzi birliklerini çekmek zorunda bıraktı. Ve mangal dağına aldı.

24-30 ağustos 1921 gününe kadar Yunanlıların yaptığı cephe, kanat ve kuşatma muharebeleri birçok dalgalanmalardan sonra Türk Ordusu tarafından durduruldu.

31 ağustos-5 eylül 1921 tarihleri arasında Yunan ordusu cepheden yarma girişimine hız verdi. Savunma bölgesinin hassas yeri olan çal dağının bir kısmını ele geçirdi. Böylece Türk Ordusunun merkezi oldukça tehlikeli bir duruma girmiş oldu. Cepheye yetiştirilen yeni kuvvetlerle Çal dağı kuzeydoğusunda Türk Ordusu yeniden bir savunma düzeni aldı. 5 eylül gününe kadar düşmanın taarruz gücü tamamen kırıldığından ilerlediği hatta kalarak tahkimat faaliyetlerine girişti.

6-13 eylül 1921 tarihleri arası Türk Ordusunun karşı taarruzları başladı.

10 eylülde Türk Ordusu, sağ kanadında topladığı üç tümen ve Kızılkoyunlu bölgesindeki 2 nci Grupla taarruza geçti. Sağ kanattaki taarruz başarılı oldu; fakat 2 nci grup bir başarı kazanamadı.

11 eylülde 4 ncü grup tarafından yapılan taarruzla düşman çal dağı istikametine sürüldü.

12/13 eylül gecesi düşman çekilmeye mecbur kaldı. Ve bu çekilme 13 eylül gününde de devam ederek mağrur Yunan Ordusu Türk süngüsü ve sevki idaresi karşısında dayanamayarak Sakarya batısına atıldı.

22 gün, geceli gündüzlü devam eden muharebelerde Türk Ordusu çok yorgun düşmüş cephanesi çok az kalmış ve önemli kayıplara uğramıştı. Bugüne kadar Gruplarla idare edilen birlikler 13 eylülde sonra bazı birlikler lağvedilerek dört piyade kolordusu ile Kocaeli Grubu bir süvari kolordusu teşkili faaliyetine girildi.

Türk Ordusu uzun süre bir sanmadan sonra karşı taarruza ve takibe geçmiş; ancak Eskişehir ve Afyon hattına kadar takip edebilmişti. Çekilen düşmanı bütün ordu ile takibe devam etmek lazımdı. Ancak, Batı Cephesi birlikleri büyük çapta stratejik bir takip için gerekli güç ve olanaklara sahip değildi. Bu nedenle, Eskişehir ve Afyon kesimlerinde savunma tertiplerini alarak bir seneye yakın süre bu hatta kaldı.

Yukarıdan beri açıklanan hareket özetlenecek olursa; İstiklal harbine sıfırdan başlayarak giren Türk ulusu, önce halkın bağrından çıka küçük kuvayi Milliye birlikleriyle kuvvetli ve muntazam düşman düşman ordularıyla çarpışmaya başladı. Çok büyük fedakarlık çabaları harcıyarak meydana getirdiği ordusuyla, kuvvetli ve mağrur Yunan ordusunu Sakarya Meydan Muharebesinde mağlup ederek İstiklal Harbinin ve Türk tarihinin akış ve akış talihini değiştirdi.

Sakarya Muharebelerinden Sonra Siyasi Durum:

Türk Ordusunun, Doğu Cephesinde Ermenileri yenmesi 2 aralık 1920'de Gümrü antlaşması sağlamış, Batıda 10 ocak 1921'de Birinci İnönü zaferinin kazanılmasıyla önceden esasları tespit edilmiş olan Moskova Antlaşmasınının 16 mart 1921'de imzalanmasına vesile olmuştur.

Moskova antlaşması ikinci İnönü zaferinden iki hafta kadar önce imzalanmış ve Sovyet Rusya hükümeti her olasılığa karşı Gümrü Antlaşması ile Türkiye'ye bırakılan Türk toprakları'nın kaderi hakkında son ahitleri kabulden önce bir süre beklemeyi uygun görerek, nihayet Sakarya zaferi ile Türklerinin en son zaferi kazanacakları hakkında kuşkuları kalmayınca 13 ekim 1921'de Rus hükümetinin

aracılığı ile Türkiye Hükümeti ve Güney Kafkas Cumhuriyeti arasında Kars Antlaşması yapılmıştı.

Doğu işlerinde esas çıkarları İngiliz, İtalyan ve Yunanlılarla bağdaşmayan Fransızlar Sevr Antlaşmasının yapılmasından üç ay önce (mayıs 1920) Adana cephanesinde geçici bir mütareke yaparak, Türk devletini bir siyasi varlık olarak kabul etmişler ise de, Milli Hükümetin Fransızlara ilişkisini artırması mümkün olmamıştır.

İkinci İnönü zaferi ve Moskova antlaşmasının imzalanması, Fransızları, Türk Milli Hükümetine yaklaştırmış olmasına rağmen Fransız Hükümeti Türklerle bir anlaşma yapmakta henüz kararsız idi.

Türk Ordusunun Sakarya Meydan muharebesini kazanması Fransızların bu kararsızlığını kaldırdı.20 ekim 1921'de Ankara Antlaşması imzalandı.

Ankara Antlaşması, yeni Türk Devleti karşısında itilaf devletleri cephesini zayıflattı.Fransa gibi önemli bir devlet, yeni Türk Devleti'ni tanımış oluyordu. Böylece, Türkiye ile Fransa arasındaki harp hali sona ermiş, Güney Cephesinin boşaltılması ve bu bölgedeki kaynaklardan Batı Cephesinin pekiştirilmesi ve desteklenmesi sağlanmıştı.

Sakarya zaferi itilaf devletlerinin Yunanlılara güvenini azaltmış bu devletler Sevr Antlaşmasıyla kendilerine sağlanan çıkarları tekrar silahlı hareket denemesine bırakmadan diploması yolu ile korunmak emelini düşmüşlerdi.

1. Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri:

İnönü Muhaberelelerinde , yani altıncı bölümünde ayrıntılı olarak izah edilen üzere, bu dönemde Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğü çalışmaları şöyle cereyan etmişti:

Ağustos 1921 tarihine kadar gerçek görevi, diğer cephelele birlikte özellikle Batı Cephesinin ikmal maddelerini memleketin çeşitli yerlerinden alıp cephelere ulaştırmaktı.

Milli Savunma Bakanlığı 28 temmuz 1921 tarihli bir emirle Kütahya-Eskişehir muhaberelelerinden yıpranmış çıkan ve Sakarya gerisine çekilen Batı Cephesinin ihtiyacı olan iaşe maddeleri ile silah ve cephanenin en kısa zamanda cephelere yetiştirilebilmesi için yalnız sevkiyat ve nakliyat olarak araştırma , toplama ve biriktirme görevi de verilmişti Böylece, Batı şehir;ikinci kademe olarak da Sivas – Akdağmadeni-Yozgat – Kayseri –Kırşehir yolları üzerinden yapılacaktı.

Bu görevin yapılabilmesi için mevcut olan Çorum Kırşehir menzil bölge müfettişliklerine bir yenisi daha eklenmek suretiyle Yozgat Menzil Müfettişliği kuruldu.Bu görev de Yozgat Askerlik Dairesi Başkanlığına verildi.

Böylece ek görevle çalışacak olan Çorum, Kırşehir menzil bölge müfettişlikleri yeniden gereken yerlerde ambarlar açarak, eskiden olduğu gibi askerlik şubelerinden yararlanmışlardı.

Menzil bölge müfettişlikleri görevlerini yaparken birbirlerinin hudutlarını geçmemeleri için;bölgelerinde bulunan askerlik daireleri hududu bunlar için de sınır teşkil ediyordu.Yalnız Çorum menzil bölge müfettişliği hududu Samsun'a kadar uzatılmıştı.

Ayrıca Yahşihan'da da bir menzil hat komutanlığı kurularak, doğruca Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğüne bağlanmıştı.Bu komutanlık, Yahşihan-Ankara arası nakliyatıyla birlikte daha çok Yahşihan'da fırın değirmen kurmak ve misafirhaneler açmakla görevlendirilmişti .

Kırşehir Menzil Bölge Müfettişliği de; ek olarak Aksaray –Konya Ereğlisi arasında kara yolu nakliyatı kurmuştu.Bütün bu yeni kurumlarla eskiden kurulmuş olan menzil teşkilatının subay atamaları ve er ikmali Milli Savunma Bakanlığının ilgili dairelerince yapılmıştı.Bu suretle Sivas, Kayseri, Kırşehir, Çorum, Yozgat ve civarındaki tahıl depoları menzil bölge müfettişliklerine teslim edilerek ;Sivas, Kayseri bölgesiyle Yozgat, Çorum, Kırşehir bölgelerinde ayrı ayrı olmak üzere 100.00 insan 50.000 hayvanın iaşeleri için stok ambarlar kurulmasına başlanmış ve bunun için de maliyeden bu fasıllara ait para istenmişti.¹⁴⁷

Ayrıca, Çorum Menzil Bölge Müfettişliğince Sungurlu ve civarında;Yozgat ve civarında;Kırşehir, Menzil Bölge Müfettişliği de yarısı Kırşehir'de DİĞER YARISI Köprüköy'de olmak üzere ambarlar açmışlardı.

Sivas Menzil Müfettişliği ise ambarlarını Kayseri ve Sivas'ta açmıştı.

Bütün menzil müfettişlikleri bunlardan başka bölgelerindeki değirmen ve un fabrikalarından faydalanarak mevcut buğdayları un haline getirmeye çalışışlar ve fırınlarda ekmek ve peksimet yaparak Batı Cephesini beslemişlerdi.

Böylece menziller hem iaşe maddelerini tedarik, depolama imal ve nakletme ve hem de eskiden olduğu gibi çeşitli yönlerden gelen silah ve mühimmatı, bölgelerdeki silah ve cephanе depolarında toplamış ve Ankara yönüne göndermişlerdi.

¹⁴⁷ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.1/5 34, Dlp.1, G.1, Kls.1, Dos.4, F.1

Yahşihan Menzil Müfettişliğinin Kurulması:

24 Ağustos 1921'de doğruca Milli Savunma Bakanlığı emrinde olarak çalışan Çorum, Yozgat, Kırşehir Menzil Bölge Müfettişliklerini bir elden idare etmek üzere Yahşihan'da ayrıca bir menzil müfettişliği kurularak bu müfettişliğe bağlandılar. Müfettişliğe Kurmay Albay Hayri atandı.

30 Ekim 1921'de Kırşehir Menzil Bölge Müfettişliği lağvedilerek Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğüne bağlı olmak üzere hat komutanlığı kuruldu. Kayseri Hat Komutanlığı'nda aynı tarihte lağvedilerek Kırşehir'e Gönderildi. Kırşehir Menzil Bölge Müfettişliği karargahı da Kayseri'ye alındı. Sakarya Meydan muharebesinden iki ay sonra ekim 1921'in sonunda Yahşihan Menzil Müfettişliği ve Batı Cephesi emrinde bulunan Ankara Menzil Müfettişliği de lağvedildi.

Ankara Menzil Müfettişi Albay Sadullah, Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğüne, Yahşihan Menzil Müfettişi Albay Hayri'de Antep Mıntıka Komutanlığına atandılar.

Ankara Menzil Müfettişliği karargahının levazım, sıhhiye ve veteriner şubeleri Ankara Komutanlığı emrine, Yahşihan Menzil levazım Şubesi de Milli Savunma Bakanlığı Levazım Dairesi emri, ne girdiler. Her iki menzilin diğer subayları Bakanlık Personel Başkanlığı emrine verildi.

2. İkinci Elcezire Cephesi'nden Getirilen Silah Cephane ve Gereçler:

Kütahya, Tire, Eskişehir muharebelerinden sonra Sakarya nehri doğusuna çekilen Batı Cephesi birlikleri silah ve cephane bakımından da bir hayli kayba uğramıştı. Bu dönemde daha da çok silah ve cephaneye ihtiyaç vardı. bu nedenle bütün olanaklardan faydalanılarak kısa zamanda batı cephanesi birliklerinin noksan kalan silah ve cephanelerini kadroya göre tamamlamak lazımdı.

9 Ağustos 1921 tarihinde 526 tüfek, kasatura ile birlikte Diyarbakır'dan, 237 tüfek Elazığ'dan yola çıkarılmış ve Malatya'dan Sivas'a ivedi gönderilmesi için de bölge komutanlığına emir verilmişti.

Son defa Milli Savunma Bakanlığı tarafından istenen tüfeklerin gönderilmesi için Elcezire Cephesi tarafından 48 saat içinde yola çıkarılması için kesin emir verilmişti.gönderilecek bu silah ve cephanelerin sayısıylabuldukları yerle şöyle idi:¹⁴⁸

¹⁴⁸ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.1/5 224, Dlp.1, G.1, Kls.16, Dos.4, F.1

Elazığ'dan; 484 adet Paraguay Tüfeği, 638 adet büyük çaplı mavzer, 58 adet muaddel martin, 73 adet Rus Tüfeği, 171 adi martin, Diyarbakır'dan; 553 adet Paraguay tüfeği, 646 adet muaddel martin, 40 adet Rus tüfeği,

İzzet Paşa'dan; 500 adet adi martin, Urfa'dan; 919 adet Rus tüfeği idi.

Sakarya muharebeleri başında Mustafa Kemal Paşa Başkomutan olunca Büyük millet meclisi tarafından verilen yetkiler içinde kanun hükmünde karar alması ve uygulaması da vardı.

Buna göre Başkomutan tarafından çıkarılan milli yükümlülük emirleri (tekalifi milliye) içinde ulaştırma yükümlülüğü de vardı.

Bu yetki ve emirlerden faydalanmak suretiyle Elcezire Cephesi depolarında bulunan 1.664 küçük çaplı mavzer, 704 muaddel martin, 1200 adet Paraguay, 638 adet büyük çaplı mavzer, 469 adet büyük martinle Besni ve Rumkale'de bulunan 966 adet tüfeğin de geceli gündüzlü yürüyüşlerle ve at arabalarıyla Sivas üzerinden Ankara'ya ulaştırılması Milli Savunma Bakanlığı'nca emredilmişti. Adı geçen silahlar Elcezire Cephesi Komutanlığı'nca 13 ağustos 1921'de Malatya'ya hareket ettirilmiş; buradan da Sivas'a gönderilmesi için bölge komutanlığına emir verildiği bildirilmişti.

Sakarya Muharebeleri sırasında 5. tümen Batı Cephesine gönderildiğinden, bu tümene ait toplar için top başına biner atım mermi alıkonularak artan mermilerin Sivas'a gönderilmesi Milli savunma Bakanlığı'nca eylül ayı ortalarında istenmişti. Bu miktarlar şöyle idi:

11.269 atım çabuk ateşli sahra top mermisi, 2000 atım çabuk ateşli dağ top mermisi 94 atım 77 mm'lik uçaksavar mermisi, 142 atım mantelli sahra top mermisi 1097 atım Rus sahra top mermisi, 63 atım Fransız top mermisi idi.

Batı Cephesi'nin en çok ihtiyaç duyduğu çabuk ateşli sahra ve çabuk ateşli dağ top mermileri idi. Bu mermilerinin kısa zamanda Batı Cephesine gönderilmesi Genelkurmay Başkanlığı'nca istenmişti.

İstenen bu mermilerin eylül 1921 ayında Elcezire depolarındaki sayıları şöyle idi:

Diyarbakır'da 587 atım çabuk ateşli sahra top mermisi, 1875 atım çabuk ateşli dağ top mermisi.

Elazığ'da: 3.000 atım çabuk ateşli sahra top mermisi , 11.377 atım çabuk ateşli dağ top mermisi, 32 atım mantelli top mermisi.

Osmaniye'de: 500 atım çabuk ateşli sahra top mermisi, 1.892 atım çabuk ateşli dağ top mermisi.

Muş'ta 112 atım çabuk ateşli sahra top mermisi, 136 atım çabuk ateşli dağ top mermisi.

Siirt'te: 2.167 atım çabuk ateşli dağ top mermisi.

Şeyhmansur'da:454 atım çabuk ateşli sahra top mermisi, 440 atım çabuk ateşli dağ top mermisi.

Palu'da:6.616 atım çabuk ateşli sahra top mermisi 1.550 atım çabuk ateşli dağ top mermisi.

Kolu'da:2.366 atım çabuk ateşli dağ top mermisi, 605 Rus top mermisi

Mardin'de: 1.200 Rus top mermisi, 299 uçaksavar mermisi.

Silvan'da:124 atım Rus top mermisi, 96 atım mantelli sahra top mermisi.

Urfa'da:63 atım Fransız top mermisi bulunmaktaydı.

Bu cephaneden çabuk ateşli sahra top mermisi toplamı 11.269, çabuk ateşli dağ top mermisi ise 22.000 atım idi.Bunların Malatya'ya oradan da Sivas'a gönderilmesi emri verilmişti.

Bu sıralarda Elcezire Cephesi, daha önce istenen 1.000 sandık küçük çaplı mavzer cephanesini batıya göndermek cabası içinde bulunuyordu.Bunların sonu alındıktan sonrada istenilen top mermilerini gönderilmesine başlanacaktı.

Eylül 1921 tarihinde Antep'teki muharebelerin sonu alınmış olduğundan bu bölgede bulunan cephanelerde, önce kelebek'e buradan da batı cephesine gönderilecekti.

Bu yollamaların daha çabuk yapılması için ulaştırma istikameti Antep-Kelebek ve Konya yolundan yapıldı.

Bir çok nedenlerle Elcezire Cephesinden Sakarya muharebeleri arifesinde gönderilmesi planlanan silah ve cephanelerin tamamı yollanamamıştı.Buna karşılık bu dönemde batıya gönderilen silah ve cephane tutarı şöyle idi.¹⁴⁹

<u>Cinsi</u>	<u>M.S.B</u>	<u>2.nci Kor</u>	<u>Yollandığı Tarih</u>
Çeşitli P.tüfeği	3.635	1.657	Ağus.1921
Çeşitli Kasatura	11.472	649	Ağus-Ekim 1921
Çeşitli süngü	10.163	5.302	Ağus-Ekim 1921
<i>Küçük çaplı mavzer</i>			
<i>Cephanesi</i>	781(x)	45	Ağus-Eylül 1921
<i>Çeşitli topçu cephanesi</i>	23.402	3.341	Ağus-ekim 1921

¹⁴⁹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.1/2334, Dlp.1, G.1, Kls.1, Dos.4, F.14

3. Dogu Cephesinden Getirilen Silah, Cephane ve Gereçler:

Kütahya, Eskişehir muharebeleri Türk ordusunun bir çok silah ve cephane kaybına sebep olmuştu.Bu boşluğun kapatılması, ilerde yapılacak muharebeler için çok önemliydi.Bu nedenle, Doğu cephesinden yapılacak silah ve cephane yardımlarının daha da hızlandırılması ve bir plan dahilinde batıya aktarılması, özellikle bu dönemde büyük önem kazanıyordu.

İlk iş olarak Milli Savunma Bakanlığı, karayollarından yapılacak göndermelerde kullanılacak taşıt aracı sağlanması işi ile uğraşmış, Erzincan Mutasarrıflığı ile Sivas valiliğine gerekli emirleri vermek sureti ile beş numaralı harp yükümlülüğü emrinden faydalanılarak araç sağlanmasının ve doğudan gelip de çeşitli yerlerde bulunan 1.887 muaddel martin, 1.490 İngiliz, 5.066 Rus, 1.001 Büyük çaplı mavzer, 750 martin 4.014 Rus berdanga tüfeklerinin her ne pahasına olursa olsun atlı arabalarla Sivas üzerinden Ankara'ya ulaştırılmasını istemişti.

Banklığın istemiş olduğu bu silah ve cephanelerin büyük kısmı temmuz 1921 ayı içerisinde Gümüşhane'den Trabzon'a ve Erzincan'dan Sulh şehrine gönderilmişti.

Erzurum dahil, çeşitli yerlerde bulunan diğer silah ve cephanelerde, emre uygun olarak, geceli gündüzlü yürüyüşlerle sulh şehrine gönderilecekti. Ayrıca, Trabzon'da bulunan silah ve cephanelerin de, ilk deniz araçlarından faydalanmak suretiyle, Samsun'a yollanılması emredilmişti.

Su şehri'ne kadar ulaşmış olan silah ve cephanenin raporları, Doğu Cephesi Komutanlığı tarafından;Su şehri'nden batıya geçmiş olanlarında Sivas menzil müfettişliği tarafından verilecekti.

*Daha Önce Tertip Edilen Silah ve Cephanelere Ek Olarak Yeniden Tertip Edilenler.*¹⁵⁰

Doğu Cephesi birliklerine ait makineli tüfeklere yedek olarak 10.000, piyade tüfeklerine 340 mermi alıkonularak geri kalan 1.500 sandık Osmanlı mavzer cephanesi, toplar için de yeteri kadar mermi bırakıldıktan sonra 7.000 atım Osmanlı

¹⁵⁰ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.1/233, Dlp.1, G.1, Kls.1, Dos.4, F.13

sahra top mermisi, 4.000 kudretli ve 600 atım 105 mm.lik uzun top mermisi yeniden batıya tertip edilmişti Bunların Hasankale'de yola çıkarılarak Ankara'ya en kısa yoldan gönderilmesi de Milli Savunma Bakanlığınca 5 eylül 1921 günü belirlenmişti.Gönderilecek bu yeni tertip cephaneleri kara yoluyla Refahi'ye ve buradan da Sivas'a en kısa zamanda yollanması istenmişti.Batı Cephesinde muharebeler devam etmekte olduğundan bu cephaneler bir ay sonra da yetiştirilmiş olsa, yine de büyük bir etkisi olacaktı.

Doğu Cephesi, 13 eylül 1921 gününden itibaren günde 30 ton cephane göndermek suretiyle 27 eylül 1921'de ilk kafilе Alucra'da bulunacak şekilde tertibet almıştı.

Trabzon Deniz Ulaştırma Komutanlığı doğrudan ve Rusya'dan gelen silah ve cephaneleri vakit geçirmeden ve düşman harp gemilerini baskınlarına bakmadan her türlü fedakarlığı göze alarak Batı Cephesine yetiştirmekte üstün bir görev göstermişti.

1921 Eylül Ayı Son Yarısında Doğu Cephesinden Gelen Silah ve Cephanelere En Son Buldukları Yerler:

Doğu Cephesinden tertip edilen 11.500 atım Rus dağ top mermisinden bugüne kadar 5.610 atımı Sivas Menzil Müfettişliği bölgesinden geçmiş, 1.788 atım'da Tokat-Yozgat yoluyla Ankara'ya, 780 atımı Trabzon deniz yoluyla İnebolu'ya, toplam olarak 8.178 atım, tertip yerine gelmişti.

Halen Sivas Menzil Müfettişliği bölgesinde bu cins mermi bulunmadığına göre;Sivas Menzil Müfettişliği ile Doğu Cephesi Nakliyat Müfettişliği bağlantı kurarak geriye kalan 3.322 atımı bulamakta zorluk çekmişlerdi.

Ayrıca, eylül 1921 ortalarında 2.440 atım Omsalı sahra top mermisi Hasankale'de Karabıyık'a, 4.409 atım Osmanlı sahra top mermisi, 4.000 atım kudretli dağ top mermisi Bayburt'tan Kelkit'e, 60 sandık İngiliz piyade cephanesi, 47 sandık Fransız cephanesi, 25 sandık Rus sahra top mermisi Şiran yoluyla Kelkit'ten Alucra'ya, 99 sandık Osmanlı dağ top mermisi Gümüşhane'den Trabzon'a yollanmıştı.

Bu tarihte Gümüşhane'de bulunan silah ve cephane miktarı da şöyle idi:930 sandık Rus sahra top mermisi, 562 sandık Fransız piyade cephanesi, 125 sandık Rus berdanga cephanesi, 947 sandık Osmanlı dağ top mermisi, 2.285 sandık İngiliz piyade cephanesi, 64 sandık bomba, 20 sandık fünüye idi.

Bu cephanelere yolama sırasında öncelik;Rus dağ top mermisi İngiliz piyade cephanesi, bomba ve füyeleri verilmişti.

Yukarıdaki cephanelerden ayrı olarak;Hasankale ve Erzurum'dan son defa tertip edilip Karabıyık'a gelen 2.400 atım ve Bayburt'ta bulunan 4.900 atım Osmanlı sahra top mermisi, 400 atım kudretli dağ top mermisi, Alucra'ya gelen 575 sandık Osmanlı mavzer cephanesi, Gümüşhane deposunda 2.420 Osmanlı dağ top mermisi ile Gümüşhane-Trabzon arasında yolda bulunan 660 Osmanlı sahra, 2.553 atım kudretli da, 1.660 atım Osmanlı dağ top mermisi ile 220 sandık Osmanlı mavzer cephanesi;

Bayburt deposunda 3.080 atım Rus sahra top mermisi, Bayburt-Alucra arasında 3.600 Rus sahra, Alucra-Sivas arasında son tertipten 575 sandık Osmanlı mavzer cephanesi ve Erzincan'dan Sivas'a gelmekte olan 1.536 Osmanlı sahra tpo mermisi ile 56 atım dağ top mermisi bulunmaktaydı.

Trabzon'da ;dört adet İngiliz sahra topu, iki adet sahra topu, dört adet 150'lilik Rus sahil topu ve ayrıca doğudan gelecek Rus-Osmanlı ve kudretli dağ top mermileriyle Osmanlı mavzer cephanesi bulunmaktaydı.

Batum'dan gelecek top ve cephanelerle beraber Trabzon'dan 250 muaddel tüfek, 200 sandık mavzer cephanesi bulunuyordu.

464 atım Fransız sahra top mermisi, 24 atım dağ top mermisiyle bütün kasaturalar Sivas'ta idi.

203 muaddel martin tüfeği Zara'da, 280 atım Osmanlı sahra, 660 atım Osmanlı dağ top mermisi Sivas- Kayseri arsında bulunmaktaydı.

Yukardan beri yerlere ve miktarları belli olan silah ve cephanelere en kısa zamanda bütün imkanlardan faydalanılarak Ankara'da bulundurulabilmesi için yola çıkarılması istenmiş ve geciktirenler hakkında kanuni işlem yapılacağı'da bildirilmişti.

Genelkurmay Başkanlığı, Batı Cephesi birliklerinin ikmalini Konya demir yolu hattından yapılmasını, Doğu ve Elcezire cephanelerinden gelecek olan silah ve cephanelerin önemli bir kısmını en kısa yoldan Kayseri ev Ulukışla bölgelerine yöneltilmesi için gereken tedbirlerin alınmasını Milli Savunma Bakanlığına bildirilmişti.Bakanlık'da bu emre uyarak aşağıdaki cephaneleri Konya'ya tertip etmiş ve yollamalar başlamıştı.¹⁵¹

Kayseri'den; 20 sandık Rus piyade mermisi ile 344 sandık Onsalı piyade cephanesi, 500 atım obüs cephanesi. Kırşehir'den; 60 sandık manliher cephanesi,

¹⁵¹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.1/3345, Dlp.1, G.1, Kls.61, Dos.4, F.1

1.00 atıma sahra obüs cephanesi Ankara'dan; 240 sandık manliher cephanesi, 1.000 atım 150'lilik ağır obüs mermisi, Malatya'da; 100 sandık Alman cephanesi, Maraş'tan; 1.400 adet bomba, Antep'ten ; 3.000 atım sahra mermisi; Kelebek'ten 2.500 atım dağ top mermisi tertip edilmişti.

Yukarıdaki cephanelerin sevkini çabuklaştırmak amacıyla; Genelkurmay Başkanlığınca ekim 1921 ayı başında 50.000 liralık bir ödeneği Başkomutanın izni ile Milli Savunma Bakanlığı emrine verildiği bildirildi. Bu para ile Ulukışla-Konya tren hattı üzerinde ne cins ve miktarda cephaneye bulundurulabileceğini bildirilmesi istenmişti. Milli Savunma Bakanlığınca verilen bu cevapta:

Sivas yoluyla doğu ve Elcezire cephanelerinden gelmekte olan sahra top mermilerinden 10.000 atımı doğrudan Ulukışla'ya geriye kalan 8.000 atımın da emre hazır olarak Kayseri'ye ve kudretli dağ top mermilerinden 4.525 atımı Ulukışla'ya dağ top mermilerinden 1.000 Ulukışla'ya ve geriye kalan 12.006 atımın da emre hazır olarak Kayseri'ye, Rus sahra mermilerinin değiştirilmesi için Kayseri'ye ve 2.294 atım uçaksavar mermisi, Kayseri'den 243 atım 105 mm.lik sahra obüs mermisi Ulukışla'ya yollanacaktı.

Öte yandan Doğu Elcezire cephaneleriyle Antep bölgesinden Sivas ve Kayseri'ye gelmekte olanlarla halen Sivas ve Kayseri depolarında bulunan 2.113 sandık Osmanlı, 1.310 sandık Rus, 71 sandık İngiliz, 300 sandık Fransız piyade cephanesi Ulukışla'ya Milli Savunmanın mühimmat ambarına gönderilecekti.

Yukarıda açıklanan miktarlardan Sakarya Muharebeleri döneminde kara ve deniz yollarıyla Batı Cephesine ulaşmak üzere gönderilen silah, cephaneye ve gereçler şunlardır:¹⁵²

Denizden Gönderilenler:

59 adet çeşitli makineli tüfek, 13-17 ağustos 1921'de Gümüşhane'den Trabzon'a;

4 adet Rus bomba topu, 13 ağustos 1921'de Gümüşhane'den Trabzon'a;

1.345 sandık üçlü Fransız piyade cephanesi, 25 temmuz-27 eylül 1921'de Gümüşhane'den Trabzon'a;

163 sandık Rus berdanga cephanesi, 2 ağustos 1921 de Bayburt'tan Gümüşhane'ye yollandı.

2.285 sandık İngiliz piyade cephanesi, 1 eylül 1921 'de Trabzon'a yollanmak üzere Gümüşhane'de hazır durumda idi.

¹⁵² Gen.Kur.ATESE Arşivi No.1/234, Dlp.1, G.1, Kls.6, Dos.4, F.1

1.564 adet saplı kürek, 23-31 ağustos 1921'de Gümüşhane'den Trabzon'a.
1.650 adet saplı kazma, 28-31 ağustos 1921'de Gümüşhane'den Trabzon'a.
500 adet saplı balta 28-31 ağustos 1921'de Gümüşhane'den Trabzon'a
yollandı.

1.240 atım Rus sahra top mermisi, 2 ağustos 1921'de Bayburt'tan
Gümüşhane'ye;

135 atım kudretli dağ top mermisi, 24 temmuz-22 eylül 1921'de
Gümüşhane'den Trabzon'a;

2.644 atım Osmanlı sahra top mermisi, 28-18 eylül 1921'de Trabzon'a;

6.852 atım Osmanlı dağ top mermisi, 24 temmuz-21 eylül 1921'de
Trabzon'a;

1.470 adet çeşitli top hartucu, 28 temmuz-7 ağustos 1921 Gümüşhane'den
Trabzon'a yollanmıştır.

Karayollu ile Gönderilenler:

10 adet vikars makineli tüfek, 21-28 ağustos 1921'de Erzincan'dan
Suşehri'ne;

32 adet bomba topu, 5 ağustos 1921'de Bayburt'tan Kelkit'e;

3.930 adet çeşitli süngü, 6 eylül 1921'de Karabıyık'tan Suşehri'ne;

548 adet büyük çaplı mavzer, 21-28 ağustos 1921'de Suşehri'nde;

787 adet muaddel martin, 1 eylül 1921'de Erzincan'dan Suşehri'ne;

4.258 sandık üçlü Fransız piyade cephanesi, 5-20eylül 1921'de Bayburt-
Kelkit yolu il alucra'ya;

671 sandık Rus berdanga cephanesi, 24 temmuz-26 eylül 1921'de aynı yolla
Alucra'ya;

681 adet Rus beşli piyade cephanesi , 1-23 eylül Erzincan'dan Suşehri'ne;

1.300 sandık Osmanlı mavzer cephanesi , 16 eylül 1921'de Bayburt-Kelkit-
Alucra-Erzincan yolu ile Suşehri'ne;

60 sandık İngiliz piyade cephanesi, 8-19 ağustos 1921'de Bayburt'tan
Kelkit'e;

6.382 adet kürek, 31 temmuz-4 ağustos 1921'de Erzincan'dan Suşehri'ne;

1.624 adet kazma, 31 temmuz 1921'de Erzincan'dan Suşehri'ne;

271 kangal dikenli tel, 28 temmuz 8 ağustos 1921'de Erzincan'dan
Suşehri'ne;

1.374 atım Rus sahra top mermisi, 2-26 eylül 1921'de ;

7.028 adet Osmanlı sahra top mermisi 3-29 eylül 1921'de;

3.438 atım Osmanlı dağ top mermisi 4-22 eylöl 1921'de Erzincan- Suşehri-Bayburt-Kelkit yolu ile Alucra'ya;

2 sandık harp paketi, 15 ağustos 1921'de Bayburt'tan Kelkit'e yollanmıştır.

4. İstanbul'dan Kaçırılan, Silah, Cephane ve Gereçler:

İstanbul yardımları özel konusunda açıklandığı üzere İstanbul ve civarında Felah Grubu tarafından kaçırılan silah, cephane ve gereçlerden Sakarya Meydan Muharebesi devresinde Anadolu'ya gönderilmiş olan miktarlar aşağıya çıkarılmıştır.¹⁵³

2015 adet	P.tüfeği
8 adet	Tabaunca
4 adet	Bonba topu
1371 adet	Tüfek namlusu
3669 adet	Tüfek mekanizması
247 adet	Aydınlatma tabancası
3	Telemetre
83 çuval	Kapsüllü boş kovan
4.319.197	Çeşitli Piyade tüfeği
1.301 adet	Aydınlatma tüfeği
14.261 adet	El bombası
8 sandık	Tabanca fişegi
42 adet	Bomba tapası
20 sandık	Bomba tapası
449 adet	Kasatura
128 adet	Çelik başlık
7 adet	7, 5'luk 'da ve sahra topu
35 adet	Manteli topu
2 adet	10, 5'luk obüs topu
1.482 atım	7, 5'luk top mermisi
66 sandık	7, 5'luk top mermisi
5.441 atım	Mantelli mermisi

¹⁵³ Gen.Kur.ATESE Arşivi No.1/534, Dlp.1, G.1, Kls.5, Dos.4, F.1

381 sandık	Mantelli mermisi
1.940 atım	15'lik obüs mermisi
606 atım	Çeşitli top mermisi
169 sandık	
369 adet	Çeşitli hartuç
3 varil	Çeşitli hartuç
1.740 adet	Çeşitli tapa
281 adet	Top kaması
3.300 adet	Vidalı fünye
360 k.g.	Dumansız barut
65 varil	Dumansız barut
528 torba	Dumansız barut
71 sandık	Çeşitli top parçası
4 adet	Nişan dairesi
7 adet	Batarya dürbünü
137 adet	Top dürbünü
9 adet	Çeşitli nişangah
13 adet	Zaviye ölçme aleti
6.000 adet	Mermi kapsülü
161 sandık	Mermi kapsülü
1.242 adet	Tel makası
100 adet	Ateşleme makinesi
960 adet	Tahrip kalıbı
35.700 adet	Tahrip kalıbı kapsülü
154 sandık	Trotil
69 varil	Trotil
4.860 metre	Küteberka fitili
600 metre	Çabuk ateşleme fitili
3.500 adet	Elektrik fünyesi
3.938 adet	İstihkam modeli kazma
5.477 adet	İstihkam modeli kürek
1.610 adet	İstihkam modeli balta
980 adet	İstihkam maodeli balta kılıfı
1.500 adet	Portatif kürek
326 adet	Portatif balta

611 adet	Telefon
37 adet	Baş mikrofonu
19 adet	Çeşitli santral
5 sandık	Telefon parçaları
97.000 metre	Sahra kablosu
6 adet	Telsiz telgraf baş telefonu
4 adet	Deniz uçağı
10 adet	Uçak lastiğı(iç ve dış kapak)
20.190 adet	Palaska
10.000 adet	Kütüklük
10.000 adet	Süngülük
6.300 adet	Tüfek kayışı
10.030 adet	Arka çantası
10.000 adet	Ekmek torbası
24 balya	Ekmek torbası
8.000 adet	Peksimet torbası
16.470 adet	Matara
1.000 adet	Ceket
3.000 adet	Bel kemeri
65 adet	Dikiş makinesi
1.500 adet	Oto parçası
200 adet	Dürbün
130 adet	Çeşitli tezgah
19 sandık	Çeşitli tezgah
308 sandık	Piyade, Topçu, Muharebe ve Tezgah gereçleri
440 çuval	Piyade, Topçu, Muharebe ve Tezgah gereçleri
5.000 k.g	Uçak benzini
303 k.g	Vakum yağı
12 bidon	Vakum yağı

5. Bu Dönemde Sovyet Rusya'dan Alınan Silah ve Cephane:

Sakarya Meydan Muharebesi döneminde Rusya'dan alınan silah, cephane ve harp gereçleri:

3ncü Kafkas Tümen Komutanlığınca, 31 temmuz 1921 tarihinde Genelkurmay Başkanlığına sunulan raporda;18 eylül 1920 tarihi ile 28 temmuz 1921 tarihi arasındaki sürede Rusya'dan teslim alınarak Trabzon ve diğer iskelelere nakledilen silah ve cephane çeşit ve sayısı şöyle açıklanmıştır.¹⁵⁴

Tüfek ve Süngü:

11.920 adet	Rus piyade tüfeği
9.520 adet	Rus tüfek süngüsü
9, 030 adet	Avusturya piyade tüfeği
8.871 adet	Avusturya kasaturası
2.619 adet	Alman piyade tüfeği
1.795 adet	Alman kasaturası
6.480 adet	İngiliz piyade tüfeği
3.387 adet	İngiliz kasaturası
25 adet	Meksika piyade tüfeği

Toplam tüfek sayısı 30.083, kasatura ve süngü sayısı 15.573 idi Rusların Türkiye'ye verecekleri tüfek sayısı ile gelen tüfek sayısı karşılaştırıldığı taktirde 80 Rus tüfeği ile 161 Avusturya ve 681 Alman tüfeğinin noksan gönderildiği saptanmış ise de, buna karşılık, 480 İngiliz tüfeği ile 25 Meksika tüfeğinin fazla olarak yollandığı görülmüştü.

Piyade Cephesi:

10.254 sandık	Rus piyade cephanesi
7.244 sandık	Avusturya piyade cephanesi
3.174 sandık	Alman piyade cephanesi
10.074 sandık	İngiliz piyade cephanesi
567 sandık	Çeşitli piyade cephanesi
43 adet	Fransız el bombası
83 adet	İngiliz el bombası

Toplam piyade cephane sayısı 31.317 sandık, el bombası sayısı 126 adet idi.

Rusların Türkiye'ye verecekleri piyade cephane sayısı ile gelen piyade cephane sayısı karşılaştırıldığı taktirde 1.344 sandık Rus piyade cephanesi ile 1.953

¹⁵⁴ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2300, Dlp.17, G.2, Kls.996, Dos.24, F.1-63

sandık Avusturya piyade cephanesi ve 126 sandık Alman piyade cephanesinin noksan gönderildiği saptanmış, buna karşılık 4.078 sandık İngiliz piyade cephanesi ile 567 sandık çeşitli piyade cephanesinin fazla olarak yollandığı görülmüştü.

Hafif ve Ağır makineli Tüfek:

Rusların Türkiye'ye verecekleri çeşitli hafif ve ağır makineli tüfek sayısı 212 idi. Buna karşılık 5 noksanı ile 207 adet çeşitli hafif ağır makineli tüfek Türkiye'ye yollanmıştı.

Top :

Rusların Türkiye'ye verecekleri çeşitli top sayısı 65 idi. Buna karşılık 26 adet çeşitli hafif sahra ve dağ topu Türkiye'ye yollanmıştı. 39 adet top eksik kalmıştı.

Top Cephanesi:

21.267 atım çeşitli top cephanesi Türkiye'ye yollanmıştı. Rusların daha 17.000 atım çeşitli top cephanesi yollamaları gerekiyordu.

Çeşit ve sayısı yukarıda açıklanan silah ve cephaneler 500 İngiliz tüfeği ile 250 sandık İngiliz cephanesi ve beş adet levis makineli tüfeği Giresun Alayına verilmiş, 50 adet tüfek ise Lazistan teşkilatına ve deniz nakliyatında kullanılan deniz araçları personeline dağıtılmıştı. Bu arada, Preveze gambotunun ivedi Batum'a hareketi nedeniyle 2.048 atım Rus top mermisi gambottan çıkarılamamıştı.

18 Eylül 1920 tarihi ile 28 Temmuz 1921 tarihi arasındaki surede Rusya'dan teslim alınarak Trabzon ve diğer iskelelere getirilen bu silah ve cephaneler, değişik günlerde Samsun, Sinop ve İnegöl iskelelerine yollanmıştır.

25 Temmuz 1921 tarihi ile 10 Ekim 1921 tarihi arasındaki sürede Rusya'dan teslim alınarak Trabzon ve diğer iskelelere nakledilen silah ve cephaneye çeşit ve sayısı şöyle idi:¹⁵⁵

Tüfek:

892 adet	Çeşitli piyade tüfeği
3.562 adet	İngiliz piyade tüfeği
471 adet	Alman piyade tüfeği

Toplam tüfek sayısı 4.925 idi. Bu tüfekler 19/20 Ağustos 1921 tarihi ile 5 Ekim 1921 tarihi arasındaki sürede Türkiye'ye yollanmıştı.¹⁵⁶

Piyade Cephanesi:

401 sandık	Fransız ve Belçika piyade cephanesi
------------	-------------------------------------

¹⁵⁵ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2300, Dlp.17, G.2, Kls.996, Dos.24, F.1-70

1.691 sandık	Avusturya piyade cephanesi
371 sandık	Alman piyade cephanesi
4.497 sandık	Rus piyade cephanesi
5.803 sandık	İngiliz piyade cephanesi

Toplam piyade cephanesi 12.763 sandık idi. Bu cephaneler 19/20 ağustos 1921 tarihi ile 4 ekim 1921 tarihi arasındaki sürede Türkiye'ye yollanmıştı.

Makinelî Tüfek:

28 adet	levis hafif makinelî tüfeği
60 adet	Şuşe Makinelî tüfek
1 adet	Avusturya hafif makinelî tüfeği

Toplam olarak makinelî tüfek sayısı 89 idi. Bu tüfekler 19/20 ağustos 1921 tarihinde Türkiye'ye yollanmıştı.

Top:

36 adet İngiliz sahra topu ve 24 toparlak.

Toplar, 3 ağustos 1921 tarihi ile 17 ağustos 1921 tarihi arasında Türkiye'ye yollanmıştı.

Top Cephanesi:

36.146 atım	88.mm.lik İngiliz sahra top cephanesi
1.946 atım	120.mm.lik Fransız top cephanesi
24.103 atım	75 mm.lik Rus sahra ve dağ top cephanesi
248 atım	75 mm.lik Avusturya top cephanesi

Toplam top cephanesi sayısı 62.473 atımdı. Bu cephaneler 2 ağustos 1921 tarihi ile 10 eylül 1921 tarihi arasında Türkiye'ye yollanmıştı. Bunlardan ayrı olarak Ruslar tarafından verilen bir deniz motorgambotu da 24 eylül 1921 günü Trabzon'a gelmişti.

Gaz Maskesi:

19.359 adet Rus gaz maskesi 10 eylül 1921 günü Türkiye'ye yollanmıştı.

25 temmuz 1921 tarihi ile 10 ekim 1921 tarihi arasında Tuapse ve Batum'dan yollanan yukarıda çeşit ve sayısı açıklanan silah ve cephaneler Trabzon'a gelmiş, bunlar değişik tarihte Samsun, Sinop ve İnebolu iskelelerine yollanmıştı.

¹⁵⁶ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2300, Dlp.17, G.2, Kls.996, Dos.24, F.1-71

6. Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğünün Faaliyetleri:

Sakarya Meydan Muharebesinin kapsadığı dönemde, Batı Cephanesinin lojistik desteği için, Kayseri - Kırşehir - Yahşihan, İnebolu – Kastamonu - Çankırı - Kalecik-Ankara, Samsun-Çorum-Yozgat-Yahşihan, İzmit Ankara karayolları ile Ankara ve dolaylarına nakledilen silah ve cephane, çeşit ve sayıları bu süre içinde nakledilen silah cephane, yiyecek ve yem donatım ve gereç ağırlıkları şöyle idi:

Kayseri-Kırşehir-Yahşihan Yoluyla Ankara ve Dolaylarına Nakledilen Silah, Cephane ve Çeşitleri:

285adet küçük çaplı mavzer tüfeği, 159adet muaddel martin tüfeği, bir adet manliher filintası, 204 adet kapaksız martin filintası, 42 adet martin hanri, 54 adet kasalı mavzer, 14 adet ve 13 sandık muaddel mavzer, 14 adet büyük çaplı mavzer filintası , 228 adet Rus tüfeği, 43adet 98modeli Alman tüfeği, 19 adet 88 modeli Alman tüfeği, beş adet Fransız tüfeği, iki adet İngiliz filintası, 263 adet anahtarlı tüfek, 712 adet mekanizmasız Rus tüfeği, 740 adet mekanizmasız tek atar Rus tüfeği, 160 adet mavzer tüfeği, 4.107 çeşitli tüfek, 197 adet Paraguay, 173 adet berdanga tüfeği, iki adet Fransız otomatik tüfek, 39 adet Osmanlı kasalı tüfek, iki adet Bulgar tüfeği, 174 adet mekanizmasız tek atar Rus tüfeği, 118 adet muaddel martin iğnesi, 1.345 adet çeşitli süngü, 2.144 adet çeşitli kasatura, 348 adet Alman maksim namlusu, beş adet Alman maksim kalkanı, 76 adet çeşitli kapak takımı.

449 sandık Rus piyade cephanesi, 251 sandık ve 6.915 adet Osmanlı piyade cephanesi, 2.826 adet Alman piyade mermisi, 322 sandık küçük çaplı mavzer cephanesi, 726 sandık muaddel mavzer cephanesi, bir sandık manliher cephanesi, 77 sandık mavzer cephanesinden oluşan piyade silah ve cephanesiyle22.707 atım çabuk ateşli sahra mermisi, 48 atım Rus sahra mermisi, 581 atım kudretli dağ top mermisi, 150 atım Rus dağ mermisinden oluşan top cephanesi Kayseri'den Ankara ve dolaylarına nakledilmişti.Adı geçen bu silah ve cephaneler Elcezire ve Doğu cephelerinden tertip edilen silah ve cephaneden meydana gelmekteydi.

Öte yandan Kayseri-Kırşehir-Yahşihan karayoluyla Ankara ve dolaylarına nakledilen çeşitli silah toplam ağırlığı 10 ton 500kg., çeşitli cephane toplam ağırlığı 44 ton 500kg., yiyecek ve yem toplam ağırlığı152 ton, donatım ve gereç toplam ağırlığı20 ton civarındaydı.

*İnebolu-Kastamonu-Çankırı-Kalecik-Ankara Karayoluyla Ankara ve Dolaylarına Nakledilen Silah ve Cephanelerin Çeşit ve Sayıları:*¹⁵⁷

1.188 adet ve bir sandık çeşit tüfek, üç adet ve 6 sandık Rus tüfeği, 10 adet mavzer tüfeği, 1 adet Fransız tüfeği, 7 adet Osmanlı tüfeği, 6 sandık mavzer martin tüfeği, 2 adet İngiliz tüfeği, 13 adet ve 1 sandık çeşitli tabanca, 1.400 adet çeşitli kasatura 12 adet çeşitli süngü, 187 kılıç, 120 sandık Alman piyade cephanesi, 1.583 sandık ve 14.849 adet çeşitli piyade cephanesi, bir sandık mavzer piyade cephanesi, 500 adet İngiliz cephanesi, 354 adet Rus piyade cephanesinden oluşan piyade silah ve cephanesiyle, üç adet kudretli dağ topu, 3.300atım seri sahra top mermisi, 2.188 atım 7, 5 luk sahra top mermisi, 23 sandık çabuk ateşli sahra top tapası, 130 adet 75mm.lik dağ top şarapneli, 166 adet adi dağ hartucundan oluşan top ve cephanesi, İnebolu'dan Ankara ve dolaylarına nakledilmiştir.Ankara ve dolaylarına nakledilen bu yardımlar;Doğu Cephesinden tertip edilen Rusya'dan getirilen ve İstanbul'dan kaçırılan çeşitli silah ve cephaneden meydana gelmekte idi.

Öte yandan İnebolu-Kastamonu-Çankırı-Kalecik-Ankara kara yolu ile Ankara ve dolaylarına nakledilen çeşitli silahın toplam ağırlığı 22 ton 500 k.g., çeşitli cephane toplam ağırlığı 930 ton, yiyecek ve yemlerin ağırlığı 13 ton, donatım ve gereç toplam ağırlığı ise 636 ton 500 k.g. civarındaydı.

Samsun-Çorum-Sungurlu-Yahşihan Karayolu ile Ankara ve dolaylarına Nakledilen Silah ve Cephanelerin Çeşit ve Sayıları:

1.656 adet Bulgar tüfeği, 237 adet Avusturya tüfeği, 198 adet Alman tüfeği, 152 adet Belçika tüfeği, 348 adet İngiliz tüfeği, 3 adet ve 6 sandık Rus tüfeği, 10 adet mavzer tüfeği, bir adet Fransız tüfeği, 7 adet Osmanlı tüfeği, 6 sandık mavzer ve martin tüfeği, 778 adet çeşitli tüfek, 13 adet bir sandık çeşitli tabanca , 1.400 adet çeşitli kasatura, 7a adet çeşitli süngü, 185 adet kılıf, 1.142 sandık manliher cephanesi, 223 sandık Alman Cephanesi, 1.583 sandık, 14.849 adet çeşitli piyade cephanesi, 276 sandık ve 500 adet İngiliz piyade cephanesi, 178 sandık ve 354 adet Rus piyade cephanesi, 93 sandık Osmanlı piyade cephanesi, 107 sandık Avusturya piyade cephanesi, 93 sandık Osmanlı piyade cephanesi 107 sandık Avusturya piyade cephanesi, 118 sandık Fransız piyade cephanesinden oluşan piyade silah ve cephanesiyle, 4 adet 75 mm. lik Fransız sahra topu, 4 adet kudretli dağ topu, 2 adet şınayder dağ topu, 2 adet İngiliz sahra topu, 5 adet 75 mm. lik sahra topu, 2 adet 125 mm. lik Fransız topu, 2 adet 105.mm lik İngiliz topu, 9 adet İngiliz çabuk ateşli sahra topu, 2 adet Fransız çabuk ateşli sahra topu, 3.039 sandık

¹⁵⁷ Harp Tarihi Arşiv No. 1/4336, Dlp.17, G.2, Kls.1005, Dos.66, F.1-5, 1-8, 1-9, 1-13, 1-15

İngiliz obüs mermisi, 27 sandık 120 lik.Fransız mermisi 761 sandık Fransız sahra top mermisi, 428 sandık 120 lik.Fransız sahra obüs mermisi, 432 sandık 105 mm.lik.İngiliz obüs mermisi, 778 sandık 88 mm.lik. İngiliz sahra top mermisi, 335 sandık 125 mm.lik. obüs mermisi, 3.300 atım çabuk ateşli sahra top mermisi, 2.188 atım 75 mm.lik sahra top mermisi, 130 sandık şarapnel kapsülü, 42 sandık şarapnel tapası, 56 sandık 75 mm.lik. kovasız dane 20 sandık barutlu şarapnel kovani, 45 sandık hartuş kapsülü, 165 adet kudretli dağ toplarına ait hartuş, 247 sandık Osmanlı çabuk ateşli sahra top mermisi, 423 sandık İngiliz çabuk ateşli sahra top mermisi, 238 asndık Rus çabuk ateşli top mermisi, 11 sandık Fransız sahra top mermisi, 36 sandık Osmanlı dağ top mermisi, 80 sandık Osmanlı çabuk ateşli dağ top mermisi, 29 sandık çabuk ateşli dağ top mermisinden oluşan top ve cephanesi Samsun'dan Ankara ve dolaylarına nakledilmişti.Ankara ve dolaylarına nakledilen bu yardımlar Doğu Cephesinden tertip edilen Rusya'dan getirtilen ve İstanbul'dan kaçırılan çeşitli silah ve cephaneden meydana gelmekteydi.

Öte yandan, Samsun-Çorum-Yozgat-Yahşihan karayoluyla Ankara ve dolaylarına nakledilen çeşitli toplam silah ağırlığı 18 ton, çeşitli cephane toplam ağırlığı 495 ton, yiyecek ve yem toplam ağırlığı 2 ton, donatım ve gereç toplam ağırlığı ise 199 ton civarındaydı.

İzmit-Ankara Karayoluyla Ankara ve Dolaylarına Nakledilen Silah ve Cephanenin Çeşit ve sayıları:

9 sandık Alman piyade cephanesi, 17 sandık Osmanlı piyade cephanesi, 13 sandık Rus piyade cephanesi, 8 sandık İngiliz piyade cephanesi 6.00 adet Fransız piyade cephanesinden oluşan piyade cephanesi ile 1.000 atım (s.c) mermi, 54 atım top mermisinden oluşan top cephanesi İzmit'ten Ankara ve dolaylarına nakledilmiştir.Ankara dolaylarına gelen bu silah ve cephane İstanbul'dan kaçırılanlardan meydana gelmekteydi.

Öte yandan, İzmit-Ankara karayoluyla Ankara ve dolaylarına nakledilen çeşitli silah toplam ağırlığı 10 ton, çeşitli cephane toplam ağırlığı 1.232 ton 500 k.g.;yiyecek ve yem toplam ağırlığı 47 ton 500 kg. donatım ve gereç toplam ağırlığı 101 ton civarındaydı,

Bu dönemde sürdürülen nakliyat faaliyetleri özetlendiği taktirde, Batı Cephesinin lojistik desteği için Elcezire ve Doğu Cephelerinden gönderilen, Rusya'dan getirtilen ve İstanbul'dan kaçırılardan Ankara ve dolaylarına nakledilen silah ve cephane çeşit ve sayısı toplamı 12.085 adet ve 32 sandık çeşitli tüfekten, 7.740 sandık ve 44 147 adet çeşitli piyade cephanesinden, 35 adet çeşitli toptan,

44.107 atım ve 3.100 sandık top cephanesinden 2 sandık ve 13 adet çeşitli tabancadan, 147 adet sürgü kolundan, 18 adet muaddel martin iğnesinden, 1.365 adet çeşitli süngüden, 4.944 adet çeşitli kasaturadan, 248 adet maksim namlusundan, 5 adet Alman kalkanından, 76 adet çeşitli kapak takımından, 372 adet kılıçtan, 130 şarapnel kapsülünden, 42 adet şarapnel tapasından, 56 sandık 7, 5 luk.kovansız daneden, 20 sandık barutlu şarapnel kovanından, 1 sandık barutsuz şarapnel kovanından, 45 sandık kartuş kapsülünden , 165 adet kudretli dağ toplarına ait kartuştan, 23 sandık çabuk ateşli sahra tapasından, 166 adet adi dağ kartuşundan oluşmakta idi.¹⁵⁸

Bu devirde sürdürülen nakliyat faaliyetlerini toplam ağırlığı ise;çeşitli toplam silah ağırlığı 61 ton, çeşitli cephane toplam ağırlığı 2.072 ton, yiyecek ve yem toplam ağırlığı 216 ton 500 kg., donatım ve gereç toplam ağırlığı ise 956 ton 500 kg. civarındaydı.

Sakarya Meydan Muharebesinin kapsadığı tarihler arasındaki devre içinde Yahşihan ve Ankara'ya getirilen çeşit ve sayıları yukarıda açıklanan ikmal maddeleri Yahşihan-Ankara dekovil ve Ankara-Polatlı normal hat demiryolu ile Polatlı'ya nakledilmiştir.

Türk Ordusu Sakarya gerisine çekildikten sonra Rusya'dan gönderilen mühimmat ile Doğu Cephesinden, Diyarbakır'dan ve Malatya'dan, Ankara dolaylarına nakledilen cephaneler, zamanında muharebe meydanına yetiştirildi.Bu sırada İstanbul'dan Felah Grubu da bir hayli cephane sevk etmişti.

I. Büyük Taarruz Hazırlıkları ve Mali Kaynak Yetersizliğin Doğurduğu Problemler, Aranılan Çözüm Yolları:

Sakarya Zaferinden sonra, Yunanlıları denize dökülebilmek için, en az onun gücüne yakın bir güce sahip olmak gerektiği ortaya çıkmıştı. Yunanlıların gücüne yakın bir güce sahip olabilmek için ise Sakarya sonrasındaki ordumuzun mevcut insan ve ateş gücünün iki kat artırılması gerekiyordu. Oysa, Anadolu'nun kaynakları Sakarya Muharebesi öncesinde ve uzun süren muharebe süresince son kurşuna kadar zorlanmış; Türk ordusu karşılıklı tükenmeme yarışı halini alan muharebeyi

¹⁵⁸ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2300, Dlp.17, G.2, Kls.996, Dos.24, F.1-90

kazanmış, buna karşılık Anadolu kaynaklarını tüketmiş bulunuyordu. Şimdi, hem Sakarya'nın kayıplarını karşılamak, hem de ordunun gücünü iki kat artırmak zorunluluğu ile karşı karşıya bulunuluyordu.

Büyük taarruza hazırlık dönemi, baştan sona kadar büyük mali sıkıntıların çekildiği bir dönem olmuştur. Bütçe gelirlerini artırma çabalarına ve bütçe işlemlerine ileride ayrı bölümler halinde değineceğimizden, burası yalnızca çekilen mali darlığı ve bu darlığın etkilerini belirtmeğe çalışacağız.

Çekilen mali sıkıntılar göz önünde tutulduğunda, gelir artırmak için girişilen çabaları ve bütçe işlemlerini değerlendirmek değerlendirmek daha kolay olacaktı.

Genel seferberliğin ilanı ile silah altına yeniden alınan yüz binlerce savaştının yedirilmesi, giydirilmesi ve silahlandırılması, yeni gelir kaynaklarına ihtiyaç gösterilmektedir. Anadolu'nun mali yükümlük sınırlarını aşmış olması yeni gelir kaynaklarına yönelmeyi önlemektedir. Büyük Millet meclisi ve hükümet yurdun kurtuluşuna sağlayacak büyük taarruz için gerekli maddi olanakları bulunmamanın çaresizliği içindedir.

Mecliste, ordunun büyük taarruza hazırlanmasını gerektirdiği kaynakları bulmakla görevli Milli Savunma komisyonunda katıldığı bir savaş komisyonu kurulmuştu, ne var ki, ordunun günlük ihtiyaçlarının karşılanmasında bile güçlük çekilmesi savaş komisyonunun uzun vadeli çalışmalara girişmesini engelliyordu., Komisyonun başlıca gündemi ordunun günlük yaşesinin nasıl karşılanabileceğiydi.

Sakarya zaferinden bir aylık bbir hazırlıkla genel taarruza geçilmesi düşünülmüş, bir aylık süre içinde ordunun gücünün iki kat artırılması şöyle dursun Sakarya kayıpları bile giderilmemiş, kazanan cephane stokları tamamlanamamıştı. Bu nedenle taarruz kıştan sonraya bırakılmış, fakat bazı Milletvekilleri ordunun taarruz etmemesini sert tenkit konusu yapmışlardı. Taarruzun ertelenme nedenlerini açıklayan Milli Savunma Bakanı Kazım (ÖZALP) Paşa, bazı milletvekillerine, beş milyon lire temin edilerek Milli Savunma Bakanlığının emrine verilmesi halinde, ordunun Yunanlıları Anadolu'dan çıkaracak güce erişeceğini söylemişti. Bu konuda verilen bir önerge üzerine Mecliste gizli bir oturum yapılmış, sonuçta belirli zamanlarda alınan bazı vergilerin erken tahsile tabi tutulması kararı alınmış ve gerekli konular çıkarılmıştı.¹⁵⁹

Büyük hazırlık döneminin başarılı Maliye Bakanı Hasan Fehmi (AYTAÇ) Bey, pratik buluşları ile gelir gider arasındaki dengeyi kurmağa çalışıyordu. Uygulanan mali formül kısaca şuydu: "Para yağlı kurşun ve keskin süngüye" Bunun

¹⁵⁹ ÖZALP, Kazım, Milli Mücadele, 1919-1922, TTK Yayınları, Ankara, 1971, C.1., s.226

için, ordunun dışındaki örgütlere ancak günlük zorunlu ihtiyaçlarına yetecek kadar para veriliyordu. Maliye Bakanı Hasan Fehmi (Aytaç) Bey, çekilen mali sıkıntıları şöyle dile getirmektedir.¹⁶⁰

Milli Savunma bakanlığı devamlı olarak çarşaf gibi teklifler getiriyordu. Bir defasında 400 bin postal için para istedi. Ben parayı versem, 400 bin postalı nerede, kime, ne kadar zamanda yaptıracaksınız; çarık isterseniz aklım erer, dedim. Teklifi geri aldılar.

Bir gün de Ordu Komutanları çeşitli ihtiyaçlar için 10 otomobil istedi. Para yerine”İstedığınız otomobilleri Yunanlılar İzmir’de hazırladılar. Orada duruyor. Gidin bedelsiz alın.” dedim.

Ruslardan gelen üç yüz bin altından on para harcamamıştım. Telgraf başında yeri sıkıştırarak tahsilat yaptırıyordum. Gelen parayı üzerine ekledim. Ordu defterdarlarından hesap istedim. Baktım ki, bazı birliklerde iki ay, bazılarında on dört ay aylık almamış subaylar var. Üç milyon lira alıp Akşehir’e gittim. Aylıkları aynı seviyeye getirecek şekilde dağıtılmak üzere verdim. Sonra üç milyon daha gönderdim .Artarsa ikişer ayın birini, hiç olmazsa yarım aylık dağıtın, dedim.

Akşehir dönüşünde, Mustafa Kemal Paşa’ya ne kadar subay olduğunu, aylık alacaklarının miktarını söyledim. Fevzi Paşa da oradaydı. Mustafa Kemal Paşa, bu rakamları nereden biliyorsun, diye sorunca Fevzi Paşa, Ordu defterdarlarını kastederek, onun casusları var, dedi.

Taarruz yaklaştı. Ordu, durmadan para istiyor.Aşar vakit yakın. Fakat zamanı gelmedi. Vergiler hep tahsil edilmişti. Hiçbir yerde metelik bırakmamıştım. Bir gün Osmanlı Bankasının Ankara Şubesi Müdürü Bojetî’yi çağırttım. Dedim ki: Osmanlı Bankası tarihi anını yaşıyor. Maliye’ye bir buçuk milyon lira lazım. Bizim yönetimimizdeki bölgelerde on altı şubemiz var. İstedğim parayı vermezsen şubelerinizin on altısına el koyar, kasalarınızdaki bütün parayı tutanak karşılığında alırım. Düşünmek için sana çeyrek saat mühlet veriyorum., git düşün cevabını ver.

Böylece istediğimiz bir buçuk milyon lirayı Osmanlı Bankasından aldık.¹⁶¹

Büyük taarruza nazırlık dönemi bir çok mali sıkıntılarla geçmesine rağmen, Türk Milleti kuruluşu sağlayacak genel taarruz hazırlıklarının tüm fedakarlığına büyük bir olgunlukla katlanmaktaydı.1922 mali yılının ilk günü Büyük Millet Meclisinde iç ve dış konulara değinen uzun bir konuşma yapan Mustafa Kemal Paşa, Türk Milletinin genel tutumunu şöyle tanımlıyordu:

¹⁶⁰ SELEK, Sabahattin, Anadolu İhtilali, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1966, C.1., s.134

¹⁶¹ Borç olarak alınan bu para zaferden sonar adı geçen bankaya ödenmiştir.

Geçirdiğimiz ikin mali yılın en vasfı olarak, iş ve ordu saflarında çalışan millet fertleri ile askerlerin, dayanılmaz baskılar altında sürüklendiğimiz bu kanlı maceraya alışmış ve onu yaratan elem verici zorunlulukların anlamış olmalarını zikredebilirim.

Mali yönden iyice dar boğazlara girildiği bir sırada, İngiltere'nin öncülüğünde itilaf Devletlerinin barış teklifinde bulunmaları bazı kişilerin, kurtuluş Savaşı hedeflerinden biraz fedakarlık yapılması ve barış teklifinin kabul edilmesi görüşünün benimsemelerine yal açmıştır. İçinde bulunulan mali güçlükler hatırlandığında, barış teklifini benimseyenlere hak vermemek elde değildi. Bu arada, bazı bakanların Sovyet Rusya yardımlarının artırılmasını sağlamak amacıyla, barış teklifinin kabul edilmesi gerektiği yolunda konuşmalar yaptığı dikkati çekmektedir. Özellikle Maliye Bakanı Hasan (Saka) Beyin bu tür konuşmalar yapmasının nedeni, bir Sovyet diplomatının hatıralarında daha açık bir şekilde görülmektedir. Barış teklifine Türkiye'nin cevabının hazırlandığı günlerde, Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rusya Elçisi S.İ.Aralov, Azerbeycan Elçisi Abilov ve Sovyet Rusya Askerie Ateşesi K.K. Zvonaryevi'i cepheye davet etmişti.S.İ.Aralov, Akşehir'de Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ile görüşmelerini şöyle anlatmaktadır:¹⁶²

“Mustafa Kemal Paşa 'nın çalışma odasında Türkiye'nin siyasal durumu, İtilaf Devletlerinin teklif ettikleri silah bırakışmasının şartları ve bu teklife verilmesine düşünülen cevap üzerinde uzun uzun konuşuldu. Mustafa Kemal, Bakanlar kurulunun ve kendisinin hazırladığı cevap tasarısını okudu. Karargaha gelen bakanlardan bazılarının, özellikle Trabzon Milletvekili ve Maliye Bakanı Hasan beyin, Türk maliyesinin içinde bulunduğu ağır durum dolayısıyla İtilaf Devletlerinin tekliflerine boyun eğmek gerektiği düşüncesini anlattı. Mustafa Kemal, Türk halkının emperyalistlere boyun eğmeye karşı olduğunu, Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye yardım ettiğini, ileride de edeceğini, bundan ötürü emperyalistlere taviz vermemek gerektiğini ileri sürerek, Hasan Beyin düşüncelerine itiraz etmişti.”

“..Silah bırakışması teklifine verilen cevap Mustafa Kemal'in ileri sürdüğü fikirlere uygun bir ruhtaydı. Böylece teklifte bulunduğuna teşekkür edilerek nazik bir tarzda kaleme alınan Türk cevabında, üç büyük devletin teklifinden çok uzaklaşan şartlar ileri sürülmüştü.”

1922 yılı ilkbaharında, Büyük Millet Meclisinde birçok milletvekili bir an önce gelen taarruza geçilmesini istiyordu. Madem ki, barış teklifi red edilmişti ve son söz

¹⁶² ARALOV, S.I., Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları, (Çev: Hasan Ali EDİZ), Burçak Yayınevi, İstanbul, 1967, s.91

silahlara bırakılmıştı, o halde bir an önce silahlar konuşmalıydı. Derhal taarruza geçilmesini isteyenlere cevap vermek üzere kşürsüye çıkan Mustafa Kemal Paşa;¹⁶³

“Taarruza geçilmesi için önce askeri hazırlığı ikmaletmek lazımdır. Askeri hazırlığın ikmali için de on beş milyon lira lazımdır.” demişti.

Oysa, Maliye Bakanlığının memur ve subay aylıklarını bile birçok gecikmelerle ödediği herkes tarafından bilinmekteydi. Böyle bir durumda, bir anda onbeş milyon liranın bulunması gerçekten imkansızdı. Bir çare olmak üzere, ordu mevcudunun azaltılmasını ileri sürenler oldu. Yeniden kürsüye gelen Başkomutan Mustafa Kemal Paşa.¹⁶⁴

“Arkadaşlar!.. Ben, ordunun mevcudiyet ve kuvvetini paramızla dengeli buldurmak nazariyesini kabul edenlerden değilim. Para vardır, ordu vardır, paramız bitti, ordunun mevcudu azalsın... Ben bu kanaata iştirak ediyorum. Para vardır veya yoktur. Muaffak olmamız için ordu vardır ve olacaktır.”

Mustafa Kemal Paşa'nın bu kesin tutumu üzerine, ayrıntılarına ileride değineceğimiz gelir artırıcı kanunların çıkarılmasına hız verilerek on gün içinde on kanun çıkarılmıştı. Son bir çare olarak başvuru olan gelir artırıcı kanunların el attığı gelir kaynakları, Anadolu'nun vergilendirme sınırlarını çoktan aşmış olduğunu gösteren gelir sağlama yönünden son derece verimsiz kaynaklardı.

1. Bütçe Gelirini Artırma Çabaları:

Büyük hazırlık döneminde bütçe gelirlerinin artırılması çabalarına göz atıldığında, mali kaynaklarının çok büyük kısmını savaş, hazırlıklarına daha önce ayırmış bulunan Anadolu'nun mali yükümlülük sınırlarını çoktan aşmış olduğu hemen sezilmektedir. Büyük Millet Meclisi ve Hükümet yeni kaynak bulmanın çaresizliği içindedir. Genel seferberliğin ilanı ile silah altına yeniden alınan yüzbinlerce savaşçının yedirilmesi, giydirilmesi ve silahlandırılması için ek gelir kaynaklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Mevcut bütçe olanakları cari giderleri bili karşılamaktan uzaktır.

Ek gelir sağlamak amacıyla 19 adet gelir artırıcı kanun çıkarılmıştır. Büyük hazırlık döneminde çıkarılan kanunların büyük çoğunluğu ile mevcut vergi kanunlarında gelir artırıcı değişiklikler yapılmıştır. Bunun yanısıra dört yeni vergi

¹⁶³ ÜNAL, Tahsin, Atatürk Parasızlığında Yenmişti, Türk Kültürü Yayınları, İstanbul, 1965, s.101

¹⁶⁴ KARAL, Enver Ziya, Atatürk Hakkında Düşünceler, TTK Basımevi, Ankara 1956. s.107

kanunu yürürlüğe konmuş, vergilerin kısa zamanda tahsilini sağlayacak tedbirler alınmıştır.

Ek gelir sağlamak için çıkarılan kanunların bütçe gelirlerini artırma olanakları sınırlıdır. Anadolu'nun tek gelir kaynağı olan tarım üzerinden alınmakta olan ağır vergilere ek olarak, Tekalifi Milliye Emirleri ile % 40 oranında yapılan el koymalar, tarım alanından yeni bir ek gelir beklenmesini imkansız hale getirmiştir. Bu nedenle, düşük verimli vergilendirme alanlarına kayılması gerekmiş, tarım alanından alınan vergilerin ise daha çok zamanında ve tam olarak tahsil edilmesi üzerinde durulmuştur.

Çıkarılan ek gelir sağlayıcı vergi kanunlarına, kısır kaynaklarla yönelmesinden ötürü "fakirliğin sembolü kanunlar" gözüyle bakanlara hak vermemek elde değildir.

2. Mevcut Vergilerde Yapılan Gelir Artırıcı Değişiklikler

Sakarya Muharebesinden sonra, uzun süre gelir artırıcı gelişmelerde bulunulamamıştır. Zira, 7 ve 8 Ağustos 1921'de çıkarılan Tekalifi Milliye Emirleri ile halk ağır bir yükümlülük altına girmiş bulunuyordu. Çok zorunlu olmadıkça, yeni vergilendirmelere veya vergi yükünü artıracak değişikliklere gidilmesi yerinde olmayacak, zaten uzun savaş yılların fakirleştirdiği Anadolu'nun daha da fakirleşmesine meydan verilmeyecekti.

İtilaf Devletlerinin barışı kurmak amacıyla teklif ettikleri mütareke şartlarına Ankara Hükümetinin ulusal yararlarına uygun olarak verdiği cevaplar kabul edilmeyince, kesin sonucun silah zoru ile alınacağı birkere daha anlaşılmiş bulunuyordu. Bunun üzerine ordunun güçlendirilmesine yeniden hız verilmiş, kesin sonuç alınabilecek büyük taarruz hazırlıkları için Anadolu'nun son kuruşuna kadar zorlanması kaçınılmaz tek çıkar yol olmuştu. Yazın yapılması düşünülen büyük taarruza az zaman kalmıştı. Acele etmek gerekirdi.

Maliye Bakanlığınca önceden hazırlanmış olan gelir artırıcı kanun tekliflerinin, Büyük Millet Meclisince hızla kanun haline getirilmesine tanık oluyoruz. 15 Nisan 1922 ve 18 Nisan 1922 günleri arasındaki üç gün içinde 9 adet vergi kanunu çıkarılmış, bunlardan 7 si ile mevcut vergilere zam yapılmış, diğer 2 si ile yeni vergiler konulmuştur. Sakarya Muharebesinden zafere kadar geçen bir yıllık sürede çıkarılan gelir kanunlarının yarısının üç günde gerçekleştirilmiş olması dikkati çekmektedir. Bu durum, barışın, düşmen denize dökülmedikçe kurulamayacağına,

bu kutsal amaç için mali kaynakların son bir defa daha zorlanması gerektiğine dair genel inancı açık bir şekilde yansıtmaktadır.

a. Sigara Kağıdı, Kibrit ve Kav Kutularından Alınan Tüketim Vergisine Ait Cezala Artırılması:

Hatırlanacağı gibi, 30 Eylül 1920 gün ve 31 sayılı kanunla evvelce elli yapraklık sigara kağıdı defteri başına alınan 10 para tutarındaki vergi 20 paraya (yarım kuruşa) çıkarılmış, 30 Eylül 1920 gün ve 32 sayılı kanunla da, evvelce bir kutu kibritten alınan 5 paralık vergi 10 paraya çıkarılmıştı. Şimdi, bir kurşun altındaki bu tüketim vergilerinden alınan cezaların artırılması yoluna gidiliyordu. Çıkarılan bir kanunla : sigara kağıdı defteri, kibrit ve kav kutularına bandrol yapıştırılmak suretiyle ödenen tüketim vergisini ödemeyenlere ait cezalar artırılıyordu. Kibrit ve kav kutuları için kutu başına 5 kuruş, sigara kağıdı defteri başına 10 kuruş ceza alınacaktı.¹⁶⁵

Verimlilik yönünden yapılan değişiklikten önemli bir gelir artışı beklenmeyeceği açıktır. 1 kuruşun altındaki söz konusu tüketim vergilerine ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmeyenlerin ortaya çıkarılması halinde alınacak 5-10 kuruşluk para cezalarının, yükümlülüklerin izlenmesi ve vergi kontrolü için yapılacak giderleri bile karşılaması kuşkuludur.

b. Şeker, Çay, Kahve ve Petrolden Alınan Tüketim Vergisinin Miktarının Artırılması ve Vergi Kapsamının Genişletilmesi:

Şeker, çay, kahve ve petrolden Osmanlı Hükümetine 25 Mart 1919 tarihinde yürürlüğe koyduğu biri kararname ile tüketim vergisi alınmaktaydı. Büyük Millet Meclisinin açılışından sonra, bazı Osmanlı Kanun ve kararnameleri gibi, bu kararnamenin de yürürlüğü kabul edilmişti. Büyük hazırlık için ek gelir alırken söz konusu uygulamanın gelir artıracak biçimde değiştirilmesi ön görülmüştür. Buna göre şeker, çay, kahve ve petrolden alınan tüketim vergisi miktarı artırılıyor, verginin kapsamını da genişletilerek pirinç, baharat, margarin, mum, adi sabun ve boş çuvallar vergi kapsamı içine alınıyordu. Vergi konusu olan tüketim mallarının büyük çoğunluğunun ithal malı olması; çıkarılana kanun gelir artırmanın yanısıra , ithal

¹⁶⁵ 15 Nisan 1922 gün ve 215 sayılı Kanun

mallarına olan talebie kısmayı da öngördüğünü göstermektedir. Sınırlı döviz kaynaklarının tüketim malları yerine, daha zorunlu ithal malı durumunda bulunan silah cephane ve askeri malzeme satın alınmasına kaydırılması istenmektedir.

*15 Nisan 1922 günü yürürlüğe giren Kanunla, yapılan zamlar ve yeni vergi kapsamına alınan tüketim malları ile tüketim vergisinin miktarları aşağıdaki şekli almıştır.*¹⁶⁶

Şeker	kilosundan	15 kuruş
Kahve	“	20 “
Çay	“	40 “
Petrol	“	6 “
Pirinç	“	10 “
Baharat	“	30 “
Margarin	“	80 “
Mum	“	30 “
Adi sabun	“	5 “
Boş çuval	“	5 “

Kanun 2 nci maddesi gereğince bu malların ithali halinde tüketim vergisi gümrük giriş kapılarında gümrük vergileriyle birlikte tahsil edilecektir. 3 ncü madde ile de kanunun yürürlüğe girdiği tarihte perakende satış yapanlar dışında gümrüklerde, banka ve toptancıların depolarında bulunan vergi konusu malların miktarları ilgililer tarafından vergi dairelerine, vergi dairesi olmayan yerlerde defterdarlık ve müdürlüklerine bildirilecektir. Bu bildirim üzerine şeker, kahve, çay ve petrolün eskisine oranla vergi farkı ve yeni vergiye tabi tutulan malların vergilerinin tamamı ödenecektir. Bildirim de bulunmayanlar noksan bildirimde bulunanlar hakkında cezalı uygulama yapılacaktır.

Gümrük, banka ve toptancı tüccarlarının depolarında bulunan vergiye tabi malların stoklarının vergilendirilmesi, kısa sürede küçümsenmeyecek bir geliri artışı sağlayacaktır.

¹⁶⁶ 15 Nisan 1922 gün ve 217 sayılı Kanun

c. Su ve Kara Avı Vergilerine Zam Yapılması:

İncelememizin başında 19 Mayıs 1919 Türkiye'sinin mali kaynaklarını araştırırken belirttiğimiz gibi, Osmanlı İmparatorluğunda uzun zamandır uygulanagelen su ve kara avcılığının vergilendirilmesi, 183 yılında düzenlenen "Zabıtai Saydiye Nizamnamesi" adlı tüzükle yeni ilkelere bağlanmıştı. O tarihten sonra önemli bir değişikliğe uğramayan uygulama, para değerinde kır yıla yakın sürede vukubulan düşmeler nedeniyle, verimsizlik duruma gelmişti. 1856 yılından bu yana, su ve kara avı vergileri aracılara (mültezimler) ihale edilmek suretiyle tahsil edilmekteydi.

Su ve kara avı vergilerinin bütçe gelirleri arasındaki yeri önemli değildi. (1920) yılı bütçesinde 68.626 lira hasılat ile bütçenin % 0.14 ünü meydana getiriyordu) Bununla birlikte, Anadolu'nun mali kaynaklarının son kuruşuna kadar zorlanmasına karar verilince, çıkarılan bir kanunla yürürlükteki "Zabita Saydiye Nizamnamesi"nin bazı maddeleri değiştirilerek bir miktar zam yapıldı.¹⁶⁷

Yapılan değişiklikle, su avı izin belgelerinden alınan harç 200 kuruşa çıkarılmakta, avlanan balıkların balıkthane veya balık pazarında artırma ile satışı sırasında değer üzerinden %10 oranında alınan vergi %20 ye yükseltilmiş bulunmaktadır. Kara avı izin belgelerinden ilçelerde 10, illerde 20 kuruş olarak alınan vergi 100 ve 200 kuruşa çıkarılmakta, ayrıca av hayvanlarının derilerinin satışından alınan vergi oranı artırılmaktadır.

d. Konsolosluk Harçlarının Nispetlerinin Artırılması:

İncelememizin birinci bölümünde açıklandığı gibi, ilk defa 1867 yılında düzenlenen bir tüzükle pasaport ve konsolosluk harçları alınmağa başlanmış; 1882, 1894 ve 1818 yıllarında çeşitli değişiklik ve zamlar yapılmıştı. Bu defa, 16 Nisan 1922 günü çıkarılan 219 sayılı kanunla, 1918 yılından beri uygulana gelmekte olan harç miktarlarına beş misil zam yapılmıştır. Yapılan bu zamdan sonra harçların ulaştıkları yeni miktarlar şöyledir:

Pasaport harcı 250 kuruş toplu pasaportta kişi başına 125 kuruş vize harcı 50 kuruş konsolosluk vize harcı 100 kuruş konsolosluklarca gemilerin sağlık patent oları vizeleri:

¹⁶⁷ 16 Nisan 1922 gün ve 218 sayılı Kanun

- 50 tondan küçük gemilerden 50 kuruş
- 50 tondan büyük gemilerden 125 kuruş

1922 yılı dış ticaret olanakları göz önünde tutulur. Ankara hükümetinin dış ülkelerdeki konsolosluk sayısının sayısının 3-4 dolayında olduğu ve resmi işler dışında iş ve turistik yurt dışı yolculuklarına çok ender rastlandığı hatırlanırsa; yapılan beş misli zamma karşılık devlet vergilerinde önemli sayılabilecek bir artışın söz konusu olamayacağı kolayca anlaşılabilir.

e.Kibritten Alınan Tüketim Vergisine Yapılan Zam:

*30 Eylül 1920 gün ve 32 sayılı kanunla, kibritlerden kutu başına beş para olarak alınan tüketim vergisinin on paraya (10 para=1/4 kuruş) çıkarılmış olduğu hatırlardadır. Bu yüzde yüz oranındaki zama rağmen, 1920 yılı bütçesinde kibrit tüketim vergisi geliri 30.000 lira tahmin edilmişti. (Bütçe gelirlerinin % 0.06 sı). Bu kez, yeniden yüzde yüz oranında zam yapılmakta ve yapılan kibritin kutusu başına alınan vergi 20 paraya çıkarılmaktadır.*¹⁶⁸

Kibrit tüketime vergisine yapılan zamdan önemlisi bir gelir artışı beklemek gereksizdir. Kanunun 2 nci maddesi eli ellerinde kibrit bulunan imalatçı, tüccar ve bayilerin on beş gün içinde ellerindeki kibrit miktarını defterdarlık ve malmüdürlerine bildirilerek aradaki farkı ödemeleri hüküm altına alınmıştır. Böylece, bütçe gelelerinde on beş gün içinde 20.000 lira dolayında bir artış beklenecektir.

f.Sigara Kağıdından Alınan Tüketim Vergisine Zam Yapılması:

İç isyanların bastırılmasından sonra, 30 Eylül 1920 günü çıkarılan 31 sayılı kanunla, elli yapraklık sigara kağıdı defteri başına alınmakta olan 10 paralık tüketim vergisi, yüzde yüz bir artışla 20 parayı (20 para= ½ kuruş) çıkarılmış bulunuyordu. Bu zamdan sonra yaygın bir tüketim malı olan sigara kağıdından 100.000 lira dolayında bir bütçe geliri umulmuştu.

16 Nisan 1922 gün ve 221 sayılı Kanunla, sigara kağıdı defterlerinden alınmakta olan defter başına 20 paralık vergiye yeniden yüzde yüz zam yapılarak vergi miktarı 40 paraya (1 kuruş) çıkarılmıştır.

¹⁶⁸ 16 Nisan 1922 Gün ve 220 Sayılı Kanun

Kanunun 2 inci maddesi, öteki tüketim mallarından alınan vergilere yapılan zamlarda olduğu gibi, ellerinde sigara kağıdı bulunan imalatçı, tüccar ve bayileri, ellerindeki miktarları defterdarlık ve malmüdürlüklerine en geç beş gün içinde bildirmek ve aradaki ödemekle yükümlü tutulmuştur. Bu nedenle, on beş gün içinde bütçe gelirlerinde 50-60.000 lira dolayında bir artış umulmaktadır.

g. Para Cezalarının Artırılması:

Damga vergisi, tekel gelirleri ve Büyük Millet Meclisinde çıkarılan vergi kanunları dışında kalan bütün gelir kanunlarında, tüzüklerde ve kararnamelerde yer alan para cezaları beş katına çıkarılmıştır. Bu zamla uygulamanın, kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra doğacak vergi suçlarına uygulanması öngörülmektedir.

Para cezalarının hapse çevrilmesinde uygulanacak esaslar da aynı kanunla tespit edilmiş, her 125 kuruş ve küsurunun birer gün hapis cezasına denk tutulacağı hükme bağlanmıştır.

Para cezalarının hapse çevrilmesinde uygulana- önemli bir yeri olmadığı açıktır (1920 yılı bütçesinde 43.437 lira gelire, bütçe gelirlerinin %0.1 ni teşkil etmektedir.)

Aynı günlerde tüketim mallarından alınan vergilere yapılan zamlarda olduğu gibi, mevcut stoklardan ötürü, kısa zamanda herhangi bir gelir artışı beklenmesi de söz konusu değildir. Para cezalarına zamdan amaç, para cezaları gelirlerinin bütçedeki payını ve miktarını artırmak değildir. Asıl amaç, vergi mükelleflerinin para cezasını göze alamayacakları bir durumla karşı karşıya bırakmak ve mükellefiyetle ilgili görevlerin noksansız ve zamanında yerine getirilmesine zorlamaktır. Böylece bütün vergilerin zamanında tahsili sağlanarak, ülkenin gelir bakımından en çok sıkıntı çektiği bir sırada vergi tahsilatının gecikmesinin önüne geçilecektir. Bu yönüyle, para cezalarının beş kat artırılmasına dair kanunu, tahsilatı hızlandırıcı tedbirler arasında saymak daha doğru olacaktır.

h.Reji İdaresinin Ambarlarına Konulan Tütünlerden Ambarlama Ücreti Alınmasına Devam Edilmesi:

Bilindiği gibi, 26 Haziran 1921 gün ve 957 sayılı Bakanlar kurulu kararı ile tahsil ettiği gelirleri özel anlaşma gereğince Maliye Bakanlığına devreden Reji idaresinin ambarlarına konulan tütünlerden alınan depolama ücretlerine bir miktar zam yapılmıştı. Reji idaresi, depolama ücretlerini Hazin9e adına tahsil edecekti. Kararnamenin 2 inci maddesi ise bu uygulamaya 1922 yılı şubat ayı sonuna kadar devam olunacağını belirtmekteydi. Bakanlar kurulu 21 Haziran 1922 gün ve 1640 sayılı kararname ile uygulamayı 1923 yılı Şubat ayı sonuna kadar uzatmış bulunmaktadır.

3.Yeni Vergi Kanunları

1922 yılı Nisan ayının ortalarına doğru, barışın ancak düşman denize döküldükten sonra kurulabileceği hususu Meclis'ce benimsenmiş bulunuyordu. Büyük taarruz için hazırlıkların hızlandırılmasına karar verilmiş, Maliye Bakanlığının hazırlayarak Büyük Meclisine sunduğu yeni vergi kanunu teklifleri de, mevcut vergilerde gelir artırıcı değişiklikler öngören kanun teklifleri ile birlikte kısa zamanda kanunlaştırılmıştır.

Çıkarılan yeni vergi kanunları dört tanedir ve hepsi on beş gün içinde kanunlaşarak yürürlüğe girmiştir. Bunlardan ikisi, doğrudan doğruya savaşla ilgili yükümlülükleri konu almıştır.

a. Deniz Taşıtları Vergisi

28 Kasım 1920 gün ve 63 sayılı Kanunla Sınır Sağlık İdaresi ve Emekli Sandığına (Hududu sıhhiye idaresi ve Tekaüt Sandığı) ait olmak üzere deniz taşıtlarından alınan vergi miktarı artırılmış; 16 Temmuz 1921 gün ve 137 sayılı Kanunla aynı vergiye yeniden zam yapılmıştır. Son duruma göre, Türk bayrağı taşıyan deniz taşıtlarından tonilato başına 2, yabancı bayrak taşıyanlardan tonilato başına 5 kuruş vergi alınmakta ve bu vergi deniz taşıtının ilk hareket ettiği Türk limanında tahsil edilmekteydi. Ancak alınan bu vergiler Sınır sağlık İdaresi ile Emekli Sandığının gelirlerini teşkil etmekteydi.Genel bütçe ilişkisi yoktu.

Deniz taşıtlarından, diğer ülkelerde olduğu gibi, genel bütçe için gelir elde edilmesi amacıyla Maliye Bakanlığınca hazırlanan kanun tasarısı 5 Ocak 1922 günü Meclise sunulmuştu. Barış ümitlerinin belirmesi nedeniyle tasarı görüşme konusu yapılmamış, Misakı Milli'ye silah zoruyla varılabileceğinin kesinlikle anlaşılması üzerine, 15 Nisan 1922 günü gündeme alınan tasarı, aynı gün kanunlaşmıştır.

Deniz taşıtları Vergisinin ana hatları şöylece özetlenebilir: Vergi tüm yelkenli ve yelkensiz gemileri ile motor, mavna, kayık ve benzeri deniz taşıtlarını kapsamakta; müruriye resmi, vize resmi şehriye resmi, tayfa tezkeresi ve senedi bahri harcı olmak üzere beş ayrı vergilendirme şekline sahiptir.

Müruriye Resmi : Türkiye limanlarının uğrayacak yolcu veya yük boşaltan veyahut yolcu ve yük deniz taşıtlarından, aşağıda belirtilen müteraki vergi nispetleri uygulanarak, Müruriye resmi alınacaktır.

Sıfır tondan 3 tona kadar maktuen 15 kuruş , 4 tondan 30 tona kadar üç ton için alınan vergiye ek olarak her fazla ton için 3 kuruş, 31 tondan 100 tona kadar, otuz ton için alınan vergiye ek olarak her fazla ton için 2 kuruş, 100 tondan 300 tona kadar, yüz ton-için alınan vergiye ek olarak her fazla ton için 1 kuruş, 301 tondan yukarı olanlara, üç yüz ton için alınan vergiye ek olarak her fazla ton için alınan vergiye ek olarak her fazla ton için 20 para (1/2 kuruş)

Vize Resmi : Türkiye limanlarına uğramakla beraber yük veya yolcu boşaltmayan veyahut yük ve yolcu almayan deniz taşıtlarından yalnızca aşağıda miktarları belirtilen maktu Vize Resmi alınacaktır:

0 --	3 tona kadar maktuen	5 kuruş
4 --	30 " "	10 kuruş
31 --	100 " " "	15 kuruş
101 --	300 " " "	20 kuruş
301 --	yukarı " " "	25 kuruş

Şehriye Resmi : Yolcu taşıyan kayıklar ile kayıkçı ve pazarcı yakınlarından ayda 100, mavnalardan ayda 200 kuruş vergi alınacaktır.

Tayfa Tezkeresi : Her yıl Mart ayında yenilenmek ve bir yıl geçerli olmak üzere tayfa tezkeresinden 30 kuruş vergi alınacaktır.

Senedi Bahri Harcı : Deniz taşıtlarına ilişkin senetlerden 100 kuruş, ilamlardan 50 kuruş, ferağ ve intikallerden binden on harç alınacaktır.

Deniz taşıtlarından vergi alınması, verimli olamayacağı düşünülerek 1921 yılı sonbaharına kadar üzerinde hiç durulmayan bir konuydu. 1921 yılında Sakarya

Muharebesini izleyen günlerde Karadeniz Bölgelerinde faaliyet gösteren Rum Pontus çetelerinin temizlenerek Karadeniz kıyılarının güvenlik altına alınması, aynı zamanda İtalyanların Batı Akdeniz, Fransızların Doğu Akdeniz kıyılarını Anadolu Hükümetine terk ederek Türkiye'den ayrılmaları, Karadeniz ve Akdeniz limanlarında yeniden önem kazandırmıştı. Deniz Taşıtları Vergisi için iyi bir ortama kavuşulmuş olmakla beraber, Anadolu'nun ihracat ve ithalat olanakları hatırlanırsa, bu verginin uygulanmasından önemsenecek gelir elde edilemeyeceği açıkça görülecektir.

b. Askeri Ulaştırma Yükümlülüğü Kanunu (Mükellefiyeti Nakliyei Askeriye Kanunu) :

Askeri Ulaştırma Yükümlülüğü Kanunu Büyük Taarruz için hazırlanmakta olan ordunun en önemli ihtiyaçlarından birini karşılamak amacıyla hazırlanmış bulunmaktadır. Sakarya Muharebesinden önce, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın yürürlüğe koyduğu Tekalifi Milliye Emirlerinden ulaştırma yükümlülüğüne ilişkin olanına yeni bir yön vermesi bakımından da önem taşımaktadır. Büyük taarruza hazırlık döneminde bir gelir temin eden Askeri Ulaştırma Yükümlülüğü Kanununun dikkati çeken maddelerini aşağıdadır:

MADDE 1—1922 mali yılına bir defaya mahsus olmak üzere aşağıdaki esaslara göre askeri ulaştırma adı altında parasal bir yükümlülük konulmuştur.

MADDE 2 – Ulaştırma yükümlülüğü maktu ve nispi olmak üzere iki bölümdür:

Maktu bölüm : Her kişi için aynı olup kişi başına 50, şehir ve kasabalarda 100 kuruştur.

Nispi bölüm : Bina, arazi ve gelir vergilerinin zamlarıyla birlikte ulaştığı miktara göre aşağıdaki nisbetler üzerinden tarh edilir ve maktu bölüme eklenerek alınır.

a – Köylerde : 101 kuruştan başlayarak her yüz kuruş ve küsuru için yüzde on

b – Şehir ve Kasabalarda : 101 kuruştan başlayarak her yüz kuruş ve küsuru için yüzde yirmi.

MADDE 7 – Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce askeri malları taşıdıkları halde Hükümetten halen alacakları bulunanlar (1920, 1921ve 1922 yıllarında doğmuşsa) alacaklarını bu kanunla doğacak yükümlülüklerinden düşebilirler.

MADDE 8 – Gerekli görülen yerlerde menzil dolaylarında belirli bir süre için Bakanlar Kurulu Kararı ile o yerdeki raciye göre ve peşin ücretle bütün taşıt araçları çalıştırılabileceği gibi, bunların yeterli olması halinde menzil sınırına en fazla elli kilometre yakınlıkta olan yerlerdeki taşıt araçlarına da başvurulur.

MADDE 10-- Dokuzuncu madde gereğince çalıştırılacak taşıt araçları için, askeri makamlarca taşıt sayısı belirtilerek yazılı istekte bulunulacaktır. Taşıt araçları o yerdeki mülki makamlarca temin edilecektir.

MADDE 11 – Ulaştırma ücretlerinin rayici belediye meclisince takdir olunur. Bu meclise, bulunan yerlerde ticaret odası heyeti de katılır. Takdir olunun ücrete itiraz olursa, il idare meclisleri anlaşmazlığı kesin şekilde çözer.

MADDE 12 – Bu kanun dışında hiçbir kimse parasız ulaştırma yapmağa zorlanamaz ve aykırı davranışlarda bulunanlar vatana ihanet suçu işlemiş sayılarak yargılanırlar.

Askeri Ulaştırma Yükümlülüğü Kanununun öteki maddelerinde yer alan hükümler şu şekilde özetlenebilir. Yükümlülüğün maktu bölümü bir defada, nispi bölümü taksitle ödenecek, cephede bulunan subaylar, sakatlar, bütün kadınlar ile 18 yaşından küçük ve 60 yaşından büyük olan erkekler yükümlülüğün maktu bölümünden muaf tutulacaklardır. Silah altında bulunanlar tamamen yükümlülük dışında bırakılmaktadır.

Kanunun 12 inci maddesi, Tekalifi Milliye Emirlerinden uygulaması sürekli olan 5 numaralı emri yürürlükten kaldırılmaktadır. Tekalifi Milliye Emirleri ile halk sazi giyim eşyaları hazırlayarak teslim etmekle yükümlü tutulmuş, halkın ve tüccarın elinde bulunan bazı yiyecek maddelerine, malzemeye ve taşıt araçlarına bedeli sonradan ödenmek üzere el konulmuştu. Bütün bu yükümlülükler bir kez uygulanıyor, yükümlülüğü yerine getirenlerin yükümlülükleri sona eriyordu. Yalnızca 5 numaralı emirle sürekli yükümlülük getirilmiş, halkın elinde bulunan taşıt araçları ile ayda bir defa olmak ve yüz kilometreyi geçmemek şartıyla orduya ait malzemeyi taşınması öngörülmüştü. Bu yükümlülüğün iyi bir şekilde uygulanması sonucu, Sakarya'daki karşılıklı tükenmeme yarışını ordumuz kazanmış bulunuyordu.

5 Numaralı Tekalifi Milliye Emri, Sakarya Zaferinden sonra 1922 yılı Nisan ortalarına kadar 7 ay uygulanmış, ordunun yiyecek ve diğer malzeme ihtiyaçları menzil hattına kadar taşınarak depolanmıştı. Ayrıcı, ordu ihtiyaçlarında kullanılmak üzere bir miktar kamyon temin edilmiş; ordu, elindeki taşıt araçları ile bir dereceye kadar kendi ikmalini yapar yükümlülüğü bütçeye gelir sağlayacak şekilde Askeri Ulaştırma Yükümlülüğü Kanunu ile vergi biçimine dönüştürüldüğüne göre, artık 5 Numaralı Tekalifi Milliye Emri yürürlükten kaldırılabilirdi. Söz konusu kanunun 12 inci maddesindeki : “Bu kanun dışında hiç kimse parasız ulaştırma yapmağa zorlanamaz ve aykırı davranışlarda bulunanlar vatana ihanet suçu işlemiş sayılarak yargılanırlar” hükmü bu amaçla konulmuş bulunuyordu.

Askeri Ulaştırma Yükümlülüğü, geçici bir gelir kanunudur. Yalnızca 1922 yılında ve bir defaya mahsus olmak üzere uygulanacaktır. Bu geçicilik özelliğinden ötürü vergiden hiç söz edilmemiş, onun yerine parasal yükümlülük denilmiştir. On dört maddelik kanunda vergi kelimesi hiç kullanılmamış, o günlerin vergilendirme tekniğinde sık sık kullanılan “maktu vergi – nispi vergi” deyimleri yerine; aynı anlama gelmek üzere “yükümlülüğün maktu bölümü, yükümlülüğün nispi bölümü” deyimlerine yer verilmiştir.

*Yükümlülüğün mektup bölümü; silah altında bulunanlar, sakatlar, bütün kadınlar, 18 yaşından küçük ve 60 yaşından büyük erkekler dışında kalan bütün yurttaşları kapsadığından ve bir defa tahsil edileceğinden, oldukça önemli bir bütçe geliri sağlayacaktır. Bina, arazi ve gelir vergileri toplamı üzerinden alınacak olan yükümlülüğün nispi bölümü de hesaba katılırsa, kanunun bütçeye 6 milyon lira dolayında ek gelir getireceği söylenebilir.*¹⁶⁹

c. Düşman İşgalinden Kurtarılan Yerlerden Kaçan Halkın Taşınır ve Taşınmaz Mallarının Yönetim Hakkında Kanun:

Düşman işgalinden kurtarılan yerlerden kaçan ve Anadolu Hükümetinin egemen olduğu topraklar dışına çıkmış olanların mallarının paraya çevrilerek, Hazineye gelir sağlanması amacıyla çıkarılan bu kanun; metinde açıkça belirtilmemesine rağmen, topraklarımızdan kovulan düşmanlarla birlikte kaçan Rum ve Ermeni azınlıklarının geride bıraktıkları mallara el konulmasını öngörmekteydi.¹⁷⁰

Kanunun 1 inci maddesi uyarınca, düşman işgalinden kurtarılan yerlerde sahiplerinin kaçması ve kayıp olması nedenleriyle sahipsiz kalmış taşınır mallar Hükümetçe artırmaya çıkarılarak satılacaktı. Sahipsiz kalan taşınmaz mallar ile tarım ürünleri ise Hükümet tarafından yönetilecekti. Satış tutarları, kiralari ve ürünleri satılmasından elde edilecek gelir, bir bu işler için yapılan giderler düşüldükten sonra “Emanet Hesabına” kaydedilmek üzere defterdarlık veya malmüdürlüklerine teslim edilecekti. Sonradan yurda dönenler, bulunursa taşınmaz malları kendilerine iade edilecek, taşınır malların ve ürünlerin satışı ile taşınmaz malın kiraya verilmesinden elde edilerek adlarına “Emanet Hesabına” kaydedilmiş olan paralar sahibine ödenecekti.

¹⁶⁹ Tahmin; bina ve arazi gelir vergilerinin 1920 gelir bütçe yılı gelirleri ile Anadolu'nun yükümlülük kapsamı içine girebilecek nüfusu nazara alınarak yapılmıştır.

¹⁷⁰ 20 Nisan 1920 gün ve 224 sayılı Kanun

Kanun yürürlüğe girmesinden önce düzenlenmiş vekaletnamelere dayanılarak yapılan akitler geçerli sayılmakta, kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren söz konusu akitlerden hak ve vekalet görevleri Hükümete intikal etmektedir. (Kanununun 2 nci maddesi)

Sahipsiz mal ve ürünlere el koymuş olanların, bir hafta içinde bunları hükümete teslim etmeleri gerekmektedir. Bundan kaçınanlar hakkında kanuni işlem yapılacağı 3ncü madde ile hükme bağlanmaktadır. Ayrıca, gizlenen sahipsiz malları ihbar edenlere, ortaya çıkarılacak malın bedelinin yüzde onunun ikramiye olarak verilmesi öngörülmektedir.

Düşman işgalinden kurtarılan yerlerden kaçan halkın taşınır ve taşınmaz mallarının yönetimi hakkındaki kanunun uygulanmasıyla, önemli bir gelir kaynağı daha yaratılmış bulunmaktadır.

d. Askerlikten Tecil Vergisi:

Yürürlükteki Askerlik yükümlülüğü Kanununa göre, savaş ekonomisi ve cephe gerisi hizmetlerle yakın ilgisi bulunan bazı meslek sahipleri; savaş boyunca silah altına alınmıyor ve askerlik hizmetleri erteleniyordu. Bu şekilde savaş ekonomisi ve cephe gerisi hizmetlerinin aksatılmadan yürütülmesi sağlanıyordu. Savaş boyunca silah altına alınmaları geri bırakılanlar şöylece sıralanabilir: Askeri iaşe malları müteahhitleri, posta müteahhitleri ve sürücüleri, ihtiyaca göre askerlikleri ertelenen değirmenci ve fırıncılar , olarak harman makineleri makinistleri; demiryollarında, askeri imalathane, liman ve deniz taşıtlarında çalışanlar; doktor, veteriner, eczacı, mimar ve mühendislerden sivil hizmetlerde yararlanılmaları öngörülenler; Tarım yükümlülüğü Kanununun Uygulanmasına ilişkin Tüzük gereğince yükümlü kılınanlar.

Mali kaynakların sonuna kadar zorlanmasına karar verilince , askerlik hizmetleri ertelenmiş olanlardan ordunun barış düzenine geçeceği zamana kadar vergi alınması düşünülmüştür. Maliye Bakanlığınca hazırlanarak, Büyük Millet Meclisi'ne 2 Mayıs 1922 sunulan kanun tasarısı aynı gün kanunlaşarak yürürlüğe girmiştir.

Askerlikten Tecil vergisine ilişkin Kanuna (Mücceliyeti Askeriye vergisi hakkında Kanun) göre vergi yükümlüleri, yürürlükteki Askerlik yükümlülüğü Kanunu ve tarım yükümlülüğü Kanun hükümleri uyarınca silah altına alınmaları geri bırakılmış olanlardı. Ayrıca, yaşlıları silah altına alınanlardan sakatlık, hastalık,

*azınlıklara mensup olunması veya silah altına alınmasına gerek duyulmaması gibi nedenlerle silah altına alınmamış olanlar da yükümlü sayılmışlardı.*¹⁷¹

Vergi, silah altına alınması geri bırakılan veya çeşitli nedenlerle silah altına alınmamış olan kişilerin hukuki ve gelir durumlarına göre farklı miktar ve şekillerde alınmaktadır. Değişik hukuki ve gelir durumlarına sahip kişileri adalet ölçülerine daha uygun biçimde vergilendirilmek için, oldukça ayrıntılı ve sağlam bir vergilendirme tekniği ortaya koyulmuş bulunmaktadır. 1 Mart 1922 gününden başlayarak, ordunun barış düzenine geçeceği zamana kadar uygulanması öngörülen Askerlikten Tecil vergisinin miktar ve ödeme şekilleri ana hatlarıyla şöyledir.

-Savaş ekonomisi ile cephe gerisi hizmetlere önemli katkılardan ötürü Askerlik yükümlülüğü ve Tarım Yükümlülüğü Kanunlarına göre silah altına alınmaları geri bırakılanlar; meslekleri ve hizmetleri sayılmak suretiyle gelir durumlarına göre üç dereceye ayrılmaktadırlar :

Birinci derece : 300, 400, 600 lira

İkinci derece : 50, 100, 150 lira

Üçüncü derece : Aylık gelirlerinin % 1'i

Birinci ve ikinci dereceye giren meslek veya hizmet erbabının, derecede gösterilen yıllık vergi miktarlarından hangisini ödeyeceği (örneğin, askeri işe malları müteahhitleri birinci derece sayılmıştır. Müteahhit, A girdiği birinci derecedeki 300, 400 ve 600 liralık yıllık verginin hangisini ödeyecektir?) buldukları yerin il idare Kurulunca gelir ve servet durumları nazara alınarak tespit edilecektir. Birinci ve ikinci dereceye girenler yıllık vergilerini üç taksitte ve kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içinde ödemiş olacaklardır. Üçüncü dereceye girenler ise her ayın on besine kadar ödemedede bulunacaklardır.

-Bedeni sakatlık ve hastalık gibi nedenlerle silah altına alınmayanlar ile silah altına alınmasına hükümetçe gerek duyulmayanlar su şekilde sınıflandırılarak yıllık asgari ve azami vergi miktarları gösterilmiştir:

Köyler : Tarım ve hayvancılıkla uğraşanlar 10 liradan 100 liraya; kerestecilik, odunculuk ve kömürcülükle uğraşanlar 5 liradan 50 liraya; tarım işçileri 1 liradan 5 liraya, kadar,

Şehir ve kasabalarda : Perakende ve toptan ticaretle uğraşanlar ile komisyoncular 50 liradan 250 liraya; bina, arazi sahipleri ile tarımla uğraşanlar 25

¹⁷¹ 2 Mayıs 1922 gün ve 228 sayılı Kanun

liradan 125 liraya; şehir ve kasabaların ücretle çalışan hizmet erbabı 2 liradan 10 liraya, kadar.

Yükümlülerin, girmiş oldukları sınıfların asgari ve azami vergi sınıfları içinde kalmak şartıyla, ne kadar vergi ödeyecekleri, gelir ve servet durumları gözönünde tutularak il idare kurullarınca tespit edilecektir. Yükümlüler tespit edilen vergilerini dört eşit taksitte ve Mayıs Ağustos, Kasım ve Şubat aylarının on besinci gününe kadar ödemek zorundadırlar.

-Kanunda "azınlıklar" kelimesi geçmemekte, buna karşılık "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin egemen olduğu yerler halkından olup ta kaçmamış olanlardan yaşıtları silah altına alınmış bulunanlar» denilmek suretiyle, dolaylı olarak azınlıkların vergilendirilme sekline değinilmektedir. Kanundaki açıklamaya göre, azınlıklardan yaşıtları silah altına alınmış olanlar (askerde bulunan Türklerin yaşıtları olan azınlıklar kastediliyor), iki dereceye ayrılmaktadır:

Birinci derece : Ticaretle uğraşanlar ile bina ve arazi sahibi olanlar 300, 400, 600 lira.

ikinci derece : Sanatla veya el emeği ile geçimlerini sağlayanlar 50, 100, 150 lira.

Derece ve miktarları il idare kurumlarınca tayin ve tespit edilecek vergilerin iki ay içinde ödenmesi gerekmektedir.

Askerlikten Tecil Vergisi, olağanüstü koşullar göz önünde tutularak hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Olağanüstü durum sona erince, başka bir deyişle, barışa kavuşturulup ta ordu barıs düzenine geçince, yürürlükten kalkacaktır. Ne var ki, olağanüstülük, yalnızca verginin konusuna ve uygulama suresine has değildir. Götürü vergi özellikleri taşıdığı halde; yükümlülerin girecekleri sınıf ve derecelerin tayini ile ödeyecekleri vergi miktarının tespiti işlemlerinde otoriter bir tutumun varlığı dikkati çekmektedir.

Kurtuluş Savaşı basından beri götürü vergi uygulamasına Aynı ve Nakdi Teberru" ve «Askerlik Muafiyeti Vergisi" dolay isiyle başvurulmuş olduğu hatırlardadır. Kuvayi Milliye döneminde, Aynı ve Nakdi Teberruunun kimlerden ve ne miktar tahsil edileceği konusunda Nazilli Kongresinde köklü kararlar alınmış, yapılacak bağışların miktarının "İhtiyar Heyetleri" ve "Bilirkişiler" tarafından verilecek bilgilere göre "Heyeti Milliye" lerce takdir olunacağı kabul edilmişti. Sakarya Muharebesinden bir ay önce çıkarılan "Askerlik Muafiyeti vergisi"nde de, bedel ödeyerek askerlik hizmetinden muaf olmak isteyen azınlıkların hangi dereceye

girecekleri ve ne miktar vergi verecekleri İldare kurulu, ticaret ve tarım odaları ve bunların olmadığı yerde belediye meclislerince tayin edilmekteydi. Özetlemek gerekirse, “Ayni ve Nakdi Teberru” ile Askerlik Muafiyeti vergisi”nin miktarlarının götürü olarak tespitinde devlet otoritesi dışında ihtiyar heyetleri, bilirkişiler, ticaret ve tarım odaları ve belediye meclisleri söz sahibiydiler.

Oysa, Askerlikten Tecil Vergisinde, yükümlülerin girecekleri derece ve sınıfların tayin ile ödeyecekleri vergilerin miktarlarının tespiti, gelir ve servet durumları gözetilerek, İl İdare kurullarınca (İlçelerde ilçe idare kurulu) yapılmaktadır. İl ilçe idare kurullarının vali ve kaymakamın başkanlığında üst derecedeki taşra memurlarından oluştuğu dikkate alınırca, götürü vergilendirilmesinin otoriter karakteri kendiliğinden ortaya çıkmış olacaktır. Üstelik, idare kurullarının verecekleri kararlar kesindir. Her türlü itiraz yolları tıkalıdır.

Adı geçen verginin otoriter karakteri, olağanüstü koşullar altında çıkarılmış olmasından ileri gelmektedir. Düşman denize dökülmedikçe barışın sağlanamayacağı, İtilaf Devletlerinin mütareke tekliflerine karşılık ileri sürülen Türk görüşlerinin kabul edilmemesinden anlaşılması ve büyük taarruz hazırlıklarına birden hız verilmişti. Büyük taarruza üç dört aylık bir süre kaldığından, yeni gelir kaynakları yaratma çabaları içinde Askerlikten Tecil vergisi hazırlanmıştı. Kısa zamanda ek gelir sağlama amacı güden bu vergi kanununun; götürü verginin miktarının tespitinde bilirkişiler, ihtiyar heyetleri, ticaret ve tarım odaları gibi belki daha hakkaniyete uygun, fakat zaman alıcı ve oyalayıcı yol yerine, otoriter ve kısa zamanda sonuca ulaşacak seçmesi normal karşılanmalıdır.

Öte yandan, kısa zamanda verginin tahsilini sağlayarak bütçe gelirini artırmak amacıyla olağanüstü ödeme şekillerine başvurulmaktadır. Ödenecek vergi miktarının yüksek tayin edildiği derecelerde verginin kısa zamanda tahsilini öngören ödeme tarihleri tespit edilmiştir. Örneğin, Askerlik yükümlülüğü ve Tarım yükümlülüğü kanunları uyarınca silah altına alınmaları ertelenmiş bulunanlardan birinci ve ikinci dereceye girenler; yıllık vergiyi üç taksitte, fakat kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içinde ödemek zorundadır. Birinci ve ikinci dereceye giren azınlıklar ise yıllık olan vergiyi kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren iki ay içinde ödemekle yükümlü tutulmuşlardır.

Askerlikten Tecil vergisinin, bütçe gelirlerini önemli ölçüde artıracığı ve özellikle ilk üç ay içinde küçümsenmeyecek ek gelir sağlayacağı düşünülmüştür. Gerçekten bu vergi uygulaması, 26 Ağustos 1922 günü başlayacak olan büyük taarruzun son hazırlıklarının gerektirdiği giderlerin karşılanmasında önemli rol

oynamıştır.

Kanunun iki buçuk ayı aşan uygulaması sırasında göze batan aksaklık ve noksanlıklar 20 Temmuz 1922 gün ve 246 sayılı Kanunla (464) giderilmiştir. Tarım yükümlülüğü Kanunu ile ağır bir yükümlülük altına giren tarımla uğraşanların, Askerlik tecil vergisi ile birinci dereceye sokulmakla yükümlülükleri daha da ağırlaşmıştı. 246 sayılı kanunla bunlar ikinci dereceye indirilmiş, ayrıca vergi dışı kalmış olan çobanlar ve çeltik sakaları tarım işçisi kapsamına alınmış;bütün imam ve hutbe okuyanlardan beş liradan on liraya kadar vergi alınması hükme başlanmıştır.

e Vergi Tahsilatını Hızlandıncı Tedbirler

Büyük Millet Meclisinin acılısından itibaren birandan bütçe çalışmaların yürütülürken, bir yandanda avans kanunlar ile kamu harcamalar yapılmasına izin verilmişti. 1920 mala yılı bulgesi, mail ilinen son günü kanunlaşabilmiş; aynı gün, bir gün sonra başlayacak olan 1921 malı yılla ait bütçe hazırlanamadığından, 1921 yılının Mart ve Nisan ayları için yeni bir avans kanunu çıkarılmıştı.

1921 mail yılı giderleri hep avans kanunlarına göre yürütülmüş; Sakarya Muharebesi öncesinde, muharebe sırasında ve muharebeden sonra ordu için ihtiyaç duyulan malları elde edilmesi ve bazı hizmetlerin gördürülmesi bütçeden harcama yapılmak-sizin Teklifi Milliye Emirleri uygulamaları ile sağlanmıştı. Sakarya Muharebesini izleyen günlerde genel seferberliğin ilin edilmesi ve ordu mevcutlarının artırılması, devlet gelirleri ile harcamalar arasındaki denciyi daha da bozmuştu. Kışın yaklaşması nedeniyle zaten büyük anda taama dayalı olan devlet gelirlerinin tahsilatı hızla düşmüş, buna karşılık 20 Aralık 1921 - 20 şubat 1922 günleri arasındaki iki aylık süre içinde on adet ek ödenek kanunu çıkarılmasına gerek duyulmuştu. 1921 malı yılının son günleri yaklaştığı sırada gelir - gider dengesizliği iyice artmıştı.

Bu dengesizliği, ancak devlet gelirlerinin üçte birine yakın bölümünü meydana getiren ve taama dayalı vergilerin en basta geleni olan asana tahsilatı giderilebilirdi. Oysa; asana tahsili için hasat mevsimini beklemek gerekiyordu. Büyük taarruzun yaz aylarında başlatılması düşünüldüğüne göre; asardan ne gelir gider dengesizliğinin giderilmesi ve nede büyük taarruz hazırlıklarında yararlanmak olanağı kalmıyordu.

Hem gelir-gider dengesizliğini bir dereceye kadar hafifletebilmek, hem de yakında başlayacak olan 1922 malı yılı harcamaların karşılayabilmek amacıyla;

taksitle tahsil edilen bazı önemli vergilerin bir defada tahsilini sağlayacak tedbirler almamsam girişildi. Bütçe gelirlerinin toplam olarak % 20-21 ini meydana getiren bina ve arazi, gelir, harp kazanılan ve hayvanlar vergilerinin taksit yerine bir defada tahsil edilmesini öngören bir kanun tasansı Maliye Bakanlığınca hazırlanarak 21 Şubat 1922 günü Büyük Millet Meclisine sunulmuştu.¹⁷²

Büyük Millet Meclisince aynı gün görüşülerek kabul edilen kanunun ana hakları şöylece özetlenebilir: Özel kanunların ana göre belirli zamanlarda ve belirli taksitlerle tahsil edilmekte olan bina, arazi, gelir, harp kazançları ve hayvanlar vergileri, 1922 yılında toptan ve bir defada ödenecektir. Ödemelere 1 Mart 1922 gününden itibaren başlanacaktır.¹⁷³

Bütçe gelirlerinin % 20-21 ini meydana getiren adi geçen vergilerin taksitlerinin normal ödeme zamanlarının beklenmeyerek, erken ve toptan ödemeye tabi tutulması, kolayca tahmin edileceği gibi, para akımı yönünden büyük rahatlık sağlamıştır.

Bütçe gelirleri ile giderler arasında geçici defolsa bir denge kurulabilmiş; daha da önemlisi gelir yetersizliğinden ötürü ertelenen kamu ödemelerinin bir kısmı ödeme olanağı doğmuştur. Birçok subay memura dört ayda bir aylıklarının ödenmemiş olduğu hatırlanacak olursa, erken ve toptan ödemeye tabi tutulmak suretiyle tahsilatı hızlandırmanın ne kadar yerinde bir tedbir olduğu anlaşılacaktır.

Tahsilatın hızlandırılmasının ters etkileri, Nisan ayından itibaren görülmeğe başlamıştı. Zira, vergilerin taksitler halinde uç veya dört ayda bir tahsili, vergi yükümlülerinin ödemelerini kolaylaştırdığı gibi, Hazine'nin de yıl içinde yapılan tahsilatla devamlı gelir kaynaklarına sahip olmasını sağlamış oluyordu. Bina, arazi, gelir, harp kazanılan ve hayvanlar vergilerinin Mart ayı içinde toptan ve bir defada tahsil edilmesi nedeniyle, artık bir yıl süreyle bu vergilerin gelir aklımından yoksun kalınacaktı. Büyük taarruz hazırlıklarına hız verilmesinin kararlaştırılmasıyla ek gelir kaynaklarına gerek duyulduğu bir sırada, önemli vergilerin bir defada tamamen tahsil edilmesiyle, bu gelir kaynakları da elden çıkarmış oluyordu. Çünkü yapılan hızlı tahsilat daha çok ertelenen kamu ödemelerinin ödenmesinde, bir başka deyişle, devletin borçtan kurtarılmasında kullanılmıştı. Taarruz hazırlıklarına hız verilince, gelir - gider dengesi yeniden bozulmağa başlamış, giderler karşılanamaz olmuştu. Bunun için Nisan ayının ortalarından itibaren, evvelce değindiğimiz gelir artırıncı kanunların ard arda çıkarılması gerekmişti. Tahsilatı hızlandırmak amacıyla

¹⁷² MÜDERİSOĞLU, Alptekin, Kurtuluş Savaşı Mali Kaynakları, Karataş A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1988, c.1, s.544

alınan tedbirlerden biri de, Doğu'da Ermenilerin işgalinden kurtanları toprakların gelirleri ile ilgilidir. 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı yenilgisi sonucu imzalanan Ayastafanos Andlaşması ile -Elviyei Selase" diye anılan Kars, Ardahan ve Artvin Ruslara geçmişti. Türk Ordusunun çekilmesi üzerine bu topraklar Ermeniler tarafından işgal edilmişti. Daha sonra, Doğu Ordusu 28 Eylül 1920 günü Elviyei Selase'yi kurtarmak için taarruza geçmiş ve kısa zamanda bu topraklar yeniden ele geçirilmişti. imzalanan Kumru ve Moskova Andlaşmaları ile söz konusu topraklara Türkiye'ye katılması devletlerarası hukuk yönünden de gerçekleştirilmiş oluyordu.

Kars, Ardahan ve Artvin illeri ile İğdir ve Sürmeli ilçeleri Rus yönetiminde iken, Ruslar buralarda "Maktu Vergi" sistemi uyguluyorlar; kimin, ne kadar vergi ödeyeceğini miktar olarak tespit edip tahsil ediyorlardı. Böyle tek ve basit bir vergilendirme şekli, Türk vergi sisteminde mevcut değildi. Temel vergilerden bina, arazi ve asar vergilerinin tahsil edilebilmesi için geniş çaplı bir "Umumi Tahrir" işleminin yapılması, yani bina ve arazilerin değerlerinin, kullanılış şekillerinin, alanlarının tek tek tespit edilip kütüklere islenmesi gerekiyordu. Çok uzun zamana ihtiyaç gösteren bu işlemlerin Sakarya Muharebesine hazırlanılırken yapılamayacağı acıktı. Bu toprakların gelirlerinin bütçe dışında bırakılması da düşünülmemeyeceğinden, pratik bir çözüm yolunun bulunup uygulanması zorunluydu.

Zamandan kazanmak ve düşmandan Kurtulan bu topraklara gelirlerini bütçe gelirleri arasına katmak için izlenecek en pratik yol, Rus yönetimi sırasında uygulanan -Maktu Vergi» sistemini günün koşullarına uydurarak uygulamak olacaktı. Nitekim, 11 Ağustos 1921 günü çıkarılan kanunla , yalnızca 1921 yılında uygulanmak kaydıyla Kars, Ardahan, Artvin illeriyle İğdir ve Sürmeli ilçelerinde; bina, arazi ve asar vergilerinin yerine geçmek üzere, Rus yönetimi zamanında yürürlükte olan -Maktu Verginin" hesabında bir rublenin altı yüz kuruş olarak kabul edileceği hükme bağlanmıştır.¹⁷⁴

"Maktu Vergi uygulamasının 1921 yılı ile sınırlandırılması, Türk vergi sisteminin uygulanmasına imkan verecek "Umumi Tahrir" in yapılabileceğinin ümit edilmesinden idi. Fakat zamanla, böylesine geniş ve zainan alıcı işlemlerin Kurtuluş Savaşı sırasında yapılamayacağı anlaşılmıştı. Bunun üzerine, «Maktu Vergi" uygulamasına 1922 yılında da devam edilmesini sağlamak amacıyla Maliye Bakanlığınca bir kanun tasarısı hazırlanarak 30 Nisan 1922 günü Meclise

¹⁷³ 21 Şubat 1922 gün ve 192 sayılı Kanun

sunulmuştur. Hazırlanan tasan bir yıl öncesinin uygulamasına oranla bazı yenilikler ve bu arada zam getirmektedir. Söz konusu tasan 2 Temmuz 1922 günü kanunlaşarak yürürlüğe girmiştir .Kanunun önemli maddeleri şunlardır :¹⁷⁵

«Madde 1 — Kars, Ardahan ve Artvin illeri ile İğdir ve Slirmeli ilçelerinde "Umumi Tahrir" işlemleri bitirilinceye kadar bina, arazi ve arsa vergileri yerine getirmek üzere evvelce yürürlükte bulunanların vergisi iki misli olarak tahsil edilir .

Madde 2 — Ruble olarak belirlenen vergi, Maliye Bakanlığınca tespit edilecek fiyat üzerinden Osmanlı kağıt parasına çevrilerek tahsil olunur. 1921 yılındaki altın fiyatı ile yeni fiyat arasındaki farktan doğacak miktarlar eğitim ve yardım payı olarak özel idarelere verilir.

Madde 3 — Maliye Bakanlığınca kurulacak komisyonlar aracılığıyla bu il ve ilçelerin durumları incelenerek maktu vergiler değiştirilir ve düzeltilir.

Madde 4 — Bu il ve ilçeler halkından olup ta evvelce göçmüş olduklar yerlerden 1922 yılında geri donenler, 1923 mali yılına kadar maktu vergiden muafır."

Bütçe gelirlerinin tahsili ile ilgili son kanun, Bati Cephesinde askeri hareket sahası içinde bulunan yerlerin asarına ilişkindir. Bütçe gelirlerinin Üçte birine yakın bir kısmını teşkil eden asar, genellikle hasat mevsimi tahsil edilen bir vergidir. Bir yıl önce, yani 1921 yazında Yunanlıların ikinci İnönü Muharebesi yenilgisinin acısını çıkarmak için taarruza kalkışacakları tahmin edilmiş, muharebenin yapılması muhtemel olan yerlerdeki tarım ürünleri zarar görmeden, asarın tahsilinin temini için 16 Temmuz 1921 gün ve 138 şayili Kanun çıkarılmıştı. Hatırlanacağı gibi.söz konusu kanunla, Bati Cephesinde askeri hareket alanı olan yerlerde mahalli idare meclisince seçilen bir, koy veya mahalle ihtiyar kurullarınca seçilen iki kişiden oluşan bir kurul kuruluyordu. Bu kurul tarla veya harmanlarda bulunan urun miktarını tahmin ediyor, tahmin edilen urunun hesaplanan asan ya urun olarak veya mükellefin isteği üzerine para olarak tahsil diliyordu. Bu tur tahsilat yalnızca 1921 mail yılında uygulanacak. Fakat, Yunanlıların büyük bir taarruzla Batı Cephesi birliklerini Sakarya'nın doğusuna çekilme zorlamaları sonunda, anılan kanunun uygulanmasına fırsat bulunamadan Afyon, Kütahya ve Eskişehir'in ürünleri düşman eline geçmişti.¹⁷⁶

Bu kez taarruz hazırlığını, Türk Ordusu yapmaktaydı. Muhtemel askeri hareket ve çarpışma yerlerindeki ürünlere ait asam, ürünler zarar görmeden para

¹⁷⁴ 11 Ağustos 1921 gün ve 145 sayılı Kanun

¹⁷⁵ 2 Temmuz 1922 gün ve 240 sayılı Kanun

¹⁷⁶ MÜDERİSOĞLU, Alptekin, a.g.e. s.548

veya urun sekinde tahsili gerekmektedir. Aynı amaçla bir yıl önce çıkarılan kanun, yürürlük suresi bittiğinden uygulanamıyordu. Söz konusu kanunun 1922 yılında da uygulanmasını sağlamak amacıyla, özü bir tek maddesinde toplanan bir kanun çıkarıldı . Kanunun 1 inci maddesine göre, Bati Cephesinde fiilen askeri hareket alanı olan yerlere has olmak üzere, asarın tahsil sekline ilişkin 16 Temmuz 1921 tarihli Kanun hükümleri 1922 yılı için de geçerli olacaktır.

Büyük taarruzun başlatıldığı 25 Ağustos 1922 gününe kadar yapılan uygulamalarla, Bati Cephesi birliklerinin hareket sahası olan bölgelerin asan kısmen tahsil edilmiştir. Geri kalan kısmın tahsiline 26 Ağustostan sonra devam edilecekti. Çünkü, Türk birlikleri Yunanlıları denize kadar kovalamışlar; çarpışmalar sonucu ürünlerinin zarar göreceği umulan yerler herhangi bir çarpışmaya sahne olmamıştı.

4. Ordunun Büyük Taaruzu Hazırlanışı

Sakarya zaferinin hemen ardından genel seferberlik ilan edilmiş, ordunun noksanlıklarının giderilmesine hızla başlanılmıştı. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, üç dört haftalık hazırlıktan sonra genel taarruza geçmeyi düşünüyordu. Ordunun morali yüksekken ve halk Tekalifi Milliye Emirleri ile bütün gücünü savaşa hasretmişti, yapılacak bir genel taarruza, moral yönünden çökmüş Yunan ordusunun bozguna uğratılması planlanıyordu.

Fakat, Sakarya'dan kazanılan zaferin bedeli oldukça ağır ödenmişti. Çok sayıda subay ve er kayıpları bir yana, kaynağı Anadolu dışında olan cephanes stokları erimiş, topçu cephanesi hemen hemen hiç kalmamıştı. Bununla beraber hazırlıkların kısa zamanda tamamlanacağı umuluyor, kış bastırmadan genel bir taarruzun gerçekleştirilebileceğine inanılıyordu.¹⁷⁷

Bu bölümde, taarruzun yaza ertelenmesinin nedenleri üzerinde durarak, Sakarya Muharebesinin başladığı günlerden bir yıl sonra gerçekleştirilecek olan genel taarruza kadar geçen süre içinde ordunun hazırlanmasını özetlemeğe çalışacağız.

a. Sonbahar Taarruzunda Erteleme Nedenleri

Sakarya zaferi sonunda, düşmanı Anadolu'dan tamamen kovabilmek için en az onun gücüne yakın bir güce sahip olmak gerektiği iyice anlaşılmıştı. Bu

¹⁷⁷ MÜDERİSOĞLU, Alptekin, a.g.e. s.589

Sakarya'ya katılan Batı cephesi birliklerinin savaşı ve silah gücünün iki katı kuvvet demektir. Genel seferberliğin ilanı ile savaşı sayısının arttırılmasına başlanmıştır.Yeniden silah altına alınanlarla bir yandan birliklerin Sakarya kayıpları gideriliyor, bir yandan da kadro boşlukları doldurmağa çalışılıyordu. Savaşı sayısı artırılırken karşılaşılan en önemli güçlük, erlerin kısa sürede eğitilmesi zorluğu idi.

Ancak, ordunun silah gücünü arttırmak şöyle dursun, sakarya'daki cephe tüketiminin stoklarda yarattığı boşluklar bile doldurulamıyordu. Anadolu'da bir tek silah ve cephane fabrikasının mevcut olmayışı yüzünden, ordunun silah gücünün artırılması dış pazarlara bağlı kalıyordu. Kısa zamanda hem Sakarya'daki tüketimi karşılamak, hem de yeni silah altına alınanları silahlandırmak mümkün olamıyordu.

Sakarya'dan sonra bir aylık bir hazırlık yapılarak sonuçlu bir taarruz yapılması, Hükümet tarafından da isteniyordu. Ancak, ordunun güçlendirilmesi konusunda, savaşı sayısının artırılmasından başka bir şey yapılamıyordu. Anadolu elinden geleni, insanını, hayvanını, yiyeceğini olanakları ölçüsünde veriyor; veremediği silah cephane ve teçhizat çözümlenmesi güç bir problem olarak ortada kalıyordu. Sakarya üzerinden bir buçuk ay geçtiği halde ordunun taarruz için gerekli ihtiyaçları karşılanamamıştı. Düşünülen taarruzun büyük yükünü üstüne alacak olan ordu birliklerinin 19 Ekim 1921 günkü durumunu, Birinci ordu Komutanı bir raporla Batı cephesi Komutanlığına iletilmişti.Raporla şöyle deniliyordu:¹⁷⁸

“ Birlik adeta ellerine çıplak ve kirlı bir tüfek verilmiş bir yığın fukara halindedir. Askeri üniformalı yüzde beş insana rastlamadım. Köylü kıyafetler vücutlarını koruyacak bir halde olsa yine şükredeceğim, fakat yarıdan fazlası yırtık palaskalar içinde tamamen mevsimin şiddetine maruz ve mahkumdur. Kaput, ancak yüzde beş oranında var; ayakkabılarının yarısı kullanılmayacak durumda. Don, gömlek, pamuklu ve çorap gibi bol olması gereken şeylerde bile ihtiyacın yarısı karşılanabilmiştir. Tüfeklerin dörtte biri süngüszdür. Savaşçıların ancak yüzde onunda matra, çanta, torba, beylik, karavana ve saç, siper yapmağa yararlı küçük kuzma ve kürek vardır. Askerlerin yarısında fişeklik yoktur. Hayvanların semer ve koşum takımı ihtiyaçları çok büyüktür. Bir çok birliklerde ağırlık meyanında kağnılar vardır. Çadır bezi anka kuşu nevinden ismi işitilen cismi bilinmeyen bir şeydir. Subayların bir kısmı bile çadırsızdır.Yüzbaşı ve teğmen noksanı fazladır. Bazı çavuşlar hala sivil ve köylü kıyafetindedir. Kıtaları yürüterek önümden geçirdim. Dururken yine bir anlam ifade eden bu yığınlar, yürüyüşte bütün kusurlarını gösterdiler. Sorduğum sorulara aldığım cevaplar, bazılarına yaptırdığım ufak tefek

¹⁷⁸ SABİS, Ali İhsan, Harp Hatıralarım, Güneş Matbaacılık Yayınları, Ankara, 1951, c.1, s.81

hareketler eğitim yönünden çok geri olduklarını ortaya koydu. Bununla beraber çoğunluğun da kalb kuvvetini belirten parlak gözler gördüm. Bugün havanın iye olmasına rağmen erlerden açık havada durmağa tahammül edemeyerek titreyenler çoktu...”

Birinci Ordu Komutanının raporu şu önemli gerçeği açıklıyordu. Ordunun savaşçı sayısını artırmak ordunun gücünü artırmak değildir. Genel seferberlikle silah altına alınanlar eğitilmeden, giydirilmeden, silahlandırılmadan ve donatılmadan savaşçı sayılmazlar. Sakarya öncesine oranla mevcudu artırılmış olan ordunun, malzeme ve silah noksanlığı nedeniyle kesin sonuç alabilecek taarruz gücünün sınırlı oluşuna aynı raporda şöyle değinilmektedir.¹⁷⁹

“..Asker yurtsever ve yürekli, fakat eğitimsizdir. Başlarındaki subaylar noksandır. Uzun bir süre eğitilmedikçe güç şartlardaki taarruza başarı elde edemezler. Eğitim noksanlığı iki üç ay içinde giderilse bile, taarruz için gerekli teçhizat olmadıkça, devamlı ve güçlü taarruz yürütülemez. Yürümek için ayakkabısı; havanın sertliğine karşı çamaşır, elbise, kaput ve portatif çadırı, su için matarası, mermiler için fişekliği, yedek çamaşırı, ekmeği için çantası ve torbası, tahkimat için taşınabilir aletleri olmazsa nasıl yürüyüp taarruz edebilir ve bu sırada nasıl yiyip içebilir? Nasıl Çarpışır, nasıl geceyi geçirebilir ve soğuk havaya karşı koyabilir? Şimdi bile soğuktan doğan çeşitli hastalıklarla uğraşyoruz. O zaman birliklerde kaç savaşçı kalır? Bu nedenlerle, eksiklikler giderilmeden, kış mevsiminde menzil hatlarının değiştirilmesini gerektirecek büyüklükteki taarruzlara kalkışılmasını zararlı saymakta ve elimizdeki iye savunma aletinin hesapsız taarruz ile kaybedilmesinden endişe etmekteyim. “

Sakarya zaferi, silahça üstün bir kuvvete karşı kazanılmış bir savunma, direnme ve tükenmeme kahramanlığıydı. Oysa, şimdi bir taarruz söz konusuydü ve ilkel araçlar, sayılı cephaneye, yetersiz silahlarla kesin sonuçlu bir taarruz gerçekleştirilemezdi. Gerçi, genel seferberlik ilanından sonra ordu mevcutları artırılmış, sayıca Yunanlılara yaklaşmıştı. Fakat silah altına alınanlar iyi bir şekilde giydirilmemiş, teçhiz edilememiş ve silahlandırılmamıştı. Bütün bu noksanlıkların giderilmesi için zamana ihtiyaç vardı. Bu nedenle, sonbahar taarruzu ilkbahara ertelendi.

¹⁷⁹ MÜDERİSOĞLU, Alptekin, a.g.e. s.591

b. Fransız Yardımları

Birinci Dünya Savaşı yenilgisi sonucu başlayan yabancı işgalleri sırasında Güney Anadolu da yer yer işgal edilmişti. Fransız ve İngilizler 1918 yılı Aralık ayında Adana'yı işgal etmişler, 1919 yılı başında Antep ve Urfa İngilizler tarafından işgal edilmiş, daha sonra Maraş'a kadar işgal alanı genişlemişti. 15 Eylül 1919 günü İngiltere ve Fransa bir andlaşma yapmışlar; İngiltere, Irak Musul'a karşılık, Güney Anadolu'da işgal ettiği yerleri Fransa'ya bırakmıştı. Böylece Adana, Mersin, Antep, Urfa ve Maraş Fransızlarca işgal edilmiş oluyordu.

Kendileri Osmanlı İmparatorluğunun mirasçıları sayan üç büyük devletten ikisi, İngiltere ve İtalya, paylarını alırken Türkiye ile yeni bir silahlı çatışmaya girişmemek için son derece dikkatli davranırlarken, Fransa'nın değişik davranışı yanlış bir politikanın sonucudur. Fransa'nın düştüğü yanlışlık, Suriye ve Anadolu'yu birbirine karıştırmamasından ileri geliyordu. Anadolu'daki Türk ve Suriye'deki Arap ayaklanışını bastırmak için çok kuvvet kullanmak zorunda kalmış, bu nedenle Araplara ve özellikle Türklere karşı Ermenileri müttefik olarak seçilmişti. Bölgeye Ermeni akını başlamış, işgal ettiği Güney Anadolu topraklarında, kurdukları Ermeni birliklerinden yararlanma yoluna gitmişlerdi.

Güney Anadolu'nun Türk halkı zamanla Kuvayi Milliye birlikleri kurmuş ve gerilla savaşı hazırlıklarına başlamıştı. İlk geniş çapta vuruşma 20 Ocak 1920 günü Maraş'ta başlamıştı. Kuvayi Milliye birlikleri, düzenli ordu birlikleri gibi cephe muharebeleri yapıyor, düşman tarafından kuşatılan şehirleri savunuyor veya işgal altındaki şehirleri kuşatarak çarpışıyorlardı. Maraş'tan sonra Adana, Urfa ve Antep'te çarpışmalar başlamıştı.

Maraş ve Urfa muharebeleri, bu iki şehirdeki işgal kuvvetlerine karşı yapılmış ve her iki muharebede Fransızlar ve Ermeniler yenilmişler ve geri çekilmişlerdir. Urfa bozgunundan sonra Fransızlar bir daha Fırat Irmağının doğusuna geçmemişler ve Maraş'ı yeniden işgal için herhangi bir girişimde bulunmamışlardır.

En çetin çarpışmalar Antep'te cereyan etmişler. Antep muharebesinin son üç aylık bölümü, Maraş ve Urfa muharebelerinin tersine, Antep'in Fransızlar tarafından kuşatılması şeklindedir. Antep halkının ve Kuvayi Milliye savaşlarının her tarafla bağlantıları kesilmiş, büyük yiyecek ve cephane sıkıntısı çekilmiştir. Maddi olanakların daha fazla direnmeye yeterli olmaması ve büyük kıtlıkla karşılaşılmaması

üzerine, savaşçılar bir yarma hareketiyle Antep'ten çıkmayı başarmışlar ve şehir Fransızlar tarafından işgal edilmiştir.

Adana bölgesinde birkaç ayrı yerde verilen muhaberelele Fransız ilerleyişi durdurulmuş, birçok kasaba kurtulmuştu. Fransızların 800 kişilik birliğinin esir edilmesi, Kuvayi Milliye'nin güvenini artırmış, daha geniş çaptaki muharebelere hazırlık başlamıştı.

Fransa, Güney Anadolu'da ağır kayıplar verdikçe Anadolu'daki savaşın kendisi yönünden çıkmaz bir yol olduğunu anlamıştı. Birinci dünya savaşı galiplerinden olduğu halde avantaj sağlayamaması, buna karşılık avantaj gibi görünen Anadolu'da payına düşen toprakların devamlı kan dökmekle elde tutulabileceğinin anlaşılması, Fransız politikasını etkilemişti.

Birinci dünya savaşı sonunda Fransa'nın en büyük meselesi Almanya'nın bir daha belini doğrultmayacak duruma getirilmesiydi. İngiltere'yi buna razı etmek için, Osmanlı İmparatorluğundan kopan Arap Ülkelerinden daha az pay almağa razı olmuş, Yunanistan'ın Türkiye'den pay almasına göz yummuştu. Gerçekte, Fransa'nın Orta doğudaki menfaatleri, Türkiye'nin yaşamasındaydı. Batı Anadolu'nun verimli topraklarına yerleşecek Yunanistan'ın Doğu Akdeniz Bölgesinde güçlenmesi, İngiltere'nin işine yarayacaktı. İngiltere menfaatlerini İngiliz kanı yerine Yunan ve Türk kanlarının akıtılmasıyla sağlamağa çalışılıyordu.

Fransa, Almanya'nın güçsüzlendirilmesi için katlandığı bunca fedakarlığa rağmen istediklerini elde edememişti. Alman donanması yok edilmiş, İngiltere Alman tehlikesinden uzaklaşmıştı. Bunan için Fransa'nın lehine Almanya'nın daha fazla güçsüzlendirilmesine karşıydı. Aksi durumda, Fransa kıta Avrupa'sında güçlenecekti. İngiltere, ayrıca Almanya'nın kendisi için iyi bir Pazar olmasını sağlama çabasında idi ve bu nedenle de Almanya'nın hırpalanmasını istemiyordu.

Özetlediğimiz bu durumdan ötürü, Fransa İngiltere'den kopmuştu. Güney Anadolu'da yaptığı savaş Fransa'ya bir şey kazandırmaktan başka, İngiltere'nin işine geliyordu. Zira, iki cephede çarpışan Türkiye, Yunan cephesine tümüyle dönemiyor, Yunanlara karşı kesin sonuçlu muharebelere girişemiyordu. Bunların dışında, ayaklanmış olan Arap Milliyetçilerine karşı Suriye'yi elde tutabilmek için önemli kuvvetlere ihtiyaç duyan Fransa, Türk cephesinde devamlı hırpalanıp ağır kayıplara uğramanın gereksizliğini anlamıştı.

Birinci İnönü Zaferinin de etkisiyle, Fransa İngiltere'yi Sevr Andlaşmasının yumuşatılmasına zorlamağa başladı. İtalya'nın Fransa'ya desteklemesiyle, Londra konferansı hazırlandı. Konferanstan olumlu bir sonuç alınmamış, bu arada Fransa

Başbakanı Briand ile Türk Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey arasında 11 Mart 1921 günü bir andlaşma imzalanmıştı. Andlaşma, Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilmemişti. Fakat, barışa doğru ilk adımlar atılmış olduğundan, Güney Anadolu'daki Türk-Fransız çarpışmaları durmuş bulunuyordu.

Londra konferansı sırasında açıkça Türkiye'yi destekleyen Fransa, imzalanan Bekir Sami-Briand andlaşmasının kabul edilmemesine rağmen, Türkiye ile uzlaşma yolları aramağa devam ediyordu. İkinci İnönü Zaferinden sonra, Fransa, eski bakanlardan Franklin Bouillon'u Ankara'ya gönderdi. Başlayan görüşmelerden yine bir sonuç alınamadı.

Sakarya Zaferinin kazanılmasından sonra, Fransa'nın barış isteği daha da koyulaşmıştı. Anadolu'da bağımsız ve güçlü bir Türk Devletinin yaşaması, kendi menfaatleri bakımından gerekiyordu. Hepsinden önemlisi, Türkiye İngiltere'nin her türlü isteğine karşı koyacak kadar güçlenmişti ve daha çok güçlendirilmesi Fransa'nın yararınaydı. Yeniden başlayan barış görüşmeleri, 20 Ekim 1921 günü Ankara'da imzalanan Türk-Fransız Andlaşması ile sonuçlandı.

Ankara Andlaşması ile Mersin, Adana, Gaziantep, Urfa ve Maraş kurtarılıyor, Fransa buralar üzerindeki her türlü iddialarından vazgeçiyor; Hatay'da resmi dili Türkçe olan özel bir idare kuruluydu. Ankara Andlaşmasının en önemli yönü, hiç kuşkusuz. Fransa gibi güçlü bir devletin düşmanlığının dostluğa dönüştürülmüş olmasıdır. Önce Doğu Zaferi ile doğu cephesinde kesin sonuç alınarak ikiye indirilen kurtuluş savaşı cepheleleri, bu kez güney cephesinin barış yoluyla kapanmasıyla, tek cepheye, yalnızca Yunanlarla çarpışılacak batı cephesine indirilmişti. Artık, güneydeki savaşçılar da batı cephesine kaydırılabilir, güney cephesinde yararlanılabildi.

Fransa, kurtuluş Savaşının başarıya ulaşmasını iki bakımdan içtenlikle istemeğe başlamıştı. Birincisi, Anadolu'da güçlü ve bağımsız bir Türkiye'nin bulunmasını kendi menfaatlerine daha uygun buluyordu. İkincisi, Fransız basını ile Pierre Loti ve Claude Farrere gibi Türk dostu ünlü yazarların yayınları, Fransız kamu oyunun Kurtuluş Savaşına ilgisini artırmış, Türk zaferi Fransız aydınlarınca son derece arzu edilir olmuştu. Bu nedenlerle belki de dünya tarihinde ilk kez olarak, bir devlet, dünkü düşmanının güçlenmesi için maddi destekte yöneltilmişti.

Ankara Andlaşmasının metni içinde bulunmamakla beraber, Fransız birlikleri Güney Anadolu'da işgal ettikleri yerlerden çekilirken, Türklere bazı savaş araç gereçleri bırakmıştı. Fransızların bıraktıkları silah, cephane ve askeri malzeme

hakkında birçok yabancı (563) ve yerli (564) tarih yazarları ve araştırmacılar kesin rakamlar verememekte, önemli miktarlarda yardım yapıldığını ifade etmektedirler.

Yaptığımız araştırmalar sırasında, Fransız yardımları hakkında en doğru bilgilerin, kurtuluş savaşının büyük hazırlık döneminde Milli Savunma Bakanlığı yapmış olan Kazım Paşa (ÖZALP)'nın notlarında bulunduğunu tespit etmiş bulunuyoruz. Resmi belgelere göre Fransızların işgal ettikleri Türk Topraklarından çekilirken bıraktıkları silah ve cephanenin miktarları şöyledir.¹⁸⁰

<i>Cinsi</i>	<i>Tüfek (Adet)</i>	<i>Mermi (Sandık)</i>
<i>Osmanlı</i>	<i>4484</i>	<i>574</i>
<i>Alman</i>	<i>3865</i>	<i>-</i>
<i>Manliher</i>	<i>10</i>	<i>-</i>
<i>Büyük çaplı mavzer</i>	<i>-</i>	<i>247</i>
<i>Gra</i>	<i>-</i>	<i>101</i>
<i>Shneider</i>	<i>-</i>	<i>577</i>
<i>Büyük çaplı martin</i>	<i>1730</i>	<i>-</i>
<i>Çeşitli</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
	<i>-----</i>	<i>-----</i>
<i>TOPLAM</i>	<i>10 089</i>	<i>1505</i>

Fransızlar, bıraktıkları bu silah ve cephanelerinden başka, düzgün durumdaki on adet uçağı da Türkiye'ye hediye etmiş bulunuyordu. Ankara Andlaşması Fransa'nın bu yardımından daha önemli olarak Anadolu'nun Fransa piyasalarından silah ve cephane satın almasına zemin hazırlamış bulunuyordu.

c. Hint Müslümanlarının Yardımı

Osmanlı İmparatorluğu, yirminci yüzyılın başında tek egemen Müslüman devleti idi. Çeşitli ırklardaki Dünya Müslümanlarının önemli çoğunluğu Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşıyor, geri kalanlar genellikle İngiliz ve Fransız

¹⁸⁰ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2300, Dlp.17, G.2, Kls.996, Dos.24, F.1-121

sömürgelerinde bulunuyordu. Bu nedenle, Osmanlı İmparatorluğunun batıya karşı herhangi bir zaferi veya başarısı, Dünya Müslümanlarınca, Türklüğün değil, Müslümanlığın başarısı olarak kabul ediliyordu. Osmanlı Padişahlarının aynı zamanda tüm Müslümanların dini lideri durumundaki “Halife” sıfatını taşıması -, Osmanlı İmparatorluğuna Dünya Müslümanlarını resmen temsil etme görevini de yüklüyordu. İslam Dünyası, Osmanlı İmparatorluğunun batılı devletlerle yaptığı savaşları, Müslümanlığın Hıristiyanlığa karşı savaşı olarak kabul ediliyordu.

Ne varki, bu görünüşe rağmen Osmanlı İmparatorluğunun savaşçıları yalnızca Anadolu ve Rumeli Türkleri teşkil ediyor, diğer Müslüman ülkeler kan akıtmıyorlardı. Bir islam ülkesi olan Trablusgarp (bugünkü Libya)'ı Anadolu ve Rumeli Türkleri savunmağa çalışmış, fakat İtalya işgaline engel olamamıştır. Halifeliğin merkezi olan İstanbul'a yönelen Yunan, Bulgar, Karadağ ve Sırp saldırılarına (Birinci ve İkinci Balkan Savaşları) yalnızca Anadolu ve Rumeli Türkleri karşı koymuştu.

Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşına girince, Dünya Müslümanlarının yardımını sağlamak amacıyla Osmanlı Padişahı ve Halife Mehmet Reşat, 13 Kasım 1914 günü Cihad (Kutsal Savaş) ilan etmişti. Ancak, Cihad ilanına rağmen savaşı yalnızca Anadolu ve Rumeli Türkleri yürütmüş, üstelik birçok Müslüman Arap ülkesi İngilizlerle işbirliği yaparak Arap Yarımadasındaki Türk birliklerini arkadan vurmuştu. İngiliz ve Fransızların Çanakkale'ye çıkardıkları birliklerde çoğunluğu sömürgelerinden topladıkları Müslüman askerler teşkil ediyordu.

Dünya Müslümanları arasında, İngiliz egemenliği altında oldukları halde Halifeye bağlılıklarını sürdürmeğe çalışanların başında Hint Müslümanları gelmekteydi. İngiltere, Hindistan'dan topladığı Müslüman askerleri 1914 yılında Irak cephesine göndermek istediğinde Türklerle çarpışmak istemeyen Hint Müslümanları ayaklanmışlar ve bu ayaklanma kanlı bir şekilde bastırılmıştı.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Anadolu'nun yer yer işgal edilerek Müslüman Türklere çeşitli işkenceler yapılması ve Halifenin bulunduğu İstanbul'un yabancı devletlerin gözetimi altında bulunması Hint Müslümanlarının çeşitli karşı gösterilerine yol açıyordu. Bu arada İngiltere'ye baskı yapmak amacıyla bazı dernekler kurulmuştu. (Indian Comimittee of the caliphate, Ali India Khilafat Congress)

Ayasofyanın yeniden kilise haline getirilmesi söz konusu olunca, İngiltere'nin Hindistan Genel Valisi E.S. Montaga, Hint Müslümanlarının buna karşı

çıkacağını açıklayarak böyle bir eyleme engel olmuştu. İzmir'in Yunanlar tarafından işgalinden on gün sonra ise Hintli Müslümanlar Londra'da ilk protesto mitingini düzenlemiş bulunuyordu. 8 Kasım 1919 günü Delhi'de toplanan İslam Kongresi, Türkiye lehinde bazı gösterilerde bulunmuştu.

Hint Müslümanlarının lideri Mevlana Mehmet Ali Han, Anadolu'ya maddi yardımda bulunmak için bir yardım komitesi kurdu. Komite bir kampanya açarak para toplama başladı .

Hint Müslümanlarının Türkiye lehindeki tutum ve davranışları ile Anadolu'da HİNT Müslümanları hakkında duyulan sempatiden, İngiltere'nin casusluk işlerinde yararlanmağa çalışması ilgi çekicidir. 1 Kasım 1920 günü Emir Ali, Hint Müslümanlarının gönderdiği para yardımının Dr.Frew'a verildiğine dair bir demeç vermişti Oysa, Dr.Frew'un İngiliz himayesine taraftar toplamağa çalışan, Anadolu'da Milli Mücadele başlayınca da İngiltere lehine casusluk yapan bir kişi olduğu biliniyordu. Öte yandan, İngilizlerin özel olarak görevlendirildikleri Mustafa Sagır adlı casus, Hint Müslümanlarının yardımları konusunda özel elçi olarak kendisini tanıtarak Ankara'ya gelmişti. Ancak, Mustafa Sagır henüz İstanbul'da iken kendisinden kuşkulanan Türk Gizli Emniyet Örgütü, durumu Ankara'ya bildirmişti. Ankara'da önemli kişilerle tanışan, Mustafa Kemal Paşa'ya Hint Hilafet Komitesinin (Indian Comitte of the Caliphate) yakında gönderilecek birkaç yüz bin liralık yardımından sözeden Mustafa Sagır'ın davranışları gözetlenmişti. Ankara'daki çalışmaları hakkında İstanbul üzerinden Hindistan'daki yardım komitesine ulaştırılmak üzere yazdığı mektupların, aslında gizli mürekkeple İngiliz casusluk örgütüne yazıldığı tespit edilen Mustafa Sagır yakalanmıştı. Muhakemesi sırasında, Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmekle görevlendirildiğini itiraf eden Mustafa Sagır asılarak idam edilmişti.

Hint Müslümanlarının iyi niyetlerinin, İngilizler tarafından casusluk amacıyla istismar edilmesi yüzünden, Milli Mücadele süresince Hint Müslümanlarının yardımı üzerinde fazla durulmamıştı.

İkinci İnönü Zaferi, İngiltere'de ciddi kaygılar yaratmıştı. Yunan yenilgisi üzerine Londra'da ilik harekete geçen Mr.Montagu olmuştu.Kendisi Hindistan'dan sorumluydu ve kaygısı da Hindistan bakımındandı. Hindistan'daki Türkiye lehindeki kırıdanışlar, Halifenin bulunduğu İstanbul'un işgali ile artmış, güçlü bir akım halini almıştı. Özellikle Müslümanlar Anadolu için para topluyorlar. İngiliz makamlarına dilekçeler, muhtıralar sunuyorlar; toplantılar, mitingler düzenliyorlardı. Hindistan'dan gelen heyet, 24 Mart 1921 günü İngiltere Başbakanı Lioyd George ile

görüşerek, Türkiye lehindeki isteklerini anlatmıştı. Özellikle, İngilizlerin İstanbul'dan çekilmeleri istenmişti.

Merkezi Bombay'da bulunan Hindistan Hilafet Komitesinin (Indian Committee of the caliphate) açmış olduğu yardım kampanyası, Hint Müslümanları arasında-özellikle faikr ve orta sınıflar-büyük bir ilgiyle karşılanmıştı. Bu şekilde, Hint Müslümanlarının yardımı olarak Ankara'ya ulaştırılan para miktarı 125.000 İngiliz lirasına ulaşmaktadır. Ancak, Hint Müslümanlarının bu amaçla Hindistan Hilafet Komitesine yaptıkları bağışın daha fazla olduğu, fakat Türkiye'ye gelinceye kadar kayıplara uğradığı söylenmektedir ki, bunu tespite imkan yoktur.

Hindistan Hilafet Komitesinin gönderdiği para yadımı, Maliye Bakanlığının kayıtlarına ve Hazineye girmemiş; Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde durmuş ve Osmanlı Bankasında muhafaza edilmiştir. Kurtuluş Savaşının büyük hazırlık döneminde çekilen türlü mali sakıntılara rağmen, bu paraya el sürülmemiştir.

Büyük taaruz öncesinde bütün mali olanaklar tükenince, Milli Savunma Bakanı Kazım (Özalp) Paşa ile Maliye Bakanı Hasan Fehmi Bey, bu parayı da kullanmayı düşünmüşlerdi. Kazım (Özalp) Paşa'nın durumu iletmesi üzerine, Mustafa Kemal Paşa Osmanlı Bankasına emir vermiş, para geçici olarak Maliye Bakanlığına devredilmiştir. Paranın küçük bir kısmı ordu ihtiyaçlarında kullanılmış; büyük taaruz sonunda bozguna uğrayan Yunanlıların yakıp yıktığı köyleri gören Mustafa Kemal Paşa, halka dağıtılmak üzere bir miktar paranın Cephe Komutanlığına gönderilmesini emretmiştir. Büyük Zaferden sonra paranın harcanmış olan kısmı Maliye Bakanlığı tarafından iade edilmiş ve Hindistan Hilafet Komitesinin gönderdiği paranın tümü böylece Osmanlı Bankasındaki bir hesapta topluca muhafaza edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Hint Müslümanlarının gönderdiği para yardımı konusundaki tutum ve davranışları çeşitli eleştirilere konu olmuş, birçok milletvekili zihinlerindeki çeşitli sorulara cevap aramışlardır. Mustafa Kemal Paşa, büyük hazırlık döneminde Anadolu'nun kaynakları son kuruşuna kadar ümitsizce zorlanırken neden Hindistan Hilafet Komitesinin gönderdiği parayı kullanmayı? Büyük taaruz öncesinde bazı ordu ihtiyaçlarının karşılanmasında bu paranın neden yalnızca küçük bir kısmının kullanılmasına izin vermiştir? Yunanların kaçarken yaktığı yıktığı yerlerdeki halkın yaralarının sarılması amacıyla halka bir miktar para dağıtılması için emirler verirken Mustafa Kemal Paşa ne düşünmektedir? Zaferden sonra, Hint Müslümanlarının gönderdiği paradan harcanmış olan kısmının Maliye Bakanlığı tarafından iade edilmesinin ve paranın tamamlanarak Mustafa Kemal

Paşa adına açılmış bir hesapta muhafaza edilmesinin nedenleri nelerdir? Bugünkü Pakistan'ı da kapsayan o günlerin Hindistan'ı Türkiye'deki olayların akışı, birçok zihinlerdeki soruları kendiliğinden cevaplayacağından, olaylara tarih zinciri içinde kısaca göz atmak yararlı olacaktır.

Hindistan'daki Hint Milliyetçiler (Hindu dinindekiler) ile Hilafetçiler (Müslümanlar), Anadolu'da yürütülen mücadeleyi büyük bir ilgi ve dikkatle izliyorlardı. Sakarya Zaferi haberleri Hindistan'a ulaştığı zaman, Zafer büyük bir sevinçle kutlanmıştır. Hem Hilafetçiler, hem de milliyetçiler bunda kendi zaferlerini görüyorlardı. Milliyetçiler bu zaferde en büyük düşmanları olan sömürü güçlerin suratlarına atılan ilk ve en şiddetli şamarı buluyorlardı. Hilafetçiler ise bunu İslam'ın büyük zaferi olarak niteliyorlar, Müslüman dünyasının çöküşünün sona ermesi yönünden bir dönüm noktası kabul ediyorlar ve Mustafa Kemal Paşa'yı İslam'ın kılıcı olarak ilan ediyorlardı . Türkiye Büyük Meclisinin O'na "Gazi" unvanı verdiği duyulduğu zaman inançları bir kat daha artmıştı .

26 Ağustos 1922 günü başlayan büyük Türk taaruzu hızla gelişmişti. 9 Eylül'de Türk ordusu İzmir'i kurtarmış, bir hafta içinde Anadolu son Yunan askerinden de arınmış, 11 Ekim günü İmzalanan Mudanya Mütarekesie ile silahlı çatışma sona ermiş ve Trakya kan dökülmeden kurtarılmıştı.28 Ekim günü İtilaf Devletleri (İngiltere, Fransa, ve İtalya) Ankara Hükümetini Lozan'da toplanacak barış konferansına davet etmişti. Ayanı davetin İstanbul Hükümetine, yanı Padişahın Hükümetine da yapılması üzerine, Büyük Millet Meclisi 1 Kasım 1922 günü aldığı bir kararla hilafet ve saltanatı birbirinden ayırmış ve saltanatı ortadan kaldırmıştı .

Son Osmanlı Padişahı ve Halife Vahdettin 17 Kasım günü bir İngiliz Savaş gemisiyle yurt dışına kaçmış, ertesini gün Osmanlı hanedanı mensuplarından Abdülmecit, Büyük Millet Meclisince Halife seçilmişti. Bir yıl sonra, 29 Ekim 1923 günü Cumhuriyet ilan edilmiş ve Mustafa Kemal Paşa ilk Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamıştı.

Halife herhangi birn siyasal yetki ve görev verilmemişti. Ne var ki, bazı çevreler kendisine tüm İslam Dünyasının taçsız hükümdarı gözü ile bakıyorlar, Halife, de bazı söz ve tutumu, özellikle dini törenlerdeki davranışları ile siyasal görünüm kazanmağa çalışıyordu. Halife Abdülmecit, 1924 yılı başlarında Hükümete başvurarak, bütçeden kendisine ayrılan ödeneğin az olduğundan yakınıyor ve bu Ödenek'le karşılayabilmesine imkan bulunmayan hizmetler için daha fazla ödenek verilmesini istiyordu. Halife, Başbakanı istekte bulunurken; " Halifeliğe ait

hazinenin gücünü aşan ve yapmak zorunda olduğu masraflar dışındaki masraflarının Maliye hazinesinden karşılanması..” şeklinde bir cümle kullanmaktan geri kalmamıştı. Mustafa Kemal Paşa, Başbakan İsmet Paşa'ya verdiği talimatta ; Halifeye debdebe ve gösteriş için değil, zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla ödenek daha az bir ödeneğin yeterli olduğu; Halifenin özel bir hazinesi olmadığı ve olamayacağı, böyle bir hazine ecdadından kalmış ise durumunun araştırılması ve kendisine verilen ödenekle karşılayamadığı zorunlu giderlerinin neler olduğunun öğrenilmesi gerektiği, milletin boğazından kesilmiş paralarla alınan saraylardaki değerli eşyaların Halifenin yanındaki görevliler tarafından satıldığı yolundaki dedikoduların soruşturma konusu yapılması, yanında görevlendirilenlerin sayısının fazlalığının Halifeyi hala saltanat hülyaları içinde uyutulabileceğinden kadroda bazı azaltmalar yapılması gerektiği konularına ayrıntılı olarak değiniyordu.

23 Şubat 1924 günü, Büyük Millet Meclisinde Şeriye Vekaleti (Diyanet işleri Bakanlığı) bütçesi görüşülürken, birçok milletvekili Halifelik için ayrılan ödeneklerin fazlalığını eleştirmişlerdi. 1 Mart 1924 günü Büyük Millet Meclisinin beşinci çalışma yılına girmesi nedeniyle kürsüye çıkarak bir söylev veren Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, özellikle şu üç nokta üzerinde durmuştu :

1. Millet Cumhuriyetin şimdi ve gelecekte tüm saldırılardan kesinlikle uzak bulundurulmasını istemektedir. Milletin isteği, Cumhuriyetin, denenmiş ve olumlu olan tüm ilkelerine bir an önce tamamen dayandırılması şeklinde ifade edilebilir.
2. Eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ilkesinin uygulanması gerekmektedir.
3. İslam dininin siyasetin dışında tutulmasının zorunlu olduğu müşahade edilmektedir.

Ertesi gün, Halifeliğin kaldırılmasına ve Osmanlı Hanedanı mensuplarının yurt dışına çıkarılmasına, Şeriye Vekaletinin (Diyanet işleri Bakanlığının) kaldırılmasına ve öğretimin birleştirilmesine ilişkin çeşitli kanun teklifleri yapılmıştı. Uzun görüşmelerden sonra 3 Mart 1924 günü ard arda üç kanun çıkarıldı. Birinci kanunla Şeriye Vekaleti (Diyanet işleri Bakanlığı) kaldırılarak yerine Başbakanlığa bağlı Diyanet işleri Başkanlığı kuruluyordu. İkinci kanunla, Türkiye'deki dini, mesleki ve genel eğitimle ilgili bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlanıyordu. Aynı gün çıkarılan üçüncü kanun ile Halifelik kaldırılıyor ve Osmanlı hanedanına mensup olanların Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışına çıkarılması öngörülmüyordu . Böylece Halifelik tarihe karışmış oluyordu.

Halifeliğin kaldırılması, Hint Müslümanları için çok şaşırtıcı olmuştu. Hıristiyan devletlerce işgal edilen İstanbul'da bulunan Halifenin kurtarılmasında

kullanılması amacıyla halktan para toplanmış ve İslamın kılıcı kılıcı olan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilmişti. Gazi Mustafa Kemal Paşa ise Halifeyi Hıristiyan işgalinden kurtarmış, fakat bu kez Halifeliği ortadan kaldırmıştır.

1924- 1926 yılları arasında Hindistan'da çeşitli toplantılar yapıldı. Hilafet konferanslarında küskün Hint Müslümanları başka bir yerde Halifeliği yeniden kurmaları gerektiğini savundular. İslam Dünya'sı başsız bırakılamazdı. Ama çok geçmeden bu kışkırtıcı fısıltılar da kesildi .

Halifeliğin kaldırılması, islam toplumunu ya bu durumu kabul etmek veya yeni bir Halife adayı göstermek durumunda bırakmıştı. En sonunda, 1926 da Hilafet Kongresi birinci öneriyi seçmeyi uygun buldu. Çok geçmeden, Gazi Mustafa Kemal, özgürlük savaşının ve laikliğin bir simgesi haline geldi. O Hindistan'da Hindular ve Müslümanlar arasında popüler bir önderdi. Yalnız Türkiye'yi yabancı işgalinden kurtarmakla kalmamış, Avrupa'nın sömürücü güçlerinin, özellikle İngiltere'nin oyunlarını ve foyalarını ortaya dökmüştü. Hakkındaki sevgi, ilerici politikası nedeniyle küskün ve aşırı tutucu Müslümanlara doğru gittikçe azalıyordu. Fakat her şeye rağmen, aynı politika O'nu gerek Hindu, gerek Müslüman genç kuşaklar arasında daha da popüler hale getiriyordu. Pek çok milliyetçi O'nu takdir ediyor ve yolundan yürümeğe çalışıyordu .

“Nutuk”taki bazı açıklamalardan Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadelenin başlangıcında Cumhuriyet fikrini benimsediği sezilmektedir. Cumhuriyet ile Halifeliğin bazı noktalarda zor bağdaştırılabilir olduğu hatırlanacak olursa, Mustafa Kemal Paşa'nın Halifeliği kaldırmayı çok önceden tasarladığı yolundaki görüşlere katılmamak mümkün değildir.

Öte yandan, Padişah ve Halife Vahdettin, Milli Mücadelenin başında mücadeleye karşı olduğunu açıkça ortaya koymuş, Milli Mücadelenin önderler kadrosunu idama mahkum etmiş, Şeyhülislam'a yayınlattığı fetvalarla Milli Mücadeleye katılan yurtseverler dinsizlikle suçlanmıştı. Fetvalarda, Halifenin etrafında toplanarak Milli Mücadelecilere karşı silaha sarılmayanların cehennem azabına uğrayacakları belirtiliyor, dinin bir silah olarak kullanılmasıyla Milli Mücadeleye karşı iç isyanlar kışkırtılıyordu. Ege bölgesindeki Kuvayi Milliyeyi temizlemek amacıyla harekete geçirilen Anzavur'un kuvvetlerine “Kuvayi Muhammediye” Büyük Millet Meclisi'ni dağıtmak üzere İstanbul'dan gönderilen özel kuvvete “Hilafet ordusu” adı verilmişti.

Bu durumda, Halifenin gönderdiği ordularla çarpışarak Şeyhülislamın fetvalarına göğüs gererek, Cumhuriyetin ilanını ve halifeliğin kaldırılmasını

düşüncelerinde yaşatarak mücadeleyi yürüten bir önderin, halifeliğin kurtarılması amacıyla yabancı bir ülkedeki Müslümanlar tarafından gönderilen parayı kullanmaktaki isteksizliğini haklı bulmamak mümkün değildir.

Mustafa Kemal Paşa, kendi adına gönderilen bu paraya devlet harcamaları için, ancak çok zor durumda el sürmeye yanaşmıştır. O da büyük taarruza, yani Anadolu'nun Müslüman Türklerinin Hıristiyan boyunduruğundan kurtarılmasını sağlayacak taarruza başlamadan biraz önce; ordunun taarruz gücü ile çok yakından ilgili zorunlu harcamalar içindir. Büyük zaferden sonra ise Yunanlıların kaçarken yakıp yıktığı yerlerdeki Türk halkının perişan durumunu üzüntüyle izleyen Mustafa Kemal Paşa, halkın yaralarının sarılması amacıyla halka dağıtılması için cephe Komutanlığı emrine bir miktar para gönderilmesini emretmiştir. Bir başka deyişle, Hindistan Müslümanlarının gönderdiği para, Hıristiyan ordularının yakıp yıktığı yerlerdeki Türkiye Müslümanlarının yaralarının sarılmasında kullanılmıştır.

Bu tutumuyla, Mustafa Kemal Paşa'nın halifeliği kaldırılacağı zaman Hint Müslümanlarının gönderdikleri paraların amaç dışında kullanıldığı yolunda ileriye sürebilecekleri itirazları hesaba katarak, ihtiyatlı davranmak istediği anlaşılmaktadır. Büyük zaferden sonra, gönderilen paradan harcanan kısmını Maliye Bakanlığı tarafından iade edilerek, paranın tümünün bir hesapta toplanması da ihtiyatlı davranıyorlardı. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'daki Milli hareketin sözcülüğünü yapmağa başlaması ve özellikle Erzurum Kongresinin yankıları, İstanbul'daki milliyetçi grubu Mustafa Kemal Paşa ile ilişki kurmağa zorlamıştı.

Amerikan mandasi taraftarları, çeşitli mektup ve telgraflarla Mustafa Kemal Paşa'yı kazanmağa çalışıyorlardı. Mustafa Kemal Paşa, bu mektup ve telgraflara, ulusal egemenlik ve bağımsızlık açılarından gerekli cevabı veriyordu. Amerikan mandasının gerekliliğine ve faydasına çalışanlara soruyu sormuştu. "Lehimize bu kadar gayret sarf edecek olan Amerika, bütün bunlara katlanması karşılığında bizden ne gibi fayda ve menfaatler temin edecektir.

Sivas Kongresi sırasında manda taraftarları serbestçe kürsüye çıkıp fikirlerini söylemeğe başlamışlardı. Amerikan mandası, kongrenin başlıca konusu haline geldi. İleride, kurtuluş Savaşının liderler kadrosunu teşkil edecek milliyetçi kişilerin bazılarının samimi olarak manda taraftarı olmaları, gerçekten dikkati çekicidir. Yurtseverliklerinden asla kuşku duyamayacağımız bu kişilerin kongre kürsüsünde dile getirdikleri görüşleri, Türkiye'nin o günlerde dış yardıma olan ihtiyacı yönünden değerlendirmek gerekir. Konuşmacıları izleyelim.

Albay Rafet Bey (sonra paşa, Heyeti Temsiliye üyesi, Kuvayi Milliye'nin başarılı komutanı B.M.Meclisinde İzmir milletvekili, İstanbul'a ilk giren komutan) "Herhalde bir Amerikan kefaletini kabul etmek mecburiyetindeyiz. Yirminci asırda beş yüz milyon lira borcu, harap bir memleketi, pek verimli olmayan bir toprağı ve ancak on-onbeş milyon lira borcu, harap bir memleketi, pek verimli olmayan bir toprağı ve ancak on-onbeş milyon lira geliri olan bir millet için dış yardım olmadan yaşamak mümkün değildir."

J. Büyük Taarruza ve Büyük Taarruz Döneminde İkmal Sistemi (10 Ekim 1921-31 Temmuz 1922)

1. Batı Cephesi'ne Uzanan Ulaştırma Yollarının Lojistik Destek Yönünden Durumları

a. Demir Yolları

Doğudan batıya uzanan ve başlıca stratejik istikameti teşkil eden Erzurum - Sivas - Kayseri - Ankara - Eskişehir - Kocaeli – İstanbul yolunun, Erzurum - Ankara arasında o tarihte demir yolu bulunmadığından Batı Cephesi'yle Doğu Cephesi arasındaki ulaşım, sadece ilkel ve adi şoseler üzerinden yapılmaktaydı.

Yahşiyân - Ankara kesiminde bir dekovil (hattı ile Ankara - Eskişehir demir yolunun, Biçer istasyonuna kadar olan kesimi işletmeye açık bulunuyordu. Ancak Yahşiyân - Ankara arasının dar hat (dekovil) oluşu Ankara - Biçer kesiminin de, Yunan tahriplerinden dolayı güçlük ve yetersiz olarak onarılabilmiş bulunmasının tabii sonucu, bu hatlarda kapasite düşüktü. Bu sebeple Batı Cephesi'nin lojistik desteği bakımından sözkonusu hatlardan kısmen yararlanılabiliyordu.

Biçer - Ağapınar demir yolu kesiminin ise, Yunanlılar tarafından Sakarya'dan çekilirken esaslı tahriplere uğramış olması gereksizlikten onarımının da yapılamamış bulunmasından işletmeye kapalı bulunuyordu.

Adana - Konya - Afyon demir yolunun Cay ve Kumrallı'ya kadar uzanan kesiminde oldukça düzenli bir ulaştırma yapılıyordu. Ancak, kömür tedarik edilmediği için işletmede Toros ormanlarından sağlanan odun kullanılmakta, bu da demir yolunun kapasitesini düşürmekteydi. Vagon sıkıntısı da çekiliyor ve cepheye günde bir katar ulaştırmak için büyük çaba harcanıyordu. Bu çalışmalar sonucunda Batı Cephesi birliklerinin güney kaynaklarından lojistik desteği mümkün olmuştu.

Eğirdir - Dinar - Sütlaç - Çivril ve Sütlaç - Sarayköy demir yolu, genel olarak işletmeye açıktı. Bu hattın Eğirdir - Dinar kesiminde günde, 15'şer vagonlu iki katar işlemekteydi.

Sütlaç – Çivril kesiminde katarlar, ancak Sundurlu'ya kadar gitmekte ve Sundurlu - Çivril kesimindeki Menderes köprüsü, tahrip edilmiş olduğundan bu kesimde demir yolu ulaştırması yapılamamaktaydı.

Söz konusu demir yollarının 1 nci Ordu hareket bölgesinde bulunmasının, özellikle bu ordunun ikmalinde büyük rolü olmuştu. Antalya bölgesinden sağlanan yiyecek maddeleri, kara yollarıyla önce Egirdir'e getirilmekte ve buradan demir yolu ile Dinar ve Çal bölgelerindeki birliklere ulaştırılmaktaydı.

Azari - Asagiagziacik dekovil hattı :

Konya - Akşehir demir yoluyla Çatı Cephesi'ne yapılan ikmal ulaştırmasından, 2 nci Ordu birliklerinin ve özellikle Ankara doğrultusunda umulan bir Yunan ilerlemesinde, Aziziye bölgesinde toplanan kuvvetlerle onun yan ve gerilerine yapılacak taarruzun lojistik desteğinde yararlanabilmek için, onarımı yapılmış ve hatta bu hattın Aşağı Piribeyli'ye ve buradan da Vaysal'a kadar uzatılması için, büyük çabalar gösterilmişse de, demir yolu gereç eksikliği yüzünden bu sağlanamamıştı.

Bununla beraber, Ankara'dan Bati Cephesi birlikleri ikmal maddeleri, Biçer istasyonuna kadar demir yolu ile buradan itibaren de kara yolu ile Agziagik - Azari dekovil hattı ile sonra da 1 nci Ordu birliklerine ulaştırılmaktaydı.

Keza, Konya demir yoluyla Akşehir'e getirilen ikmal maddelerinden 2 nci Ordu'ya ait olanları da yine bu dekovil hattı ile kuzeye taşımaktaydı.

b. Kara Yolları

2 nci Ordu Bölgesinde :

Bu ordu birliklerinin lojistik desteği bakımından;

Sivrihisar - Paşakadin - Kaymaz – Hamidiye,

Paşakadin - Yılanlı yolları ve Biçer - Sivrihisar - Fettahoğlu - Piribeyli - Aşağıagziacik - Ayrıtepe - Akşehir ikmal yollarıyla Sivrihisar Çandır – Aziziye – Bolvadin - Çay ana ikmal yolundan yararlanılmıştı.

Söz konusu ana ikmal yolundan, ileri hatlara giden istikametler üzerindeki adi yollar da zamanla onarılarak ikmal hizmetlerinde kullanılmıştı.

1 nci Ordu Bölgesinde :

Bu ordu birliklerinin muharebe alanında, ikmal hizmetlerinde kullanılmış bulunan başlıca yollar şunlardı :

Kumanlı - Efesultan - Şuhut yolu ile Çay - İnili - İsalı - Selevir - Şuhut yolu ki, Konya demir yoluyla Kumrallı ve Çay istasyonlarına kadar getirilen lojistik maddeler, Kumrallı ve Çay'dan itibaren bu yoldan yararlanarak birinci hattaki birliklerin gerilerine ulaştırılmaktaydı.

Aşağikaşıkara - Geneli - Cobankaya - Şuhut yolu, her çeşit ulaştırma aracının hareketine elverişli bulunuyordu.

Güney bölgelerden getirilerek Eğirdir gölü üzerinden Aşağikaşıkara'ya ulaştırılan ikmal maddeleri buradan cephedeki birliklerin gerilerine kadar götürülmekteydi.

Dinar - Sandıklı yolu, bir sose idi. Her mevsimde işletmeye acık ve her aracın hareketine elverişliydi.

Eğirdir - Dinar demir yolu ile Dinar'a getirilen lojistik maddeler, bu yoldan yararlanarak Sandıklı'ya ulaştırılmaktaydı.

Kaklık - Cay yolu, ulaştırma araçlarının hareketine elverişliydi.

Dinar - Sütlaç - Saraykoy demir yolu ile Kaklık istasyonuna getirilen ikmal maddeleri, bu istasyondan itibaren Cal bölgesine bu yoldan yararlanarak ulaştırılıyordu.

1 nci Ordu taarruz bölgesinin gerisindeki menzil alanı yollarının durumuna gelince;

Akşehir - Orkenez - Gelendost - Höyük iskelesi yolunun, Orkenez'e kadar olan kesimi adi araba yoluymdu. Bu yolun Sultan Dağları'na rastlayan kesimleri kışın kar sebebiyle kapanmaktaydı.

Akşehir - Yalvaç - Höyük - Höyük iskelesi yolunun Sultan Dağı kesimi, kışın geçit vermiyordu. Diğer kesimleri de kışın çok çamurlu adi yol karakterindeydi.

Bu sebeple her iki yolun Sultan Dağları'ndan geçen kesimlerinin kışın kapanmaması için, Bati Cephesi Komutanlığı'nca 23 Ekim 1921'da Genelkurmay Başkanlığına yapılan bir teklifte, bu yolların onarılması konusunda gerekli tedbirler alınmıştı.

Sözü gecen bu yolların onarımından sonra Konya demir yolu ile Akşehir istasyonuna getirilen lojistik maddeler, istasyondan itibaren, bu iki yol üzerinde Höyükli iskelesine, buradan da Eğirdir gölü üzerinden Aşağıkasıkara'ya ulaştırılmaktaydı.

Cay - Akarım - Karadilli yolunda, tekerlekli ulaştırma araçları ile yalnız yaz mevsiminde hareket edilebiliyordu. Şuhut - Sandıklı yolu ise, tekerlekli araçların hareketine elvermeyip sadece mekkari, kollarının gidiş gelişine elverişliydi.

c. Su Yolları

İkmal hizmetlerinin akımında su ulaştırmasında kullanılan tek su yolu, 1 nci Ordu bölgesinde Eğirdir gölü olmuştur. Bu göl üzerinde, odunla işletilen saatte 8 mil (hızla seyreden ve dört ya da altı mavna çekebilen bir römorkör vardı. Her mavnada 400-500 kişi taşınabiliyor ve elverişli havalarda elinde bir iki sefer yapılabiliyordu. Başlangıçta iskeleler genellikle bozuk olduğundan, Batı Cephesi Komutanlığı'nca bunların onarımları yaptırılmıştı. Ayrıca, göl üzerindeki işletme araç sayısı da artırılmış ve su üstü ulaştırma hizmetlerini düzenlemek üzere, burada bir de deniz taşıtları müfrezesi kurulmuştu (Mart 1922),

Böylece Akşehir istasyonuna Konya demir yolundan indirilen ikmal maddeleri, yukarıda adı geçen yollarla önce Höyük iskelesine getiriliyor, buradan göl üzerinde işleyen araçlarla göl kuzey kıyısında ki Aşağıkasıkara'ya ve buradan da inceleri belirtilen ikmal yolu üzerinden 1 nci Ordu Cephesindeki birliklerin gerilerine kadar götürülüyordu.

2. Lojistik

Büyük Taarruza hazırlık safhasında, genellikle Sakarya Muharebeleri öncesi bu muharebeler sırasında olduğu gibi uygulanan ikmal usulleri ve faydalanılan ikmal kaynakları ana hatlarıyla aşağıya çıkartılmıştır.

Memleket İçi Kaynaklardan Yapılan İkmal Teklifi Millîye Emirleri

Mondros Mütarekesi'nin memlekette haksız ve insafsızca uygulanması sonunda, Türk ordusunun harp silah, araç ve gereçlerine el konulmuş ve gerçek bir savaş gücü olmaktan çıkarılmıştı.

Kurtuluş Savaşı için tekrar etkili bir duruma getirilebilmesi bakımından ordunun, geniş ölçüdeki eksiklerinin tamamlanması gerekiyordu.

*TBMM Hükümeti'nce çıkarılan kanunlar, Sakarya muharebelerinden önce Başkomutanlıkça yayınlanan 1-10 numaralı Teklifi Milliye emirleri ve 14 Ocak 1922'de kurulan Harp Encümeni'nce alınan ve yurt içi kaynaklarını en iyi şekilde kullanmayı hedef tutan azimli kararlarıyla Türk ulusunun yardımsever duygularına dayanılarak, milli kaynaklar, top yekun seferberlik esaslarına göre hızla harekete geçirilmişti.*¹⁸¹

Milletçe girişilen bu fedakarlıklar sonucunda, ordunun ihtiyacı bulunan yiyecek ve giyecek maddelerinden başka, memleketin çeşitli bölgelerinde dağınık bir halde bulunan silah, mühimmat ve gereçlerle ulaştırma araçlarının daha Sakarya muharebeleri öncesi kurulmuş bulunan Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı menzil teşkilleriyle Bati Cephesi'ne gönderilmesine başlanmıştı.

Sakarya muharebelerinden sonra da duruma göre, Sivrihisar - Bolvadin - Çay - Dinar hattına yavaşıtılan menzil teşkilleri, bu görevlerine Büyük Taarruz hazırlıkları sırasında da üstün bir gayret içinde devam ettiler.

Bati Cephesi birliklerinin her sınıf ikmal maddeleri ihtiyarları, önceleri memleket içinde çeşitli yerlerde depo edilmiş bulunan ikmal maddelerinden faydalanmak suretiyle sağlanmış ve Büyük Taarruz hazırlıkları sırasında da buralardan ikmale devam olunmuştu.

Fransızlarla imzalanan Ankara Antlaşması'yla tamamen serbest kalan Güney Anadolu (Adana bölgesi) kaynaklarından geniş ölçüde yararlanarak Konya'daki Bati Menzil Müfettişliği aracılığı ile Adana – Konya demir yolu üzerinden devamlı surette Çay ve Akşehir istasyonlarına ikmal ulaştırması yapılmış ve buralardaki menzil teşkilleriyle Bati Cephesi'nin lojistik desteğinin sağlanmasına çalışılmıştı.

İstanbul'dan yapılan ikmal : İstanbul ve dolaylarındaki kaynaklar bu şehrin İtilaf Devletleri'nce işgal altında bulundurulmasına rağmen, Bati Cephesi Kuvvetleri için, bir ikmal kaynağı haline getirilmişti. Nitekim, burada teşkil edilen gruplar aracılığı ile bir çok, silah, harp gereç aracı ve tezgahlar gizlice Anadolu'ya aktarılmıştı.

Bati Cephesi birlikleri için, Büyük Taarruza hazırlık döneminde, ayrıca mahallinden satın almalarla ikmal sistemi de yer almıştı.

¹⁸¹ Gen.Kur. ATESE Arşivi 1/4297, Kls.1390, Dos.8, F.11, 1-10

Bu amaçla birliklerin buldukları bölgelerde, satın alma komisyonları veya heyetleri kurulmuş ve bunlar, zaman zaman takviye edilmek suretiyle daha verimli olmaları sağlanmıştı. Öteden beri süregelen ve asar (toprak ürünlerinden alınan ondalık) vergisi sisteminden de, İstiklal Harbi sırasında ikmal maddelerinden tedariki yönünden yararlanılmıştı.

Bu kanunla yurttaşlardan, bir kereye özel olmak üzere, belirli bir ulaştırma vergisi alınması yönüne gidilmiş ve peşin para karşılığında olmak şartıyla halkın elindeki araçlarından ordunun ulaştırma hizmetlerini yararlanmak zorunda kalmıştı.

Büyük bir kurtuluş hareketine katılmakta olan Türk ulusu ve bunu zafere ulaştırmakla görevli Türk Ordusunun sayısız eksiklerini, sadece yerli kaynaklara dayanan bir ikmal sistemiyle bütünlemeye imkan yoktu. Durum, dış memleketlerden de yardım saylanmasını gerektiriyordu.

Buna göre, o tarihlerde Sovyet Rusya'yı Türkiye'nin kurtuluş hareketini destekler bir tulumda gören Ankara Hükümeti, bu memleket ile imzaladığı anlaşmalar gereğince, Batı Cephesi'nin ihtiyaca bulunan ikmal maddelerinden bir kısmını (II nci ve V nci sınıf ikmal maddeleri) Karadeniz limanları üzerinden cepheye ulaşmasını sağlamıştı. (Eylül 1920 - Eylül 1923).

Türk ordusunun Sakarya'da kazandığı büyük başarıdan sonra, Fransızlarda onaylanan Ankara Antlaşması sonucunda Batı Cephesi kuvvetlerinin harp silahı ve gereç ihtiyacının bir kısmının da, Fransa'dan sağlanabilmesi mümkün olmuştu.

Bundan başka, İtalya ve Almanya'dan da yardım sağlanması konusunda bazı teşebbüslerde bulunulmuşsa da çeşitli sebeplerden ötürü bu memleketlerden önemli bir destek elde edilememişti.

Bütünleme İhtiyaçlarının İkmal Faaliyeti

Batı Cephesi'nde yiyecek ve cephanesi ikmal tarzı genellikle şöyle idi :

Birliklerin ihtiyacı olan yiyecek maddeleriyle cephanesi, menzil araçlarıyla cephe içerisinde elverişli yerlerde tesis edilmiş bulunan menzil nokta ambarlarına getiriliyor, tümenler de ihtiyaç maddelerini kendi araçlarıyla buralardan alıyorlardı.

Alayların büyük ağırlıklarındaki erzak kolları ile taburdan küçük ağırlıklarındaki cephanesi kolları da kendi ihtiyaçlarını tümen dağıtma yerlerinden almak suretiyle ikmallerini yapıyorlardı. Bu konuda genel bir fikir vermesi bakımından 1 nci Ordu'nun 31 Ekim 1921'den itibaren ordu bölgesinde yiyecek ikmali için tümen seviyesine kadar almış olduğu düzen aşığı çıkarılmıştır.

Akarçay Kuzeyinde

Yiyecek maddeleri menzil araçlarıyla, Bayat, Ozburun ve Bolvadin' deki nokta ambarlarında depo ediliyordu. Tümenler kendi araçlarıyla günlük ihtiyaçlarını tümenlerden alıyorlardı.

Alınan düzenlere göre; birinci hattaki tümenlerden Doğlat'taki 4 ncu Tümen; Bayat'taki menzil nokta ambarından; Seyitler bölgesindeki 3 ncü Kafkas Tümeni; Bolvadin'deki menzil nokta ambarlarından; geride toplu bulunan tümenlerden, 11 nci ve 5 nci Kafkas Tümenleri de Bolvadin'deki menzil nokta ambarlarından almak suretiyle yiyecek ikmallerini yapıyorlardı.

Akarçay Güneyinde

Konya'daki Bati Menzil Müfettişliğince Konya, demir yolu ile Çay istasyonuna ve menzil araçlarıyla Yalvaç'tan Akarcay güneyinde belirli yönlerdeki depolara ve sahra ambarlarına getiriliyor, tümenler de günlük ihtiyaçlarını kendi araçlarıyla buralardan alıyorlardı.

Buna göre, cephede birinci hattaki birliklerden;

3 ncü Tümen : Kumrallı'daki erzak deposundan; 6 nci Tümen : Sandıklı'daki erzak deposundan; 5 nci Süvari Kolordusu : Sandıklı, Denizli ve Dinar'daki erzak depolarından; Geride toplu bulunan tümenlerinden; Pazaragac, Akarım ve Cay - Deresine arasındaki 15 nci, 57 nci ve 12 nci Tümenler : Cay istasyonundan; Hacıyakuplu bölgesindeki 23 nci Tümen; Karadilli'deki sahra ambarından almak suretiyle ikmallerini yapıyorlardı.

19 Kasım 1921'den itibaren Akarcay kuzeyinde 2 nci Ordu'nun teşkilinden sonra da, ordular kendi bölgelerindeki birliklerin ikmallerini genellikle aynı esaslar dahilinde yapmışlardı.¹⁸²

Büyük Taarruza hazırlıkta, Batı Cephesi kuvvetlerinin lojistik desteğinin yapılmasında uygulanan ikmal sistemine göre;

10 Ekim 1921'den itibaren cephe birliklerinin ikmal durumları, ikmal maddelerinin tedarik, depolama, dağıtım hizmetleriyle ilgili yapılan teklifler ve verilen emirlerle, bunların kronolojik sıraya göre uygulanması şöyle olmuştu :

¹⁸² GEN.KUR. Bşk.lığı, Türk İstiklal Harbi, Cilt.II, Batı Cephesi 6.Ks.1.Kitap, Büyük Taaruz Hazırlıkları ve Büyük Taaruz, Gen.Kur Basımevi , Ankara, 1994, S.247

11-31 Ekim 1921'de Tasarlanan "SAD Harekatının" Lojistik Destesi Bakımından 1 nci Sınıf İkmal Maddeleri Durumu 23 Ekim 1921'de Batı Cephesi Komutanlığı'nın Genelkurmay Başkanlığına yaptığı teklifte :¹⁸³

"Akşehir'den Eğirdi'e taşınması gereken yiyecek maddeleri günlük kapasitelerinin 200 tona çıkarılması, ikmal hizmetlerinin etkili bir düzende yürütülebilmesi için, Tekalifi Milliye emirleri süresinin uzatılması, Batı Anadolu Menzil Müfettişliği emrinde 15 kamyon çalıştırılacağı, daha 30 kamyonun da eksikleri tamamlanınca hizmete gireceğini, Cay-Şuhut arasında cephaneye ulaştırması için 66 arabalık bir taşıma kontratı yapılacağından ayda 6000 liraya ihtiyaç bulunduğu, Sultandag'ı yolunun muharebe günlerinde kapanmaması bakımından tedbirler alınacağı, Dinar - Sandıklı kesimindeki köprülerin onarılacağı, 'bu gibi işler için 400 mevcutlu bir işçi taburunun kurulacağı, Hoyran gölü iskelelerinin onarılarak buradaki ulaştırma araçları sayısının da artırıldığı belirtilmişti.

Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ile görüşükten sonra Cephe Komutanlığı'na verdiği karşılıkta :

"Depolamanın, Dinar'da yapılmasının uygun olduğu, Tekalifi Milliye emirleri süresi daha fazla uzatılmayacağından, satın alma yoluna gidilmesi. Ağustos 1921'de yayınlan 2 sayılı Tekalifi Milliye emriyle de Sakarya Muharebeleri sırasında halktan toplanan ikmal maddelerinden "SAD Harekatı" için yararlanılması" istenmekteydi.

Yapılan inceleme ve tahmin hesaplarına göre;

Tekalifi Milliye gelirleri tutarının 100000 insan ve 35000 hayvani aylarca besleyebilecek bir yeterlikte olduğu ve bunun bir buçuk aylığının Dinar bölgesinde, altı buçuk aylığının da daha güneyde bulunduğu anlaşılmıştı. Sakarya muharebeleri sırasında muharebe alanlarından uzaklarda bulunan koy ve kasabalarda ya da hükümet depolarında yığılı kalmış olan yiyecek maddeleri cepheye ulaştırılamamıştı.

İşte "SAD Harekatı" yığınağında ancak bunlardan yararlanılması ve bunlar tüketilinceye kadar da, Konya demir yolu ile her gün güney bölgesinden 100 ton yiyecek getirilmesi düşünülmüştü.

Zira, Sakarya muharebeleri sırasında Tekalifi Milliye emirleriyle Ankara ve dolaylanandaki şehir ve kasabalardan, ordunun ikmal bakımından her çeşit ikmal maddelerinin büyük kısmı, alanmış olduğundan bu bölge kaynakları tüketilmiş denecek kadar zayıflamış bulunuyordu.

¹⁸³ Gen.Kur.Bşk.lığı, a.g.e. S.248-249

Bundan başka, Yunanlıların Sakarya'dan çekilişlerinde, Polatlı-Agapınar demir yolu kesimindeki köprüleri ve tesisleri geniş ölçüde tahrip etmiş bulunmaları bu kesimde ikmal yapılmasını, ayrıca engellemekteydi.

İki kolordunun, Konya demiryolu iki tarafına alınması nedenlerinden birisi de Ankara bölgesinden ikmal imkanlarının azalmış olmasıydı.

Ekim ayında ikmal sorunlarıyla ilgili olarak alman tedbirler arasında, 20 000 liranın ihtiyata alınması ve Bati Anadolu Menzil Müfettişliği bölgesindeki kuru sebzenin de, Tekalifi Milliye' den olduğunu belirten bir Başkomutanlık emri yayınlanması zorunluluğu da vardı.¹⁸⁴

Genelkurmay Başkanlığı 23 Ekim 1921'de Cephe Komutanlığı'nca yapılan teklife cevap teşkil eden bir yazısında; giyecek ihtiyaçları için, 32 000 takım elbise ile ayakkabının Antalya'ya çıkarılmak üzere bulunduğu, bunu 15 000-18000 takım elbise ile 8000 İtalyan çadırının takip edeceği, ya Tekalifi Milliye, ya da para ile satın alınmasına ihtiyaç bulunan yerli dokuma yünlü pamuklu kumaşlarla elbise, çamaşır, çadır, ekmek torbası, çanta gibi eşyanın, olağanüstü tedbirlerle ve ivedilikle sağlanması gerektiği bildiriliyordu.

Muharip birliklerin piyade erlerine verilmek üzere, 50 000 takım elbiseye şiddetle ihtiyacı vardı. 'Bu sağlanmadan taarruz hareketinin yapılamayacağı anlaşılıyordu.

Cephe Komutanlığının yukarıda kademelere gönderdiği raporlarda : "Tümenlerdeki piyade tüfeğinin sayısının 3000'e çıkarılmadığı" bildirilmekteydi. Piyade tümenlerini bu seviyeye ulaştırabilmek için, tüfeğe ihtiyaç vardı. Bati Cephesi emrine tertip edilmiş bulunan İngiliz topraklarından, altısı Yahşiyân'a ulaşmış, kalanı da yolda bulunuyordu. 16 topun da, Osmanlı seri sahra toprakları değiştirilmek üzere, cephe emrine gönderilmesi planlanmıştı.

Cephe Komutanlığı'nca 23 Ekim 1921'de Genelkurmay Başkanlığına gönderilen teklifte:

"Bati Anadolu Menzil Müfettişliği emrinde çalıştırılacak 15 motorlu ulaştırma, aracı ile, onarımları yapıldıktan sonra hizmete girecek aracın iki aylık benzin tüketimini karşılamak için 120000 liraya ihtiyaç bulunduğu bildirilmiş de Genelkurmay Başkanlığı'nca imkansızlıklar yüzünden bu istek yerine getirilememiştir.

¹⁸⁴ Gen.Kur.ATESE Bşk.lığı 1/4299 Kl.1719 D.594, F 1-5

İnceleri Güney Cephesi emrine, sonra bundan vazgeçilerek Batı Cephesi Komutanlığı emrine tertip edilen cephanenin durumu şöyle idi:

Doğu ve Güney cephesinden Sivas ve Kayseri'ye gelmekte olanlarla Sivas ve Kayseri depolarında bulunan 2113 Osmanlı, 1310 Rus, 71 İngiliz ve 300 sandık Fransız fişeği Ulukışla'ya; 125 Rus, 210 mavzer, 290 sandık İngiliz fişeği Kirkşehirden ve 300 Alman, 1000 Rus, 500 sandık manlıher fişeği de Ankara'dan Batı Anadolu Menzil Müfettişliği emrine tertiplenmişti.

Yukarıdakilerden başka Samsun, İnebolu ve Kocaeli yolu ile gelmekte olan bütün silah, cephane, donatım gereçlerinin eskisi gibi Ankara'ya sevki planlanmıştı.

23 Ekim 1921'de Batı Cephesi Komutanlığının Genelkurmay Başkanlığına yaptığı teklifte :

"Akarcay güneyindeki birliklerin cephane ihtiyaçlarını karşılamak üzere, Çay ve Şuhut arasındaki ulaştırma için, 60 arabalık bir taşıma kontratı yapılacağından ayda 6000 liraya ihtiyaç olduğu bildirilmiş ve bu teklif kabul edilmişti.

26 Ekim 1921'de Cephane Durumu

Anadolu içinde iki tertip halinde hazırlanmış bulunan cephanenin Batı Cephesi'ne ayrılan top ve tüfeklere ait olanlarının birinci tertibinin (M tertibi) tamamı, ikinci tertibin (N tertibi) büyük kısmı, Konya demir yolu hattına indirilmiş ve Kayseri'de yüklemeye hazır bir durumda 8000 sahra, 12 000 seri dağ cephesinin de Ulukışla'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştı.

Ankara'daki cephaneden 2500 seri sahra, 2000 kudretli, 282 Erhar dağ, 250 İngiliz obüs, ağır Alman sahra ve 2000 seri dağ mermisi tertip edilerek hemen Konya'ya gönderilmesi planlanmıştı.

Ulukışla ile Konya'ya gönderilmekte olanlarla buralara varmış bulunanların cepheye ulaştırılması halinde, ordunun cephane durumu, yeterli bir seviyeye ulaşmış bulunacağı, Milli Savunma Bakanlığı'ndan bildirilmekteydi.

Topçu Cephaneleri

Sivas yolu ile, doğudan ve El cezire cephesinden gelmekte olan çabuk ateşli sahra mermilerinden, 10 000 atım doğruca Ulukışla'ya, geri kalan 8000 atım, taşınmaya hazır olarak Kayseri'ye, kudretli mermilerden 4525 atımın tamamı ve seri dağ top mermilerinden 10000 atım Ulukışla'ya, 12000 atımı da Kayseri'ye, mevcut Rus mermileri düzeltilmek üzere Kayseri fabrikasına; 204 atım uçaksavar top mermisi ise Kayseri'deki 43 atım 10.5 mm. lik sahra obüs mermisi, Ulukışla'ya yollanmak üzere hazırlanmaktaydı.

Kırşehir'deki G14 atımlık İngiliz sahra mermisi ile, Köprü köyde bulunan 536 atımlık İngiliz sahra mermisi, Konya ve Ankara'dan, 4000 atım 150 mm. lik, 2000 atım 105 mm. lik sahra ve obüs mermileri, 1000 atım çabuk ateşli Rus dağ, 4000 atım İngiliz sahra mermisi, Polatlı yolu ile Bati Anadolu Menzil Müfettişliği emrine gönderilecek ve Ankara fabrikasında düzenlenen dağ obüs kudretli dağ ve Erhard dağ mermileri de birbiri ardından yola çıkarılacaktı.¹⁸⁵

Cephe Komutanlığının, 23 Ekim 1921'de Genelkurmay Başkanlığı'na yaptığı teklifte:

"Akarçay güneyinde Sultandagları kesimindeki adi yolların muharebeler sırasında kapanmadan devamlı olarak işletmeye elverişli bir durumda bulundurulması, Dinar-Sandıklı şosesi üzerindeki köprülerin onarımı ve daha buna benzer işlerde kullanılmak üzere, 400 mevcutlu sir işçi taburunun kurulması gerektiği,

Hoyran gölü iskelelerinin onarılarak bu göl üzerinde işletme emniyetinin sağlanması ve buradaki ulaştırma araçları sayısının artırılmasının düşünüldüğü bildirildi.

Cephe Komutanlığı diğer bir yazısında da: '

"SAD Harekatı" için yapılan incelemelerle, hayati önem taşıyan ulaştırma konusunda yenilmesi gereken pek çok güçlüklerle karşılaşıldığı belirtilmişti. Gerçekten Sakarya Muharebelerinden sonra Eskişehir-Afyon hattı karşısında düzenlenen SAD taarruz planı hazırlıkları, döneminde ordunun pek çok eksikleri vardı. Bu sebeple hizmetlerinin düzenlenmesi başlı başına bir sorun teşkil ediliyordu. Nitekim, bu önemli konuların görüşülmesi için, Genelkurmay Başkanı cepheye davet edilmişti. 22 Ekim 1921'de Beylikköprü'de yapılmış olan bu görüşmede; durum etraflıca incelenmiş, ikmal zorlukları Kabul edilmekle beraber, bu yüzden ordunun ilkbahara kadar seferber halde silah altında tutulmasının güçlüğü de ortaya çıkarılmış ve bu konuda devamlı çaba gösterilerek güçlüklerin yenilmesi üzerinde durulmuştu.

Büyük Taarruza'a hazırlık safhasında bilumum sıhhi müesseselerin, noksan personeli ve malzemesinin acele ikmal hususunda azami mesai sarf edilmiştir.

Bu maksatla Gülhanede stajda bulunan doktor adaylarının eğitim ve öğretimi iki ay kısaltılarak imtihanlarını müteakip Anadolu'ya katılmaları, ayrıca İstanbul'da

¹⁸⁵ Gen.Kur.Bşk. a.g.e., s 251-252

bulunan işe yarar ve rütbeleri Yarbaydan aşağı doktorların celpleri ivedilikle sağlanmıştır.

Hilali Ahmer'ce (Kızılay) tedarik edilen ufak kamyonlar, yaralı nakline yarayacak surette tadil edilerek (değiştirilerek) süratli bir yaralı nakliye müfrezesi tertip ve cephe emrine gönderilmiştir.

Harbin sıklet merkezi güney mıntıkası olmak hesabıyla yaralıların Konya ve Adana civarındaki hasta hanelere, nakli; lüzumu nazarı dikkate alınarak buralarda her ihtimale karşı 20-30 bin yaralıyı barındırabilecek bir şekilde sokulması tespit edilerek bu maksatla bu bölgelerde yatak sayısının 10 000'e çıkarılması düşünülmüştür. Kayseri ve Niğde'de 1000'er Adapazarı'nda 500 yataklı hasta haneler açılmıştır. Yine bu arada sıhhiye depolarının ikmal noksanlıkları için İstanbul'dan, Hilali Ahmer'den (Kızılay) mubaya suretiyle (satın alınarak) Avrupa'dan ceza ve sıhhiye malzemesi celb edilmiştir.

1921 senesi sonlarına doğru sari hastalıkların yok edilmesi hususunda tasarlanan ilave tedbirlere dayanılarak hastalığı kurutma güvencesiyle geri sevkıyatı ıslah ve sıhhi muayene ve fenni temizlik, aşı meseleleri asker alma şubelerine kadar yaygınlaştırılmış ve her şube merkezide küçük mikyasta vakalar için temizleme evleri tesis edilerek askerleri şubelerinden itibaren uğradığı her merkezde temizleme ve aşı muamelesine tabi tutulmaları sağlanmıştır. Böylece erlerin kıtalarına hastalısız ve bitsiz vaziyette katılmaları temin edilmiştir.

Bu sene zarfında her tarafta yaygın nezle ve dizanteri baş göstermiş ise da alınan acil tedbirler ile önü alınabilmişti.

Garp Cephesi bulaşıcı hastalıklarla mücadele ederken kıtaat arasında Aralık ayında birdenbire skorbüt vakası baş göstermiş ise de Adana ve Antalya'dan bol miktarda sebze, sirke, limon ve narenciye çekilerek birliklere dağıtılmış bu hastalığın kısa zamanda önüne geçilmiştir. Ayrıca Ankara'da veba aşısı imal edilerek birliklere tevzi edilmiştir.

Bu arada Yunan esirleri arasında lekeli humma vakası baş göstermiş olduğundan Uşak'ta bunlar için bir tedavi ve tecrit haneden oluşan 800 yataklı bir hasta hane faaliyete geçirilmiş, Kütahya, Çumra ve Karaköy'de fenni temizleme noktaları kurularak hastaneler açılmıştır. Esirler arasında vuku bulan kara humma hastalığı Aralık ayında 447 vaka olarak tespit edilmiştir. Şubatın ilk haftasında bu miktar 146'ya düşürülmüş, Nisan ayı başlarında ise hastalığın tamamen önü alınmıştır.

Sağlık konusunda alınan bütün bu tedbirler ve yapılan ve başarılan büyük islere rağmen hasta kabul ve tedavi merkezlerinde en büyük noksanlık hasta bakıcı kadrolarında olmuştur. Yeterli teşkilat olmadığından hasta bakımının gereğince yapılamaması büyük bir eksiklik olarak İstiklal Savaşımız boyunca devam etmiştir.

3. Kasım 1921'de ki Durum

Cephane

Bati Cephesi birlik ve depolarında bulunan cephane sayısının da silah sayılarında olduğu gibi Haziran ayı içerisinde belirli derecede bir artış olmuştur. Piyade cephanesi : Mayısta 18.801.344 iken, 19 .049. 654 de çıkmıştır.

Sağlık Durumu

Haziran içinde birliklerden çeşitli hastalıktan hastahanelere gönderilenlerin sayısı, 18 766 idi. Tedavi altına alınan personelde rastlanan; hastalıklar Loj. EK : 18'de gösterilmiştir.

Çizelgede Hazirana ait rakamlar, önceki aylara ait çeşitli hastalığa yakalananların sayısı ile karşılaştırılacak olursa, gittikçe etkili bir halde gelişen sağlık tedbirlerinin olumlu bir sonucu olarak hepsinde düşüş olmuştur. Bu ay içerisinde hastahanelerden taburcu edilenlerin oranı da % 58 idi.

Veteriner İşleri

Hayvanlarda görülen sığır vebası, bu ay içerisinde de devam etmekteydi. Hastalığın çıktığı yerler, kordon altına alınıyordu. 29 Haziran 1922'ye kadar çeşitli köy ve kasabalarda bu hastalığa yakalanan 1083 hayvandan, 493'ü ölmüştü.

Bu ay içinde çeşitli hastalıklardan 10.067 hayvan tedaviye alınmış 5990 resi (Baş) şifa 139 resi zayi olmuştur.

Bati Cephesi birliklerinin Haziran 1922 kuvvesine göre, muharip, muharip olmayan subay toplamı : 7793 menzil hariç, 9662 menzil dahil idi.

Er toplami da : 179 903 menzil hariç, 196 579 menzil dahil idi.

Kacak sayisi : Birliklerden izinsiz ayrılanların sayısı, 1558'i bulmuş ve önceki aylardakine göre, fazlalık göstermişse de bunların hemen, hemen hepsi sonradan kendiliklerinden kıtalarına katılmışlardı.

4. Temmuz 1922'de ki Durum

a.Yiyecek Durumu¹⁸⁶

1 nci Ordu Komutanlığı Bati Cephesi Komutanligi'na, bolgelerindeki degirmen ve fabrikaların un yapma kapasiteleriyle ilgili olarak sundugu rapor ve teklifinde :

"Taarruzda : Akarcay ile Sandikli arasinda 71000 kisilik bir kuvvet toplanacagina gore, gunde 42 600 kilo un ve 71 000 ekmeğin hazirlanmasi gerektiği, halbuki bolgedeki fırınların günlük kapasitesi ancak 51 838 ekmeğ, degirmenlerin günlük un yapma kapasitesi de 3650 kilodan ibaret olduğu, bundan halk ihtiyaci da ciktikten sonra, ordu için günde ancak 25 ton elde edilebileceginden 17 500 kilo ekmeğin Konya demir yolu veya Egirdir'den getirilmesi zorunluluguna işaretle yeniden sahra firinlan yapılması halinde, günde 20 000 ekmeğ daha side edilebileceği" bildirilmekteydi.

Temmuz 1922'de beslenmesi gereken 200 000"ni asan insan ve 78 800 hayvan mevcutlarına karşılık tümen, kolordu, ordu, cephe ve menzil depolarında bulunan yiyecek maddelerinin toplami şunlardan ibaretti :

1317 ton ekmeğlik, 111 ton yemeklik, 421 ton etlik ve 495 ton yemlik.

Bu sebeple, 5 Temmuz 1922'de verilen çok gizli bir cephe Komutanligi emrinde :

"Cephenin çeşitli yerlerinde bir haftaya kadar yiyecek depo edilecektir.

Bunun için 1 nci Ordu bölgesinde; Denizli, Egirdir, Beyşehir ve diger guney depolanndaki yiyecek maddeleri, kuzeye tasinacak ve bunların çoğunun Geneli'de olmak üzere Asagikasikara ve Suhut'da depolan masına devam olunacaktır. Bu tasima isi bitince de menzil taşıt araçlarının butunu, Asagikasikara ve Gcneli'de toplanacaktır. Yiyecek ve cephe tasınmasma yardım için, ordu bölgesinde bir motorlu ulastirma araci kolu ayrılacaktır.

¹⁸⁶ Gen.Kur.Bşk.lığı., a.g.e., S.253-254

Orkenez ve Kumdanli'da, süvari kolordusu için, ayrıca bir günlük, Sandıklı'da, bir piyade tümeniyle süvan kolordusunun en az üç günlük yiyeceğinin de, yerinden cabuk satın alınması için incelenecektir.

2 nci Ordu bölgesinde; Aziziye, Çugu, Ozburun depolarında birer haftalık yiyecek bulundurulacak ve Davulga depolarında bulunanlarla Piribeyli'deki bugdaylar, un haline getirilerek Aziziye bölgesine gönderilecektir.

Gereken para Cephe Komutanlığı'ndan istenmelidir. Bir kolordu için;günde 17 ton ekmeklik, yedi ton yemeklik ve 25 ton yemlik. Süvari kolordusu için; günde altı tonluk ekmeklik, iki ton yemeklik ve 32 ton yemlik hesap edilmelidir. Ordu; Aşağıkasıkara - Geneli, Cay - Selevir - Şuhut, Çobanlar - Efesultan menzil hatlarının kurulması için gerekli hazırlıklar yapılmalıdır.

6 Temmuz 1922'de verilen ikinci bir cephe komutanlık emrinde ¹⁸⁷.

"Birliklerin taarruz için toplanmalarına başlanınca, 400 tonu taşıma kapasiteli Akşehir menzil hattı ve araçları 1 nci Ordu emrine verileceğinden, birliklerin ağırlık ve kollarında taşınandan başka, 1 nci Ordu, Akşehir menzili ve kendi araçlarıyla tüfek başına 90, hafif makineli tüfek başına 1000, ağır makineli tüfek başına 2000, piyade fişegi ile, top başına 300 merminin ilk kez olarak birliklerinin arkasında taşınacağı göz önünde tutulması, 150 mm.lik dokuz obüs ile beş ağır sahra topundan kurulu Cephe Komutanlığı ağır topçu alayı için, top başına 400 atımında (toplamı 200 ton) bu araçlarla taşınacağı, ilk günlerde menzil araçları, yiyecek taşımakla görevlendirilmeyeceğinden, ayrıca verilen emirlerle belirtildiği üzere, Geneli, Aşağıkasıkara ve Kumdanli'da (Hoyran) depo edilen ve Sandıklı depolarından satın alınmış bulunan yiyeceklerin, yerinde tüketilmesi suretiyle taşıt araçları eksikliğinin giderilmesi,

5 nci Kolordudan başka 1 nci Ordu'ca taarruz yığınak bölgelerinde, incelemeler yapılması ve yığınak alanının, birliklere bölünmesi, ağır topçu yaklaşma yollarının kesif ve hazırlanması gibi çalışmalardan bilgi verilmesi" istenmiş ve bu hususların tümen komutanlarından daha aşağı kademelerden gizli tutulması eklenmişti. Muharebenin başlangıcında, menzilin göreviyle ilgili, 1 nci Ordu emrine göre :

"K hattını savunacak olan ordunun sol yanındaki birliklerin ikmali, Eğirdir - Aşağıkasıkara - Geneli yolu üzerinden sağlanmalıdır. Bunun için bu hatta, şimdiden güneyden günde altı ton yiyeceklerle 20 ton cephaneye taşınmasına başlanacaktır. Sağ

yandaki birliklerin ikmalı için de, menzil hattı, . Akarım'a kadar uzatılacaktır. Merkez ve sol yandaki birliklerin hasta ve yaralıları, bu rnenzil hattı ile Aşagikasikara, Kumdanlı, Yalvaç, Karaağaç, Eğirdir, Burdur ve Isparta hasta hanelerine taşınacaktı. Gerekirse Dinar müfrezesinin yiyecek, cephane ve diğer ağırlıkları daha gerilere alınabilecektir” denilmekteydi.¹⁸⁸

2 nci Ordu Komutanlığınca, Cephe Komutanlığının Öz burun, Çuğu, Aziziye ve Çandır da bir haftalık yiyecek maddesi depo edilmesiyle ilgili 5 Temmuz 1922 tarihli emrine verilen karşılıkta :

Halen 2 nci Kolordunun bütünü ve 4 ncu Kolordunun bir tümeni Cugu kaynaklanandan beslenmekte olduğu, buna rağmen Aziziye'de 2 nci Kolordunun iki tümeniyle kolordu bağlı birlikleri için, bir haftalık yiyecek maddesi depo edilmesi uygun olabilirse de, ancak bu güne kadarki (7 Temmuz 1922) tartışma ve görüşlerden varılan kararlara göre, bu bölgede 2 nci Kolordudan başka iki kolordu ile bir süvari kolordusunun daha kullanılacağı hatırlatılmıştı.

Aziziye bölgesinde bu esasa göre depolama yapılması gerekirken emirde yalnız birkaç tümen için, yedek erzak toplanması istenmektedir ki, bundan, alınmış bulunan kararlarda bir değişiklik yapıldığı kanisi uyandığından, bu noktanın açıklanmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Çandır'da bir yiyecek deposu kurulması ve 3 ncu Kolordu için de burada yiyecek maddeleri depolanması uygun olursa da bu güne kadar böyle bir tedbir alınmamış olduğuna göre, bu konuda yine bir amaç güdülüp güdülmeyeceğinin açıklanması" istenmiş ve umulan bir taarruzda ordunun ikmal, için "Bolvadin, Cugu ve Aziziye'de birer kolorduluk, Davulga, Piri beyli dolaylarında iki kolordu ile bir süvari kolordusu için ve Çandır'da, 3 ncü Kolordunun iki tümeni için olmak üzere en azından 15' er günlük yiyecek maddesi depo edilmesi" teklif edilmişti.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Gen.Kur. Bşk.lığı ATESE Arşivi 4/4557 Kls. 1890 Dos.43 F.60-2

¹⁸⁸ Gen.Kur. Bşk.lığı ATESE Arşivi 4/4557 Kls. 1890 Dos.43 F.58

¹⁸⁹ Gen.Kur. Bşk.lığı ATESE Arşivi 4/5281 Kls. 2015 Dos.55 F.1

b. Silah, Giyim, Kuşam ve Teçhizat Durumu

Giyecek

Batı Cephesinin Mayıs-Haziran aylarında en çok sıkıntısını çektiği malzemelerden de biride portatif çadırdı. Çadırsızlık yüzünden birliklerin bir kısmı köylerden çıkarılamıyor seyyar orduya katılamıyordu. Temmuz ayı içinde bu gereksinmeye önem verilerek yeteri olmamakla beraber birliklere 6636 adet daha portatif çadır gönderildi. Bundan başka 13066 ceket ile 37166 pantolon, 1900 kaput, 79000 don ile 78500 gömlek ikmali yapıldı.

Silahlar

Temmuz 1922'de tüfek durumu istenilen düzeye ulaşmıştı. Batı Cephesinin tüfek mevcudu 108 630'a yükseldi. Makineli tüfeklerle toplar henüz kadroya göre noksandı. Bir taraftan Doğu ve El cezire Cephesi ile, İstanbul'dan silah teminine devam edilirken diğer taraftanda dış ülkelerden satın alımlara çalışılmaktaydı.

Temmuz 1922'de Fransa'dan 1500 hafif makineli tüfek alınarak hafif makineli tüfek mevcudu birdenbire 2092'ye yükseltilmiştir. Bu çok önemli bir olaydır.

Bu ay içinde 48 ağır makineli tüfek ikmali yapılarak bu silahların mevcudu 870'e yükseltilmiştir.

Top durumu ise diğer silahlara paralel bir gelişme sağlamış Temmuz ayı sonlarında top mevcudu 316'yi bulmuştur.

Almanya'dan Kasım 1921'de satın alınan 26 uçaktan, 22'si, Rusya üzerinden Baltık limanına oradan da trenle Novrosiski limanına getirilmiş. Bu tayyareler Temmuz ayı sonlarına doğru Şahin ve Trabzon vapurlarıyla ambalaj halinde Trabzon ve Samsun limanlarına nakledilmişti. Bunların yedek parçaları da Aydın Reis gambotu ile taşındı. Bu tayyarelerden bir kısmı Samsun'dan cepheye uçarak büyük taarruza yetişmişlerdi. Ayrıca İtalya'dan satın alınan bir adet muharebe tayyaresi 14 Temmuz'da hava birliklerine katılmıştı.

Ulaştırma Araç Durumu

Genel taarruzda cephe birliklerinin lojistik maddeler ihtiyacını daha kısa zamanda ve daha fazla kapasiteye ulaştırabilmek amacıyla yurt dışına sipariş, verilmiş bulunan bir bucuk tonluk 140 adet Fransız kamyonu 8 Temmuzda cepheye gelmişti. Bunların, Cephe Komutanlığı emrinde toplu bir halde tutularak taarruz sırasında duruma göre, cephe kesimlerinde birlik kaydırmaları (bindirilmiş birlikler

halinde) konusunda kullanılması, Cephe Komutanlığı'nca Genelkurmay Başkanlığı'nca teklif edilmiş ve bu teklif kabul edilmişti.

c. Akaryakıt

Büyük Taarruza hazırlık döneminde gerek hareket ve gerekse lojistik hizmetler bakımından yoğun bir çalışma devresine girmiş olan Türk Silahlı Kuvvetleri ulaştırma işlerine de önem vermişti.

Dış ülkelerden alman uçak ve motorlu araçlar için akaryakıt ihtiyacı da buna müvazi olarak artmıştı. Batı Cephesi'nin ihtiyacı olan 243 000 kg. benzin ile 1095 kg. gres komisyonlar eliyle satın alınarak cepheye sevk edilmişti. Bunlardan başka Konya ve Akşehir ve Karaman depolananda toplam 430 ton daha oto benzini ile Akşehir'de 46 ton uçak benzini stoku mevcuttu.

d. Mühimmat

Almanya'dan bazı harp silah, araç ve gereçleri satın almak için gönderilen Türk heyeti, burada bir miktar piyade cephanesi satın almış ve bunların Danimarka üzerinden Mersin limanına, deniz yolu ile taşınması konusunda bir anlaşmaya varmıştı. Aradan zaman geçtiği halde bu cephanenin, Almanya'dan Danimarka'ya bile gönderilmediği ve bu memlekette satın alınarak Türkiye'ye getirilmek üzere Karadeniz limanlarından Novorosiski'ye hareket eden vapura, diğer eşya ve gereçler arasında sözü geçen cephanenin yüklenmiş olduğu öğrenilince heyetin bir dolandırıcılıkla karşı karşıya kaldığı anlaşılmış bulunuyordu.

Cephedeki piyade silahlarının çoğu Alman yapısı idi. Bunların cephaneleri de yeterli bir durumda değildi. Birliklerde bulunan bu tüfek ve makineli tüfeklerin yerine başka silahların olmadığından Almanya'dan satın alınan piyade cephanesinin yurda getirilmemesi hayli üzücü bir olay olmuştu.

e. Sağlık Hizmetleri ¹⁹⁰

Genel olarak her kolorduda bir seyyar hasta hane, her tmende bir sıhhiye blg, Cephe Komutanlığı emrinde birkaç hasta hane ve menzil hastaneleri bulunmaktaydı. Bunların faaliyet gösterdikleri yerler Şöyleydi :

1 nci Ordu Bölgesinde

Piyade ve süvari tümenleri kurulusundaki sıhhiye bölükleri kendi bölgelerinde;

Seyyar Hastaneler

1 nci seyyar hastane : Uzunpınar' da;

10 ncu seyyar hastane : Akarım' da;

12 nci seyyar hastane : Kumandalı' da;

5 nci Kolordu seyyar hasta hanesi : Kapaklı' daydı.

Cephe Komutanlığı emrindekiler Akşehir'de, Akşehir Hastanesi Mevlutlu'da, Mevlutlu Hastanesi, Cay "da, Cay yaralı sevk merkezi bulunmaktaydı.

2 nci Ordu Bölgesinde

Tmenlerin sıhhiye bölükleri, tümen bölgelerinde faaliyette bulunuyordu.

Seyyar Hastaneler ve Yerleri

Bolvadin .Hastahanesi : Bolvadin'de;

2 nci Seyyar Hastahane : Ağılren' de;

13 nc Seyyar Hastahane : Ozburun' da

15 nci Seyyar Hastahane : Kuruc'da (Kurudere);

9 ncu Seyyar Hastahane : Sivrihisar'da (ileri kademesi PaŐakadın'da)

rgp Hasta hanesi : Piribeyli'de;

3 ncu Seyyar Hastahane : Aziziye'de;

4 ncu Seyyar Hastahane : Tilkisiyen' de;

Ayrıca Sariky'de birer sıhhiye kademesi ve Biçer istasyonunda birer sıhhiye istasyonu ađılmıŐtı.

¹⁹⁰ Gen.Kur.BŐklıđı, a.g.e.s. S.301-302

Kocaeli Gurubunda

Mekece'de, 18 nci Tümen Sıhhiye Bölüğü ve bir seyyar hastahane ile Eşme'de, Eşme hastahanesi faaliyeteydi.

Temmuz 1922 içerisinde Bati Cephesi birliklerinden çeşitli hastalıklara yakalanarak hastahanelere gönderilenlerin sayısı, 24 730 kişi idi.

Cephe birliklerinin personel sayısı, 200000'ni aşmış bulunmasına rağmen, günden güne gelişen sağlık tedbirleri sonucunda çeşitli hastalıklara yakalananların sayısında küçümsenemeyecek derecede düşüşler olmuştu.

Veteriner İşleri

Büyük Taarruz hazırlıkları ile hareket planlarının geliştirildiği bu sırada, veteriner hizmetleri üzerinde de özellikle sığır vebası gibi çok tehlike teşkil eden hastalığın önüne geçme konusunda tedbirler alınıyordu.

Yapılan bu çalışmalar ve alınan tedbirlerin ilgili olarak 1922 yılında faaliyette bulunan Milli Savunma Bakanlığı, Serum Kurumu Müdürlüğü'ne Veteriner İşleri Dairesi'nden, 17 Temmuz 1922'de gönderilen bir yazıda : Ordunun umulan bir hareket için, çok miktarda serum üretimine ihtiyacı bulunduğuyla işaretle ayda 300 kilo olan serum üretiminin, kısa zamanda 450 kiloya çıkarılmasını istemişti.

Hayvan Mevcudu

Temmuz 1922 sonlarında 1 ve 2 nci Ordu ile 1 nci Kolordu ve 5 nci Kolordu, Kocaeli, Mürettep Süvari tümenleri karargah ve bağlı birlikleri, Akşehir menzil hattı olup umum hayvan kuvvesi : 69.974 has hayvandı. Bunun 12.300'i kadana, 31.322'si beygir, 9.712'ai katır, 11.881'i merkep, 9.407'si öküz, 951'i manda, 6441'i ise deve idi.

f. Personel Durumu

1 Temmuz 1922'de Bati Cephesi birliklerinin insan sayısı genel toplam (subaylar ve menzil birlikleri dahil 191.277) idi.

Personel planlamasına göre, bu sayının 220.000'e çıkarılması düşünüldüğünden, ihtiyacın bir kısmının Mersin, Kozan, Adana, askerlik dairesinden, diğer bir kısmının da depolardaki 316 doğumlulara geri hizmet birliklerindeki fazla erlerden sağlanmasına çalışılacaktı.

II- KÜÇÜK ASYA ORDUSUNUN ANADOLU HAREKATI VE LOJİSTİK FAALİYETLERİ

A. İzmir Hakkında Yunan İddiaları

1. İddiaların Nitelik ve Kapsamı

Paris Barış Konferasında, Yunanistan'ın milli istek ve iddialarını anlatmak ve savunmak üzere, Yunan Başvekli Elefterios Venizelos'un başkanlığında bir heyet görevlendirilmişti.

Venizelos, memleketinin iddialarını 30 Aralık 1918 tarihi ile Paris Barış Konferansı'na verdiği bir muhtıradan belirtmiş ve isteklerini ustalıklarla savunmuştu. O kendisinin iktidarda kalmasını sağlayabilmek için tezini bütün bütün gücü ile savunmaya mecburdu. Etnik ve mitolojik bağlarla klasik İyonya ve Truva'ya kadar uzanan toprak istekleriyle, Yunan halk oyununun milli duygularını uyarıp durumunu sağlamlaştırmak istiyordu. Çünkü, 1918'deki Venizelos, 1910 ile 1914 arasındaki popüler başvekil değildi. 1914'ten sonraki olaylar, tarafsızlık politikası güden Kral Konstantin'in İtilaf Devletleri'ne katılmak isteyen Venizelos'la arasının bozulduğunu göstermişti. Bu anlaşmazlık dolayısıyla, istifa ederek önce Girit'te bağımsız bir hükümet kuran ve sonradan Selanik'e gelerek o bölgenin de idaresini ele geçiren Venizelistler özellikle Yunanistan'da Kralcılar ve Venizelistler gibi büyük bir ikiliğin doğmasına yol açmıştı. Nihayet biraz da İtilaf Devletleri'nin desteği ile Yunanistan'a hakim olan Başvekil, memleketini denizaşırı bir maceraya sürükleyerek, bu ikililiği kendi yararına ortadan kaldırmak amacını güdüyordu.

Galip safında harbe girmiş olan Yunanistan'ın yalnız galiplerin katıldığı bu konferansta ileri sürdüğü iddiaların tarih, hakikatler ve devletler hukuku karşındaki değeri çok zayıftı, o nasıl olsa taksime uğrayacak olan Osmanlı İmparatorluğu topraklarından, mümkün olduğu kadar, memleketi yararına büyük bir pay koparabilmek için hakikate uymayan, dayanağı bulunmayan, iddia ve iftiralarla dolu bir muhtıra düzenlemişti.

Bu muhtıradaki iddialar, sadece İzmir'i kapsamıyordu. Venizelos Batı Anadolu'da genel olarak kuzeyde Bandırma'nın 25 km. kadar doğusunda, Marmara sahilindeki Kurşunlu köyünden başlayarak, 764 rakımlı Karadağ-Demircidağ-Uşak'ın 20 km. batısı-Sarayköy'ün 20 km. batısı-Muğla'nın 10 km. kadar doğusu-

Bozdağ güneyi ve Akdağ'dan geçtikten sonra, Kalkan kasabasının 10 km. kadar doğusunda Akdeniz sahilinde son bulan bir hattın batısındaki Türk topraklarının Yunanistan'a katılmasını istiyordu.

Yunanistan'ın istediği yerlerle, konferansın bu işle ilgili komisyonunca Yunanistan'a verilmesi uygun görülen yerleri gösterilmiştir. Konferansın yetkili yüksek kademeleri, Yunan işgalinin yalnız İzmir ve Ayvalık kazalarına kapsamına karar vermişti.

Venizelos'un isteğine göre ise; Büyük Menderes, Küçük Menderes ve Gediz nehirleriyle, Bakırçayı'nı, Gönençayı'nı ve Manyas Gölü'ne akan Koraçay'ın ve güneyde, Akdeniz'e dökülen Dalamançayı'nın suladığı en verimli topraklar ve bunların deniz zenginlikleriyle dolu kıyıları, Türkiye'den koparılacaktı.

Bu yerlerin Çanakkale Boğazı ile sınırı da Erdek Körfezi batısında ve Marmara kıyısında, Hoyrat Gölü civarında başlayan ve Armutçuk, Tahtalı, Kocakatan dağlarından geçerek Ege Denizi kıyısında, Eski İstanbul burnu civarında son bulan bir hat ile gösterilmişti ki, Biga, Bayramiç ve Ezine kaza merkezleri bu hattın kuzeyinde kalacak ve bunlar Çanakkale Boğazı'nın güney hinterlandı içinde olacaklardı.

Türkiye'den koparılmak istenen yerler, Batı Anadolu sınırlarının çizilmesinde, Ekonomik olduğu kadar stratejik maksatlarla da Yunanistan'ın avantajlarını göz önünde tutuyordu. Bu meyanda 'Bandırma-Manisa-İzmir-Uşak' ve 'İzmir-Aydın-Nazilli ve imtidadı' demiryolları ile 'Torbalı-Ödemiş' ve diğer bütün şube hatları, Yunanistan'a katılacak edilecek bölge içine alınmış oluyordu.¹⁹¹

Bu tertiple, Marmara sahilinde Kapıdağ yarımadasının iki tarafından, Bandırma ve Erdek limanlarını içine alan 70 km.lik sahil üzerinden. Trakya ile de kısa bir deniz irtibatı elde edilecekti. Esasen Doğu Trakya da Yunanistan'a verilmekte olduğuna göre, Venizelos'un tasarladığı Büyük Yunanistan'ın Asya ve Avrupa'daki parçaları arasında, hem Ege Denizi üzerinden hem de 100 km. lik 'Bandırma-Tekirdağ' üzerinden, ulaştırmanın sağlanmasıyla ekonomik ve stratejik bakımlardan Yunanistan için çok uygun bir durum elde edilmiş olacaktı.

Daha doğuda kalan Marmara sahilleri ve bu arada Bursa-Bandırma anayolu. merkezi İstanbul'da olmak üzere, kurulması tasarlanan 'Milletlerarası İstanbul Devleti'nin kontrolü altına girecek demekti.

¹⁹¹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2230 Dİp.11, G.2, Kls.996, Dos.24, F.11

Venizelos, muhtırasında yalnız Yunanistan'ın isteklerini savunmakla yetinmiyordu o, barıştan sonra, Anadolu'da kalabilecek Türk Devleti'nin mümkün olduğu kadar, küçük ve zayıf olması bunun doğusunda büyük bir Ermenistan'ın kurulması için de Paris Barış Konferansı'nda kendi milli emellerine çalışan Ermeni heyetini destekliyordu.

Venizelos'un görüşüne göre, Bogos Nobar başkanlığındaki Ermeni heyetinin de istediği gibi, kurulacak Ermenistan devleti Trabzon ve Adana vilayetleriyle, bunların doğusunda kalan bütün Doğu Anadolu'yu ve Kafkasya'daki Ermeni Hükümeti'ni içine alacak ve bu devlet tam istiklaline kavuşabilecek bir inkişaf seviyesine erişinceye kadar "Cemiyet-i Akvam" üyelerinden büyük bir devletin himayesinde kurulacak ve geliştirilecekti.¹⁹²

Venizelos'a göre Cemiyet-i Akvam himayesinde böyle bir Ermenistan'ın kurulması sayesinde; acı felaket dersleriyle durumları denenmiş olan Hıristiyan ahaliye daha müsamahalı bir durum ve müteakıben Rumların tam istiklalleri hazırlanmış olur'du.

O, konferans üyelerinin insanlık inlayışlarını ve din duygularını, böylece kötüye tahrik ve istismar etmek suretiyle, ileri sürdüğü mesnetsiz iddialarını kuvvetlendirmeye çalışıyordu.

Venizelos'un iddiasına göre; Batı Anadolu'da Biga¹⁹³ ve İzmit Sancaklarında olduğu gibi, Aydın ve Bursa vilayetlerinde 1.013.195 Rum bulunuyor, 3000 seneden beri buralarda yerleşmiş olan Rumlar, bu ülkenin ekonomik ve entelektüel hayatının mekanizmasını teşkil ediyordu.Bu halkın, bölgedeki 15 başpiskoposluk dairesiyle 565 kilise, 652 okul ve bu okullarda okuyan 91.548 öğrencinin idare ve geçimini sağlamakta olduklarını kaydeden Venizelos, Türk olan geniş bir hürriyet sayesinde, bu gelişmenin meydana gelmiş olduğunu hatırlamak istemiyordu.¹⁹⁴

Venizelos, bu hürriyetlerle beraber, yüzyıllar boyunca askerlik hizmetinden de istisna edilmek suretiyle, Türkiye'deki Rumların bu kadar gelişmiş, zenginleşmiş ve kalkınmış olduklarını itiraf ediyor demekti.

Hal böyle iken, Venizelos, Türkiye'deki Rumların 450.500 kişinin memleket dışına çıkarıldığının ve 300.000 kişinin de idam edilmiş bulunduğunu söylerken, yukardaki itiraflarıyla büyük bir tenakuza düşmüş bulunuyordu.

Venizelos, etnik bakımdan davasını takviye için, başka bir taktik daha kullanıyordu.O da Adalar'daki Rum unsurun çoğunluğundan faydalanmaya

¹⁹² Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2230 Dİp.11, G.2, Kls.996, Dos.24, F.12

¹⁹³ O tarihteki idari teşkilatta Çanakkale Sancağı'na Müstakil Biga Sancağı deniliyordu

kalkınmaktı.Bu konuda Venizelos muhtırasında “Şayet, Küçük Asya batısı ile coğrafi ve ekonomik bir kül teşkil eden ve ahalisi tamamıyla Rum olan İmroz, Bozcaada, Midilli, Sakız, Sisam, Nikarye, Rodos civar adalarıyla, Meyis ve Oniki Adanın nüfusu ilave edilirse Batı Küçük Asya Rumluğu 1 838 333 kişilik bir kuvvet arzeder” demek suretiyle, Ege denizindeki Rum kasefetini Batı Anadolu unsuru diye göstermeye çalışıyordu.

Halbuki, bütün dünyaca bilinmekte idi ki, Osmanlı İmparatorluğu idari teşkilatında Adalar “Cezair-i Bahr-i Sefid Vilayeti” namı ile bir vilayet halinde bulunuyordu.¹⁹⁵

Halbuki, coğrafya bakımından Adalar, Anadolu'nun birer parçası ve dolayısıyla Türklerin idi. Adalardaki Rum çoğunluğu, Batı Anadolu'yu Yunanistan'a ilhak etmeye asla sebep olamazdı.

Söz konusu bölgedeki Türklerin sayıca Rumlardan az olduğunu iddia eden Venizelos, bu arazinin coğrafya ve tarih bakımından da Küçük Asya'dan bariz şekilde ayrı bir kesim teşkil ettiğini, hiçbir kıymeti olmaksızın söylüyordu.Halbuki resmi istatistiklere göre etnik durum şöyle idi:

Paris Barış Konferansı'na Osmanlı Hükümeti'nce vurulan 1914 yılına ait nüfus istatistiği;

Vilayeti	Türk	Gayrimüslimler	
		Rum	Ermeni
Aydın(¹⁹⁶)	1 249 067	299. 097	20.287

(İzmir, Manise, Aydın
Muğla Mutasarrıflıklarını kapsar.)

Wilson prensiplerine göre, Osmanlı idaresinde bulunan diğer milletlerin özerk bir idareye sahip kılınmalarına işaret edilmişti.Venizelos bunu da kabul etmiyor, iddia edilen bölgenin doğruca Yunanistan'a ilhakını istiyordu.Onun savunma tarzına göre; Batı Küçük Asya'da özerk bir hükümet kurulursa, Elen (Hellene) unsurunun üstünlüğü ve bunun 3000 yıldan beri, bu bölgede haiz olduğu üstünlük dolayısıyla, özerk devlet esaslı surette Elenik (Hellenique) olacaktı.İki

¹⁹⁴ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2230 Dİp.11, G.2, Kls.996, Dos.24, F.14

¹⁹⁵ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2230 Dİp.11, G.2, Kls.996, Dos.24, F.15

¹⁹⁶ Vilayet Merkezi İzmir'de idi.

Elenik hükümetin (¹⁹⁷) aynı zamanda mevcudiyeti, az bir süre sonra, her iki tarafca birleşmek (Enosis) için tabi bir eğilim yaratacağı ki, bu da milletlerarası münasebetlerde birtakım ihtilaf ve çekişmelere sebep olacaktı.Harpte tem ve kesin bir zafer kazanmış olan galiplerin böyle çekişmeli durumlara yer vermemeleri, bu işi kökünden halletmeleri gerekti.

Batı Anadolu'nun ilhakından sonra, ister istemez, İç Anadolu'da kalacak olan bazı Rum azınlıkları için de ayrıca tekliflerde bulunuyordu.Kendisine göre, Anadolu'daki bu azınlıklara ait birçok din ve eğitim müesseseleri mevcuttu.Bunları tehditte kurtarmak için, bir kısmını yeni kurulacak olan Milletlerarası İstanbul Devleti'nin içine almalı, diğer bir kısmını da kurulacak olan Ermeni Devleti bünyesi içine göndermeliydi.

Venizelos bunlarla da yetinmeyip, Batı Anadolu'da kurulacak Yunan idaresindeki Türklere ait gayrimenkul servetlerin de ellerinden alınması için bir plan hazırlamıştı.Ona göre Merkezi Küçük Asya'da kurulacak Türk devletinde, yine yüz binlerce Rum olacaktı.Buna meydan vermemek için alınacak tedbir, akdedilecek barış antlaşması maddeleriyle, bu Türk Hükümetinin mıntıkasında kalacak Rumların gayrimenkul servetlerinin bedelini ödemesi ve bunların Yunan Küçük Asyası'na göç etmelerine muvafakatı taahhüt ekmesi lazımdı.Yunan Hükümeti de, Türk devletinin topraklarına göç etmek isteyen Osmanlıların gayrimenkul servetleri hakkında aynı işlemi yapacaktı.

Böylelikle, karşılıklı arzuya bağlı bir göç başlayacaktı.Bu sayede, bir iki yıl içinde, Türk devletinde kalacak halk, hemen de yalnız Müslümanlardan olmuş olacaktı.

Venizelos'un bu teklifi bir mübadele planından başka bir şey değildi, Bu teklif kabul ve barış antlaşmasıyla belgelendiği taktirde, Yunan işgali altına girecek olan, Batı Anadolu'daki milyonlarca Türkün ellerindeki geniş ve pek verimli topraklar alınacak ve kendileri Anadolu'nun pek verimsiz olan orta kısımlarına göç ettirilecekti.

Orta Anadolu'da, "Türk Küçük Asyası" diye isimlendirdiği Türkiye'de kalacak Rumlar dahi, aynı suretle, Batı Anadolu'ya gönderileceklerdi. Bunlar, verimsiz topraklarını Türkiye'ye satacaklar, buna karşılık Batı Anadolu'nun verimli ve zengin Türk topraklarına ve mallarına sahip olacaklardı.

¹⁹⁷ İki Elenik (Hellenique) Hükümet Birisi Yunanistan'daki hükümet diğeri Batı Anadolu'da kurulmasını Venizelos'un hayal ettiği hükümettir.

Bundan başka, Batı Anadolu'ya gidecek birkaç yüz bin Rum'a karşılık, Batıdan gelecek milyonlarca Türk, Anadolu yaylasının az verimli topraklarında sefalet ve perişanlığa mahkum kalacaklardı.

İşte Venizelos'un Türk unsuruna bir darbe daha indirmek için teklif ettiği tedbirler ve güttüğü maksat bu idi.

Diğer taraftan Yunanlıların fikir ve idare adamları, Küçük Asya'nın bir Yunan vatani olduğunu, tarihin derinliklerine kadar tecavüz eylemek suretiyle ve devamlı propagandalar Türk Rumlarına telkin eylemişler ve onları buna inandırmışlardır. Türkiye'deki öğretmenleri ve din adamları ile, altı yüz yıldan beri yaptıkları telkinlerde; günün birinde kendilerini kurtaracak Yunan gemilerinin mutlaka İzmir körfezi ufuklarında görüleceği inancını yerli Rumlar'da yaratmaya muvaffak olmuşlardır. Bu insanlar da kendilerine bu hayale kaptırmışlardı. Nitekim, 15 MAYIS 1919 'da Yunan işgal kuvvetlerini taşıyan gemiler İzmir Körfezinde görününce, bu hayalin bir gerçek haline geldiğini sanmışlardı.

İzmir'e çıkan 1 nci Yunan Tümeni Komutanı Albay Zafiriu, o gün halka yayınladığı beyannamede: "3000 seneden beri bu toprağa bağlı olduklarını" yazıyordu.¹⁹⁸

Venizelos da adı geçen muhtırasında Batı Küçük Asya'nın otuz asırdan beri Yunanlı olduğunu iddia ediyordu. Yunanlılar Batı Anadolu'nun işgal ve ilhakını, İtilaf Devletleri tarafından kendilerine, Küçük Asya kıyıları üzerinde, önemli arazi verileceğini vaat edilmiş bulunmasına dayandırılıyordu. Gerçekte bu vaatler, Yunanistan'ın harbe girmesi şartıyla yapılmıştı. Fakat, bu şart zamanında yerine getirilmiş değildi. İtilaf Devletleri'nin Yunan Ordusu için tasarladıkları vazife, Avusturya'nın Sırbistan'a taarruza halinde, Sırbistan ordusu saflarında savaşmaktı. Fakat, Yunan Ordusunun harbe katılması için, Bulgaristan ve Romanya'nın İtilaf Devletleri safına alınmaları gerektiğini bildirmişti.

İtilaf Devletleri'nce, kendi saflarına almak üzere Bulgaristan'a "Dobruca'nın iadesi, İstanbul ve Boğazlar hariç, bütün Trakya'nın ve Doğu Makedonya'nın Vardar'ın kuzey kıyısının tamamı güney kıyısının da Manastır'ı içine alan bölgesinin terki gibi" cazip teklifler yapıldığı halde, Bulgaristan bunları reddetti. Bu durum karşısında, Yunanistan'ın yaptığı şey evvelce Fransa'ya sipariş edilmiş bulunan bir kısım cephanenin Sırbistan'a verilmesine muvafakat etmesinden ibaret kaldı.

Olayların bundan sonraki akış tarzı dolayısıyla, İtilaf Devletleri'nin Yunan ordusuna olan ihtiyaçları gün geçtikçe daha vazgeçilmez bir hal alıyordu. Nihayet

¹⁹⁸ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2230 Dİp.11, G.2, Kİs.996, Dos.24, F.31

İngiltere Dış İşleri Bakanı Lord E.Edward, 11 OCAK 1915'te Yunanistan'a yaptığı teklifte, Sırbistan'a yardım şartıyla, Küçük Asya kıyılarından hatırı sayılır bir kısmının Yunanistan'a bağışlanacağı vaat etmişti.¹⁹⁹

Yunanistan, Bulgar endişesinden dolayı buna da olumlu cevap vermemişti. 07 Ekim 1915'te Alman-Avusturya kuvvetleri, Sırbistan'a taarruzla burasını işgale başladılar. 14 Ekim 1915'te Bulgaristan Almanların ve 26 Ağustos 1916'da Romanya, İtilaf Devletleri safında harbe katılmıştı. Böylelikle, Yunanistan'ı harbe sokmamak hususunda kendilerini franlayan bütün olumsuz olasılıklar gerçekleşmiş bulunuyordu.

Bu durum karşısında, Yunanistan için verilecek karar, evvelki kararından dönmemek, doğrusu tarafsız kalmaktı. Nitekim Yunan Kralı Constantinos, İtilaf Devletleri'nin o günkü programlarına ve bütün elverişli vaatlerine rağmen harbe girmemekte kararlı idi. Fakat Başbakan Venizelos, tekliflerin çekiciliğine kendini kaptırılmış ve ihtirası mantıklı düşünmesini engellemişti.

O, başta kral olduğu halde, memleketin iyi düşünen ve ikaz eden fikir adamlarını dinlemiyordu. Kralı harp kararına götürmeyince Venizelos istifa ederek Girit'e gitti. Orada cumhuriyetçi bir hükümet kurdu ve İtilaf Devletleri'nin yardımı ile Selanik'e gelerek o bölgenin idaresini eline geçirdi.

Bu suretle ikiye bölünmüş olan Yunanistan'da İtilaf Devletleri, bütün imkanlarıyla, Venizelos'u desteklediler. O da Selanik'e çıkan İtilaf kuvvetlerine dayanarak, idaresini eline aldığı memleket kısımlarını 24 Kasım 1916'da harbe kattı.

Atina'da bulunan Kral İtilaf Devletleri'nin baskısı altında, devlet başkanlığı yapamayacak bir duruma kaldığından Yunanistan'ı terk etti. Böylece otoritesini bütün ülkeye yayan ve Yunan ordusuna el koymuş olan Venizelos, 26 Haziran 1917'de Yunanistan'ı harbe sokmuş bulunuyordu.

Selanik'e çıkan ve gittikçe çoğalarak General Franchet D'Esperey komutasında 250.000 kişilik vir orduya sahip olan İtilaf kuvvetleri Makedonya cephesini tutuyor, Yunan ordusu ise bu ordunun saflarında, yalnız bir kolordu ile yer almış bulunuyordu.

Görülüyor ki Yunan ordusu, taarruza uğrayan Sırbistan'ın ve İtilaf Devletleri'nin en zor günlerinde harbe girmemiş ve ancak İtilaf Devletleri'nin politik ve askeri baskı ve destekleri ile harbin ancak üçüncü yılı ortalarında onların safına

¹⁹⁹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2230 Dİp.11, G.2, Kİs.996, Dos.24, F.31

katılmıştı. Bu itibarla, Venizelos'un muhtırasında ileri sürdüğü iddialar ve isteklerin anlaşılmasına ait dayanakları da değersiz ve temelsizdi.

Venizelos, İzmir'in bir an önce işgal edilmesi için Paris'te politik teşebbüs ve faaliyetlerine hız verirken, aynı maksat için galip devletlerin din duygularını da Türkler aleyhine istismar ve tahrip etmeyi ihmal etmemişti.

2. Yunanlıların Batı Anadolu'da İstila Hareketine Başlaması ve Bunun Tepkileri

a. Harp Hedefleri

Politik alandaki çalışmalar ve fiili hareketlerin bir Türk-Yunan harbini doğuracağı hakkında şüpheye mahal yoktu. Gerçekte Yunanlıların İtilaf Devletleri'nden, bilhassa İngiltere'den kendi yararlarına elde edecekleri destek ve yardımlardan, faydalanarak Anadolu'da bir işgal hareketine girişirken, Yunanlılarca planlanırsa planlansın, bu mücadele mahiyeti itibarıyla bir Türk Yunan harbine ibaret olacağı şeklinde mütülaa edilmek lazım gelirdi. Bu taktirde ise hedef açıkça belirmiş bulunuyordu: "Büyük Yunanistan idealini gerçekleştirmek için Osmanlı İmparatorluğu'nun politik ekonomik ve askeri kudret bakımından, en zayıf bulunduğu bir zamanı fırsat bilerek faydalanmak; imparatorluk topraklarından bilhassa Anadolu'dan kendine katacağı topraklarla genişleyerek eklenen ekonomi ve insan gücüyle milli potansiyeli yükseltip kuvvetli ve kudretli bir Yunanistan yaratmak"²⁰⁰

Yunanistan'ın büyümek ve kuvvetlenmek istemesinde, Balkan komşuları arasında güvenle yaşayabilmek, Akdeniz politikasında mühim bir rol oynayacak kudrete ulaşmak amacını da güttüğü gözden kaçmıyordu.

Bu amaca ulaşmak için çare, bir istila hareketine girişmekti. Bu maksatla stratejik alanda taarruzi bir harekete ve bunun başarıya ulaştırılmasına ihtiyaç vardı. Yunanlıların "Büyük Yunanistan" hayalini gerçekleştirmek için gerek politik, gerek askeri bakımdan, Türkiye'den başka yönde bir istila fırsatı bulamayacağı görülüyordu. Venizelos Türklere karşı o gün mevcut şartlar içinde, kuvvet üstünlüğü sağlayabileceğini ve amacını gerçekleştirebileceğini kuvvetle umuyordu. Ancak bunu İmparatorluğun şimdi içinde bulunduğu kötü şartlar değişmeden, vakit

²⁰⁰ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2230 Dİp.11, G.2, KIs.996, Dos.24, F.43

geçirmeden ve beklemeden yapmak zorunda olduğunu da anlamıştı. Gerçekten bu arzusunu körükleyen bazı şartlar da mevcut idi ki onlar da:

- Türkler Birinci Dünyü Harbi'nin çok yıpranan mağlupları arasında idi.
- Silahlı Kuvvetler adeta kadro haline gelmişti.
- İşgaller, Türk Cephelerini çoğaltmış, ordunun gücünü azaltmış ve kuvvetleri parçalamıştı.
- İmparatorluk tarihinin en zayıf durumunda idi. Devlet bir keşmekeş, içten parçalanma halinde idi.
- Hilafetin de nüfuzu kalmamıştı.
- Bunlardan başka, galiplerin Yunanistan hakkındaki politikaları da onların ideallerine yardımcı oluyordu.

Buna karşılık Türklerin hedefi ise; içinde bulunulan kötü şartların tesirlerini giderek öz Türk yurdunu istilacı mütecavizlerden kurtarmak, onların kötü emsallerine ket vurmak, kısmen politik ve asıl olarak silahlı mücadele ile devleti en iyi şartlarla kurtarmak; hür bağımsız, kuvvetli ve itibarlı, her yönde ilerleyici, medeni seviyesi yüksek yeni bir devlet kurmak olabilirdi.

Yalnız girişilecek silahlı mücadelenin sevk ve idaresi bir özellik taşıyordu. Kesin sonuç alınması gereken cephe, Batı Cephesi idi. Fakat diğer cephelerin de, bu arada tasfiye edilmesi gerekti. Türk stratejisinde zaman büyük rol oynayacaktı. Zira, mütecavizi yurttan atabilmek için taarruzi bir güce sahip olmaya, imkan ve kaynakları yeniden seferber etmeye, teşkilatlanmayı ve en mühim olarak da milletin bir bütün halinde mücadeleye ve yurdu kurtarmak idealine sahip kılınmasına lüzum vardı. Hülasa, çözülecek problemler çoktu. Hem millet hazırlanacak, hem de silahlı kuvvetler yurdu kurtaracak bir güce sahip kılınacaktı.

Bu şartlar altında silahlı kuvvetlerin mevcut teşkilat ve kadroları tamamlanırken, bir taraftan da milli kuvvetlerden faydalanmak ve stratejik alanda elastiki bir sevk ve idare gerekiyordu. Bu da, özellikle Batıda sırasıyla; stratejik bir oyalama, müteakiben savunma ve nihayet taarruz stratejisiyle harbi hedefine ulaştırmaktan ibaretti.

b. Ekonomik Durum

Halkın büyük bir kısmı tarımla meşgul olmakla beraber, bölge sanayi faaliyetleri bakımından da en ileri derecede bulunuyordu. O tarihte meslek gruplaşması takriben şöyle idi: Tahıl ziraatı ile uğraşanlar %40, bağcılık ve zeytincilik %45, balıkçılık %2, geri kalan %13 de sanayi ve ticaretle uğraşıyordu.

Bölgede ekili ve dikili topraklar, bütün Türkiye'nin ekili ve dikili arazisinin takriben %22'sini teşkil etmekteydi. Çayır ve otlaklar Batı Anadolu yüzölçümünün 1/3'ü kadardı. Arazinin %25'i ormanlık olup, hububat ekili ve dikili kısımlar %50'si kadardı.

Başlıca bitkileri; pamuk, zeytin, tütün, meyvecilik ve hayvancılık, ormancılık; madencilik de mevcuttu.

İzmir, geniş hinterlandı ile Türkiye'nin en fazla ihracat yapan limanı idi.

Özet olarak, ekonomik değeri bakımından Türkiye'nin en verimli bölgesi olan Batı Anadolu, saldırganın eline geçtiği nispette, Osmanlı Devleti'nin savaş gücü azalacak, buna bukabil mütecevizin gücünü artıracak bir durumdaydı.²⁰¹

3. Harbin Başlangıcında Yunan Silahlı Kuvvetleri²⁰²

Genel Durumu : Birinci Dünya Harbi'nin sonlarına doğru (11 Haziran 1917) savaşa katılmış bulunan Yunan ordusu, harbin sonuna kadar Makedonya cephesinde vazife görmüştü. Bu cephe içinde, itilaf kaynaklarından geniş ölçüde faydalanan Yunan ordusunun yükü hafif, yıpranma payı oldukça azdı.

Kara Kuvvetleri : Yunan Karar Kuvvetleri Seferi vaziyette hazır bulunan 15 tümeden ibaretti. Yunan ordusunun seferi mevcutlu beher tümeninde, genel olarak 9000 tüfek, 18 ağır ve 36 hafif makinalı tüfek, 12'si sahra, 12'si dağ topu olmak üzere 24 seri ateşli top, 100 kılıç bulunuyordu. Silahların bu ölçüsüne göre, beher Yunan tümeninin sefer kadrosu 12 000 civarında idi.

Deniz kuvvetleri : Birinci Dünya Harbi'nde az yıpranmış olan Yunan Deniz Kuvvetleri, sularımızda tam bir hakimiyet kurabilecek nitelikte, gerekli nakliyatı himaye edebilecek ve her türlü harekatı yapabilecek durumda idi ve şunlardan kurulmuştu:

²⁰¹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/220 Dİp.11, G.2, Kls.996, Dos.2, F.4

²⁰² Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/220 Dİp.11, G.2, Kls.996, Dos.24, F.6

Muharebe Gemileri :

Kılış : 13 000 ton, 17 mil süratle, dört adet 30, 5'lik, 8 adet 20, 3'lük, 8 adet 17, 7, 12 adet 7, 5'lik, top ve 53 cm.lik sualtı torpido kovanı.

Lemnos : Aynı evsatta.

Zırhlı Kruvazör :

Averoff : 10 118 ton, 22, 5 mil sürat, dört adet 23, 4'lük, sekiz adet 19'luk. 16 adet 6, 5'lik top ve ayrıca 45 cm.lik üç sualtı torpido kovanı.

Kruvazör : Helle: 2600, 20mil sürat, iki adet 15'lik, dört adet 10'luk iki adet 7, 5'lik, altı adet 4, 7'lik top 2 adet 45 cm.lik suüstü torpido kovanı,

Muhripler :

Aetos, Leon, Jerax ve Panther : 980 ton, 32 mil sürat, dört adet 10'luk top. Ayrıca dört adet 53 cm.lik suüstü torpido kovanı,

Keravnos ve Neogenea : 750 ton, 30 mil sürat, 2 adet 6'lık top ve 2 adet 45 cm.lik suüstü torpido kovanı

Abpis, Niki, Doxa ve Velos : 350 ton, 30 mil sürat, 2 adet 6'lık top ve 2 adet 45 cm.lik suüstü torpido kovanı

T hyella, Sfendoni, Lonjhi ve Naphkratoussa muhripleri : 400 ton, 30, 5 mil sürat;2 adet 6, 5'luk, 4 adet 5, 7'lik top, 2 adet 45'lik suüstü torpido kovanı.

Torpidobotlar :

Aigli, Thetis, Daphne, Arethusa, Aleyon ve Doris : 125 ton, 25 mil sürat; 2 adet 5, 7'lik top ve ayrıca 3 adet 45 cm.lik suüstü torpido kovanı.

Ayrıca en az iki yardımcı kruvazörle müteaddit yardımcı gemi (mayın dökücü, mayın arayıcı, tarayıcı vesaire)

Hava Kuvvetleri : Yunan Hava Kuvvetleri teşkilatı Yunan Genelkurmay Başkanlığı'nın 14 Ağustos 1917 tarihli emriyle şöyle kurulmuştu.

Deniz Bakanlığı emrinde deniz tayyareciliği,

Milli Savunma Bakanlığı emrinde kara tayyareciliği,

Deniz Tayyareciliği ; 18 tayyareden müteşekkil iki müfreze halinde idi. Kara Tayyareciliği ise ;

- 16 tayyareden mürekkep bir tayyare bölüğü,

-12 tayyareden mürekkep bir av önleme bölüğü (defi ve tard)

- 19 tayyareden mürekkep bir bombardıman birliği,

Ayrıca bir fotoğraf tayyaresi ve bir de tayyare birliklerinin emniyet ve hizmet işleri için bir hava bölüğü de teşkilata bağlanmıştı.

4. İzmir'e Çıkarılacak Yunan Kuvvetlerinin Hazırlanması

a. İzmir'e Çıkarılacak Kuvvetin Tespiti

İzmir'e çıkarılacak kuvvetlerin miktarı ve hazırlıkları için daha ziyade, Paris'te bulunan Başvekil Venizelos doğrudan doğruya meşgul oluyordu ve gerekenlere direktifler veriyordu.

Paris'te verilen işgal kararının uygulanması için toplanan Yunan Yüksek Askeri Şurası, 1nci Tümen'in, derhal İzmir'e sevkini kararlaştırmış ve durum Venizelos'un bir telgrafı ile İstanbul'daki Yunan temsilcisi Kanellopulas'a bildirilmişti.

Seferi vaziyette hazır bulunan on beş Tümenli Yunan Ordusundan, tek bir tümenin bu göreve yeterli görülmesi. Silahsızlandırılmış ve terhis edilmiş bulunan Türk ordusunun artık herhangi bir direnmeye teşebbüs edemeyeceği ve Türk halkının da Yunan işgalini kabul edeceği kanaatinde bulduklarını gösteriyordu.

Bununla beraber. Venizelos, Yunan ordusundan ikinci bir tümenin de İzmir'e gönderilmesine lüzum hasıl olacağından bahisle, Dinyester bölgesinden getirmeyi düşündüğü bu tümen için, Kanellopulos'un, İstanbul'da bulunan Fransız işgal kuvvetleri başkomutanı nezdinde teşebbüste bulunmasını emrediyordu. Fransa ve Yunanistan arasındaki anlaşmaya göre; Yunanistan, Bolşeviklere karşı savaş için Dinyester bölgesindeki Fransız kuvvetleri emrine bir kolordu göndermeyi taahhüt etmişti. Şimdi buradan bir tümeni çekmek ve onun yerine Romen kuvvetleri ikame etmek istiyordu..

İzmir'e çıkarılacak 1 nci Yunan Tümeni'nin hazırlanması yine Başbakan Venizelos Paris'ten idare ediyordu. Bu maksat için, evvela yolcu ve şilep olarak bütün Yunan vapurlarının derhal Selanik'e gelmeleri hakkında Dışişleri Bakanlığı'na emir vermişti. Toplama maksadının gayet gizli tutulmasını bildiren Venizelos, vapur toplanmalarının; ".. Selanik'te bulunan Rus göçmenlerinin İstanbul ve Karadeniz'e nakilleri, yahut tehlike altında bulunan Karadeniz Rumlarının kurtarılması için Karadeniz'e asker yollanması maksadıyla yapılmakta olduğu hakkında şayialar çıkarılmasına önem verilmesini, aksi takdirde, en ufak bir dikkatsizliğin ağır neticeler doğuracağını" biliyordu.²⁰³

Nihayet 10 MAYIS 1919 günü 1 nci Yunan Tümeni'ni taşıyacak gemiler limanda toplanmış ve tümen birlikleri de bindirilmeye hazırlanmış bulunuyordu.

²⁰³ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/220Dlp.1, G.2, Kls.996, Dos.2, F.11

b. 1 nci Yunan Tümeni'nin Nakli

1 nci Yunan Tümeni; 4 ncü ve 5 nci Piyade Alayları, 1/38 nci Evzon Alayı, Topçu Alayı, Tümen İstihkam ve Muhabere Bölükleri ile Sıhhiye ve Lojistik kuruluşlardan oluşuyordu.

Seferber vaziyette, Rusya'ya Bolşeviklere karşı gönderilmek üzere hazırlanmış olan bu tümenin insan mevcudu 12.000 kadardı. Tümen toplu olarak Eleftron'da, topçu birlikleri Orfani Körfezi sahilinde Stavros'ta idi. 11 Mayıs 1919 günü Yunan Genel Karargah'ından telgrafla verilen emirde; icabında mekharili kıtalarla sıhhiye ve geri hizmet birlikleri, arkadan nakledilmek üzere geride bırakılması, geceleyin dahi kıtaların bindirilmesine devam edilerek, 12 Mayıs 1919 sabahı fecirle beraber, tümen muharip kısımlarını taşıyan vapurlarla yola çıkılması, emir olunuyor ve "gecikme felaketi muciptir" deniyordu. Tedbir olarak da telsiz susması emredilmiş ve "eratın milli duygularını tahrik ediniz" tavsiyesinde bulunulmuştu.²⁰⁴

Tümen komutanı Albay Zafiriü verdiği cevapta, her vasıtayı kullanarak kıtaları vapurlara bindirmekte ve muharip sınıfları öne almakta bulunduğunu, üç günlük erzakın tedarik edildiğini, ertesi gün öğleden evvel vazifesini ikmal etmiş olabileceğini bildiriyordu.

Fakat bindirme ancak 12 Mayıs 1919 saat 09.30'da sona erdi. Stavros'ta bulunan topçu birlikleri, henüz kamilen bindirilememişti. Bu sebeple tümen, o gün de hareket ettirilemedi.

12 Mayıs 1919 günü öğleye doğru, telefonla Zafiriü'a verilen bir emirde, tümenin 13 Mayıs 1919 günü saat 10.00'da hareket etmesinin, Venizelos tarafından emredilmiş bulunduğu ve o zamana kadar topçu kıtalarıyla, kısmen olsun ikmal birliklerinin de bindirilmiş olacağı, ağırlıklardan bindirilemeyenlerin ise, ikinci bir katile halinde tümenden sonra hareket ettirilebileceği bildirilmiş, tümen komutanı buna göre hazırlıklarını düzenlemişti.

Tümen kuruluşundaki birlikler 16 taşıt gemisine yerleştirilmişti. Fakat bunda, sevk ve idare bakımından herhangi bir düşüncenin dikkate alınmadığı görülüyordu. Çünkü bindirmenin aceleye getirilmiş olmasıyla beraber, Venizelos'un Paris'ten, doğrudan tümen komutanına çektiği telgrafta; İzmir limanında bir İngiliz, bir

²⁰⁴ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/220 Dİp.1, G.2, Kls.9, Dos.24, F.1

Fransız ve bir Amerikan muhabere gemisiyle Averoff Zırhlı Kruvazörü ve iki muhribin himaye göreceğini anlatmış oluyordu.

İngiltere Başvekili Lloyd George'un 05 Mayıs 1919 tarihinde Amerikan Cumhurbaşkanı ve İngiltere, Fransa Başvekillerinden kurulu Üçler Komitesindeki ifadeleri, kendisinin İtalyanlara karşı ne kadar derin bir endişe içinde bulunduğunu gösteriyordu. 28 Mart 1919'da Antalya'ya asker çıkarması ile başlayan ve Mayıs 1919 başlarında Konya dahil olmak üzere Kuşadası hizalarına kadar, bütün Güneybatı Anadolu'yu işgal etmiş bulunan İtalya'nın bu faaliyeti, İngiltere'nin kuşkusunu bir kat daha arttırmıştı. Bu konuda Yunanlılar da aynı derecede endişeli idiler. Onlara göre, İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmesine en mühim amil, öteden beri burayı ele geçirmeye niyetli olan İtalyanları, bir olup bitti ile karşı karşıya bırakmaktı. Onlar, Antalya'yı işgal etmiş bulunan İtalyanların şimdi de kargaşalık çıkarmak suretiyle İzmir'e hakim olmaya kararlı bulunduğu inancında idiler.

Bu sebeple Lloyd George, Yunan kıtalarının bir an önce İzmir'i işgal etmelerine önem veriyordu. Bunu sağlamak için de Ege Denizi'ndeki İtilaf Kuvvetleri Başkomutanı Amiral Calthorpe'a, Yunan tümeninin emniyetle İzmir'e çıkmasının sağlanmasını bildirmişti.

Amiral Calthorpe'un uyguladığı emniyet tedbirleri şunlardı :

Mondros'taki İngiliz Deniz Kuvvetleri'nden dört, Yunan Deniz Kuvvetleri'nden de iki muhrip, Selanik'ten itibaren tümen kafilesine refakat edecekti. Amiral Calthorpe bir İngiliz muhribinin içinde olarak konvoyun dört mil ilerisinde bulunacaktı. Büyük Britanya İmparatorluğu himayesi altında bulunduğu söylenecekti.

c. Çıkarma İçin Son Hazırlıklar

Yunan Tümeninin nakleden konvoy; Amiral Calthorpe'un emriyle 14 Mayıs 1919 günü Midilli'nin Yero limanına girerek 14/15 Mayıs 1919 gecesini burada geçirdi.

Tümene 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir'e çıkacağı bildirilmişti. Tümen Komutanı Albay Zafiriu da tümenin İzmir'e çıkış ve oradaki tertibatını kararlaştırmak üzere, Leon muhribi ile İzmir'e gitmişti.

Averoff zırhlı kruvazörü ile Kılış muhabere gemisi ve diğer belli başlı Yunan harp gemileri İzmir limanında bulunuyorlardı. Averoff zırhlı kruvazöründe Yunan Deniz Albayı Mavridis ile görüşerek, çıkarmanın tarzını ve çıkarıldıktan sonra birliklerin yerleşecekleri bölgeleri tespit eden tümen komutanı, davet üzerine Amiral

Calthopre ile temas ederek fikir birliğine vardıktan sonra, tümenin başına dönmüş ve birliklerine özet olarak aşağıdaki emri vermişti.²⁰⁵

“Mukavemete imkan bırakmamak için, İzmir şehrinin etrafı süratle abluka altına alınacaktır.Yabancı unsurların şehir içinde kargaşalık çıkarmalarına imkan bırakılmayacak.Vukua gelecek mukavemetleri kırmak için, Türk ve Rum Mahalleleri birbirlerine tecrit edilecektir.Evzon Alayı, Karantina (dahil)-Kadifekale (dahil) İzmir’i batıdan ve güney batıdan çevirecek ve muhafaza altına alacaktır. 4 ncü Piyade Alayı, yerli kılavuzların gösterecekleri sokakları işgal etmeye ve Rum mahalleleriyle Türk mahallelerini birbirinden tercih etmeye 5 nci Piyade Alayı, şehrin kuzey ve kuzey doğu bölgesini kuşatmaya memur edilmiştir.”

İzmir garnizonundaki Türk kuvveti, Yunanlılarca 3000 kişi olarak tahmin edilmiş ve bu bilgi tümen kıtalarına duyurulmuştu.Bu tahmin, iaşe mevcudu olarak doğrudu.Kolordu ve aynı zamanda müstahkem mevki ve bir tümen karargahının yerleşmiş bulunduğu İzmir şehrine çeşitli geri hizmet ve ikmal müesseseleri ve birçok subay aileleri de vardı.Bu sebeple İzmir garnizonunun o günkü iaşe mevcudu 3402 idi.Fakat, muharip kıta olarak İzmir’de bulunan dört piyade taburu ile bir süvari bölüğü iskelet halinde idiler ve bunların silahlı er toplamı 200 kadardı.

O tarihlerdeki teşkilatımıza göre, İzmir’deki kolordu komutanı, aynı zamanda İzmir Müstahkem Mevki Komutanlığı görevini de yapmakta idi.

İzmir’i işgale hazırlanan 1 nci Yunan Tümeni’nin mevcudu ise 12.000 kadar kabul olunuyordu.

5. İzmir’in İşgali

a. İzmir’e 1 nci Yunan Tümeni’nin Çıkışı :

1 nci Yunan Tümeni KOMUTANI Albay Zafiriu’nun tespit ettiği çıkarma planı ana hatlarıyla şöyleydi.²⁰⁶

Pasaport ve Alsancak (Punta) İskeleleri hazırlanmıştı.Buraları Yunan deniz silahlı müfrezeleri tarafından sabahın erken saatlerinde işgal ve inzibat altına alınacaktı.

²⁰⁵ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2230 Dİp.11, G.2, Kls.9, Dos.24, F.65

²⁰⁶ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/2230 Dİp.11, G.2, Kls.9, Dos.24, F.66

Evzon Alayı Pasaport iskelesinden, 5 nci Piyade Alayı Alsancak İskelesinden, 4 ncü Piyade Alayı 5 nci Alay'dan sonra, yine Alsancak iskelesinden karaya çıkacaklardı.

Tümenin diğer birlikleri, piyade alaylarından sonra maksada göre çıkarılacaklardı.

15 Mayıs 1919 günü saat 02.00'de, Midilli'nin Yero limanından hareket eden çıkarma kafilesi, saat 07.30'da İzmir önlerine gelmiş ve tümen birlikleri, saat 08.40'ta, plan gereğince karaya çıkmaya başlamışlardı.

On binlerce yerli Rum, bütün kordon boyunu kaplamış, çıkanları karşılıyor, ellerindeki Yunan bayraklarını sallıyor, çiçekler, alkışlar ve "Zito" sedaları arasında Yunan askerlerini selamlıyorlardı.

Evzon Alayı'nın ilk çıkan Taburu, Kordon boyunda, gösterişli bir tertiple hazırlanan, dini bir törenle İzmir Metropolidi Hristostomos tarafından takdis edildi.

Bu esnada İzmir halkı, çok erken saatlerde dağılmış bulunan ve duvarlara yapıştırılan, Tümen Komutanı Albay Zafiriu'nun aşağıda özetlenen beyannamesini okuyordu.²⁰⁷

"Müttefiklerin muvafakatı ile hareket eden Yunan Hükümeti'nden aldığım emir gereğince, İzmir ve civarının askeri işgaline başlıyorum.İşgalden maksat, mevcut kanunların hüsnü muhafazası ve himayesi suretiyle, bütün ahalinin refahını emniyet altına almaktır.

Bununla beraber, 400 seneden beri Yunanistan'a çeşit çeşit sebeplerden dolayı bağlı bulunan şu topraklar hakkında, devletlerin görüşerek bir karara varmasını bekleriz.Bu karardan önce her hangi bir iddia ve icraatımız olmayacaktır.

Eskisi gibi vazifelerine devam edecek olan sivil devlet daireleri memurları ile din adamları, bu vazifelerini yaparken, kolaylık ve asayiş sağlamak bakımından, her an için Yunan askeri kuvvetlerinin yardımını isteyebilirler.

Askerin kendisiyle temasta bulanacaklara, dini inanış adab ve geleneklere saygılı bulunacağına herkes emin olsun.Komutanlığın kapısı, herkesin müracaat ve şikayetine açıktır.Herkesin, sükunetle, iş ve gücü ile meşgul olarak güzel vatanları hakkında devletlerin görüşüp verecekleri karara güvenle intizar eylemlerini, din ve cinsiyet gözetmeksizin bütün halka tavsiye ederim."

Kordon boyunda yapılan dini törenden sonra Alay Komutanı ve Sancağı, bu sancaktan daha büyük çapta bir Yunan bayrağı olduğu halde, yürüyüş kolu kordon

²⁰⁷ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/220 Dİp.11, G12, Kls.996, Dos.24, F.65

boyunca Hükümet Konağı-Kışla-Güzelyalı istikametinde, Türk mahalleleri içinden Karantina'ya doğru yürüyüşe geçti.

Yerli Rumlar kitleler halinde, Yunan yürüyüş kolunun her iki tarafını sarmış vaziyette gidiyorlardı.

Etrafı gürültücü ve elleri silahlı yerli Rumlar tarafından çevrilmiş bir halde ilerleyen yürüyüş kolunun baş tarafı Kışla hizasını geçip tramvay yoluna saptıktan sonra bir tabanca sesi duyuldu.Bunun üzerine, Evzon Taburu evvela geldiği istikamette kaçmaya başladı.Bunun üzerine, Evzon Taburu evvela geldiği istikamette kaçmaya başladı.Saat kulesi hizalarına gelince kışlaya karşı mevzilenerek, tüfek ve makinalı tüfeklerle, kışlanın kapı ve pencerelerinin ateş altına aldı.Bu sırada Rumlar da oralardaki Türkleri öldürmeye ve soygunculuğa koyuldular.

Kışlaya karşı açılan bu ateş, kışla pencerelerinden defalarca "mukavemet edilmeyeceğine dair" işaretler verilmesine rağmen kesilmemiş , Evzon Alayı'nın 2 nci Taburu da gelip Alaya iltihak etmiş ve yarım saat kadar devam etmişti.

Bundan sonra, subaylar komutasında, süngülü müfrezeler halinde kışlaya giren Yunanlılar, Kolordu Komutanı da dahil olmak üzere, kışladaki bütün komutan ve subayları, en ağır hakaretlerle, esir kafilesi halinde. Kordon boyunca yürüterek, Pasaport iskelesine Evzon Taburu'ndan boşalan Patris vapuruna götürüp, vapurun ambarında hapsedmişlerdi.

Kafile vapuru götürülürken, yol boyunca, asker sivil Yunani, ve yerli Rumlardan ve hatta Rum kadınlarından ateş süngü ve dipçik darbeleriyle 9 subay şehit olmuş, 21 subay yaralanmış, 27 subayın da akıbeti meçhul kalmıştır.

Türk subayları Patris vapuruna götürülürken, diğer bir Evzon müfrezesi de süngü takarak hükümet konağını basmış, valinin makam odasına girerek vali ile vilayet memurlarını, süngü ve dipçik darbeleri altında birçoğunu yaralayarak, diğer bir vapurun ambarında hapsedilmek üzere götürmüşlerdi.Sonradan vali makamına iade ve kendisine vazifeye devam etmesi emredilmiş, gerçekte vilayet işleri, kayıtsız, şartsız, Yunan temsilcisi tarafından yürütülmeye başlanmıştı.

Kışladaki erler ise Yunanlılara esir olmaksızın, daha geceden kışlayı ve İzmir'i terk etmişlerdi.Kışlanın içinde, yazıcı, mekkarici, hizmet eri gibi perakende eratla, nizam karakolu erleri kalmıştı.Kışlanın ateş altına alınması, komutan ve subayların esir edilmeleri sıralarında, bu erlerden bir kısmı, kışlanın arka tarafından, pencerelerden kaçmak imkanın bulmuşlar, kalan erler de, kafile halinde ve süngü ve dipçik vuruşları altında esir edilmişlerdi.

Böylece, İzmir'in işgali, insanlığın nefretle karşılayacağı zulüm ve cinayetlerle başlamış bulunuyordu.Kışlayı ve hükümet konağının işgal eden Evzon Alayı, Güzelyalı istikametinde yürüyüşe devam etmiş, Yunan diğer birlikleri de, kendilerine verilen emir gereğince, işgal bölgelerine yerleşmişlerdi.

İzmir'de örfi idare (sıkıyönetim) ilan edilmiş, bütün polis ve inzibat karakolları işgal olunmuştu.Zabıta ve inzibat işleri Yunan askerleri tarafından idare edilmeye başlanmış, İzmir Liman Reisliği'ne bir Yunanlı atanarak, Türk gümrükleri de bunun emir ve kontrolü altına verilmiş ve kapısına Yunan armasını taşıyan "Yunan Gümrük Kontrolü" levhası asılmıştı.

İzmir'de bir de Merkez Komutanlığı tesis edilmiş, tümen karargahı ise, o gün, iskeleye yanaştırılmış olan Leon muhribinde kalmıştı.

Alınan bu tedbirlere rağmen, şehrin her tarafında, tecavüz, yağmacılık ve katliam devam etmekte idi.

b.Yunanlıların Yaptığı Yağmacılık, Katliam ve Tedhiş Hareketleri

15 Mayıs 1919 olayları ve Yunan tedhiş hareketi yalnız 57 subayın öldürülmesi veya yaralanmasından ibaret kalmamış, katliam ve yağmacılık, gittikçe şiddetlenerek devam etmişti.İngiliz Amirali Calthorpe'un tertipleriyle baskın tarzında İzmir'e çıkan Yunan kıtaları, görülmemiş bir vahşetle Türklerin üzerine saldırmışlar, aile mahremiyetinin dokunulmazlığı, din adamlarının ve din müesseselerinin kutsallığı tanınmayarak, en sefil soygunculuk ve yağmacılığa koyulmuşlardı.

Çıkarmadan aylar önce silahlandırılmış yerli Rum çetelerinin, Yunan askerleriyle işbirliği ederek giriştikleri bu menfur cinayetler pek vahşiyane bir hal almıştı.Yağma ve soygunculuk da son haddini bulmuştu.Sivil ve askeri bütün devlet daire ve müesseselerin kasaları kırılmış toplam olarak 21 kasadan 231.426 liralık nakit para alınmıştı.

Subayların yalnız askeri techizatı değil, para çantaları, alyans yüzükleri, saat, sigara tabakası, çakmak, yenice görünen elbise kapaklarına kadar her şeyleri soyulmuştu. Soygunculuk pek yaygın olmuş;Türk evlerine zorla girilerek, birçok ailelerin çamaşırlarına varıncaya kadar bütün eşyaları alınmıştı.

İşgalin ilk 48 saat içinde İzmir ve banliyölerinde (Urla yarımadası ve köyleri dahil) öldürülen Türklerin sayısı 2000'in çok üstünde idi.

Gittikçe artan bu mezalim ve yağmacılığın korkunç akisleri dünya genelinde sarmaya başlayınca, Yunan işgal komutanı Rum ahaliye bir beyanname

yayınlayarak, vilayetin içinde ve dışında “Türklere karşı silah kullanan ve mallarını yağma edenlerin “yerli Rumlar olduğunu açıklamak suretiyle, Yunan kıtaları ve Yunanlı idare adamları üzerindeki ağır ve iğrenç cinayet lekelerini temizlemek istemişti.Ancak olayların çoğu İzmir limanını ve şehri sıkı bir nezaret altında bulunduran, İtilaf temsilcilerinin ve Avrupa müşahitlerin gözleri önünde cereyan ettiği için, hakikati örtmeye imkan yoktu.Lord Curzon’un iddiası doğru çıkmıştı.O, 18 Nisan 1919’da hazırlamış olduğu bir muhtıradaki; “Selanik şehrinin kapılarından beş mil ötede asayiş devam ettirmekten aciz olan Yunan Hükümeti’ne, bütün İzmir vilayetinde nizam ve asayiş kurmak vazifesi emanet edilebilir mi? “diyordu.²⁰⁸

Lord Curzon daha sonra, 22 Ekim 1919’da, sözlerini yenileyerek “İzmir’in Yunanlılar tarafından istilasına meydan vermek yaptığımız hataların en büyüğüdür. Bunu tasvip etmediğimi daha 18 Nisan 1919’da söylemiştim.

B. Yunan İşgalinin Genişlemesi

1. İlk Kıyıbaşı

18 Mayıs 1919 akşamına kadar, İzmir’de ve Urla yarımadasında duruma hakim olmuşlardı.Bölgede sıkıyönetim ilan ederek, kendilerince kanunlaştırılmış bir zulüm ve baskının zoru ile asayiş sağlanmış oluyorlardı.

Diğer taraftan, 5 nci Piyade Alayı’ndan Bornova’ya bir müfreze ve Menemen istikametine de bir keşif ve emniyet bölüğü sürmüşler, 4 ncü Piyade Alayı’ndan da, Cumaovası ve Develi’ye müfreze göndererek buraları işgal etmişlerdi.

Böylelikle, çıkarma iskelelerle İzmir şehirini, bir kıyıbaşına emniyet altına almış oluyorlardı.

Yunan tümen komutanı, çıkarma günü yayınladığı beyannamesinde, İzmir ve civarının askeri işgalinden bahsetmişti.Şu halde, Yunan Tümeni “civar” kelimesinin ifade eylediği manaya göre, hedefini elde etmiş sayılabilirdi.

Fakat, Yunanistan için politik ve stratejik hedefin bundan ibaret olacağı düşünülemezdi.

Paris Barış Konferansı’nda, Venizelos istediği bölgeyi açıklamış bulunuyordu.Gerçi el çabukluğu İzmir’e çıkarılmış bulunan tek bir tümenin, bu kadar geniş yerleri işgal edemeyeceği tabiiydi. Fakat, tümenin İzmir ve civarında kalması, gerek emniyet, gerek ileride girişilmek istenecek hareket bakımından uygun

²⁰⁸ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/220 Dİp.1, G.1, Kls.996, Dos.24, F.15

değildi. Türk Kuvvetleri, o günlerde, herhangi bir harekette bulunacak kudretten mahrumdu. Ancak, Türklerin sabotaj ve çete akınlarını, her an için beklemek doğru olurdu.

Yabancı bir araziye çıkmış olan tümenin çıkış iskeleleri ile ikmal üslerini daha ilerde kurulacak bir köprübaşı ile örtmesi mecburiyeti vardı. Aynı zamanda, Yunan işgal kuvvetlerini ana vazifesini dikkate almak da gerekliydi. Yunan ordusu başkomutanlığına göre Yunan ordusunun Küçük Asya'daki yegane vazifesi, asayişin temin ve işgali Küçük Asya'nın deriliklerine kadar genişletmekti.

Bu bakımdan tümenin, bu vazifeyi dikkate alması, imkan bulunduğu ölçüde sahasını genişletmesi normal bir hareketti. Bundan başka Yunanlılar, harita üzerinde paylaşılmış bulunan Osmanlı ülkesinde, kendilerine düşen arazi kısımlarını bir an önce işgal etmekte acele ediyorlar ve bu işte, kendilerine rakip olan, İtalyanlardan önce davranmak ihtiyacını duyuyorlardı.

2. Gediz Vadisinde Yunan İleri Harekati, Manisa ve Turgutlu'nun İşgali

a. Yunanlıların Manisa'yı İşgali (26 Mayıs 1919)

Manisa'da 23 ncü Türk Tümeni'nin 68 nci Piyade Alayı'nın Birinci Taburu ile 59 ncu Topçu Alayı ve 17 nci Kolordu Mühimmat Deposu bulunmakta idi.

Yunan tethiş hareketlerinin tesiriyle, bu birliklerin o bölge haltından olan erleri, çoğunlukla köylerine dağılmışlardı. 25 Mayıs 1919 günü buradaki piyade taburu ile garnizonunun diğer erleride doğuya doğru çekilmişlerdi. 59 ncu Topçu Alayı'nın hareket kabiliyeti kalmamıştı. Kolordu mühimmat depo müdürü olan subay, halktan yardım sağlayarak, topları insan gücü ile şehrin dışına çıkarıp kurtarmaya çalışmış ise de Manisa'daki İngiliz temsilcisi, Türk subayını ve yardım eden halkı tehdit ederek, topların kurtarılmasını önlemişti.

Yunan 1 nci Piyade Tümen Komutanınının 953 sayılı emrini aldığı vakit, takviyeli 5 nci Piyade Alayı'nın durumu şöyle idi.

Bir tabur, Emrine verilen ağır ağır silahlarla, Menemen bölgesinde, emniyet kıtaları, Manisa'nın iki kilometre batısında Emiralem (Menemen) boğazında tertiplenmişti.

Bir tabur, Kemalpaşa (Nif)'da bulunuyordu.

Belkahve'deki Piyade Taburu , 25 Mayıs 1919'da hareket ettirilerek Manisa'nın bir kilometre batısına alındı. Menemen bölgesindeki birlikler de 26 Mayıs 1919 sabahı aynı yere geldi ve böylece 5 nci Alay Komutanı Yarbay Çakalos (Tsakalos)'un komutasında şu kuvvetler toplanmış oldu.²⁰⁹

- İki piyade taburu,
- Bir top takımı,
- ½ süvari takımı,
- Bir jandarma bölüğü,
- Bir seyyar hastane,

Alay komutanı, herhangi bir mukavemetle karşılaşmamak için, Manisa Mutasarrıfı Hüsni Bey'e bir subay göndererek, bu konudaki anlaşmalardan sonra, kıtalarını harekete geçirdi. Yunan birlikleri, 26 Mayıs 1919 günü öğleye doğru, hiçbir mukavemete rastlamadan, Manisa'yı işgal ettiler. Alay Komutanı Yarbay Çakalos Manisa Askeri Komutanı sıfatıyla idareyi ele aldı.

b. Yunanlıların Aydın'ı İşgali (27 Mayıs 1919)

Yunanlılar, büyük menderes vadisinin işgaline aşağıdaki kuvvetleri tahsis etmişlerdi.²¹⁰

- Çerulis Müfrezesi
- Komutanı : Albay Çerulis (Tserulis)
- Kıtaları . 4 ncü Piyade Alayı (üç tabur)
- 8 nci Girit Alayı'nın 1 nci Taburu,
- 1 nci dağ topçu Taburu (iki bataryalı),
- 13 ncü Dağ Sıhhiye Bölüğü,
- 1 jandarma bölüğü.

Bu kuvvetlerin vazifesi : Aydın'ın işgali ve bölgede asayişini temin etmektir. İşgalden sonra da, Albay Çerulis bölgenin Mıntıka Komutanlığı vazifesini görecektir.

Büyük Menderes vadisine intikalden önce , İşgal Komutanlığı karargahınca alınan haberlere göre, Türk kuvvetlerinin, Küçük Menderes üzerindeki demiryolu

²⁰⁹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4230 Dlp.121, G.1, Kls.9, Dos.24, F.1-4

²¹⁰ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4230 Dlp.121, G.1, Kls.9, Dos.24, F.1-7

köprüsüyle Selçuk-Balatçı arasındaki demiryolu tünellerini tahrip edeceklerinden endişe ediliyordu.

Selçuk- Kuşadası mıntikasındaki bulunan İtalyan kuvvetlerinin de Türk milli kuvvetlerinin bu gibi faaliyetlerine engel olmayacağı , hatta bizzat İtalyan kuvvetleriyle de çarpışmak zorunda kalılabileceği kanısı hakimdi.

Bu sebeplerle Büyük Menderes vadisine intikal ettirilecek birliklerin ve demiryolunun emniyetini sağlamak üzere ;emrine bir Evzon taburu ve bir istihkam bölüğü verilen Yarbay Çavelos(Tsavelas)memur edildi.Taburur vazifesi , ırmak (Kızıllıçullu) köprüsüyle tren tünelleri bölgesindeki silahlı Tür milis kuvvetlerini bu bölgeden uzaklaştırmaktı.Tabur , Kozpınar istasyonunda trenden inecek ve 4 Piyade Alay Komutanı'ndan emir alacaktı.

Tabura verilen talimatta, özet olarak;beraberinde tek bir hayvan dahi götürmemesi, gerek erlerin yürüyerek gidecekleri cephaneye ve mühimmat sandıklarının ve makineli tüfeklerin de erler tarafından taşınması, taburun dört günlük yiyeceklerinin beraber götürülmesi bildirilmişti. Tabur, bu talimata göre hareket etti.

İtalyanlarla bir çatışmaya meydan verilmeksizin yapılması istenen bu intikal hareketinde ve Aydın'ın işgalinde sürat ve emniyet konularına özellikle önem veriliyordu.

İşgal birliklerinin Erbeyli'ye kadar trenle taşınmaları tertiplenmişti. Ancak, o tarihte İzmir-Aydın demiryolunun günde 20 vagon dan fazla taşıma gücü yoktu. Bu yirmi vagonla da eşya ve erzak ağırlıkları hariç olmak üzere, ancak bir tabur taşınıyor.

Bu sebeple, Büyük Menderes vadisini işgale memur birlikler, kısmen yürüyüş kısmen de trenden faydalanmak suretiyle Büyük Menderes vadisine aktarılmıştı.

Bu aktarma 24-27 Mayıs 1919 günlerinde olmuş ve 27 Mayıs 1919 sabahı, Erbeyli bölgesinde toplanmış bulunan birlikler, aynı gün hiçbir mukavemele karşılaşmadan Aydın'ı işgal etmişti.

Aydın halkının bir kısmı işgalden önce yurtlarını terk ederek çeşitli yönlerde göç etmişlerdi. Aydın mutasarrıfı da, ahalinin fekaketini muchip olmamak için, çarpışmaya meydan verilmemesini 57'nci Tümen Komutanı'ndan rica etmişti.

Tümen komutanı aldığı bilgilere göre, Aydın'a doğru ilerleyen birlikleri bir tümen kadar tahmin ediyordu. Aydın garnizonunda bulunan tümen karargahı, 175'nci Piyade Alay Karargahı ile alayın bir taburu ve iki dağ otobüsünün 27 Mayıs

1919 günündeki kuvvesi ise: 10 subay ve 43 piyade ve makineli tüfek eri ve iki obüs topunu idare edecek kadar topçu erinden ibaretti. Tümen komutanı, bu şartlar içersinde, Aydın'ın savunmasının imkansızlığını düşünerek daha önceden çekilme kararı vermiş ve bu çekilmeyi düzenlemek üzere 23 Mayıs 1919 günü yayınladığı emir şu hususları içeriyordu.²¹¹

“Yunan kuvvetlerinin yaklaşması halinde, verilecek emirle şehirde bulunan bütün kıtalar ve karargahlar komutan ve subay heyetleriyle erler, 175 nci Alay karargahında toplanacaktı. Her subayın üzerinde bir silah ve taşıyabileceği kadar cephaneye ve bomba bulunacaktı. Diğer cephaneye, sandıklarıyla, mekkarelere yüklenecek şekilde hazırlanacaktı.

Merkez komutanı Binbaşı Mehmet Nuri ve inzibat subayı ile erleri, tümen karargahı binasını merkez ittihaz ederek hizmet görecekler ve askerlik şubesi reisi, kendi kadrosuyla resmi vazifesine devam edecekti. Hastane heyeti asla Aydın'dan ayrılmayacak, vazifelerini aksatmayacaklardı.

Tümenin eşya ve erzak ambarlarını askerlik şubesi reisliği, mahalli hükümet yardımıyla, muhafaza altına alacak ve tümen levazım heyeti ambar erlerini şube emrine verecekti.

Dağ topçu taburu, toplarını ve mümkün olduğu kadar çok cephanesini, bir subay komutasında şimdiden Çine'ye giden şose üzerinde ve Menderes nehri güneyinde bulunan Petraki Çiftliğine gitmişti ve burada evvelden açtırdığı telgraf merkezi vasıtasıyla Aydın'la olan irtibatını devam ettirmekteydi.

Tümen kasasının ve karargah dosyalarının gizli olarak Çine'ye naklini bildiren bu emirde subay aileleri içinde gerekli tedbirler alınmış bulunuyordu.”

Yunan birliklerinin Aydın'a yaklaşması üzerine, 26 Mayıs 1919 günü tümen bu emir gereğince Aydın'dan çekilmişti. Tümen komutanı, Petraki Çiftliği'ne gitmişti ve burada evvelden açtırdığı telgraf merkezi vasıtasıyla Aydın'la olan irtibatını devam ettirmekteydi.

Aydın'da bırakılan Merkez komutanı, 29 Mayıs 1919 günü Tümen Komutanı'na çektiği bir telgrafta; Aydın'da bırakılan mühimmat, eşya, teçhizat ve erzak ambarlarıyla tümen karargahının Yunanlılar tarafından işgal edildiğini, şimdi de bütün Türk subaylarının Aydın'ı terk etmelerini istediklerini” bildirmişti.²¹²

Tümen Komutanı, Petraki Çiftliğinden verdiği cevapta, aydın'ın Yunanistan'a İlhak edilmiş olmadığını, vazifeye devam etmesini ve emir

²¹¹ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4230 Dİp.121, G.1, Kls.9, Dos.24, F.1-9

²¹² Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4230 Dİp.121, G.1, Kls.9, Dos.24, F.1-12

verilmedikçe yerinden ayrılmamasını bildirmiş ve aynı gün (29 Mayıs 1919) karargahıyla Çine'ye hareket etmişti.

Tümen Komutanı, bölgenin durumunu ve Çine'ye çekileceğini Harbiye Nezaretinde bir raporla bildirdi. Harbiye nezareti, tümene verdiği emirde, demiryolu güzergahına uzak kalınacağına temasla Denizli istikametinde çekilmenin daha uygun olacağına işaret etmişse de, İtalyan bölgesinde bulunmanın sağlayacağı avantajları düşünen Tümen Komutanı, Çine'ye çekilmekte ısrar etmişti.

Tümenin Denizli istikametinde çekilmesiyle İzmir-Dinar demiryolunun güzergahı ve muhtelif istikametlerden gelen başlıca yolların da kavşak yeri olan Sarayköy bölgesi, düşman istilasına açık bırakılmış oluyordu. Kaldı ki, bu bölge 57'nci Tümen'in idi ve Tümen Topçu Alayı da Denizli'de bulunuyordu.

Tümeni ile irtibat sağlayamayan 57 nci Toçu Alay Komutanı, düşmanın ilerlemesi halinde nasıl hareket edeceğini doğrucu Harbiye Nezareti'nden sormuştu. Nezaretin 29 Mayıs 1919 tarihli cevabında; Denizli'nin işgale maruz kalması takdirinde alayın Tavas'a çekilmesi emredilmişti.

c. Ayvalık'ın İşgalinde Yunan Tarafı

Büyük Menderes vadisinde Yunan ileri hareketi devam ederken, bir Yunan müfrezesi Ödemiş'in işgale memur edilmiş, diğer bir Yunan kuvveti de denizden Ayvalık'ı işgal etmek üzere İzmir'den yola çıkarılmıştı.

Ödemiş'in işgali, Aydın bölgesindeki hareketin emniyet için işgal komutanlığı'nca lüzumlu görülmüştü. Ayvalık bölgesi ise, Paris Barış Konferansı'nca Yunanistan'a tahsis olunan bölge içinde olmakla beraber, Yunan genel işgal sahasının kuzey yanı üzerine etki gösterici bir değere haizde.

Venizelos, Aydın gibi Ayvalık'ın da bir an evvel işgal edilmesine önem verdiğine, Paris'ten gönderildiği emirlerinde belirtiliyordu. Diğer taraftan, Ayvalık'taki İngiliz temsilcisi ve Yunanlılar, İzmir faciasından sonra Ayvalık'a yapılacak bir çıkarmaya karşı 172 nci Alay'ın ne suretle davranacağını, çeşitli çarelere baş vurmak suretiyle öğrenmeye çalışıyorlardı. Fakat bu alay komutanı Yarbay Ali, her defasında gayet tedbirli, enerjik ve cesurane davranışlarıyla duruma hakim oluyordu.

Yunanlılar aynı maksatla, ellerinde bulunan 56 ncı Tümen Komutanı'nın imzasıyla, 172 nci Alay Komutanlığı'na bir telgraf çekmişlerdi. Bu telgrafta; "Kıtalarımızın bu günkü durumu hakkında acele bilgi veriniz" denilmekteydi.

Bunun bir düşman oyunundan başka bir şey olmayacağını kavrayan alay komutanı, aynı gün (20/21 Mayıs 1919) telgrafla verdiği cevapta özet olarak; 'alayın her bir ferdi, demirden bir kale gibi yerinde sabittir. Her türlü hıyanet ve hareketlere mukabeleye hazırdır. Büyük bir hakimiyet ve fedakarlık duygusuyla dolu bulunan alayım ve mıntıkam dahilinde bulunan millet efradı adına arz ederim, diyordu.²¹³

İşgal komutanı, İzmir'deki Yunan fevkalade komiseri ile görüşüp muvafakatını aldıktan sonra, İzmir'de bulunan 8 nci Girit Alayı'ndan bir binbaşı komutasında iki piyade bölüğü ile subay komutasında bir jandarma takımı tertip ettirmiş ve bu kuvvetin 26 Mayıs 1919 sabahı saat 04:00'te Punta iskelesinden kalkacak Peruhi apuruyla Ayvalık'a sevk edilerek burasının işgal etmeleri emretmişti.

Bu birliğin Ayvalık'taki vazifesi, Venizelos'un direktifine göre, Türk ahaliyi Rumların taarruzuna karşı korumak olacaktı. Halbuki Ayvalık'ta emniyet ve asayiş normaldi. Alay Komutanı'nın tutumu karşısında kimsenin kimseye tecavüz etmeye cüret ettiği yoktu.

Jandarma takımı, piyade müfrezesinin emrine verilmiş ve Ayvalık'a fevkalade bir Yunan komiseri vekili de atanmıştı. Demek oluyor ki, Yunan Hükümeti'ni komiser vekili, Yunan zabıta kuvvetini de Jandarma temsil edecek, bunlara destek olacak iki piyade bölüğü, Yunan Hükümeti adına, bölgeyi "idareten ilhak" edeceklerdi. Fakat 172 nci alay Komutanı'nın azimli davranışı karşısında bu kuvvetlere 8 nci Girit Alayı'ndan bir ağır makineli tüfek bölüğünün daha ilave edilmesi lüzumlu görülmüş bu bölüğün Eğli ve Stendon torpido muhripleriyle 26 Mayıs 1919 günü saat 22.00De Punta iskelesinden hareket etmeleri emredilmişti.²¹⁴

Yine aynı gün Ayvalık'ta bulunan Yunan filotilla komutanından İzmir'deki Yunan Tümen Komutanlığı'na gelen bir raporda;"İngiliz muhrip komutanın, Yunan askerinin Ayvalık'a çıkarılmasına mümanaat ettiği ve piyade bölüklerini taşımakta olan Peruhi vapurunun saat 23:30'da Midilli'de demir attığı" bildiriliyordu.

Gerçekte, İzmir'de bulunan işgal komutanı, oradaki İngiliz temsilcisiyle görüşerek Ayvalık çıkarması için mukavemet etmeye hazırlanmakta olduğu hakkındaki bilgiler, eni bir durumu anlatıyordu. Bu yüzden, çıkarmanın

²¹³ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4230 Dİp.121, G.1, Kls.9, Dos.24, F.145

²¹⁴ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4230 Dİp.121, G.1, Kls.9, Dos.24, F.1-76

geciktirilmesi zorunlu görülmüştü. Bu haber, Yunanistan'ın Ayvalık'ta bulunan Naphkratoussa muhribi komutanı tarafından işgal komutanlığına verilmişti.

Bunun üzerine işgal kuvvetleri Komutanı Albay Zafiriu, üçüncü defa olarak işgal kuvvetlerini arttırmak ve topçu ile de takviye etmek zorunda kaldı. Tümen Komutanı, bu maksatla verdiği 27 Mayıs 1919 tarihli emrinde(özet olarak).²¹⁵

“ 1. Alınan bilgilere göre, Ayvalık civarındaki 400 kişilik Türk Kuvveti mevkiilerinde kalmakta ısrar etmektedirler.

2. Bu kuvvetlerin taarruzuna mani olmak üzere Binbaşı Vlasos komutasında gönderilmiş olan birlikler, 8 nci Girit Alay'ından iki piyade ve bir makineli tüfek bölüğü ile takviye edilecektir. Bunlara 11 nci Dağ Topçu Grue'dan bir top takımı verilecektir.

3. Bu kıtalar, yarın saat 10:00'da Punta'da hazır bulunan Esperya şilebine bindirilecektir.Esperya'ya iki muhrip refakat edecektir.

4. Bu müfreze, Ayvalık'ın iki kilometre kuzeyinde bulunan Dilop(Dolap) mevkiine çıkarılacak ve buralardan Ayvalık'a ilerleyecektir.

5. Binbaşı Vlasos, mahalli hükümet vasıtasıyla Türk kuvvetlerine şehri terk etmelerini yahut silahlarının bırakarak kışalarında kalmalarını ihtar edecektir. Bunların İstanbul veya Bursa'ya sevklerini, sonradan ben emredeceğim.

Türk erlerinin iaşesi, işgal müfrezesi komutanı tarafından sağlanacağından, depo ve ambarlar kıtalarımız tarafından muhafaza altına alınacaktır.

6. Sekiz günlük yem ve erzakın beraber alınması lazımdır.

7. İşgal işi tamamlanıncaya kadar nakliye vapurları, Ayvalık'tan ayrılmayacaktır.

Her şeyden zamanında haberdan edileceğim” denilmekteydi.

Fakat, bu emir dahi uygulanmadan 28 Mayıs 1919 saat 01:30'da Ayvalık'ta bulunan Naphkratoussa muhribi komutanından İzmir'e gelen bir telsiz telgrafta;”...Türk kıtasına iltihak eden çetelerin, ayvalık tepelerini tuttıkları ve kaymakamın, Yunan işgaline karşı şiddetle mukabele olunacağını söylediği, Ayvalık'ta bulunan İngiliz subayının ifadesine dayanılarak...” bildirilmekteydi.²¹⁶

Bu telgrafı alan tümen komutanı, daha tedbirli olmayı ve daha üstün kuvvetler sevk etmeyi uygun bulmuş ve Ayvalık işgaline tahsis olunan kuvvetlerini toplam olarak dört piyade, bir ağır makineli tüfek bölüğü, bir jandarma takımı ile bir

²¹⁵ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4230 Dİp.121, G.1, Kls.9, Dos.24, F.1-98

²¹⁶ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4230 Dİp.121, G.1, Kls.9, Dos.24, F.165

topçu bataryasına çıkarmış ve bu kuvvetin komutanlığına Yarbay Thomas'ı memur etmişti.

Müfreze emrine bir dağ sıhhiye takımı ve 1000 çuval on da verilmesini emreden tümen komutanı, bu suretle Ayvalık'ın işgalinin muhaberesiz olamayacağını ve Türklerin erzak ambarlarını kolay kolay terk etmeyeceklerini nihayet idrak etmiş oluyordu.

3. Haziran 1919 Başında Yunan İşgal Kıtalarının Genel Durumu

a. Genel Durum

İzmir ve civarını işgal etmiş olan 1 nci Yunan Tümeni, Haziran başında; Ayvalık'ı, Gediz vadisinde Menemen; Manisa ve Turgutlu ile İzmir doğusunda Kemalpaşa'yı; küçük Menderes vadisi istikametinde Torbalı, Bayındır, Tire ve Ödemiş'i; Büyük Menderes vadisi istikametinde Aydın'ı ele geçirmiş bulunuyordu. Tümenin bir taburu da (1/38 Evzon Alay'ından) bölgedeki silahlı Rumlarla işbirliği ederek, Urla yarımadasının işgalini tamamlamak ve burada Yunan hakimiyetini tesis eylemekle görevlendirilmişti. Bu tabur, yarımadaadaki Rumlarla birlikte, birçok Türk köylerini yakmış, halkını şehit ve mallarını yağma etmişti. Urla yarımadasının tamamıyla işgali, Haziran ayının ilk haftasında bitmişti.

Özet olarak; 1 nci Yunan Tümeni, bütün kuvvetlerini yelpazevari açarak ilerlemekte idi.

b. 1 nci Yunan Tümeni'nin Takviyesi

Çıkarmanın hemen arkasından 1 nci Yunan Tümeni'nin takviyesine başlanmış ve Haziran 1919 başına kadar, sırasıyla aşağıdaki kuvvetler İzmir'e nakil edilmişlerdi.

Tarih	Birlik
18 Mayıs 1919	6 ncı Adalar (Archipelagos)Alayı
23 Mayıs 1919	8 nci Girit Alayı ile 500 mevcutlu bir jandarma taburu
29 Mayıs 1919	İzmir Muhafız taburu
31 Mayıs 1919	3 ncü Süvari Alayı (bu alaydan bir bölük, derhal trenle Aydın Garnizon Komutanı'nın emrine sevk edilmişti.)

Böylece , iki haftalık bir müddet içerisinde Yunanlılar, İzmir'e bir tümene yakın takviye kuvveti nakletmiş bulunuyorlardı. Ancak, bu kuvvetlerin parça parça getirilmiş olması da göze çarpmakta idi.

4. Gediz Nehri, Kumçay ve Bakırçay Bölgesinde Harekat

20 Haziran 1919 tarihinde, Yunanlılar Bergama'yı ikinci defa işgal ettikten sonra, Temmuzun ortalarına kadar bölgedeki kuvvetlerine yeni bir düzen vermekle meşgul olmuşlardı.

Bu meyanda Adalar Tümen'in diğer birlikleri (4 ncü Adalar Alayı ile Tümen Topçusu) ve bağlı birlikleri de Dikili'ye çıkmışlar ve 1 Temmuz 1919 bütün aksamıyla bölgeye naklettirilmiş olan bu tümen, bölgeyi savunmakla görevlendirilmiş ve Ayvalık, Bergama mıntıkasında toplanmış olan 8 nci Girit Alayı da Ayvalık güneyinde yerleştirilerek tümene başlanmıştı.

Bu maksatla verilen emirler gereğince; sahil bölgesinde Dikili ve kuzeyinde 4 ncü Adalar Alayı, Ayvalık ve güneyinde 8 nci Girit Alayı tertiplenmişti. "Hele" isimdeki kruvazör ile "Leon" muhribine de 8 nci Girit Alayı'nı desteklemek görevi verilmişti. Adalar Tümeninin büyük bir kısmı daha ziyade doğuda bulunuyordu. Bu tümenin 5 nci ve 6 ncı Adalar alayları'da Bergama-Kınık- Ayas üçgeni içinde tertiplenmişlerdi. Manisa'ya gelmiş bulunan 3 ncü Süvari Alayının 2 nci bölüğü Bergama-Dikili arasındaki Ulaştırma hizmetinin güvenliğini sağlayacak ve bu konuda gerektiğinde bölgedeki piyade alayları ile işbirliği yapacaktı.

Dikili, bölgenin ikmal üssü idi. Bir müddet sonra Çandırlı körfezinin Reşadiye iskelesi daha elverişli görülerek üs buraya nakledilmiş ve burası ile Bergama ve Kınık arasındaki yol ıslah edilmişti.

Bu intikaller ve tertiplenmeler esnasında cephe gerilerindeki Türk Mukavemet unsurlarının ve akıncıların faaliyetlerini bertaraf etmekle uğraşılmış ise de muvaffak olunamamıştı. Türk gerilla akınları sonuna kadar devam etmişti.

İşgal Komutanlığı'nın kuzey kanadına özel bir önem verdiği, bu tertiplerle anlaşılmakta idi. Diğer taraftan Manisa bölgesinde bulunan 13 ncü Tümen'in de gerekirse Akhisar-Kırkağaç istikametinde ilerlemesinin dikkate alınması kolorduca tavsiye edilmişti.

5. Ağustos 1919 Olayları

11 Temmuz 1919'da Yunan Başkomutanı Paraskovopulos, kurmay heyetinin bir kısmıyla İzmir'e gelerek işgal ordusunun emir ve komutasını eline almıştı.

Başkomutanlığının gelişinden sonra Yunan kuvvetleri 23 Temmuz 1919 tarihine kadar şu durumu almış bulunuyordu.²¹⁷

<i>Başkomutanlık Genel Karargahı</i>	<i>İzmir'de</i>
<i>İzmir Tümeni(Buca, Seydiköy ve İzmir'de)</i>	<i>İzmir'de</i>
<i>Karargahı</i>	<i>Buca'da</i>
<i>1 nci Tümen (Büyük Menderes Vadisinde)</i>	
<i>Karargahı</i>	<i>Aydın'da</i>
<i>2 nci Tümen (Küçük Menderes Vadisinde)</i>	
<i>Karargahı</i>	<i>Torbalı'da</i>
<i>13 ncü Tümen (Manisa ve Civarında)</i>	
<i>Karargahı</i>	<i>Manisa'da</i>
<i>Adalar Tümeni(Bergama, Ayvalık bölgesinde)</i>	
<i>Karargahı</i>	<i>Bergama'da</i>

Tümenler, genel olarak cepheye doğru uzanan vadiler boyunca tertiplenmişlerdi. Askeri harekate az elverişli dağlık arazi grupları tümenleri birbirinden ayırmakta idi irtibat ve emniyet için tümenler arasında küçük müfrezeler görevlendirilmişti.

Temmuz sonunda 1 nci Kolordu'nun son kıtaları da İzmir'e getirilmiş ve Yunan makamlarınca işgalin emniyet ve istikrara kavuştuğu kabul edilmişti.

Bundan sonra Yunanlılar, Doğu Trakya'nın da hemen işgal edilmesi kanısına varmışlardı. Çünkü Anadolu'nun derinliğine doğru büyük çapta bir hareket şimdilik düşünülmeyeceğine, cephede emniyet ve istikrar sağlandığına göre, işgal bölgesindeki tümenlerden birinin işbirliği ile Makedonya ordusunun Trakya'yı işgali düşünülmüş ve bu maksat için 1 nci Yunan Kolordusu'nca Adalar(Archipelagos) Tümeni tasarlanmış ise de, bir müddet sonra genel karargahça bundan vazgeçilmişti.

²¹⁷ Gen.Kur.ATESE Arşivi No. 1/4230 Dİp.121, G.1, Kls.9, Dos.24, F.10

C. Sakarya Muharebesinden Önce Yunan Kuvvetlerinin Hazırlık Durumu

1. Muharebeden Önce Yunan Durumu ve Kuvveti

Yunan ordusu Haziran-Temmuz 1921 muharebelerinde büyük zayıflık vermediğinden morali tamdı ve nihai zafer için hücumla hazır ve kararlı idi. Böyle olmakla beraber herkesin isteği harbin bir an önce sona ermesi ve evlerine dönmeleriydi. Yunanistan 1912 den beri harpte olması nedeniyle eski kuralara ait olan ihtiyatlar orduda on seneden fazla bir zamandan beri askerdiler.²¹⁸

Balkan Harplerinin Generali ve galibi olarak Kralın harp eden ordunun hemen yakınında bulunması ordunun moralini yükselten bir faktör idi.

Küçük Asya seferi Komutanlığının en fazla düşündüren konu ikmal merkezleri ile savaşların yer alacağı yerler arasında ki büyük mesafeden dolayı ordunun ikmalinin nasıl yapılabileceğiydi. Konu ile ilgili olarak yapılan toplantıda eldedeki taşıt vasıtaları ile Sakarya Nehrinin Doğu kısmına kadar böyle bir ikmalin yapılabileceğine kanaat getirildi. Fakat , ordunun Sakarya Nehrinin doğusunda harbe girmesi durumunda ikmal yapmada büyük güçlükler e de karşılaşılacağı tespit edildi. Fakat Komutanlık bütün bu güçlükleri, tamiri için elindeki bütün imkanları seferber etmiş olduğu ve Eskişehir, den Ankara`ya kadar giden tren hattını kullanmakla berteraf edeceğini ümit ediyordu.

Ankara Üzerine yapılacak hareket için, Haziran- Temmuz hareketine katılmış olan 11 piyade tümeni ve bir süvari tugayı mevcuttu. Fakat ana harekatta dokuz tümen ve süvari tugayı kullanılmıştı. Diğer iki tümen yanların emniyetini sağlamak için bırakılmıştı. Birliklerin önceki zayıflıkları ordulardan telafi edilmiştir. Bu telafiden sonra sefer ordusunun kuvveti 5500 subay, 178.000 er ve 48.900 hayvandı.

Bu kuvvetlerin dağılışı şöyleydi.²¹⁹

<i>Üç Orduya</i>	<i>(3.515 subay,</i>	<i>113.380 Er,</i>	<i>35.310 Hayvan)</i>
<i>Ordu Birliklerine (</i>	<i>265 Subay,</i>	<i>6620 Er,</i>	<i>2840 Hayvan)</i>
<i>Öncü Birliklerine</i>	<i>(765 Subay,</i>	<i>28.000 Er,</i>	<i>7650 Hayvan)</i>
<i>Ardçı Birlikleri</i>	<i>(955 Subay,</i>	<i>30.000 Er,</i>	<i>3100 Hayvan)</i>

Hücumla geçecek seferi ordu, herbiri üç tümenden oluşan üç ordu, buna ilâveten bir piyade alayı, bir süvari tugayı, bir alay ağır topçu birliği, iki skodu tipi topçu birliği, ve üç uçak filosu idi. Bu ordunun harp gücü, 1860 Subay, 75.200 Er, 50.000 Tüfek,

²¹⁸ YUNAN GEN.KUR.BŞK.LİĞİ, 1919-1922 Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi, Askeri Tarih İdaresi Yayını, Atina, 1967, s.427

²¹⁹ YUNAN GEN.KUR.BŞK.LİĞİ, A.g.e. S, 431

2084 Makinalı Tüfek, 864 Makinalı, çeşitli ebatta 296 top, 1380 kılıç ve 18 uçak idi.

Harbe katılmamış olan iki tümenin hap gücü 290 subay, 14.000 er, 10.000 tüfek, 368 makineli tüfek, 120 makineli, 130 kılıç ve 32 top idi.

2. Karşıya Olan Kuvvetlerin Mukayesesi

Harp sahasında kullanılan Yunan ordusunun sayısı 120.000 idi. Bunun karşısındaki Türk tümenleri 5000 kişiden ve süvari tümenleri de 1000 kişiden olduğu düşünülürse Türk ordusu 90.000 kimiden oluşurdu. Netice itibarı ile Yunan ordusu Türk ordusundan 30.000 kişi fazla idi. Fakat bu fazlalık Yunan ve Türk tümenlerinin değişik şekillerde olması nedeniyle önemli değildi. Yunan tümenlerinin ağır kuruluşları daha fazla yardımcı birlikleri ile çok sayıda hayvanı vardı. Türk tümenleri hafif, gerekli kuruluşları ve çok az sayıda hayvan ihtiva ediyorlardı. Bundan dolayı bir Türk tümenin tüm kuvveti muharip kuvvet olarak addedilebilirdi.

Yunanlılar Sakarya nehrinin doğusuna Türklerin 16 tümeni ve 3 alaya yani 164 taburuna karşılık 9 piyade tümeni ile bir alay yani 84 tabur geçirdiler.

Ateş organları Yunan piyadesinin elinde şahıslara dağıtılmış 30.000 tüfek (her piyade bölüğümü tahminen 200 tüfek), 2052 makineli tüfek ve 672 makinalıya karşılık Türklerin 60.000 tüfek, 205 makinalı tüfek vardı. Böylece Yunan piyadesinin tüfek eksikliğine karşılık otomatik silâh fazlalığı vardı.

Türkler süvari kuvvetinde çok üstündüler. İki olaydan ve 750 kılıç, 32 nakineli tüfek 12 makinalı ve 4 topa karşılık Türklerin 15 alaydan müteşekkil dört tümen ve bir tugayın 6000 kılıç, 30 makineli tüfeği vardı.

Yunan topçusunun 296 topuna karşılık Türkleri 167 topu vardı. Fakat bunlar malzeme kalitesinde ve çaplardan mahrumdular. Malzemesi eski idi ve çok az ağır toptan 65 ve 75 mm dağ topu ile 75 mm sahra topu idi. Topların tümü kısa menzilli idi. Buna karşılık cogunluğu skoda olan Türk topları çok iyi durumda ve orta ile büyük çap yetmiş top ihtiva ediyordu.

Yunan topçusunun en gözde topları Türklerden alınmış olan skora tipi 16 top teşkil ediyordu. Bunlar iki serbest birlikte toplanmışlardı.²²⁰

²²⁰ YUNAN GEN.KUR.BŞK.LİĞİ, A.g.e. S, 436, 437

3. İkmal Organizesi – Taşıtı– Ulaşım

Küçük Asya Seferi Ordusu 1921 Haziran- Temmuz muharebeleri için ikmalini Uşak ve Dumlupınar dolaylarında toplanmıştı. Bu ikmalin bir kısmını Mudanya ve Bursa'nın kuzey bölgelerine taşıyarak Eskişehir yolu ile Sakarya'ya doğru muhtemel bir taşımaya kolaylık olmak üzere ambarlayabilirlerdi. Fakat eldeki malzeme ve mühimmat kâfi miktarda olmadığından bunların dağıtılması halinde Kütahya dolaylarında ki muharebede eksikliği hissedilebilirdi. Bundan dolayı nihai olacak Kütahya muharebeleri için gerekli vasıtaları temin etmek gerekiyordu.

Eskişehir ve Seyit Gazinin işgalinde ve ordunun büyük kısmının bu bölgelere yerleştirdikten sonra, malzemenin Eskişehir'e ve Kütahya dolaylarındaki ikmal merkezlerine otomobil ile fevri bir taşıma çabasına girişildi. Bu arada başka miktarlar, Dumlupınar ve Uşak'tan tren ile İzmir'e ve oradan da deniz yolu ile Mudanya'ya taşındı.

Ankara üzerine hücum kararı alındıktan sonra, ikmal merkezleri ile cephe arasındaki uzun mesafeler göz önünde bulundurulduğunda muharip kuvvetlerin ikmaline büyük bir itina gösterildi. Bu amaçla Eskişehir Tren İstasyonu genel ikmal merkezi olarak organize edilerek, Dorileu Genel İkmal Merkezi olarak isimlendirildi. Gerekli bütün malzemelerin yerleştirildiği bu merkez genel ambar vazifesi görüyordu. Birinci öncelikle gerekli harp malzemelerinin temini, ikinci öncelikle ikmal için gerekli malzemenin temini ve üçüncü öncelikle sıhhiye malzemesinin teminine öncelik verildi.

Dumlupınar'da olanlar dışında bütün geri kalan malzeme İzmir Üssünden deniz yolu ile Mudanya'ya oradan da tren ile Bursa'ya gönderiliyordu. Bursa'dan Karaköy, e kadar taşınma otomobille ve oradan da Eskişehir'e kadar tren ile taşınıyordu. İstanbul'dan Ankara'ya ve oradanda Konya'ya giden tren hattının Karaköy ile Eskişehir arasındaki kısmı askeri tren tamir birliği tarafından en erken zamanda onarılmıştı.

Dorileu Genel İkmal Merkezi Komutanı, büyük gayret göstererek İzmir'den gelen İkmal malzemesini bölgesindeki yerleri kullanarak en iyi şekilde yerleştirdi. Bu merkez sayesinde çok miktarda buğday ve zahire ambarlanarak günde 100.000 somun ekmek çıkarmaya başlandı.

Devamlı ikmalin sağlanabilmesi için sürücüler ile araba katarları teşkil edilerek bunlar mütebarik ikmal merkezi olarak orduyu bir günlük mesafede takip ediyorlardı. Elde daha fazla taşıt vasıtaları bulundurmak gayesi ile ordu yalnız, ekmek, tuz, şeker ve çay taşınmasına izin verdi. Ordu et, buğday ve sebze ihtiyacını bulunduğu bölgelerde ki kaynaklardan temin edecekti.

Ordunun emrinde, Anakara hareketından önce aşağıdaki taşıt araçları mevcuttu.²²¹

Tren Hatları: Normal genişlikte tren hatları İzmir-Dumlupınar-Karaköy-Eskişehir oradanda Alpu Köye kadar uzanıyordu. Dar tren hattı da Mudanya- Bursa arasında idi. Alpu Köyünden Ankara`ya kadar olan tren hattının tamirine ordu büyük önem veriyordu. Bu hattın tamiri askerin ilerlemesi ile eldeki çok miktarda ki malzeme ile mümkün olacaktı.

Otomobiller: Ordu sefer için üç tonluk 600 ağır yük kamyonuna , bir tonluk 240 hafif yük kamyonuna sahipti. Bu araçlar her birliğe 60 ila 100 arasında vasıta tahsis etmişlerdi.

Hayvanla çekilen vasıtalar ve hayvanlar: Eldeki bir kağrı ikmal kolu üç tûmene iki gün yetecek kadar yiyecek maddelerini, iki ayrı ova ikmal kolun her biri iki tûmen için bir günlük yiyecek taşıyabiliyordu. Ayrıca üç deve kolunun her biri bir ordu için iki günlük yiyecek taşıyabiliyordu.

Harekat arifesinde Dorileu hattı genel ikmal merkezinin Alpu köyde kurduğu kenar ikmal merkezi, hareketin ilk günlerinde A ve C ordularının ikmalini sağlayacaktı. B Ordusu ikmalini Seyit Gazi istasyonundan yapacaktı.

Taşıt organizesi, ordunun ön gördüğü 2500 ile 3000 zayıf yaralı taşıma ihtimallerini de göz önünde bulundurarak hesaplandı. Bu sayının nekahatı için gerekli ihtiyaçlara cevap vermek için Ordunun sıhhiye birliği idaresi Eskişehir`de 2000 yataklı Dorileu genel nekahat merkezini, 400 yataklı Seyit Gazi nekahat merkezlerini techiz etti. Alpu Köyde de bir ileriye ikmal taşıt merkezi kurdu. Bu merkez zaman zaman en uç tren istasyonuna taşınacaktı. İstasyona kadar taşıt işide hastahane arabaları ile yapılacaktı. Oradan da Eskişehir tren hattının en uç istasyonuna taşınacaktı. Dorileu nekahat merkezinin boşaltılması Bursa nekahat merkezine oradanda Yunanistan`daki hastahanelere gönderilecekti.

²²¹ YUNAN GEN.KUR.BŞK.LIĞI, A.g.e. S, 436, 437

4. Harekatin Durdurulması ve Hucum Yerlerine Geri Dönülmesi – İkmalde Çekilen Güçlükler

Küçük Asya Seferi Ordusu, ana hedeflerine muaffak olamadığından ve B ordusu vasıtasıyla Türk Kuvvetlerini sarmayı başaramadığı gibi, daha sonar Ankara`ya doğru giden yolu Yaban Haman dolaylarını da açamadığından dolayı ağır şartlar altına girmiş olduğu muharebenin ağırlığı gün geçtikçe omuzlarına çöküyordu. Adım adım sathı müdafada bulunan düşman direnmesi, ordunun takviye edilmeyen zayıfatından dolayı hissedilir bir şekilde azalması, ikmal problemleri, kendini taciz ediyordu.

Her ne kadar da Eskişehir, den Ankara`ya giden tren hattının tamirinde ilerleme kaydedilmişse de ulaşım Sakarya`nın 5 km batısında Sasçılara kadar dayanıyordu. Fakat Kavuncu Köprü tahribi ile ikmal ve ulaşım da ki , otomobil eksikliğide hissediliyordu. Mevcut otomobillerin yarısı tamirat istediğinden ve lastik eksikliğinden hareketsizdiler. Ordunun bu yağmurlu zamanda Sakarya`nın ötesine geçmeyi emir almış olması nedeniyle , sert zeminli yol eksikliğinden dolayı bu geçiş bir çok problem doğuracaktı.²²²

D. 26 Ağustos 1922 Öncesi İki Taraf Kuvvetlerinin Personel ve Silahlar Bakımından Bir Mukayesesi

1. Türk Ordusu

Ekim 1921'den bu yana gecen hazırlık döneminde, gerek iç, gerekse dış kaynaklardan imkanlar oranında yapılabilen ikmallerle Türk Bati Cephesi kuvvetlerinin, 26 Ağustos 1922' öncesi insan, silah, cephane sayısı bakımından ulaştığı seviye şöyleydi .²²³

<i>İnsan</i>	<i>: 189.480 (Menzil hariç)</i>
	<i>906.836 (Menzil dahil)</i>
<i>Piyade Tüfeği</i>	<i>: 91.577 (Menzil Hariç)</i>

²²² YUNAN GEN.KUR.BŞK.LİĞİ, A.g.e. S, 553

²²³ YUNAN GEN.KUR.BŞK.LİĞİ, A.g.e. S, 554

	95.313 (Menzil dahil)
Hafif Makineli Tüfek	: 2092
Ağır Makineli Tüfek	: 870
Top	: 314
Piyade Cephanesi	: 22.239.396
Topçu Cephanesi	: 53.516
Piyade Tümen Sayısı	: 18
Süvari Tümen Sayısı	: 5
Piyade Tümeni Mevcutları	: 7000-7500 (Mürettep Süvari Tümeni)
Süvari Tümeni Mevcutları	: 2700-3300 (Mürettep Süvari Tümeni)

2. Yunan Ordusunda²²⁴

Batı Cephesi Komutanlığının 26 Temmuz 1922 istihbaratın göre :

İnsan	: 189.900
Piyade Tüfeği	: 74.520
Hafif Makinalı Tüfek	: 3152
Ağır Makinalı Tüfek	: 1020
Sahra Topu	: 140
Dağ Topu	: 164
Ağır Top	: 48
Piyade Tümeni	: 12
Süvari Tugayı	: 1 (Yunan kaynaklarına göre tümendir.)
Bağımsız Alay	: 9
Piyade Tümeni Mevcutları	: 12000-12500

Yukarıdaki tablolarda, kısaca ifadesini bulan iki taraf kuvvetlerinin Ağustos 1922 içindeki mevcutlar bakımından yapılacak bir karşılaştırmada genci olarak su sonuca varılmaktadır. Yalnız insan ve piyade tüfeği sayılarında Türk ordusu lehinde çok küçük bir fark göze çarpmasına karşılık, hafif ve ağır makineli tüfek ve top sayılarında Yunan ordusu lehinde küçümsenemeyecek farklar vardı.

Yunan ordusu, hafif makineli tüfek sayısında 1060, ağır makineli tüfek sayısında 150 ve top sayısında da 38 farkla Türk ordusundan üstün durumdaydı.

Buna en az birkaç misli tahmin edilen cephane üstünlüğü ile 9-10 aydan beri Eskişehir - Afyon savunma hattında yapmakta oldukları tahkimatı da eklersek, bilinen muharebe kurallarına göre, normal olarak Türk taarruz ordusunda olması gereken silah ve dolayısıyla ateş üstünlüğü, savunma durumunda ki Yunan ordusunda bulunuyordu.

Türk ordusunun ustun tarafı ise, her türlü hesap ve tahminlerin dışında mütalaa edilmesi gereken moral gücüne, azim ve iradesine dayanıyordu.

Türk askerinin tarihe mal olan, bu ezeli ve ebedi hasleti, Sakarya Meydan Muharebesi'nde olduğu gibi, yakında (26 Ağustos 1922) başlayacak olan Büyük Taarruzda kazanacağı ikinci zaferle de Yunanlılara bir kez daha hatırlatılacaktı.

²²⁴ YUNAN GEN.KUR.BŞK.LIĞI, A.g.e. S, 555

SONUÇ :

Bir gün Müslüman memleketlerinden birinde (Mısır'da) bağımsızlık davası için çalışan liderlerden biri, Mustafa Kemal'i görmeye gelmişti. Kendisine:

- *Bizim hareketin de başına geçmek istemez misiniz? diye sordu.*

Olabilecek şey değildi ama, insan yoklamalarını pek seven Mustafa Kemal:

- *Yarım milyonunuz bu uğurda ölür mü? diye sordu.*

Adamcağız yüzüne baka kaldı:

- *Fakat paşa hazretleri yarım milyonun ölmesine ne lüzum var? Başımızda siz olacaksınız ya... dedi.*

- *Benimle olmaz, beyefendi hazretleri, yalnız benimle olmaz. Ne zaman halkınızın yarım milyonu ölmeye karar verirse o vakit gelip beni ararsınız.*

Komutanı, subayı, eri, çetesi, köylüsü, Mustafa Kemal hepsinin temsil ettiği Türk fedakârlığının başında idi. 1918 Türkiyesinin şartları içinde, sırtı sıra birbirinden beter üç harpten çıkan, başındakilerin akılsızlığı ve maceracılığı yüzünden milyonlarca evlât, vatanlarca toprak veren, ölü çocuklarını yiyen çıldırmış analar, yolsuz, demir yolsuz, tekniksiz, medeniyetsiz bir memleketin bir ucunda Rus devinin, öbür ucunda yedi düvelin ateş dalgaları içinde eriyen eriyen tükenen bir millet, gene de harp edecek şevk bulur, gene de başındakilerin peşine düşüp, mandalarıyla top çekerek, kadınlarına gülle taşıtarak, don gömlek yirmi bir günlük meydan muharebeleri verir, âdeta eti ile istihkâmlara çarparak kaleler düşürür, bunsuz, böyle milletsiz Mustafa Kemal neye yarardı?²²⁵

İstiklal Harbi, Yunanlıların İzmir'e çıkması ile 15 Mayıs 1919 da başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla da hem siyasal hemde askeri yönden organize edilmeye başlanmıştı.

Bu günlerde, halk yorgun ve perişan, özellikle fakir ve moral bakımından bir çöküntü içinde bulunuyordu. Devletin bütün silahlarına el konmuş ve silahlı kuvvetler zayıf bir hale sokulmuş ve Birinci Dünya Harbinin yenişilgisi bir kabus gibi yurdun üzerine cökmüştü. Nihayet çok kısa bir süre sonra Ege Bölgesinde bir Milli Mücadele başlamıştı.

Sivas Kongresinden sonar Mustafa Kemal Paşa, siyasi, idari ve askeri sahalarda ağırlığını ortaya koymaya ve gereken tedbir ve tertipleri almaya başlamıştı. Heyeti Temsiliye, birisi iç birisi dış olmak üzere iki düşman karşısında bulunmakta idi. Düşmanla çarpışan kuvvetler Batı anadolu'da (Batı Cephesi),

²²⁵ ATAY, Falih Rıfki, ÇANKAYA III,

Doğu Anadolu`da (Doğu Cephesi), Fırat doğusunda Diyarbakır bölgesinde (Elcezire Cephesi), Adana Bölgesinde (Adana Cephesi) bulunmakta idi. Ayrıca iç ayaklanmalarla da uğraşmak gerekiyordu. Bu durumda idari ve lojistik destek kaynakları şöyle idi;

Orta ve Batı Anadolu kaynakları,
Elcezire Cephesi kaynakları,

Doğu Cephesinde henüz Ermenilerle savaş başladığından, diğer cephelere yardım edecek durumda değildi.

İstanbul bölgesindeki silah, cephane ve gereçlerin kaçırılmasına başlanmış, ancak en büyük ve en önemli kaynak olmasına rağmen , düşman kontrolünde bulunan bu bölgede sınırlı bir şekilde faydalanılma çarelerine başvurulmuştur. Buradan kişilerin ve gurupların yardımıyla mavnalar, motor, küçük ve büyük gemilerle Anadolu`ya silah, cephane ve harp gereçleri kaçırılması faaliyetleri devam ettirilmişse de, bunların gereken yerlere ulaştırılması, kara yollarının bozuk oluşu ve araç yetersizliği nedeniyle gecikmekteydi.

Ayrıca, Orta ve Batı Anadolu kaynaklarına da el atılmıştı. Batı Anadolu Kuvayi Milliyesinin lojistik desteği öncesi Orta ve Batı Anadolu`da ki kaynaklardan sağlanmakta idi. Sivas Kongresinden sonra kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaaıy Hukuk Cemiyetleri tarafından halktan para bağışları sağlanmış, ayrıca, personel ikmali ve diğer ihtiyaçların tamamlanmasına çalışılmıştır.

Hükümet kurulduktan sonra çok önemli sorunlar karşısında bulunulmakta idi. İç ve dış siyasal tutumun nasıl nasıl idare edileceği, düzenli bir ordunun meydana getirilmesi, mali durumu zayıf ve karışık olan Milli Hükümete yeni bir bütçe yapılması, ekonomik durumun mümkün olduğu kadar genişletilmesi ve özellikle Ordunun teşkilatlanması ve idari desteğinin nasıl sağlanacağına saptanması gibi çok önemli konular çözüm beklemekte idi.

Düzenli Yunan Ordusunun 22 Haziran 1920`de başlayan taarruzundan sonra Bursa doğusu- Uşak Doğusu- Sarayköy çizgisine ilerlemesi, yurdun en zengin bir bölümünün elden çıkmasına , işgale uğrayan verimli topraklarla beraber, düşmana terk edilen büyük insane gücü ve savaş gereçleri genel olarak ekonomik durumun sarsılmasına, idari ve lojistik desteğin zayıflanmasına sebep olmuştur. Bu durum, büyük bir tehlike meydana getirdiğinden , kuvvetli ve düzenli orduya şiddetle ihtiyaç duyulmuş idi. Teşkilat ve idari destek bakımından kaynaklar şöyleydi:

Anadolu İçindeki depolarda kalmış olan silah, cephane ve harp gereçleri.

İşgal altındaki İstanbul dolaylarında kaçırılacak olan silah, cephane ve harp gereçleri.

Heyeti Temsiliye devrinde başlamış olan ve Elcezire Cephesinden gönderilen silah, cephane ve harp gereçleri.

Ermenilere karşı yapılan hareketin başarıyla sonuçlanması halinde bu cephede yapılacak yardımlar.

Fransız ve İtalyanlarla anlaştıktan sonra onlardan satın alınacak silah, cephane ve harp gereçleri.

Sovyet Rusya'dan alınacak, para, silah, cephane ve harp gereçleri.

Ancak, yukarıda açıklanan kaynaklardan ve çoğunlukla deniz yoluyla gelen bu mallar, karayollarının bozukluğu, taşıt araçlarının noksanlığı, demir yolu ve motorlu araçların yokluğu nedeniyle genel olarak canlı ve ilkel ulaştırma araçları ile taşıma zorunluluğundan dolayı, zamanında yerine tam olarak yetiştirilmemekteydi.

Batı Cephesinin lojistik desteği Orta Anadolu, Elcezire Cephesi ve kısmen Anadolu yardımları ile sağlanmaya çalışılmış, Adana bölgesinin batısı 12 nci Kolordu tarafından, doğusu 13 ncü Kolordu tarafından desteklenmişti. Fırat doğusu bölgesinde cereyan eden Urfa muharebelerinin lojistik desteği de Elcezire Cephesi tarafından yapılmıştı.

Doğu Cephesinde zafer kazanılınca burada bir ferahlık ve Batı cephesine yardım olanağına kavuşulmuştu. Güney cephesinde Fransız ve Ermenilerle zaman zaman muharebeler cereyan etmekte ise de, asıl büyük tehlike Batı Cephesinde olduğundan, bu bölgeye çok önem verilmekte idi.

Batı Cephesinde kısmen teşkilat yapmak ve teşkilatı genişletmek, bir dereceye kadar başarılmışsa da, yine de düşmana oranla bir çok bakımdan yeterli olmamıştı. Ne kadrolar tamamlanabilmiş, ne de sağlam bir idari destek sağlanabilmişti. Bununla beraber, düzenli bir ordu teşkiline çalışılıyordu. Zayıf olmasına rağmen Türk Kuvvetleri gerek Birinci İnönü gerekse İkinci İnönü'de zafer kazanılmıştı.

Heyeti Temsiliye döneminde başlayan , Elcezire'den yapılan lojistik destek ve İstanbul'dan silah, cephane ve harp gereçleri ile Anadolu ortasından sağlanan lojistik maddeler Batı Cephesinin ihtiyaçlarına sarf edilmekte idi.

Öte yandan Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğünün sağladığı ulaştırma hizmetleri, özellikle Batı Cephesi için büyük destek oluyordu. Daha önce Eylül ve Ekim 1920 ayları içinde Doğu cephesinde çok değerli bir zafer kazanılarak, gerek Doğu Cephesinden ve gerek ele geçirilen ganimetlerden faydalanma yönüne

gidilmişti. Kaynakların genişlemesi sayesinde tedarik kısmen kolaylaşmış ve daha iler götürülmüştür.

Türk Ordusu, ilk kez büyük bir kuvvetle girdiği Kütahya, Eskişehir Muharebelerini kaybetmiş, önemli yerlerle büyük bir arazi kesimi düşmana terkedilerek, Orta Sakarya gerisine çekilmek zorunda kalmıştı. Bu muharebeler sırasında Milli Savunma Bakanlığının toplayabildiği ikmal maddeleri Batı Cephesine gönderilmiş, ayrıca, İstanbul'dan kaçırılan silah ve gereçler, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden tedarik edilenler Batı Cephesine gönderilmişti. Bundan ayrı olarak, Elcezire Cephesinden sağlananlar, hem batı cephesine ve hemde Antep Bölgesinde ki 2 nci Kol. Gönderilmekteydi.

Büyük arazi ve insane gücü kaybına, silah, cephane ve harp gereçlerinin elden çıkmasına sebep olan bu muharebeler, Türk Ordusunun gerek hareket ve gerekse idari faaliyetleri bakımından zararı olmuştu.

25 Temmuz 1921 gününde Sakarya'nın doğusuna büyük kuvvetlerle çekilmiş bulunan Türk Ordusu burada noksanlarını tamalamaya başlamıştı. Çekilme sırasında personel, silah, cephane ve harp gereçleri bakımından hayli zayıflamıştı.

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisinin bütün yetkilerine sahip olarak, 5 Ağustos 1921'de Başkomutan olunca, ilk olarak İdari faaliyetler konularını ele aldı. İlk iş olarak Tekalifi Milliye (Ulusal Yükümlülük) emirlerini yayınlayarak, milleti ve orduyu harekete geçirmişti. Artık ulus topyekün bir harp havasına girmiş bulunuyordu.

Bu arada Elcezire Cephesi, İç Anadolu, Doğu Cephesi ve İstanbuldan kaçırılan silah, cephane ve gereçler, önce Milli Savunma depolarına toplanıyor ve buradan Batı Cephesine gönderiliyordu. Ayrıca, Sovyet Rusya'dan sağlanan silah, cephane ve gereçlerin gelenleri de Batı Cephesine gönderilmekteydi.

Orduya büyük bir hareket alanı verilerek, kaynaklar kesimi geniş tutulmuştu. Bu kaynaklar, oldukça güvenilir bir durumdaydı. Ordu hareket alanında kendi menzil teşkilatı ile ve bu hareket alanı gerisinde Milli Savunma Bakanlığına bağlı menzil teşkilatı faaliyet gösteriyordu.

Sakarya Meydan Muharebesinde yine üstünlük Yunan Ordusunda idi. Fakat Türk ordusunda buluna uzun menzilli skoda toplar ve süvari tugayları ile büyük bir sevk ve idare hüneri hat savunmasıyla değil birbirinin gerisinde kurulan mevzilerle Yunan Ordusunu yenmiş ve geri çekilmeye mecbur bırakmıştı. Her ne kadar 1921 yılının Eylül ve Ekim aylarının ilk günlerinde Yunan kuvvetleri takip edilmişse, Batı Cephesine bir meydan muharebesi daha kazandırmak için gerekli personel,

silah, cephane ve hafır gereçleri yetersiz görülmüş ve bunların ikmal için uzun bir zaman beklemek gerekmişti.

Büyük Taarruz hazırlık dönemi dokuz aydan fazla bir zaman sürmüş, bu dönemde personel ikmalidevam etmiş ve ordu mevcudu yüksek düzeye çıkarılmıştı. Diğer lojistik ihtiyaçlar aralıksız şekilde tamamlanmaya çalışılmıştı. Batı Cephesi hareket alanı geri hududu saptanmış, orduya ait hareket alanı içinde buluna bütün lojistik tesisler ikmal edilmiş ve gereken takviye işleri de yapılmıştı.

Elcezire Cephesinin gönderdiği silah, cephane ve harp gereçleri Batı Cephesine yetiştirilmeye çalışılmış, Doğu cephesinin gönderdiği silah, cephane ve harp gereçleri ve İstanbul'dan kaçırılanlar, Rus yardımları, Farnsa ve Almanya'dan sipariş edilen savaş gereçleri, lojistik desteğin ana unsurlarını teşkil etmişti.

Ülke içinde de bir kısım stoklar sağlanmış ve artık siyasi, askeri hazırlıkların bittiğine karar verilerek, 26 Ağustos 1922 Büyük Taarruz başlamış ve çok büyük bir hızla devam ederek 18 Eylül 1922 de Yunan Ordusu Batı Anadolu topraklarından atılmıştı.

Diğer taraftan; Çanakkale'de Türk Ordularına mağlup olan ve bunu içine sindiremeyen İngiltere, Mondros Mütarekesinin 7. maddesini kullanarak Yunanlıları, önce İzmir ve havalisine sonrada Anadolu'nun iç kısımlarına yerleştirerek, ezelden beri doğu politikalarının karşısında bir engel gibi gördüğü " Şark Meselesini" ebediyen tarihe gömmek niyetinde idi. Ateşli bir İngiliz hayranı olan Yunanistan Başbakanı Venizelos, İngilterenin bu niyetinde kullanılabilecek en iyi maşaydı. Özellikle, Anadolu da yaşayan rum ahalinin mevcutlarını abartarak, onları Türklerin elinden kurtarma gibi misyonla ortaya çıkarak, ülkesinde kaybetmiş olduğu popileritesini tekrar kazanmayı amaçlıyordu.

Birinci Dünya Savaşı, mağlup devletleri olduğu kadar galip devletleride her bakımdan sarsmıştı. Yunanistan halkı da 1912 den beri yapılan savaşlarla yıpranmış, elindeki silah, teçhizat ve askeri malzeme zamanın koşullarına göre iyice yıpranmış, askeri araçların büyük bir çoğunluğu bakımsızlıktan yürüyemez hale gelmişti.

Başlangıçta Yunan 1nci Tümeni 15 Mayıs 1919'da İzmir Limanına çıktıklarında bu bölgeyi ve bu bölgede yaşayan Rum ahalinin güvenliğini sağlayacaklardı. Eldeki kuvvet (1 Tümen) karşılaştıkları direniş ve Kuvayi Milliye hareketi karşısında yetersiz kaldığı düşünülerek zamanla ek kuvvetlerle takviye etmeye devam etmiştir.

Anadolu'nun verimli ovaları, Yunan Milliyetçilerinin Batı Anadolu'yu yüzlerce yıldan beri kendi toprakları görmesi (Türkler tarafından işgal edildiğini düşünmesi) ve ayrıca İngilterenin Şark Meselesini kökten bitirmek için zayıf bir Türk Devleti oluşturmak istemesi, Anadolu'da ki Yunan yığınaklanmasını her geçen gün artırmaktaydı. Amaç edilen topraklar genişledikçe, güç ihtiyacı doğmaktaydı.

Gücü karşılamak için Yunaistan Ana Karadan birlikler kaydırılmaktaydı. Her getirilen birlik ikmal, iaşe ve ulaşım sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktaydı. İkmal mesafesi artıkça birlikler Anadolu köy ve kasabalarından ikmal yapmaya çalışmaktaydı. Ancak zaten yıllarca süren savaşlarla hem işgücünü hemde ekonomisini yitiren fakir halk, Yunan İşgalinden önce çete ve Kuvayi Milliye birliklerini, Yunan işgalinden sonra ise Yunan birliklerini, kendi karınlarını bile zor doyururken, desteklemeleri neredeyse imkansızdı. Aradığını bulamayan işgal askerleri, çeteler halka her yönden eziyet etmekten, çocuklarını, gençlerini ve hayvanlarını alıp zorla çalıştırmaktan hiç çekinmemişlerdi.

Yunan Askerlerinin İzmir'e çıkışını bayram coşkusuyla karşılayan Rum Ahali bile zamanla bu orduya nefret beslemeye başlayacaktı. Zira, işgal ordusunun çapı büyüdükçe onları desteklemek zorlaşmaktaydı. Rüzgar ekenler fırtına biçmeye başlamışlardı.

Yunan işgal çapı büyüdükçe, 19 Mayıs'ta başlayan Kurtuluş hareketide büyümeye başlamıştı. Yunan işgalinde halka yapmış olduğu mezalime duyulan nefret Anadolu Hareketini gittikçe güçlendirmeye başlatmıştı.

İşgalin Başlamasıyla, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bulunan (özellikle Batı Anadolu'da bulunan) birlikler öncelikle depolarında bulunan ve teslim etmesi gereken silah, mühimmat ve teçhizatın bir kısmını Kuvvayi Milliye Teşkillerine kaydırmışlardır. Bağımsız olarak kurulan Kuvvayi Milliye teşkillerini kontrol altına alarak halktan zorla topladıkları para, mal ve malzemeyi kesip, idari ve lojistik yönünden bir esasa bağlamışlardır.

İstiklal Savaşı, muharebe sahalarında kazanılan zaferlerin arkasında lojistik planlama ve teşkilatlanmanın çok büyük bir katkısı olduğu aşikardır.

- Yakın zamana kadar Ordumuzda da kullanılan Menzil teşkilatlarının kurulması,
- İstanbul ve havalisindeki depolardan planlı ve özverili bir şekilde kaçırılan silah ve cephane,
- Kurtuluşa inan birlik komutanlarının işgal kuvvetlerine teslim etmeyerek Anadolu'ya geçirdikler askeri silah araç ve gereç,

- İkili görüşmelerle elde edilen başarı sonucu yapılan dış yardımlar,
- Halkın varını yoğunu koyduğu Ulusal Yükümlülük emirleri ile toplanan malzeme ve yardım ve bütün bunları çok başarılı bir organizasyonla sevk ve idare edilmesi lojistik başarıyı dolayısıyla nihai zaferi getirmiştir.

26 Ağustos 1922`ye gelindiğinde, gittikçe büyüyen ama büyüdükçe hantallaşan, ikmalini yapamayan, araçlarını yürütemeyen, toplarını ateşleyemeyen sonuçta askerini doyuramayan moral olarak yıkılmış bir Yunan Ordusu karşısına; kurtuluş mücadelesine başladığı günden itibaren her adımı planlayan, sadece muharebe teşkillerini değil tüm idari ve lojistik teşkilatını en iyi şekilde kuran, nihai amacının “ ya istiklal, ya ölüm” olan bir Türk ordusu çıkmıştır. Zafer kaçınılmazdı.

Lojistik Faktörler (İkmal, Ulaştırma, sıhhi tahliye ve tedavi, bakım ve onarım), bir harbin kazanılmasını tayin eden en önemli güç çarpanıdır. Bu çarpanın değerinin büyüklüğü, iyi sevk ve idare edilmiş bir ordunun başarısıyla doğru orantılı olarak gelişir.

Başlangıçta İngiltere desteği ile Anadolu macerasına çıkan Yunan Ordusu, sevk ve idarede ki eksikleri ile birlikte lojistik ve ikmal konularında yetersizliği, başarısızlığı ve yenilgisini hızlandıran nedenlerden olmuştur.

Türk Ordusu ise, İstiklal Savaşında stratejik ve taktik bakımdan olduğu kadar, lojistik bakımdan da her çareyi baş vurularak Son Zafer kazanmış, ulusun tam bağımsızlığını elde etmiştir.

KAYNAKLAR :

Arşivler :

- T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Arşivi
- T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Atatürk Arşivi
- T.C. Mili Savunma Bakanlığı Arşivi
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Basın

- Açıksöz (Kastamonu)
- Aheng (İzmir)
- Akşam (İstanbul)
- Cumhuriyet (İstanbul)
- Hahimiyet-i Milliye (Ankara)
- İkdam (İstanbul)
- Renin- Tanin (İstanbul)
- Vakit (İstanbul)

Tezler

- ERSEM, Mustafa, “ **Milli Mücadele`de Balıkesir, Nazilli ve Alaşehir Kongreleri**”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Elazığ, 1999
- AVCI, Cemal, “ **Milli Mücadele Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri**”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Ankara, 1992
- TÜRKMEN, Saim, “ **Kurtuluş Savaşında Batı Cephesinde İaşe**”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1997
- ŞAHİN, İsmail, “ **Sakarya Meydan Muharebesinde İkmal**”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1990
- DOĞAN, Hamdi, “**Milli Mücadelede Doğu Cephesinden Batı Cephesine Yapılan Yardımlar ve İkmal Yolları**”, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1995
- EZER, Feyzullah, “ **Büyük Taarruz Öncesi İkmal ve İaşe**”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1997

- ULU, Cafer, “**Milli Mücadele`de Batı Kradeniz ve Bu Yolla Gelen Yardımlar**”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1998

İnternet Siteleri:

- www.kafkas.org/kitaplık/tezler.html.
- www.nigde.gov.tr/milli.html.
- www.cankiri.gov.tr/ana/tarih./tarih.html.
- www.kastamonu.gov.tr/milli.html
- www.inebolu.gov.tr/

Eserler :

- ARALOV, S.İ., “**Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları**” , (Çev.:Hasan Ali Ediz), Burçak Yayınevi, İstanbul, 1967
- ARMAOĞLU, Fahir, **Siyasi Tarih**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1983
- ATATÜRK, Kemal, “**NUTUK**” Cilt; I, II, III, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1970
- ATAY, Falih Rıfki, “**ÇANKAYA**” , Cilt; I, Dünya Yayınları, İstanbul, 1958
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, “ **Tek Adam**”, Cilt; I, II, III, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1966
- CEBESOY, Ali Fuat, “ **Milli Mücadele Hatıraları**” , Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1955
- ERTÜRK, Hüsamettin, **İki Devrin Perde Arkası**, Pınar Yayınevi-İstanbul, 1964
- ESENKURT, (E) General Kenan, “ **Türk istiklal Savaşında Milli Ordunun Silah ve Mühimmat İkmali**” (Basılmamış musvette eser), Harp tarihi Arşivi, No. 1/218, Dolap No.72, Göz No. 452-A Ek No.3
- GÖNLÜBOL, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Alkım Kitapevi Yayınları, Ankara, 1989
- **MALİ KANUNLAR**, Cilt; I , Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Yayını, Damga Matbaası, İstanbul, 1956
- **MALİ KANUN VE KARARLAR**, Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Yayını, Damga Matbaası, İstanbul, 1941
- MÜDERİSOĞLU, Alptekin, **Kurtuluş Savaşında Mali Kaynakları**, Yapı Kredi Bankası Yayınları, Ankara, 1981

- KARABEKİR, Kazım, “ **İstiklal Harbimiz**”, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960
- KARAL, Enver Ziya, “ **Atatürk Hakkında Düşünceler**”, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1956
- KINROSS, Lord, **Atatürk**, Sander Yayınları, İstanbul, 1980
- KOCAOĞLU, Osman “ **Rus Yardımının İç Yüzü**” Yakın tarihimiz Cilt; I, İstanbul, 1946
- KUTAY, Cemal, “ **Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleler Tarihi**”, Ercan Matbaası, İstanbul, 1961
- KUTAY, Cemal, **Büyük Zaferin Yapısında Teklifi Milliye**, Büyük Zaferin 50.Yıldönümü Armağanı, Ankara
- **K.K.K. Iığı, İKMAL KONSPT VE ESASLARI**, Kara Kuvvetleri Basımevi, Ankara, 2003
- KÜÇÜK, Yalçın, **Türkiye Üzerine Tezler**, Tekin Yayınevi, İstanbul,
- ÖZALP, Kazım, “**Milli Mücadele 1919-1922**”, Cilt; I, II, Türk Tarihi Kurumu Yayını, Ankara, 1971 ve 1972
- PEKER, Nurettin, “ **İstiklal Savaşında İnebolu ve Kastamonu Havalisi**” , Askeri Matbaa, İstanbul,
- SABİS, Ali İhsan, “ **Harp Hatıralarım**”, Güneş Matbaacılık T.A.O., Ankara, 1951
- SELEK, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1966
- ÜNAL, Tahsin, **Atatürk Parasızlığıda Yenmişti**, Türk Kültürü Yayınları, İstanbul, 1965
- YERASIMOS, Stafanos, **Türk-Sovyet İlişkileri**, Gözlem Yayınevi, İstanbul, 1979

Türk GenelKürmay Başkanlığı Yayınları

- T.C. GEN. KUR.Bşk.lığı ATESE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi, MONDROS Mütarekesi ve Tatbikatı** Cilt.I, Gen.Kur. Basımevi, Ankara, 1962
- T.C.GEN.KUR. ATESE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 3 ncü Kısım 1nci Kitap**, Cilt; II, Genkur. Basımevi, Ankara, 1967

- T.C.GEN.KUR. ATESE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi 7 nci Kısım İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)**, Cilt; II, Genkur. Basımevi, Ankara, 1975
- T.C.GEN.KUR. ATESE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5 nci Kısım 1nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesinden Önceki Olaylar ve Mevzi İlerisindeki Harekat**, Cilt; II, Genkur. Basımevi, Ankara, 1972
- T.C.GEN.KUR. ATESE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 6 ncı Kısım 3 ncü Kitap Büyük Taaruzda Takip Harekatı**, Cilt; II, Genkur. Basımevi, Ankara, 1969
- T.C.GEN.KUR. ATESE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 6 ncı Kısım 4 ncü Kitap, İstiklal Harbinin Son Safhası**, Cilt; II, Genkur. Basımevi, Ankara, 1969
- T.C.GEN.KUR. ATESE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi**, C.IV, Ankara, Gen.Kur.Basımevi, 1966
- T.C.GEN.KUR. ATESE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi Doğu Cephesi**, Cilt.IV, Ankara, Gen.Kur.Basımevi, 1966
-

Yunan Genelkurmay Başkanlığı Yayınları :

- NİDER, General K., “ **Küçük Asya Harekatı I. Devre**” (Basılmamış musvette eser), (Çev: Piyade Asteğmen Lefter Ksontoplos), Yunan Büyük Askeri Bahri Ansiklopedisi, Atina, 1928
- DUSMANIS, Korgeneral Victor, “ **Küçük Asya Harekatının İçyüzü**” (Basılmamış musvette eser), (Çev.:Teğmen Hristo Etorun), Pirsos Yayınları, Atina, 1928
- YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI BEYNELMİNEL ASKERİ TARİH, “**1919-1922 Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi**” (Basılmamış musvette eser), Askeri Tarih İdaresi Yayını, Atina, 1967
- RODA, L.Roda, “ **Yunanistan Küçük Asya`da**” (Basılmamış musvette eser), (Çev.:Piyade Asteğmen Yorgo KUNDAKÇIOĞLU), , Atina, 1950,
- YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, “**Yunan Ordusu İzmir`de**” (Basılmamış musvette eser), (Çev: Kontantinos İoannis Emirce) Askeri Tarih İdaresi Yayını, Atina, 1957

İNEBOLU VE LİMANI

İSTANBUL VE ANADOLU'DA Kİ BİRLİKLERDE VE DEPOLARINDA BULUNAN
SİLAHLAR

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.

İSTANBUL VE ANADOLU'DAKİ BİRLİKLERDE VE DEPOLARDA BULUNAN SİLAHLAR (1) :

(ÇİZELGE :

B İ R L İ K L E R D E		P İ Y A D E T Ü P E Ğ İ		A Ğ I R M A K İ N E L İ T Ü P E R		T O P		D Ü Ğ Ü N C E L E R
		MEKANİZMALI	MEKANİZMASIZ	KAPAĞ TAKIMLI	KAPAĞ TAKIMSIZ	KAMALI	KAMASIZ	
3 NÜ KÖR.	Birliklerde	3234	-	12	-	24	-	x. 20333 mekanizma İstanbul'a giderken yolda de- nize atılmıştır.
	Depolarda	-	21931 x	96 xx	-	-	-	xx. 68 tüfek denize atılmıştır.
12 NÜ KÖR.	Birliklerde	4787	-	36	-	24	-	x. 9586 İngilizlere teslim. xx. İngilizlere teslim.
	Depolarda	-	12965 x	295 xx	-	-	23 xxx	xxx. Kamaları teslim edilen
13 NÜ KÖR.	Birliklerde	9753	-	57	-	16	-	x. 34343 İngilizlere teslim, bunlardan 5414 adedi yolda kalmıştır.
	Depolarda	xxx	75998 x	119 xx	-	6	23 xxx	xx. 79 adedi İstanbul'a gitmiştir. xxx. Kamaları teslim edilen.
15 NÜ KÖR.	Birliklerde	17709	-	64	-	40	72	x. 3898 mekanizma İstanbul'a gönderilmiştir. xx. İngilizlere teslim edilmiştir. Bunlardan 188'i denize dökülmüştür.
	Depolarda	-	13643 x	204 xx	-	-	-	
20 NÜ KÖR.	Birliklerde	4476	-	28	-	24	15 xxx	x. 16329 sürgü kolu İstanbul'a gelmiştir. xx. Tümü İstanbul'a gitmiştir.
	Depolarda	-	30075 x	141 xx	-	-	-	xxx. Kamaları teslim edilen.
Kurumlar		1598	-	-	-	-	-	x. Mekanizmaları ordu depolarındadır.
			6389 x	-	-	-	-	
Toplam		41557	160881 59622 meka- nizmalı x depolarda kalan	197 birlikler de 68 birlik de- polalarında kalan		128		x. Mekanizmaları yanında bulunan tüfekler xx. Birlik depolarında kalan
14 NÜ KÖR.	Birliklerde	4735	30	25		24		
	Depolarda	46295	295	136				

Ç İ Z E L G E N İ N A Ç I E L A N M A S I

T Ü P E K L E R :

Birliklerde bulunan tüfek toplamı 41557
14 nü Kolordu birliklerinde 4735
Depolarda oluştta gönderilmeyen ve
mekanizmaları olan + 69622
TOPLAM 115914

M A K İ N E L İ T Ü P E K L E R :

Birliklerde bulunanlar 197
14 nü kor. birliklerinde bulunan 25
Depolarda tüfek olarak kalan + 68
TOPLAM 290

T O P L A R :

Birliklerde 126
14 nü kor. da + 24
TOPLAM 152

1 nci ve 25 nci Kolordularla birlikte, 14 nü Kolordu yalnız depoları işgal bölgelerinde; Gülhane, Başbüyük Maçka ve İmalâtı Harbiye depoları da yine işgal alt
İstiklâl Savaşı başlarken bunlardan fayda sağlanamamıştır.

(1) Yukarıdaki bilgiler Kurmay Albay Kenan Esenkut'un daha önce hazırladığı kitapta içinde kalmış ve zamanında Harbiye Dairesi yetkili kişilerinin imza ve mühür
belge niteliğinde bulunan ve fakat arşiv dosyalarına intikal etmeyen belgelerden alınmıştır.

KUVVAYİ MÜFREZELERİNİN SAYILARI VE YERLERİ

KUVAYİ MİLLİYE MÜFREZELERİNİN SAYILARI VE YERLERİ

Okur.

Tarih Tarihi Bşk.

(ÇİZELGE: 3)

YER VE EMRİN- OLDUĞU	K U V A Y İ M İ L L İ Y E				İADE EDİLİŞ ŞEKLİ	
	REİSİN İSİM VE ŞÖHRETİ	M E V C U D U				
		PIYADE	SÜVARİ	TOPLAM		GENEL TOPLAM
24 NCÜ TÜMEN EMRİNDE ADAPAZARI DOLAYLARINDA	Ethem Bey Müfrezesi	300	1530	1830	264 piyade, 154 süvari, 2952 insan, 1850 hayvan	24 ncü Tümençe birliklere mensup erler gibi işe edilmektedir.
	Ethem Bey refakatinde süvari müfrezesi	-	130	130		
	Eşref Bey Müfrezesi	45	-	45		
	Şakir Bey Müfrezesi	14	-	14		
	Rauf Bey Müfrezesi	264	6	270		
	Hacı Fehmi Bey Müfrezesi	-	40	40		
	Afyon Sv.Jandarma Müfrezesi	-	45	45		
	Eskişehir Albayrak ve Konya Arnavut Müfrezeleri	110	-	110		
	Kandıra ve Uluborlu Müf.	180	20	200		
	Şevket Bey Müfrezesi	-	33	33		
	Ömer Ağa Müfrezesi	30	-	30		
	Bilecik Müfrezesi	105	-	105		
	Ali Müfrezesi	70	-	70		
	Harun efendi Müfrezesi (Eskişehir)	-	30	30		
	Yzb.Hasan Bey Müfrezesi	77	-	77		
	Çvş.Çerkes Mehmet Bey Müfrezesi	-	16	16		
	Emekli Yzb.Harun Efendi Müfrezesi	-	12	12		
	Sirvan oğlu Ahmet Müfrezesi	-	14	14		
	Bahtgıray ve Mendiçek Müfrezesi	-	42	42		
	Yzb.Necip Bey Müfrezesi	87	-	87		
Emin Bey Müfrezesi	-	55	55			
Osmaniyeli Hayri Bey Müfrezesi	-	15	15			
Yeşil Bayrak Müfrezesi	100	-	100			
ADAPAZARI'NDA	Mevki Komutanı Fahri Bey	55	-	55	Ankara'da	Her ere işeyle beraber her yerde çeşitli olmak üzere ayda bir miktar para verilmektedir.
		16	-	16	Bozkır'da	
		9	-	9	Afyon'da	
Ş' TE	158 nci Alay emrinde	35	50	85		Halk tarafından süvarilere günde 50 kuruş verilmekte.
ANBOLU'DA	Müfrezede emrinde	60	10	70		Fıllı hizmet erbabına 25, kuvayı milliyeye erlerine 50 kuruş yevmiye, süvarilere 20 lira aylık verilir
ERZURUM'DA	Hükümet emrinde	-	30	30		Hükümet tarafından asker gibi

TÜRK İSTIKLAL HARBI SÜRESİNCE İÇERİDEN VE DIŞARIDAN SAĞLANAN
SILAH, CEPHANE, ARAÇ VE GEREÇ

BULUNDUĞU YER	OSMANLI	ALMAN	RUS	İNGİLİZ	MANLİHER	TOPLAM
Ankara	120	--	110	61	165	456
Yahşihan	2.991	94	729	2.324	120	6.258
Köprüköy	480	--	414	120	--	1.014
Kırşehir	120	--	506	494	--	1.120
Sungurlu	30	--	649	23	1	703
Çankırı	--	--	4.747	--	--	4.746
Kalecik	--	--	293	208	--	501
Samsun	--	--	--	--	318	318
Sivas	--	--	261	48	--	309
Yollarda bulunanlar						
Yahşihan-Ankara	170	--	200	200	--	570
Samsun-Yahşihan	--	236	--	--	--	236
Havza-Yahşihan	--	20	--	--	--	20
Çorum-Yahşihan	--	--	--	--	442	442
Sungurlu-Yahşihan	--	--	--	--	292	292
Kastamonu-Ankara	--	120	--	--	--	120
İzmit-Ankara	--	50	--	--	--	50

1 NO. LU BAŞKUMANDANLIK LOJİSTİK EMRİ²²⁶

Ankara
23.1.338
(23 Ocak 1922)

25 Vürudu: Nısfilleyl
(Gece yarısı)
Telgrafhanede iptida saati
: Nısfilleyl intiha saati:
1.35 evvel (13:35)

BATI CEPHESİ KUMANDANLIĞINA

23 Ocak 1922 ve 4 numaralıdır.

Başkumandanlık Emri No: 1

Garp Cephesi'nin işesi için Müdafa-i 'Milliye_ .', Vekaletince ittihaz edilip birer sureti Maliye Vekaleti ile Garp Cephesi Kumandanlığı'na verilen 29.12.37 'Ve 306 no.lu mukarrerat kemakan (eskisi gibi) esas. olmak üzere teda1bir-i atıye derhal mevki-i tatbike vaz olunacaktır.

1. Şereflikoçhisar, Aksaray, Niğde, Dinar, Burdur, Denizli, Bolu, İzmit, Sivrihisar ve Konya'da birer komisyon teşekkül edecektir.

2. Her komisyon; mahallin en büyük amir-i mülkisinin ve Konya' daki bizzat vali paşanın riyaseti altında mahallin en büyük askeri amiri .ile meclisi idare ve belediyenin müştereken intihap edecekleri (seçecekleri) bir aza ve mahallin en büyük maliye memurlarından mürekkep olarak teşekkül edecek, ;Konya'daki

²²⁶ ATASE Arşivi; No. 4/4478, Kls. 1735, Dos. 18, Fih. 82-5.

Komisyonu cihet-i askeriyeden ahziasker (asker alma) heyeti ve Koçhisar'daki komisyonu Müdafaa-i Milliye Mübayaat (Satınalma) Komisyonu Reisi iştirak edecektir. Komisyonlara lüzumu kadar kakip cihet-i mülkiye ve askeriyeden tayin olunacaktır.

3. Maliye Vekaleti 24.1:38'den itibaren ber veçh-i mebalığı (paraları) hiç bir teahhüre duçar etmeksizin (gecikmeye uğramadan) tediye edilecektir:

a. Haftada yüz elli bin lira Konya Komisyonu emrine. Bu paranın 130 bin lirası ile buğday ve arpa, 20 bin lirası ile etlik ve kuru sebze mubayaa olunacaktır. Ayrıca 15 gün zarfında yine Konya Mubayaa Komisyonu emrine, daha fazla buğday ve arpa mubayaasını teminen, bir defaya mahsus olarak 100 bin lira verecektir.

b. Haftada Dinar, Burdur, Denizli Komisyonları emrine onar bin lira tediye edecek, bu para ile yalnız arpa ve buğday mubayaa olunacaktır.

c. Maliye haftada Kocaeli Grubu emrine on bin lira verecek, bu para ile Grup, etlik ve kuru sebze ile saman mubayaa edecektir. Bolu ve İzmit Mubayaa Komisyonlarının mubayaa edecekleri evvelce takarrür ettirilen (kararlaştırılan) "beşer yüz bin kilo arpanın mubayaası ve grubun noksan kalacak ekmeçlik ve yemekliğinin mubayaası için maliye ayrıca para tahsis edecektir.

d. Yine haftada, maliye, Sivrihisar mıntıkası grubunda bulunan dağınık arpa ve buğdayın mubayaa ve askeri ambarlara iddiharı için depolaması için) sekiz bin lira, etlik ve saman mubayaası için iki bin lira Sivrihisar'da Eskişehir Mubayaa Komisyonu emrine tahsis edecek ve ayrıca ihtiyat tedariki için. Ankara merkez Mubayaa Komisyonu emrine. haftada, kırk bin lira tahsis edecektir.

e. Koçhisar, Aksaray Niğde Komisyonları emrine maliye, defaten (bir defada) ellişer bin lira tesviye edecek ve müteakiben bu komisyonlara ne kadar para vereceği, ilk verilen para ile yapılan mubayaat ve nakliyata göre tespit olunacaktır. Bu tespit Müdafaa-i Milliye Vekaletine ait olacak ve Vekalet-i ,Müşarünileyhadan (adı geçen bakanlıktan) işar Vuku buldukça, maliye, tediyeat-ı müteakıbeyi taht-ı temine alacaktır (bir sonraki ödemeyi sağlama alacaktır).

f. Maliye Vekaleti muntazaman haftada 60 bin lira Garp Cephesi emrine verecek ve cephe bu para ile' münasip göreçeği ordular mıntıkası dahilinde.saman

etlik, ekmeçlik ve yemlik mubayaa edecektir.

g. İstasyonlarda teslim edilecek erzakın tesellümü için Levazımat:-ı Umumiye emrine mevzuat tedarikini teminden derhal 30 bin lira verilecektir.

h. Mubayaaat, komisyonlar tarafından nakden tediyeatla yapılacaktır.

4. İddiharat ve nakliyat ber veçh-i zirdir :

a. Bolu ve İzmit Komisyonları ile Kocaeli Grubu'nun mubayaaatı mez:kür ,Grup Kumandanlığı'nın ima edeceği mahallerde ve 3061 No.lu mukarrerata tevfiikan (karara uyarak) toplanacaktır.

b. Eskişehir Komisyonu'nun tedarikatı Grup irae edeceği (göstereceği) mevkide toplanacaktır.

c.Konya, Burdur, Dinar, Denizli Komisyonlarının tedarikatı en yakın şimendifer hatları boyundaki askeri ambarlara derhal teslim edilecektir.

d. Koçhisar, Aksaray, Niğde Komisyonlarının tedarikatı, esas Sarayönü, Konya Ereğli, Ulukışla istasyonlarında askeri ambarlara teslim edilecektir. İcap ederse mezkur komisyonlar yakınlık itibarı ile en yakın istasyonlara da teslimat yapabilirler. Bu takdirde teslim edecekleri istasyonları derhal Garbi Anadolu Menzil Müfettişliği'ne ihbar edeceklerdir.

5. Bu emirle teşekkül eden komisyonlar bilhassa nakliyatı temin etmekten sureti katiyede mesuldürler. Tedarik ettikleri erzak mutlaka şimendifer hat boylarında, Kocaeli ve Sivrihisar Grupları için, Grup Kumandanlarının göstereceği mevkie en kısa bir zaman zarfında cihet-i askeriyeye teslim edilmiş bulunmalıdır.

, 6. Koçhisar, Aksaray, Niğde Komisyonları yevmiye laakal on beşer ton zahireyi Konya hattı boyunda teslim mecburdurlar. Her komisyonun hat boyunda teslim edeceği on beşer ton zahireden beşer tonunun ,mutlaka dakik olması (ün olması) lazımdır.

7. İstasyonlarda erzak ciheti askeriye mevzuatsız (çuvalsız) olarak tesellüm edilecek ve köylü mevzuatı derhal mevruduna (gelene) iade olunacaktır.

8. Komisyonların' mubayaa edecekleri zahirenin istasyonlara nakline vesaiti nakliyesi olan bilumum ahali mecburi, olarak iştirak ettirilecek ve sureti iştirak komisyonlar tarafından tespit, olunacaktır.

Vesaiti nakliyesi olmayan ashab-ı servet ve ticaretin dahi bu vazifeye iştirakini komisyonlar suret-i münasebete (uygun çarelerle) temin edeceklerdir. Ücret-i' nakliye mahalli, rayieine göre komisyonlar tarafından tespit edilecek ve nakillere komisyonlar tarafından peşinen 3 ncü maddede verildiği tasrih edilen mebalığden (paradan) tediye yapılacaktır. Mubayaa olunacak zahairin vesaitsizlik yüzünden tul müddet (uzun zaman) kalmamasını temin için komisyonlar mubayaalarını vesatli nakliye tedarikatı ile tevem (benzer) bir surette yapacaklardır.

9. Maliye Vekaleti kuru sebze mubayaası için Adana Muhasebeciliği emrine otuz bin lira verecek ve muhasebeci ile Adana Mubayaat Komisyonu'nun müştereken alacakları kuru sebze sürati mümkün ile Konya'ya nakledilecektir.

10. Mubayaat ve nakliyatta adaletsizlik yapılmamasından ve ücretlerin muntazaman tediye edilmesinden komisyonlar mesuldür.

11. Koçhisar ve Aksaray komisyonları vesaiti nakliye ve mubayaat hususunda Kırşehir Mutasarrıflığı'ndan muavenet (yardım) talep edebilirler. Bu talebi alan mutasarrıflık ve Kırşehir Hat Kumandanlığı bütün kuvvetleri ile yardıma mecburdurlar.

12. Komisyonların mubayaat ve nakliyat işlerine mıntıkları dahilinde ki bilumum memurin-i mülkiye ahzı asker şubası (asker alma şubeleri) ve menzil teşkilatı yardımla mükelleftirler.

13. Yemlik arpa bulunmayan mevakide Mubayaa Komisyonları yerine yulaf, burçak, mısır, fiğ, çavdar ve bunlar da bulunmaz ise arpa kadar buğday mubayaa ederler.

14. Mubayaat ve iddiharatin harekatı, askeriye ile mütevaziyen icrasını temin

için Garp Cephesi Kumandanlığı, mıntıkası dahilindeki komisyonlarla; Kocaeli Kumandanlığı, Bolu ve İzmit Komisyonları ile tesis-i muhabere etmeli ve Levazımat-ı Umumiyyeye 15 nci madde mucibince rapor verecek olan bu komisyonlardan Dinar, Burdur, Denizli, Eskişehir 'komisyonları bu raporlarının birer suretini Garp Cephesi'ne; Bolu, İzmit Komisyonları raporlarının birer suretini Kocaeli Kumandanlığı'na; Koçhisar, Aksaray, Niğde, Konya Komisyonları raporlarının birer suretini Garbi Menzil Müfettişliği'ne vermelidirler.

15. Bu emirle teşekkül eden komisyonlar her gün bervech-i ati tarzda üç maddeli raporu Levazımat-ı Umumiye'ye vereceklerdir.

- a. 24 saat zarfında mubayaat,*
- b. İstasyonlar ve İskelelere yapılan sevkiyat,*
- c. Ertesi güne devreden kendi ambar mevcudu.*

16. Maliye Vekaletinin Komisyonlar emrine tediye edeceği paraların suhulet-i nakil ve tevziini temin için Maliye Vekaleti Osmanlı Bankası merkezine ve İktisat Vekaleti Osmanlı Bankası merkezine ve İktisat Vekaleti Ziraat Bankalarına talimat-i kat'iyeye vererek halkta paranın tediye edilmeyeceği zehabını hasıl etmemek için komisyonlar merkezlerindeki Osmanlı ve Ziraat Bankaları ile tesis-i temas ederek tediye muamelatını ve paraların muhtelif merakize naklini sūrat ve katiyetle temin edeceklerdir.

17. Bu talimatın tatbikatında terahi gösteren, (ilgisizlik gösteren)nakliyatta bati davranan (yavaş davranan) memurin-i mülkiye ve askeriye ile kendisinde mubayaa edilecek zahire ve istihdam olunabilecek vesaiti nakliye bulunduğu halde bunları katmedenler derhal İstiklal :Mahkemesine tevdi olunacaklardır.

18. Bu emrin alındığı tarih ve saat telgrafla Levazımat-ı Umumiyyeye bildirilecektir.

19. 23.1.338 ve 1 No. lu olan bu emir Maliye, İktisat, Müdafaa-ı Milliye Erkan-ı Harbiye-i Umumiye, Dahiliye ve Nafıa Vekaletleriyle Garp Cephesi ve Kocaeli Grubu Kumandanlıklarına, Garbi Anadolu Menzil Müfettişliği'ne, Bolu Menzil Müfettişliği'ne, Konya vilayetine, Eskişehir, Aksaray, Niğde, Burdur, Denizli, Dinar, İzmit, Bolu Mutasarrıflıklarına, 4 ncü ve 5 nci Kolordu ahzıasker Heyetleri Riyasetlerine,

Koçhisar Kaymakamlığına,..Denizli, Burdur, Dinar, Aksaray, Niğde, Eskişehir, İzmit, Bolu Ahzıasker Kalemi Riyasztlerine, Ankara ve Konya İstiklal Mahkemelerine zata mahsus ve mahrem olarak yazılmıştır.

*Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Başkumandan
Mustafa Kemal*

(EK : F)

BATI CEPHESİ KOMUTANLGI 'NIN BİRLİKLERE DİREKTİFİ²²⁷

Zata mahsustur.

Sivrihisar

14 Teşrinievvel (Ekim) 1337 (1921)

1 NCİ ORDU KOMUTANLIGI'NA

Garp Cephesi'nde vaziyet"'i umumiyenin mütalaasına ve orduların vezafine müteallik direktifi bervech-i ati (aşağıda olduğu gibi) takdim ediyorum. Bunun bir sureti Başkumandanlığa da takdim olunmuş ve zata mahsus olarak kolordulara da verilmiştir.

1. Son günlerde tayyare keşfine ve kıtaat raporlarına nazaran düşman Eskişehir ve Afyon cephelerinde takriben mütesaviyen inkisar etmiş (eşit olarak bölünmüş) bulunuyor. Bu inkisama (bölünmeye) ve ricatten şimdiye kadar inkişaf eden hareketına nazaran düşmanın Eskişehir - Afyon hattını kati olarak müdafaa ve muhafaza kararında olduğu kabul olunur.

2. Maksad-ı aslimiz (Esas maksadımız) ordu kısım-ı küllisini (Büyük kısmını) cenuba nakletmek ve Konya şimendiferine (demiryoluna) istinat eden ve istihsal edilecek muvaffakiyet düşmana en müessir olacak olan bu mıntıkada düşmana kati bir darbe vurmaktır. Ancak ordunun cenuba naklinden evvel kati muharebe için muktazi mzarabn (gereken hazırlıkların) hitam bulmuş olması lazımdır. En mühimmi cephaneye ikmal olan bu ihrazatın hitam bulmuş olması itibariyle top başına 250 merminin kıtaatin yanlarında nakli mümkün olacak surette ikmal edilmiş ve top başına Hlakal (en azından) 250 merminin de Konya ve Akşehir şimendiferine nakledilmiş bulunması murat edilmektedir.

3. İhrazatın hitamında 1 nci ve 4 ncü Kolordularla belki 3 ncü Kolordu, 2 nci Kolordu'nun gerisinden şimendifer hattının cenub-u garbisine (güneybatısına) naklolunacaktır. Nakil keyfiyetinin temini için 1 nci Ordu'nun mümkün olduğu kadar Bayat - Paşadağ - Bozan dağı hattının garbında bulunması şayan-ı ehemmiyettir. Aziziye-Bolvadin istikameti İntaatın nakli için en kısa ve yegane müsait yol olduğu gibi çay istasyonundan bed' ile (başlama ile) garbi Anadolu menziline tesis ettiği Bolvadin - Aziziye ve imtidadı (uzantısı) menzil hattı da 1 nci ve 4 ncü Kolorduların işesi için esaslı menzil hattıdır.

4. İhrazat devri (Hazırlık dönemi) esnasında halihazır vaziyeti muhafaza olunacak yani Kocaeli Grubu ile 3 ncü Kolordu Sakarya kolları arasında, 4 ncü Kolordu Çifteler cenubunda Belpınar mıntıkasında, 1 nci Kolordu Aziziye etrafında bl1lund-vru1acaktır. Polatlı'da 12 nci Fırka Aziziye şimali şarkisinde Vaysal mıntıkasına yerleştirilecektir.

İhrazat devri esnasındaki faaliyetimizin hututt-u umumiyesi (genel hatları) kolorduların bulunduğu hattı takviye ve tahkim ve şimalden Karaköy, Bilecik istikametlerinde zayıf ve Afyon garbindan kuvvetli surette süvari kolordusu ile düşman gerilerinde akın faaliyetini idame ettirmektedir.

5. İhrazatın hitamından evvel düşmanın umumi bir taarruza geçmesi ihtimali azdır. Bütün düşman ordusunun bu günkü vazili ceyşten (konuşundan) ileri hareket ederek vuku bulacak umumi bir taarruzuna bu günkü vaziyeti itibariyle 2 nci Kolordu münferiden maruz kalabilir. Bu halde 1 nci Ordu Keş dağı - Paşa dağı - Bozan dağı hattı umumiyesinde muharebe-katiye kabul edecektir. Şimaldeki kolorduların, ihrazatın derecesine göre muharebe-i katiyeyi buldukları hatta mı yoksa daha şarkta mı kabul edecekleri zamanında ayrıca tasrih ve tayin olunacaktır. Maahaza (Bununla beraber) fırkalarımızın düşman fırkalarıyla başa baş muvaffakiyetle muharebe etmekte oldukları sabit ve ahiren tecrübe edilmiş olduğundan, ihrazatımızın bugünkü haliyle dahi Yapraklı çiftliği Beylikahır - Kaymaz - Belpınar - Aziziye hattında muharebe-i katiye kabulüne karar verilmiştir. Bugün meri olan (yürürlükte olan) emir budur.

²²⁷ Arşivi; No. 4/4478, K/s. 1735, iDos. 18, Fih. 1-1

Şimaldeki kolordu'lar şarka alındıkları halde dahil 1 nci Ordu daima Konya şimendiferine istinat ederek bu şimendiferin tarafeynine (demir yolunun her iki tarafında) kalacaktır.

Bu halde şimaldeki kolordular eğer daha şarka alınırsa,1 nci Ordu' nun cenupta ayrı hareket mıntikasında kalması muhtemeldir.

*Garp Cephesi Kumandanı
İsmet*